ARIA, REGINA ROMÂNIEI

POVESTEA VIETII MELE

EDITURA „ADEVERUL" S. A.

PREȚUL 130 LEI

POVESTEA VIEŢII MELE

★ ★

MARIA, REGINA ROMÂNIEI

POVESTEA VIEȚII MELE

★ ★

DITURA „ADEVERUL“ S. A.

MOTTO:

Dragostea de viață să-ți fie
Cea mai înaltă nădejde
Iar nădejdea cea mai înaltă
Să-ți fie cel mai înalt gând
[despre viață.

(Nietzsche)

TÂNĂRĂ SOȚIE

PARTEA III-a

A fost o călătorie lungă. Imi părăseam căminul, părăseam tot trecutul, mergînd înainte, tot înainte, într'o lume geroasă, spre o ţară necunoscută, spre o viaţă neştiută.

Ger şi zăpadă peste tot, iar în inimă o nespusă durere, care nu voia să contenească.

Soţul meu, fericit să mă aibă, însfârşit, singură lângă dânsul, mă ţinea cu râvnă departe de toată suita noastră. Eram a lui acum — şi nimeni nu trebuia să ne turbure singurătatea.

Regele României ne trimisese vagonul său; era bine încălzit, ne simţeam la largul nostru, însă călătoria era lungă şi zilele păreau fără sfârşit.

Mi-ar fi plăcut să văd pe Lady Monson, s'o chem la mine, din când în când şi să vorbesc cu ea de acasă, de cei lăsaţi în urma mea, însă Nando nu mă lăsa. Simţeam şi o dorinţă nedesluşită de a sta de vorbă cu aceea care îmi fusese dată ca doamnă de onoare, doamna Greceanu. Avea, în chipul ei, o bunătate de mamă, glasul îi era blând; poate că ar fi ştiut să mă liniştească puţin şi să mă sfătuiască asupra celor ce se aşteptau de la mine „acolo", căci astfel numeam ţara spre care mă duceam: „acolo", şi cuvântul era tot atât de neprecis ca şi noţiunile mele despre ea.

Nando era prea îndrăgostit ca să-mi dea

vre-o lămurire; starea lui sufletească era râvna de a se bucura de fiecare clipă, fără alt gând; necazurile aveau să vină destul de curând. Nu prea era în firea lui să dea lămuriri. Mai tîrziu m'am întrebat adesea dacă el avea aceeaş viziune a lucrurilor ca mine. E cu neputinţă să ne dăm seama de ce se petrece în creerul altuia; sunt unii oameni cari n'au darul să-ţi înfăţişeze limpede gândul, ei nu găsesc cuvintele care insuflă lucrurilor o viaţă concretă.

Pricepeam că am nevoie oarecum de o ancoră, de ceva neclintit şi sigur de care să mă pot rezema, chiar dacă ar fi numai o imagine precisă, ceva pe care mintea mea putea să puie stăpânire. Poate că doamna Greceanu mi-ar fi putut da toate acestea, dar Nando, în urma tragicei întâmplări cu Elena Văcărescu, pierduse încrederea în oameni; ajunsese bănuitor până la suferinţă şi se ferea chiar şi de cei ce făceau parte din suita noastră. Această stare sufletească a tânărului meu soţ întunecă şi îngreună mult primii noştri ani de căsătorie. El nu se încredea în nimeni şi i se părea că singurătatea e unica mea scăpare.

Pe lângă adjutantul colonel Coandă, regele numise pe generalul Robescu ca şef al Casei noastre. Casa Regală, sub Regele Carol, era aproape toată militară şi această tradiţie am păstrat-o şi noi. Mult mai târziu, când ajunsei regină, în loc să am un şambelan îmi numii un adjutant.

Generalul Robescu deosebindu-se, în aceasta, de cei mai mulţi români, era un om bălai cu ochi albaştri. Ascundea o inimă bună sub o înfăţişare cam nepăsătoare. Acesta era gentilomul care nu isbutise să câştige încrederea tatălui meu. Rămase totuşi credincios în serviciul nostru mult timp şi era încă la noi când se urcă pe tron soţul meu. Însă era într'însul ceva ironic şi nepăsător, care insufla oarecare nelinişte unei fiinţe tinere cum eram eu atunci şi cu educaţia pe care o primisem. Se părea că nu ia nimic în serios şi că râde de toate încurcăturile mele, fără a mă face vreodată să simt că aşi putea să mă bizui pe sfatul lui, tocmai pentru că nu lua în seamă greutăţile ce întâmpinam. Ar fi putut să se poarte părinteşte cu mine, însă pentru aceasta îi lipsea un „nu ştiu ce". Avea pe deplin firea osebită a rassei latine cu care nu eram pe vremea aceea deloc deprinsă şi obiceiul, care mă stânjenea, de a privi cu ironie credinţele celorlalţi. Făcea să pară caraghioase sau fără valoare principiile cele mai scumpe altora. Uneori era în adevăr plin de duh, însă cu un soi de haz faţă de care mintea mea anglosaxonă se simţea, din fire, protivnică. „Sunt unii oameni cari simt o mândrie ciudată în faptul de a fi sceptici" a spus Roosevelt; generalul Robescu era dintre acei oameni.

Călătoria noastră a fost întreruptă printr'o vizită oficială la Viena, unde trebuia să prezintăm bătrânului împărat omagiile noastre. Regele Carol preţuia cu deosebire pe împăratul Franz Joseph şi simţea pentru el o adevărată prietenie. Austria era încă, pe acea vreme, un centru de mare putere şi activitate politică. Regele Carol păstra legături cu Ballplatz şi propria lui politică era înrâurită de diferitele toane ale celei de la Viena. Eram sortiţi să simţim aceasta în tot timpul tinereţii noastre. Unchiul, înainte de orice, era un

om politic; politica era patima lui stăpânitoare, pot chiar zice singura pasiune adevărată a vieţii lui şi politicianii pe acea vreme se credeau de nemaipomenită însemnătate. Pentru dânsul jocul politicei era un joc de aşa imensă şi covârşitoare importanţă, încât orice trebuia să-i fie jertfit, ceea ce aflarăm destul de curând, spre marea noastră neplăcere. Fiind pătimaş în ceeace priveşte tot ce se atingea de propriile lui convingeri, era neîntrecut în meşteşugul de a-şi impune voinţa, chiar celor mai nemlădioşi şi dârzi. Acum, când a pierit strălucirea preacatolicei şi imperialei curţi, cu falnica ei măreţie, cu învechita ei etichetă şi cu datinele ei strâmte, cum pier dealungul veacurilor toate deşertăciunile pământeşti, îmi pare rău că amintirea mea despre acea vizită e atât de ştearsă. Eram la vârsta neplăcută a sfielii, când toată luarea aminte ni se adună în jurul propriei noastre fiinţe, când nu vedem decât ceea ce e prea de tot vădit şi când nu auzim aproape nimic, numai şi numai pentru că nu pricepem.

Am o nedesluşită amintire despre bătrânul împărat: svelt, elegant, cu un trup minunat croit, însă cam adus de umeri şi ţinând capul cam plecat; era cât se poate de curtenitor, însă fără însufleţire şi chef de vorbă. Am păstrat o icoană mai lămurită despre una din frumoasele archiducese, Maria Theresia, soţia fratelui mai mare al împăratului, care a ajutat la facerea onorurilor prânzului de gală, deoarece împărăteasa în anii din urmă lipsea din capitală.

Trebuie să fi fost de faţă şi alţi numeroşi membri ai familiei imperiale, dar nu ţin minte pe nici unul, afară de înalta şi falnica Maria Theresia cu ochii de gazelă, şi de archiducele Otto, frate cu Franz Ferdinand, care a fost ucis la Saraievo. Otto e frate cu tânărul împărat Carol, pe care l-a detronat revoluţia în urma războiului mondial, deoarece copiii lui Franz Ferdinand nu erau priviţi ca având drept la moştenirea tronului. Fiind totdeauna o mare iubitoare a frumosului, am păstrat amintirea acestor doi, din pricina deosebitei lor frumuseţi. Intr'o familie de oameni înalţi, însă cu trăsături greoaie, Otto era o excepţie. Ţin minte totuşi că se vorbea în şoaptă despre viaţa lui destrăbălată şi că soţia lui, Maria Josepha, sora ultimului rege al Saxoniei, era foarte nefericită. Pe acea vreme nu înţelegeam noţiunea reprezentată prin cuvintele „o viaţă destrăbălată", dar mă uitam cu mare interes la Otto, din pricina şoaptelor care însoţeau întotdeauna numele lui.

Masa era acoperită pe deantregul cu flori minunate şi cu splendide servicii de aur; mâncarăm în preţioase farfurii de vechi porţelan; muzica era cât se poate de bună şi lumina revărsată din belşug peste tot. Nu mai ştiu cum era sala banchetului, dar îmi aduc aminte cu durere de o mare pată de păcură pe delicata mea rochie trandafirie. De fapt mă preocupa mai mult această pată decât tot ce se întâmpla în acea seară şi decât însuşi împăratul. Rochia mi se pătase când mă coborâsem din trăsura imperială, iar Lady Monson şi doamna Greceanu petrecură seara jelindu-se din cauza acestei pete, de teamă să nu se creadă că mult îngrijitul meu „trousseau" e vinovat de asemenea ponos.

Lucru ciudat, cu toate că Regele Carol arăta multă părtinire faţă de Viena, aceasta a fost

singura vizită ce ne fu îngăduită să facem acelei curţi. După cum se va vedea mai târziu „der Onkel" nu privea deloc cu ochi buni călătoriile noastre şi, lucru de mirare, nu dădea nici o însemnătate contactului între familiile regale. Scopul lui fusese ca urmaşul lui să facă o bună căsătorie; năzuinţa României cerea ca viitorul ei rege să fie înrudit de aproape cu toate casele regale domnitoare în Europa. Căsătoria noastră era aşa dar privită ca osebit de mulţumitoare, însă în ceea ce mă privea pe mine, nu aveam nici un folos din aceste preţioase legături, căci în tot şirul de ani în care ne-am supus voinţei Regelui Carol, foarte rar mi s'a îngăduit să călătoresc sau să am legături personale cu rudele mele încoronate. De fapt duceam totdeauna o luptă îndârjită când cercam să capăt învoirea de a merge în vreo călătorie, afară doar când ne duceam să ne vedem părinţii. De câte ori era vorba să înfrângem aceste îngrădiri, se deslănţuia ceea ce sunt nevoită să numesc „a hell of a now" *) cu toate că niciodată nu aşi fi îndrăznit să întrebuinţez o asemenea expresie de faţă cu marele om. De altfel el nu înţelegea englezeşte.

Dar trebuie să mă grăbesc, cu toate că uneori mi-ar veni să mă opresc, parcă aşi vrea să răsuflu, căci ştiu ce încercări mă aşteaptă. In gând le retrăesc pe fiecare, rând pe rând...

Ceasul cel de cumpănă se apropia.. Ajunseserăm la Predeal, pe atunci graniţa dintre România şi Ungaria. Steaguri, gardă de onoare, muzică, lume multă, urale. Persoane ofi-

*) „Tâmbălăul dracului".

ciale în frac şi joben ţinură discursuri, pe când muzica militară cânta din răsputeri imnul naţional. Sute de ţărani cu şcolile lor veniseră din satele învecinate. Zgomotul era îngrozitor, ameţeam văzând atâtea chipuri omeneşti. Nando şi cu mine stam în picioare la fereastra vagonului, privind în jos la manifestările însufleţite şi sgomotoase care se repetară la fiece gară, dealungul drumului. Era un frig cumplit, iar ţăranii, bărbaţi şi femei, erau acoperiţi cu mantale lungi, înflorate în culori felurite; femeile purtau pe cap văluri albe sau basmale viu colorate. Mă încântau, nu-mi luam ochii de la acest popor în costume ciudate, atât de diferit de tot ce văzusem până atunci.

O mireasă e întotdeauna o fiinţă care atrage curiozitatea ; aşa dar mii de feţe însufleţite se întorceau spre mine, mii de ochi strălucitori mă ardeau cu privirea; eram îngrozitor de sfioasă şi stângace, primind asurzitoarele şi inimoasele manifestări de veselă bună venire. N'aveam nici o dibăcie în purtare, nici „savoir faire". Nando îmi ajuta cât putea, se simţea mai acasă decât mine, dar nici lui nu-i prea plăceau primirile oficiale.

Privind înapoi la mine aşa cum eram pe atunci, îmi răsare parcă în faţa ochilor o soră mai mică, nemaipomenit de timidă şi cam prostuţă, în care nu regăsesc nimic din ceeace sunt azi. Subţirică, cu păr blond încreţit peste măsură pe frunte, cu ochi albaştri de copil încrezător, stângace, neîngâmfată, căutând în alţii un punct de reazim de oarece în mine nu-l găseam, nebănuitoare, plină de avânt, nepregătită pentru necazuri şi greutăţi, trebuie să fi părut întocmai ceea ce eram: o

nevinovată, mică neroadă, cu capul împănat de iluzii şi de visuri.

Peste trecerea atâtor ani parcă îmi vine să întind o mână de ajutor acelei umbre bălaie a fiinţei mele. Aşi vrea din înţelepciunea mea de azi, culeasă dealungul multor ani de lupte, să-i strig un cuvânt de povaţă; aproape mă îngrozesc când îmi amintesc cât eram de încrezătoare şi de nepregătită. Simţind pentru toţi oamenii o pornire binevoitoare, având încredere în oricine, nu încăpea în sufletul meu nici o bănuială, iar în mine nu era nici o făţărnicie. Astfel porneam pe o cale spinoasă, plină de capcane, şi nu era nimeni care să-mi zică „bagă de seamă", nimeni care să-mi lămurească amara realitate a vieţii şi să-mi spună că nu e un vis, „că bunele intenţii sunt lespezi pe drumul iadului" şi că încrederea în alţii, luminosul optimism care vede toate bune în cea mai bună dintre lumi, e ceva frumos, dar primejdios. Fiece om însă trebue să-şi făurească singur mântuirea; numai trăind, învăţăm a trăi. Experienţa făcută de altul rare ori ne e de folos; pas cu pas trebuie să ne croim drumul în lupta vieţii, să învingem fiecare greutăţile noastre şi să eşim cum putem din cursele şi prăpăstiile în care cădem. Inţelepciunea căpătată de mama nu putea fi a mea, şi nici a mea nu poate fi a copiilor mei. Fiecare om, cu toată iubirea ce întâlneşte dealungul drumului, e un pribeag singuratec.

„Ajungem peste o jumătate de oră; ar fi bine să te îmbraci". Mâna lui Nando era pe umărul meu. Simţeam cum tremura uşor; îşi dădea seama de încercarea ce mă aştepta. Se

Prima Mea fotografie în România, 1893

aplecă, mă sărută, dar nu-mi dădu nici o povață: povețele n'ar fi folosit la nimic, nici n'aşi fi putut să le aud de tare ce-mi bătea inima.

Aşa dar începui să mă îmbrac; îmi pusei hainele frumoase, alese de mama cu atâta dragoste pentru intrarea fiicei ei în noua ei capitală: o rochie de catifea verde ca salcia, peste care purtam o mantie lungă de catifea viorie, cu lumini aurii, căptuşită cu blană de vulpe albă şi cu un guler alb atât de mare, încât capul aproape nu mi se mai vedea dintr'însul iar ca încoronare a întregului, o micuță „tocă" de aur împodobită cu ametiste, aşa absurd de mititică, încât sta aproape ascunsă în buclele de pe frunte ale părului meu bălai, aşa cum îl încrețise mai deosebit camerista mea, pentru asemenea împrejurare.

Mi se dăduse două cameriste, una engleză, alta germană. Cea germană, intrată de curând în serviciul meu, fusese aleasă cu grijă, pentrucă era mai în vârstă, vrednică de încredere şi putea fi de ajutor unei soții atât de tinere cum eram eu. Cu toate că era scurtă şi îndesată, o chema Louise Lang. Această femeie de ispravă ținea toate într'o rânduială aproape chinuitoare şi era din fire foarte ceremonioasă. Părul era tras de pe frunte în chip nemilos; rostea toate cuvintele cu o corectitudine apăsată şi nimic n'o putea clinti din desăvârşirea ei fără seamăn. Fiind o fervență catolică, biserica juca un rol de căpetenie în viața ei fără cusur, ba chiar un rol atât de covârşitor încât după doi ani, când ne luarăm reşedința într'un palat, cam afară din oraş, mă părăsi pentru scurt timp, pentru că nu se mai putea duce în fiecare zi la liturghie, din

pricina depărtării. Louise Lang semăna în mod ciudat cu un botgros, căci era foarte plinuţă la faţă, avea ochi strălucitori şi un nas ce se putea asemui numai cu un cioc bine croit şi rotunjor. Fiind convinsă de bunele ei însuşiri, purta foarte sus acest nas proeminent, cu toate că nu era nici o îngâmfare în scunda Louise Lang.

Louise Andrews — căci din lipsă de originalitate purtau amândouă acelaşi nume—era cu totul de alt tip. Slabă, palidă, avea ochii înfundaţi, gura hotărîtă şi înfăţişarea austeră. Dacă nu ţinea o rânduială atât de nesuferită ca şi colega ei germană, era totuşi fără cusur ca şi ea şi, lucru neobişnuit, englezoaica era aceea care vorbea nemţeşte, în loc să fie contrariul, cum se întâmplă de obiceiu. Amândouă Louisele nu trăiră destulă vreme laolaltă ca să ajungă duşmane înverşunate. Dacă le descriu cu atâta amănunţime, pricina e că în viaţa unei principese regale cam singuratice, cameristele sunt menite să joace un rol destul de însemnat.

Acum eram gata, mă simţeam ca împodobită pentru a fi dusă la ceremonia jertfirei.

Mama spusese: „Hainele au mare însemnătate peste tot, în lume, şi mai cu osebire în ţările de miază-zi; aşa dar să nu uiţi să te îmbraci totdeauna cu grijă în împrejurări sărbătoreşti. Aceasta face parte din îndatoririle unei prinţese". Stam aşa dar în strălucirea noilor mele găteli şi mă gândeam la vorbele ei. Mai spusese şi următoarele: „Mergi într'o ţară ortodoxă; să-i cinsteşti Biserica şi slujbele şi să săruţi crucea şi evanghelia când ţi le prezintă preotul, şi când vezi pe alţii făcând cruce, să faci şi tu". Şi eu îi urmai povaţa, cu

toate că la început, de câte ori făceam aceasta, îmi venea să mor de timiditate, crezând, cu oarecare dreptate, că ochii tuturor sunt aţintiţi asupra mea.

Ah! ochii aceia mereu ţintă asupra mea! Iată în adevăr una din cele mai grele încercări ce a trebuit să învăţ a înfrunta. Peste tot mii de ochi, şi nimeni care să mă asigure că erau ochi binevoitori şi aprobatori, ochi care să înţeleagă cât eram de copilă şi să fie gata să-mi ierte câte un neajuns. Însă acest fel uşor de a privi lucrurile nu intrase în planul celor ce m'au crescut. Cei a căror chemare era să mă iniţieze în noua mea viaţă, nu dădeau însemnătate decât unei singure meniri: trebuia să învăţ ce înseamnă datoria cu „D" şi s'ar fi crezut nechibzuiţi dacă m'ar fi lăsat să-mi închipui că alţii ar fi mai îngăduitori. La regele Carol nu mergea nimic pe jumătate; crezul lui fără înconjur era „mereu muncă şi nici o plăcere".

Din pricina imenselor troene de zăpadă, trenul nostru ajunse cu o întârziere de câteva ore, cu toate că regimente întregi fuseseră puse să cureţe linia, dar chiar şi aşa, mai multe ore de întârziere nu mi se păreau destule. Atât de mare mi-era groaza în faţa clipei ce m'aştepta, încât necontenit mă rugam la Dumnezeu să nu ajungă niciodată trenul la destinaţie. Degetele mi se încleiau de năduşală, atât de tare strângeam mâna lui Nando.

Imi arăta multă duioşie, însă nu prea mă îmbărbăta, căci era şi el cam neliniştit, lucru pe care îl simţeam, cu toate că pe atunci nu-l cunoşteam prea bine. Mai târziu îmi dădeam seama îndată, după o oarecare paloare în jurul nasului său de o supremă aristocraţie, când

Nando se simţea intimidat. Incercam să ne zâmbim unul altuia, dar erau nişte biete zâmbete fără vlagă, şi simţeam că mă ameninţă de aproape lacrămile.

Maşina slobozi nişte ţipete prelungi, parcă ar fi simţit o chinuitoare bucurie, apropiindu-se de ţel; de departe se desluşea sunetul muzicii; trenul, pufăind, încetinea mersul, căci intra în gară.

Curaj,... acum nimic nu mai putea opri ceasul ursit de soartă pentru prima mea întâlnire cu cei ce aveau să fie poporul meu. Roţile scârţâiră, muzica se auzi mai tare şi trupele înşirate dealungul peronului începură uralele. Uitându-mă sfioasă pe fereastră, îmi plăcu chipul soldaţilor, voinici, oacheşi, mici, cu ochi negri vioi, şi dinţi foarte albi. Aveau uniforme de culoare cenuşie închisă şi purtau pălării ciudate, cu pene lungi de cocoş ce atârnau foarte jos, într'o parte, la fel cu Bersaglierii italieni. „Sunt vânătorii mei", îmi lămuri Nando. „Sunt maiorul primului batalion; m'au avansat maior când ne-am căsătorit".

Aşa dar, aceştia erau vânătorii lui Nando; pronumele posesiv avea ceva care îţi dădea curaj, te făcea să te simţi ca printre ai tăi. Lucru ciudat, măcar că la început toate mi se păreau străine în noua mea ţară, chiar din primele zile am simţit faţă de armată o apropiere care îmi dădea curaj. Niciodată nu m'am simţit străină printre soldaţi; mi s'a părut îndată că sunt primită de ei, fără condiţii şi fără neîncredere. Era oare o preştiinţă a viitorului, a acelor falnice dar grozave timpuri, pe care eram meniţi să le îndurăm laolaltă? Poate.

Trenul se oprise. Muzica şi uralele ajunseseră asurzitoare. Soldaţii mai ales făceau cel mai mare sgomot. Cum mai strigau cu gurile larg deschise, arătând şiruri de dinţi albi şi puternici, şi cum le mai străluceau ochii! Dealungul vieţii mele, mereu i-am auzit astfel strigând urale, chiar în acea cumplită iarnă din 1916-1917, când nu mai erau decât umbra tragică a ceia ce fuseseră înainte şi când, flămânzi şi sdrenţăroşi, parcă erau nişte speriatori, biete rămăşiţe a mândrelor noastre regimente, cu uniformele peticite şi pe picioare cu bandaje, în loc de cisme. Dar chiar şi atunci strigau urale, trecând voiniceşte în marş târându-şi prin zăpadă picioarele degerate şi obosite. Da, chiar şi atunci strigau „ura" şi ochii lor, care văzuseră moartea în feluritele ei chipuri, care priviseră toate grozăviile războiului şi ale retragerii, se ţinteau într'ai mei şi tot încredere citeam în privirea ce-mi trimeteau, un fel de nădejde mută pe care nici suferinţa, nici înfrângerea nu o puteau desrădăcina.

Nando sări cel dintâi din vagon şi fu întâmpinat călduros de către Unchiu. El sta cu câţiva paşi înaintea tuturor, ascunzând şirul de persoane oficiale adunate în spatele lui. Regele întinse braţele ca să-mi ajute la coborîtul din vagon, apoi mă strânse la piept. Tremura; era şi el turburat. Era o zi mare, o zi de izbândă, o zi de împlinire, dar cuprindea şi durere, căci Unchiul cunoscuse jertfa: şi el îngropase multe visuri.

Persoanele oficiale îmi fură prezentate pe rând, după rangul lor. Toată lumea era de faţă, primul-ministrul Lascar Catargiu cu membrii guvernului, dintre care unii asista-

seră la cununia noastră; era primarul capitalei, pe atunci Nicu Filipescu, după cât îmi amintesc, rectorul Universităţii, preşedintele Camerei şi al Senatului, reprezentanţii justiţiei, ai armatei, ai bisericei, şeful poliţiei, şi soţiile lor; în mare parte veniseră şi ele, fiecare în frumoase toilete potrivite pentru asemenea împrejurare, căci doamnele române sunt cât se poate de elegante.

Muzica nu înceta de a cânta, nici soldaţii de a striga „ura". Sgomotul era asurzitor. Primarul îşi făcu drum şi ne prezintă după datină pâine şi sare, ne ţinu un discurs de bună venire, pe care nu-l putu nimeni auzi. Insfârşit doamnele îşi făcură drum prin mulţimea bărbaţilor şi mă îngropară cu totul sub o ploaie de buchete mari, pe care era cu neputinţă să le ţin în mână. Preţioasa mea rochie fu călcată de sute de picioare grăbite, mă simţii strivită şi împinsă, încoace şi încolo, ca un dop de plută pe o mare furtunoasă, căci primirile româneşti sunt călduroase însă neorânduite, şi cel sărbătorit trebuie să se lupte vajnic ca să nu fie cotropit de valuri.

Ce m'a isbit mai mult au fost tipurile de frumuseţe românească. Aceste femei oacheşe cu înfăţişare orientală mă încântau. Mai cu osebire o oarecare doamnă Rasti, soţia prefectului de poliţie, de la care nu puteam să-mi iau ochii.

Avea ceva de odaliscă, cu pielea ei brună şi cu ochii a căror pleoape erau grele şi somnoroase. In haina ei de catifea roşie ca sângele, tivită cu samur, avea într'adevăr o înfăţişare ce te isbea şi nu semăna cu nimic ce mai văzusem până atunci, afară doar de tante Zina, din amintirile copilăriei mele.

Una din figurile de care îmi aduceam aminte de la Sigmaringen era Petre Carp, care îşi înţepeni monoclul în ochi ca să mă privească deabinelea, cu o expresie ironică, însă nu lipsită de bunătate. Nu ştiu cum, dar îmi plăcea chipul lui. Era şi generalul Vlădescu, pentru care aveam o deosebită prietenie; ne salutarăm ca nişte vechi cunoştinţe. Bine înţeles se afla şi Ion Kalinderu, în rândul întâi, iar marele cordon al Stelei României părea că ia pe fiinţa lui rotunjoară o însemnătate deosebită. Nu ştiu de ce, decoraţiile altora parcă nu erau nici aşa roşii, nici aşa făloase ca ale lui. Totul însă era pentru mine foarte ameţitor, cam înfricoşător poate, dar nu chiar aşa de grozav cum îmi închipuisem, mai ales pentru că toată lumea se arăta atât de bucuroasă şi de bine primitoare; mă făceau într'adevăr să simt că era pentru dânşii toţi o zi de mare mulţumire.

Indată după aceia, am mers la Mitropolie unde se oficiă un Te-Deum. In România toate ceremoniile oficiale încep printr'un Te-Deum în biserică.

Ne luarăm locul într'o minunată trăsură de argint cu albastru, trasă de patru mari armăsari ruseşti negri, cu imense cozi şi coame. Unchiul sta alături de mine şi Nando în faţă. Crescută de o mamă care nu voia să audă de trăsuri închise nici în frigul cel mai cumplit, mă găsii oarecum mirată când ne văzurăm închişi în dosul geamurilor ridicate; mi se părea că poporul se va socoti frustrat. Principiile şi convingerile mamii erau atât de puternice încât mi le altoise în sânge, ca să zic aşa. Mi-au trebuit ani ca să mă scutur de ele, iar unele,

de pildă părerile ei despre nevoia de aer liber, de mişcare şi de punctualitate, au şi azi, ca şi atunci, o puternică înrâurire asupra mea. Era în mama o forţă pătrunzătoare care şi-a pus pecetea asupra noastră pentru totdeauna. Cu tot frigul cumplit, lumea se înghesuia pe stradă, armata era deasemenea înşirată şi primirea ce ni s'a făcut a fost călduroasă.

Plină de curiozitate, priveam din cutia de cristal, la o lume nouă, un popor nou care avea să fie al meu. Simţirile mi-erau nedesluşite, aproape nu-mi dădeam seama de ele. Incercam să salut cât de graţios puteam, dar ştiam că e un meşteşug care trebuie învăţat încetul cu încetul. Pe acea vreme eram ţeapănă ca o păpuşă, şi aceasta ca mai întotdeauna, din pricina nesuferitei şi copilăreştei mele timidităţi. Indată ce omul pune mai multă luare aminte asupra altora decât asupra sa însuşi, piere orice sfială. Siguranţa de sine nu e îngâmfare ci izbândă asupra propriei noastre fiinţe.

Te-Deum-ul fu o ceremonie măreaţă. Imi plăcu biserica întunecoasă, cu culorile ei îndulcite, străvechiile ei fresce şi frumoasele sfeşnice şi candele de argint vechi. Pe acea vreme nu eram cunoscătoare în icoane, nici în artă bizantină, dar de la început simţii frumuseţea lor şi starea sufletească, izvorâtă din ele, atingea adânc firea mea de artist. Glasurile preoţilor însă erau foarte neînsemnate în comparaţie cu cele auzite de mine în Rusia şi în micile paraclise ale mamei; afară de aceasta, preoţii cântau pe nas, ceea ce nu putea mulţumi nici o ureche muzicală. Cântările, care în Rusia erau atât de isbitoare şi de înălţătoare, nu aveau aici nici o măreţie; de fapt

mai degrabă stricau slujba, foarte frumoasă de altfel. Aducându-mi aminte de poveţele mamei urmai cam stingherită pilda celor „drept credincioşi" ce-şi făceau cruce, dar mă simţeam oarecum făţarnică.

Deabea mai târziu îmi dădui seama că sunt unele forme de curtenie ale inimii, care nu sunt prefăcătorie sau compromisuri ale slăbiciunii, ci înţelegere a adevăratelor valori şi a micilor lucruri de mare însemnătate pentru fiece om în sfera lui.

Aici deasemeni mă simţii ţinta a mii de ochi care mă pătrundeau, mă aprobau, mă criticau, ochi plini de curiozitate, de milă sau de un început de simpatie, fiecare după cum îi era inima. Eu însă suferearn, mă simţeam mică, neînsemnată şi cât se poate de singură în mijlocul mulţimii.

Apoi, încet, cu tot alaiul, trecurăm dealungul străzilor; iarăşi armată, iarăşi mulţime şi urale, iar când mă uitam în sus, vedeam steagul englez şi cel românesc fâlfâind, unul lângă altul, la fiece casă. Iubitul, vechiul meu steag! Ochii mi se umplură de lacrimi: acel steag însemna pentru mine căminul părintesc! Pe vremea aceia, roşu, galben şi albastru nu-mi spuneau mare lucru şi nu-mi atingeau încă inima. Deodată, în regala cutie de cristal, lunecând prin străzi necunoscute, cu doi oameni aproape necunoscuţi alături de mine, mă năpădi o disperare fără seamăn. Mulţime, urale, sgomot, bună primire, veselie,... dar cu toate că eu eram punctul central în jurul căruia se desfăşura atât alai, nu eram decât o biată mică străină, într'o ţară străină...

Insfârşit ajunserăm la Palat. Nu era o clă-

dire impunătoare; era scundă, joasă şi fără vreun stil deosebit. In tropotul cailor ne oprirăm la una din cele două uşi de intrare, în acelaşi sgomot nelipsit, de muzică şi de urale. Regele în mare ceremonie mă conduse dealungul scării celei mari, o monumentală şi impunătoare construcţie de marmoră, care se despărţea în două ramuri şi ducea sus într'un hall susţinut de coloane. Unchiul era vădit emoţionat şi parcă aud şi acum clinchetul săbiei lui pe treptele de marmoră, pe când urcam scara. De amândouă părţile scării erau înşirate şcolăriţe îmbrăcate în alb, cântând imnuri de bună venire şi presărând flori sub paşii noştri; era o prea frumoasă privelişte.

Militari, persoane oficiale, demnitari ai Curţii, servitori în livrele de gală, iar lângă mine Unchiul, calm, hotărît, dar totuşi adânc mişcat, cu toată stăpânirea de sine, iar la spatele nostru Nando, palid, neliniştit, fremătând de nerăbdarea de a scăpa de toată lumea şi de a fi însfârşit singur cu mireasa lui.

Apartamentele preparate pentru noi erau la dreapta marii scări; uşile se deschiseră şi Unchiul mă conduse în noul meu cămin... Noul meu cămin !

Mă năpădi o adevărată disperare când văzui camerele pregătite pentru noi şi care, spre mai mare ironie, fuseseră mi se pare mobilate din nou, în cinstea noastră. Nu-mi voi obosi cititorii cu descrierea amănunţită a acelui apartament ; ajunge să spun că era întocmit cu lipsa de gust germanică în forma ei cea mai isbitoare, când îşi pune mintea să fie greoaie şi cumplită: „Altdeutsch" şi Rococo rău imitate! Din punctul meu de vedere era adevărat dezastru. Desamăgirea şi descurajarea îmi

provocaseră o adevărată durere fizică, simţii că inima, destul de grea şi aşa, se cufundă parcă tot mai jos; mă întrebai dacă va înceta vreodată de a se scufunda. Erau camere bogate, întunecoase, pompoase, neprimitoare, nepotrivite pentru traiul zilnic, toate numai ferestre şi uşi şi mobile, şi nicăeri un colţişor tihnit, nicăeri un cămin cu foc deschis, nicăeri o floare sau un scaun ademenitor.

Unchiul mă mai strânse încă odată în braţe, îşi rosti nădejdea că acea zi va fi norocoasă, începutul unei mari fericiri în noua mea viaţă, şi apoi ne părăsi.

Noul meu cămin...

Mă lăsai pe un scaun, un scaun în stil „Altdeutsch" *) (Nando se apropiă de mine şi mă luă în braţe).

— „Eşti obosită?"

— „Da, puţin..."

— „Nesuferitele astea de ceremonii oficiale!"

— „Da, au fost lungi, cam lungi..."

— „Trebuie să te odihneşti acum, e şi un mare prânz diseară".

— „Da,... un mare prânz..."

Şi au fost multe prânzuri mari... unul după altul, şi multe ceremonii, şi multe petreceri, şi multe chipuri omeneşti, unele prietenoase, primitoare, însă toate noi... Nicăeri un punct statornic, nimic de care să mă reazăm decât Nando, dar aici în România Nando era principe moştenitor, nepotul Unchiului, un om al datoriei obişnuit să asculte de poruncile Unchiului, ba chiar să întrebuinţeze aproape cuvintele lui...

Datorie, totul era datorie, de disdedimineaţă,

*) Stil medieval german.

de când ne sculam, până seara când ne culcam. Datorie şi iar datorie, şi era iarnă şi odăile mele erau Altdeutsch şi Rococo... Şi Unchiul şi Nando spuneau că nu trebue să am prieteni... să nu am prieteni pentrucă în această ţară e primejdios să ai prieteni; din pricina politicei, a geloziei, şi a intrigilor...

Da, spuneau multe, rosteau multe cuvinte, vorbeau de politică, discutau pe larg chestiuni militare, fumau ţigări de foi şi tot ce spuneau era pentru mine chinezeşte... Iar afară era zăpadă şi ger, şi se părea că aici nimeni nu ştia ce va să zică florile. In camera mea nu era decât o singură camelie cu o singură floare, ca de ceară, albă şi roşie; numai una şi aceea se scutură curând, iar ceilalţi boboci nu înfloriră... Bieţii boboci mititei şi tari!

Acestea însă se întâmplau în culise; eu sunt din fire optimistă şi nu pot suferi oamenii cari se jelesc, deaceia am de gând să vă arăt înfăţişarea exterioară a lucrurilor, aşa cum apăreau celor ce nu intrau în camerele Altdeutsch şi Rococo, toate numai uşi, ferestre şi mobilier. Dincolo de pragul acelor uşi eram foarte „sărbătorită". In fiecare zi era câte o ceremonie oficială, toate în cinstea mea; prânzuri, baluri, mari primiri oficiale şi delegaţii din cele patru colţuri ale ţării, care rosteau discursuri în grai bogat înflorit, şi uneori îmi aduceau câte un dar; cusături româneşti, scoarţe, sipete dăltuite sau zugrăvite, cărţi şi icoane şi alte lucrări ce deosibesc industria naţională. Doamnele din partidul liberal, care nu era atunci la putere, mi-au adus o casetă de aur artistic cizelată, cu o însemnată sumă de bani cu care să pot înfiinţa o operă de binefacere folositoare. Partidul la putere ne-a oferit o mare masă de argint având la mijloc câteva chipuri sculptate cu o artă deosebită. Insă de obicei darurile erau de un soi mai modest. S'au perindat în faţa noastră toate gradele de demnitari ai statului, reprezentanţi ai tuturor neamurilor, a tuturor credinţelor, a tuturor meseriilor, a tuturor profesiilor, a tuturor porturilor: civili, militari, preoţi şi chiar călugări, până şi o delegaţie a birjarilor muscali, ca să-mi prezinte pe o tavă de argint tradiţionala pâine şi sare. Era interesant, dar foarte obositor, şi dintr'o pricină necunoscută nu mă simţeam tocmai bine. Imi închipuiam că motivul era schimbarea climei sau poate hrana deosebită de cea de acasă; până atunci fusesem cu totul refractară vreunei schimbări de climă, şi apoi doar fusesem dăruită cu o digestie rusească. Sau poate se petrecea în mine o nelămurită prefacere? Ori şi cum mă simţeam, fără vlagă, fără chef de glumă şi cu un nemaipomenit desgust pentru orice fel de miros... Era ceva care mă umplea de îngrijorare!

Luai la purtare rând pe rând toate rochiile din „trousseau". Mă străduiam să fiu cât puteam de elegantă şi de arătoasă, pentru a face cinste soţului meu. Ambele Louise îşi îmbinau strădaniile pentru a-mi înjgheba o nouă „coiffure", îmi încreţeau şi-mi ondulau bietul păr, mai mult cu bunăvoinţă decât cu pricepere, uneori chiar mă cam poceau şi o simţeam fără a fi în stare de a le stăvili bunele intenţii, fiind şi eu cam nepricepută în meşteşugul gătelii. Afară de aceasta eram trasă la faţă, cu cearcăne în jurul ochilor, nu aveam înfăţişarea mea obicinuită, obrajii mi-erau palizi, slăbeam, şi — lucru mai ciudat decât orice —

mi se părea că nasul mi se lungeşte! Aceasta se vede desluşit în prima fotografie ce am făcut-o după căsătorie. Aveam pe atunci o toaletă de seară, de catifea, care îmi plăcea mai mult decât toate: o creaţiune a lui Laferrière, pe atunci la modă la Paris. Nu mă plăceam în multe din toaletele mele, dar îmi închipuiam că anume această rochie îmi sta deosebit de bine. Avea culoarea prunelor brumării cu un luciu încântător, şi era împodobită cu dantele vechi, ceea ce-i dădea înfăţişarea unui costum de pe vremea lui Van Dyck. Nuanţa catifelei se potrivea de minune cu peruzelele ce le aveam în dar de la tata. Totdeauna mi-a plăcut armonia culorilor şi albastrul verzui al palidelor pietre, iar nuanţa stinsă a catifelei, ca pruna, îmi bucura ochii. In mine totul era încă adormit, gustul precum şi inteligenţa bâjbâiau în întuneric şi numai din când în când se ivea câte un fulger de lumină.

Aşa dar, mă fotografiai cu această rochie ca s'o trimet acasă, şi pe fotografia asta băgai de seamă că nasul meu mic şi puţin cârn se lungise! Să fi fost pentru că obrajii mi-erau mai puţin bucălaţi, sau pentru ce? Toate acestea mă turburau mult şi nu aveam cu cine sta la sfat asupra lor. Lady Monson era încă aci, însă o vedeam puţin; era prinsă în vârtejul petrecerilor şi apoi eram păzită cu străşnicie de Nando şi de Unchiul şi nu aveau voe să văd mai pe nimeni, afară de persoanele primite oficial, toate deodată. Până şi doamna mea de onoare, d-na Greceanu, n'avea voe să vină la mine, decât în interes de serviciu. Voiau să mă ţină departe de orice înrâurire din afară. De când cu turburarea adusă de biata

tante Elisabeth, în chestiunea Elenei Văcărescu, unchiul şi nepotul erau plini de o îngrijorată neîncredere şi din această pricină ajunsesem aproape o prizonieră. Unchiul promulgase legi severe la care soţul meu se supunea conştiincios şi cari se potriveau pe deantregul cu dorinţele lui. Dar, bine înţeles, toate acestea n'aveau drept urmare o viaţă plină de veselie. Uitându-mă înapoi nu mă pot opri de a mă minuna de lipsa lor de înţelegere sufletească când aveau de mânuit acela al unei femei foarte tinere şi singuratice. Eram ca un mugur strâns închis; se părea că toţi se tem ca nu cumva să înflorească; mă îngrădeau cu legi, opreli şi stavile, parc'ar fi putut sili floarea să înflorească după pofta lor şi la timpul ales de ei.

Intr'un rând, fiind întrebată cu ce mă asemuiam eu însămi răspunsei: „Cu un pom care a străbătut printr'un zid de piatră". Chiar de pe atunci, în anii cei dintâi, bietele mele rădăcini se striveau de acel zid.

Printre numeroasele şi mai adesea plicticoasele ceremonii la care trebuia să mă supun, a fost una în adevăr pitorească şi care mi-a pricinuit o deplină plăcere. Nando şi cu mine a trebuit să fim naşi la cununia a treizeci şi două de perechi de ţărani, aleşi din cele treizeci şi două de judeţe ale României. După datina religiei greco-ortodoxă, sunt naşi la cununie cum sunt şi la botez. Cununia plină de culoare a celor treizeci şi două de perechi s'a oficiat la Mitropolie şi a fost într'adevăr o frumoasă privelişte, din pricina strălucitorului port ţărănesc şi a multelor lumânări a-

prinse între zidurile vechii biserici, acoperite cu fresce în tonuri şterse. Era o privelişte pe care ochii mei o sorbeau cu bucurie. După ce au fost unite cele treizeci şi două de perechi de însurăţei, se aşezară în căruţele lor rustice, trase de minunaţi boi cenuşii, cu imense coarne poleite şi trecură în măreţ alai pe sub ferestrele palatului; fu ceva romantic unde se desfăşură o fărâmă din poezia pe care m'aşteptam s'o găsesc în această ţară depărtată. Chiar de la început mă simţii puternic atrasă către ţărani, plugari voinici şi răbdători ; aşa dar mi-a rămas plăcut zugrăvită în amintire acea paradă ţărănească.

Mai puţin mi-au plăcut marile recepţii a tuturor doamnelor bucureştene, adunate la un loc, pentru a-mi fi prezentate. Erau înşirate pe două rânduri, în tot lungul imensei săli de bal, toată în aur şi alb. Unchiul îmi dădea braţul şi pe când treceam prin faţa acestui front ce mă 'ngrozea, îmi prezentă pe fiecare doamnă; numele lor era legiune şi erau de toate vârstele şi de toatele treptele, destul ca să înspăimânte şi inima cea mai vitează. Potrivit zicătoarei „în doi se petrece, în trei nici de cum", Nando era nevoit să păşească agale la spatele nostru, ceia ce era oarecum stânjenitor. Din fericire pentru el erau şi figuri cunoscute în impunătoarea oştire de femei. Imi tremura inima când se deschideau uşile, arătând nesfârşitele şiruri care aşteptau de la mine zâmbete. Eram îngrozitor de ţeapănă, de stângace şi cu limba legată, în situaţie şi mai penibilă din pricina cunoaşterei imperfecte a limbii franceze. Din această mare de feţe omeneşti, două femei îmi răsar în minte, ca o binecuvântată alinare, numai pentru că

20

Soţul Meu, cu primul nostru copil
(Regele Carol II)

au avut curajul să-mi vorbească ele întâi, în loc de a aştepta cum cere protocolul să deschid eu vorba. Una era doamna Cezianu, mai târziu marquise de Belloy, o doamnă grasă, veselă, de o neîntrecută bună voie şi foarte vorbăreaţă. Cealaltă era Elena Perticari, soţia unui adjutant al Unchiului; o femee frumoasă cu păr castaniu-auriu, în unde naturale, cu ochi mari rotunzi, depărtaţi unul de altul sub arcul sprâncenelor de o frumuseţe desăvârşită; o femee cam de tipul faimoasei Lily Brayton, care mai târziu a fost atât de admirată pe scenele engleze. Scânteia de simpatie, aprinsă în acel ceas depărtat, a crescut în cursul anilor şi a ajuns o flacără statornică, iar astăzi amândouă îmi sunt scumpe prietene.

Nu încetam de a privi cu uimire tipuri de frumuseţe românească; pieliţa oacheşă, ochii negri, părul ca pana corbului. Le găseam încântătoare, însă după părerea mea femeile erau mult mai frumoase decât bărbaţii. Cu cât era tipul mai oriental, cu atât îl admiram mai mult, şi totdeauna îmi voi reaminti de doamna Simu în loja ei, la o reprezentaţie de gală; era atât de încântătoare, de exotică, cu o cascadă de trandafiri roşii atârnându-i depe umeri! Eu, o fiinţă mică, blondă, neisprăvită, toată în alb cu peruzele şi cu o garnitură de nevinovaţi boboci de trandafiri palizi, mă uitam la ea cuprinsă de admiraţie, iar ea privea în sus spre mine, mirându-se poate de părul meu, neasemănat de bălai şi de albeaţa pieliţei mele; era cu adevărat întâlnirea răsăritului cu apusul.

Reprezentaţia în sine, *„Visul unei nopţi de vară"*, nu mi se întipări în minte în mod deo-

sebit; nu înţelegeam româneşte şi cu toate că se cheltuise multă osteneală, *teatrul românesc era pe atunci încă în faşă.* Am văzut de atunci progrese de necrezut în acest domeniu.

Publicul românesc, la rândul său, arăta un interes nemaipomenit micii principese engleze, care se sălăşluise în mijlocul lui şi cred că unele inimi cu duioşie de mamă se simţeau mişcate, când vedeau cât de absurd de tânără şi de necoaptă eram. Persoanele pe cari din pricina situaţiei lor oficiale, le întâlneam mai des, erau doamne din guvernul pe atunci la putere, căci în România miniştrii au o însemnătate precumpănitoare şi sunt oaspeţii cei mai cu vază, în toate împrejurările oficiale.

Doamnele din guvernul conservator aveau drept căpetenie pe o tihnită bătrână, doamna Lascar Catargiu, o fiinţă bună, dar fără vreo însuşire decorativă. Mai erau şi doamnele Jacques şi Alexandre Lahovary, care erau cumnate; cea dintâi era mică şi cât se poate de oacheşă, cu gura mare şi dinţi mulţi şi totdeauna te privea printr'un „face-à-main"; cealaltă era înaltă, măreaţă, cu părul bălai, poate din fire, poate nu: (pe acea vreme nu ştiam să deosebesc aşa ceva). Doamna Symka, — astfel era numită în societate — era fiinţa cea mai vestită pentru duhul ei, din tot guvernul şi avea drept rivală pe doamna Zoe Sturdza, limba cea mai tăioasă din partidul liberal. Aceste două doamne aveau multe de spus una despre alta, dar spusele lor erau mai mult hazlii decât binevoitoare. Dintre amândouă, mai ademenitoare era, fără îndoială, doamna Symka. Mai târziu ne împrietenirăm temeinic, dar la început mă cam temeam de ea; avea o

aşa nespusă siguranţă de sine, era aşa înspăimântător de „franţuzită", avea o inteligenţă care te smerea, şi apoi era mult mai fardată decât se obişnuia pe atunci. De fapt îmi impunea şi mă făcea să mă simt mică; era o prăpastie între doama Symka Lahovary şi modul de a gândi, cam strâmt, din vechiul cămin părintesc, cu care eram obişnuită.

Mai era şi doamna Petre Carp, fiica bunei bătrâne doamna Cantacuzino, care fusese de faţă la căsătoria noastră, o doamnă de o simplicitate severă înfăţişând tipul vechi al bunei gospodine, însă de o vastă cultură şi foarte citită, cum erau toate fiicele Mariei Cantacuzino. Se îmbrăca în chip demodat, rochiile ei de bal erau decoltate pe umeri ca pe vremea malacoafelor şi făcea solemne reverenţe de curte, foarte potrivite cu întreaga ei înfăţişare.

Mai era şi doamna Take Ionescu, o englezoaică înaltă, cu păr scurt, pătimaş iubitoare de călărie, cu care adesea am împărtăşit plăcerea unui galop nebun; şi apoi doamna Marghiloman, născută prinţesă Stirbey (mai târziu doamna Ion Brătianu), către care mă simţeam puternic atrasă. Mult mai tânără decât celelalte, cu toată înfăţişarea ei cam severă, avea când râdea un mod încântător de a-şi încreţi nasul. Era în Elisa Marghiloman ceva neasemănat de sincer, care mă atrăgea, dar avea şi ceva ţepos care stânjenea întrucâtva apropierea de ea.

Cu toate că mi se arăta multă bunătate, mă simţeam oarecum părăsită, iar grija neadormită a lui Nando de a împiedica orice prietenie, de bună seamă nu îngăduia vreo legătură mai intimă. Trecură de fapt mulţi ani, până să am voe să cunosc pe cineva mai de

aproape. Din această pricină duceam o viață cât se poate de singuratică, și se scurse multă vreme până să ajung o adevărată bună româncă.

In al doilea rând, după guvern, corpul diplomatic juca un mare rol în viața Unchiului. Berlinul și Viena stăteau în rândul întâi, purtarea față de Franța era curtenitoare, iar Rusia, cu toate că nu inspira încredere, era tratată cu cea mai amănunțită chibzuială și politeță, însă era o politeță datorată mai mult îngrijorării decât bunăvoinței. Anglia, pe acea vreme depărtată, n'avea nici o legătură mai apropiată cu România; amândouă țările aveau puține interese comune.

Prințul Bulow era ministrul Germaniei la București și Goduhowski al Austriei. Mai târziu amândoi avură o carieră strălucită. Bătrânul Fonton, ministrul Rusiei, era un omuleț plăcut, plin de vioiciune, foarte slab, cu gesturi înfrigurate, cu favoriți albi ca zăpada și ochi ce păreau că-i țâșnesc afară din cap. Imi aduc aminte cât îl prețuia Unchiul când îl compara cu Hitrovo, predecesorul lui, care fusese un primejdios făuritor de intrigi. In momentul acela, Anglia nu avea ministru la noi și îi ținea locul sir Charles Harding ca însărcinat de Afaceri. Avea o soție încântătoare; amândoi erau foarte representativi.

Regele Carol era tot atât de cunoscător în politica externă cât și în cea internă. De fapt, pentru el totul era politica; ea era adevăratul temei al ființei lui. Cântărea cu grijă tot ce făcea și ce spunea, socotind totdeauna care ar fi urmările, și prin aceasta — după neînsemnata mea părere — complica viața în chip ne-

maipomenit și dădea naștere la greutăți, în împrejurări cari ar fi fost foarte simple dacă ar fi fost tratate mai simplu. Nu mi se cuvine să judec pe mai marii mei, dar am suferit mulți ani povara dominației lui.

A fost o școală bună și astăzi îmi dau seama că trebuie să-i fiu recunoscătoare; cu toate acestea mi-a pricinuit multă amărăciune și ne-a întunecat tinerețea, ba uneori ne aducea în pragul desnădejdei și a răsvrătirii. Mai îndeosebi suferea soțul meu de toate acestea; el niciodată nu se revolta, și în revoltă se găsește uneori un soi de strălucită alinare. Eu una am cunoscut acea bucurie, dar Nando fusese învățat de mic să se supună. N'a fost de când lumea un prinț moștenitor atât de leal. El asculta de unchiul său în toate cele, îi urma orbește părerile, se supunea tuturor cerințelor lui, fără a se răsvrăti vreodată și era întotdeauna gata să împace orice neînțelegere se ivea, între mine și tiranicul bătrân.

Pentru dânsul era un rol greu de jucat și rău răsplătit, căci adesea se găsea între ciocan și nicovală. Nu împărtășea întotdeauna părerile Unchiului, și, uneori se simțea jicnit, ba chiar umilit prin purtările lui poruncitoare, însă rămânea tot supus, ascultător și răbdător până într'atât încât, îl admiram, cu toate că simțeam că fierbe sângele în mine. Tinerețea noastră e o lungă poveste de abnegare. Sub aparența fericirei și părând înconjurați de dragoste și de bunăvoință, pășeam totuși adesea pe o cărare spinoasă și obositoare, în care trebuia zi de zi să renunți la câte ceva, să înfrângi câte o dorință, să îngropi câte un vis, să strivești câte un imbold. Era o neîncetată renunțare, o predare a propriei voințe în o

necurmată osândă de a vedea pe alţii făcându-şi voia şi stăpânind cu bucurie lucrurile, de la care noi eram opriţi. Da, a fost o aspră şcoală. Nu-mi pare rău că am cunoscut-o; cred că toate pe lume au un înţeles, chiar cele mai aspre; orice renunţare umilitoare, orice lacrimă amară sunt de folos pentru a închega temeinic un caracter, chiar dacă nu ne dăm seamă de aceasta.

Dar n'aşi putea spune că aşa ceva mi-era pe plac, dimpotrivă îmi displăcea până în ultimele fibre ale firii mele sănătoase. Mă chinuia această formă de educaţie, care nu era decât o neîncetată luptă pentru a domina şi o zdrobire a voinţei. Trebue să mărturisesc că mi-a fost o bună învăţătură, mi-a întărit muşchii, m'a obişnuit să nu fiu egoistă şi mi-a dat o temelie trainică pentru anii de mai târziu, când aveam să iau asupra mea răspunderea.

Intr'o zi, după suirea pe tron a soţului meu, stând de vorbă împreună despre tinereţea noastră, îi arătai părerea că primisem amândoi o educaţie sănătoasă. „A fost sănătoasă pentru tine poate, zise Nando, erai o răsvrătită şi găseai chiar plăcere într'o luptă aprigă, dar eu mă născusem ascultător, luptele nu se potriveau cu firea mea. Tu erai totdeauna plină de neînfrânat avânt; bucuria vieţii îţi era puternică, aşa încât n'ai fost strivită; îţi pria împotrivirea. Dar simt că în mine s'a frânt un resort; cu mine nu era nevoe să fie cineva atât de aspru, fusesem crescut într'o neştirbită închinare faţă de datorie, pe când tu..." Aici se opri.

— „Pe când eu?"

Se uită la mine şi zâmbi: „Pe când tu n'ai fost crescută de loc, ai crescut în voia ta şi atât".

Grăise adevăr, eu nu fusesem crescută nici într'un fel, mă lăsaseră să cresc în voe. Eram un copil al firei, nu am fost oprită dela nimic, nimic nu-mi încătuşase voinţa; aşa dar am fost în stare să trec cu ramuri cu tot printr'un perete de piatră...

Sosise ceasul plecării Lady-ei Monson şi a colonelului Howard. Fuseseră sărbătoriţi în toate chipurile şi primiţi pretutindeni cu multă bunăvoie, dar se sfârşise timpul hărăzit lor şi după ce m'au dat în primire noii mele familii şi ţării, menirea lor era împlinită şi trebuiau să mă părăsească.

Se rupea aşa dar ultima legătură cu trecutul.

Cât de bine îmi amintesc de ultima mea întâlnire cu Lady Monson! Azi, când privesc înapoi, îmi vine să zâmbesc, dar atunci a fost o clipă destul de tragică. Mă găsi şezând în groaznica odaie stil Rococo, aşa zisul meu „boudoir". Făcusem multe încercări, zadarnice, pentru a-i da o înfăţişare primitoare, dar în disperare îmi luasem orice nădejde; nici un colţişor ademenitor nu putusem stoarce din eleganţa lui pretenţioasă şi neprimitoare. Imi pierdusem vlaga, în mijlocul odoarelor aduse de acasă şi pe jumătate nedespachetate; darurile de nuntă zăceau răspândite pe mese, scaune şi podele; odaia semăna cu un câmp de luptă după înfrângere; fusesem învinsă în bătălie. In ambianţa greoaie şi fără gust, nimic nu părea la locul lui. Obiectele care mi-erau mai scumpe, luau o înfăţişare de părăsire plină de mustrare; păreau ca şi mine

cuprinse de dorul de acasă. Desigur că şi eu păream o biată fiinţă mititică şi înstrăinată.

Lady Monson, totdeauna vorbăreaţă, se repezi spre mine rostind nenumărate exclamaţii, în care arăta o milă glumeaţă. „Dragă copilă, nu-mi pari tocmai veselă şi apoi toate lucrurile astea frumoase pe jos! Oare nu te simţi bine? Eşti cam palidă!" — „Da, nu prea mă simt bine; nu ştiu ce e cu mine, am ameţeli şi din nimica îmi vine rău; mâncarea mă desgustă şi eu, care niciodată nu simţeam diferenţa de climă, nu mă pot obişnui cu cea de aici. Mi se face rău din toate cele: mirosuri, gusturi, feţe omeneşti, chiar culori. Sunt cu totul schimbată, nu mă recunosc pe mine însămi!"

— „Apoi bine, scumpa mea, asta este un semn cât se poate de bun. Ce mult are să se bucure toată lumea!" — „Are să se bucure? pentru ce?! pentrucă mi-este rău?". Rămăsei încremenită şi mă uitam la ea cu ochi miraţi, întrebându-mă dacă era în toate minţile.

— „Dar, drăguţa mea, ştii desigur ce înseamnă când o tânără soţie se simte rău?!" — „Ce vrei să însemne?" — Din ce în ce mai uluită, simţeam că-mi dau lacrămile şi mă ruşinam de slăbiciunea mea.

— „N'ai fi vrând să-mi spui că nu ţi-a vorbit nimeni de aşa ceva?!" — Era acum rândul Lady-ei Monson să rămână încremenită.

— „Despre ce să-mi vorbească?" şi ochii mi se umplură de groază. „Despre ce ?"

Atunci biata Lady se aşeză lângă mine. printre părăsitele epave aduse de acasă şi începu să-mi lămurească, începu să mă facă să pricep ce se întâmplase, şi pentruce Nando,

Unchiul şi cu dânşii întreaga ţară, aveau să se bucure atâta.

Lucru ciudat: mi se păru o întreagă tragedie. Simţeam întrucâtva că fusesem prinsă în cursă.

Va să zică asta fusese, asta era ce vroiau de la mine! Voiau să le dau un moştenitor !

Dar abia plecasem de acasă, dela mama, de la Ducky. Mă simţeam aşa de bolnavă, aşa de părăsită; n'aveam la cine să mă duc, n'aveam cu cine să vorbesc, aici nu erau flori, nimănui nu-i plăcea aerul curat, nici mişcarea sub cerul liber; şi tot ce adusesem de acasă părea că nu este la locul lui aci, în groaznicele odăi care n'aveau nici un colţişor unde să-ţi găseşti locul. Degeaba aşi fi încercat să le aşez altfel, degeaba erau toate... Şi apoi, toată dimineaţa Nando avea îndatoriri militare, iar la dejun el şi Unchiul vorbeau de lucruri pe care nu le pricepeam, fumau ţigări de foi şi nu mai isprăveau de vorbă, chiar după ce se sfârşea prânzul sau cina; şi fumul de ţigară îmi făcea mai rău decât orice, şi erau ţigări atât de mari încât nu puteai nădăjdui că vor ajunge odată la capăt. După amiaza când aveam poftă să mă plimb cu trăsura, Nando spunea că n'avem unde să ne ducem, şi apoi zicea că nu trebue să fiu prietenă cu nimeni, că în ţara asta nu se poate să ai prieteni, şi... şi... Unchiul spune că...

Da, aşa îmi vărsai focul, şi când îl închegai astfel în cuvinte, îmi descoperi toată obida care se adunase treptat în mine. La urma urmei isbucnind în plâns, îmi lăsai capul pe umărul bunei doamne care mă mângâie cu o duioşie de mamă, însă cam protectoare căci se simţea foarte înţeleaptă şi nemaipomenit

de superioară, chiar întristător de superioară pe lângă copila neştiutoare căreia nimeni nu-i lămurise nimic...

Era ceva destul de dureros, desigur, dar asta era viaţa, iar viaţa are părţile ei grele şi nu trebuie să faci o tragedie din necazuri mici. Orice început e greu şi la urma urmei trebuia să fiu mândră că îndeplinesc năzuinţa noii mele ţări; gândeşte ce bucurie are să fie dacă va fi băiat! — Lady Monson vorbea cu înţelepciune, însă vorbea ca una ce priveşte înapoi spre viaţă, ca una care pierduse legătura cu durerile tinereţii. Lunga cale ce se întindea în urma ei o făcea atât de filosoafă. Ştia că toate sunt trecătoare, chiar durerea şi suferinţa. Ei i se părea durerea mea ceva mic, neadevărat, care îi insufla întrucâtva milă, dar care era şi cam absurd, şi de bună seamă chiar aşa era. Mie însă, care aveam înaintea mea viaţa întreagă cu micile ei amărăciuni ce mi se desvăluia zilnic, toate îmi păreau îndeajuns de adevărate, covârşitoare şi înspăimântătoare. Mai presus de toate, mă simţeam străină şi mi-era dor de acasă: o biată prostuţă desrădăcinată, cu capul bălai doldora de visuri.

Aici nu era nicidecum ţara romantismului, totul era stavile, oprelişti şi politică. Şi apoi Unchiul...

Acesta era totdeauna refrenul, sfârşitul fiecărei fraze: Unchiul, „Der Onkel", umbra neînţeleasă care chiar la Sigmaringen întunecase bucuria lui Nando...

„Der Onkel"... Dar în zadar aşi fi încercat să lămuresc; nici chiar Lady Monson care venise de acasă n'ar fi putut pricepe...

Lunile ce urmară fură monotone, cenuşii şi apăsătoare; rar se ivea ceva spre a uşura plictiseala care se 'nteţea din pricina stării sănătăţii mele.

Scrisorile de acasă îmi măreau şi mai mult întristarea. Mama urmându-şi obişnuita purtare vitejească faţă de viaţă şi mai ales faţă de copiii ei, îmi scria mereu cât de veseli şi fericiţi erau toţi acasă, cum o dusese pe Ducky la St. Petersburg, în anotimpul petrecerilor, ca s'o mai schimbe din viaţa zilnică. Fiece scrisoare era plină cu descrierea lucrurilor plăcute pe care le făceau, pe când pe mine mă mustra pentrucă scriam scrisori atât de searbede şi de anoste.

„Dă-ţi osteneala şi scrie-mi povestiri mai vesele din viaţa ta, despre cele ce te înconjoară; vorbeşte-ne de tot ce faci şi de lumea pe care o vezi" mă tot îndemna ea. Dar din nenorocire nu aveam nimic vesel de povestit. De când se isprăviseră serbările oficiale nu vedeam pe nimeni şi zilele se înşirau fără întrerupere ca un lanţ de monotonie.

Pe acea vreme, de altfel, nu eram în stare să-mi dau seama de latura hazlie a amărăciunii mele. Şi apoi culmea, mama, cu ideia greşită de a mă înviora, oprise pe Ducky să-mi scrie adevărata stare a simţirilor ei pentru mine „ca să n'o mai întristezi" spusese ea. Ducky era nevoită să-mi scrie numai despre petreceri, despre baluri, despre prietenele ei, care acum umpleau locul odinioară al meu. Adevărul era că Ducky suferea de dorul meu, cum suferеam şi eu de al ei. De fapt fusese dusă la St. Petersburg anume pentru a-i uşura suferinţa despărţirii de mine, pe care o luase

în mod aproape tragic, căci firea ei era adâncă, iubitoare şi totdeauna cam furtunoasă.

Mama, cu o ciudată necunoştinţă a psihologiei, îşi închipuia că m'aşi înveseli auzind cât de bine petrecea sora mea, pe când eu n'aveam de fapt altă dorinţă decât să aflu cât îi era dor de mine, cât îi lipseam şi cât se întrista de absenţa mea. Se vede că mama nu-şi dădea seama că cine se simte exilat sau surghiunit din rai nu află nici o mângâere când i se vorbeşte de bucuria altora în paradisul pe care a trebuit să-l părăsească. Tinereţea are un nemaipomenit dar de a suferi şi eram prea tânără pentru a mă putea înveseli la gândul că nedespărţita mea tovarăşă era fericită, petrecea bine, era preţuită de toţi, fără să fiu lângă ea. Mă simţeam ca un întemniţat, îndărătul gratiilor de fier, care priveşte la lumea de afară plină de o fericire de neatins, lume din care a fost isgonit.

Aşa dar peste tot găseam numai durere, iar mila ce simţeam pentru mine întuneca faţa soarelui.

Neputându-mă împăca cu aspectul neprimitor al salonaşului Rococo, îmi găsisem scăparea într'o cameră de toaletă mică, simplă, însă nesupărătoare, alături de iatac, care şi el era o spaimă pentru mine, fiind plin de colţuri tari şi de trepte de prisos. In această cameră mai dosnică era o canapea pe care mă refugiam în zilele când mă simţeam mai rău decât oricând.

Cele două Louise jucau bineînţeles un rol mare în singuratica mea viaţă. Şi lor le era dor de acasă şi urmăreau cu îngrijorare mersul întristării tinerei lor stăpâne.

Louise Lang avea în toată fiinţa ei ceva hazliu; pe vremea aceea însă scăzuse în mine simţul umorului, dar azi când mă uit înapoi, zâmbesc amintindu-mi de ea.

Vrednica femee credea cu o splendidă şi nestrămutată convingere că familiile regale se trag din fiinţe ce nu se deosebesc mult de zei. Maica Precista şi regalitatea, aceştia erau cei doi stâlpi temeinici ai naivei ei credinţi. La patul ei atârna un crucifix, îşi spunea rugăciunile pe mătănii cu o pătimaşă statornicie şi credea morţiş că dracul are coadă. Louise Lang de fapt făcea parte dintr'o specie care dispare din ce în ce, specia bătrânilor servitori ai unei familii, care sunt încredinţaţi că regele şi stăpânul lor nu poate greşi.

Amintirea „bătrânei Louise" cum o numesc şi acum în gând, e legată în chip neclintit de un mic şi trist episod, care îmi păru aproape tragic în singurătatea celor dintâi luni ale exilului.

Adusesem de acasă un *botgros* se semăna mult cu *botgrosul* pe care, când eram copilă, îl necăjeam în sfinţita cameră a Bunicăi-Regine, cameră peste care îşi revărsau umbra numeroasele portrete ale bunicului, ori poate că revărsau lumină? Era o păsărică încântătoare şi învăţase să cânte valsul „Freut Euch des Lebens" *), cântec popular german, un cântecel foarte frumos, dar poate cam ironic în împrejurările de atunci. Păsărica îl cânta nespus de bine, dar uneori greşea; atunci se oprea şi se mustra pe ea însăşi în modul cel mai caraghios, reîncepând de nenumărate ori, până nimerea notele cuvenite.

*) „Bucuraţi-vă de viaţă".

Şi botgrosul meu avea obiceiul, ca şi al Bunicăi-Regine, să se subţieze când se mânia sau să-şi umfle penele până ajungea ca un ghem de puf cenuşiu şi trandafiriu. Atunci sărea, din colţ în colţ, în colivie, scoţând cele mai duioase sunete şi trecându-şi ciocul gros printre gratii ca să fie sărutat.

Eu mă înebuneam după Bully *)... şi el după mine, dar iubea şi pe Louise, iar a treia dragoste a lui era un servitor bătrân, care venise cu noi dela Sigmaringen. Noi trei primeam prinosul lui de cântec. Simţea de departe apropierea noastră şi ne primea cu veselul „Freut Euch des Lebens", chiar înainte de a ne vedea intrând. Pe toţi ceilalţi îi ocăra şi striga.

Bully ajunsese cea mai mare, ba chiar singura mângâere a singurătăţii mele. Nando era toată dimineaţa la treburile lui la cazarmă; n'aveam voe să văd pe nimeni, aproape nici pe bătrâna mea doamnă de onoare. Nu învăţasem încă să-mi fiu deajuns tovarăşă mie însămi şi mă simţeam prea rău pentru a citi mai mult de trei-patru ore pe zi. Atât de mult ne jucam, bătrâna Louise şi eu, cu Bully, încât se domesticise de tot; aşa dar, când erau geamurile închise, îl lăsam să sboare slobod prin odaie.

Când se simţi întâi primăvara în aer, tovarăşul nostru înaripat se făcu cât se poate de harnic şi începu să culeagă de pe podele tot felul de firişoare pentru a-şi clădi un cuib mai mult decât problematic. Ne urma, pe bătrâna Louise şi pe mine, dintr'o odaie într'alta, uneori sburând, alteori alergând pe podele cu mici salturi caraghioase. Ar fi fost greu să

*) *Botgros* se zice în englezeşte bull-finch; de aci diminutivul Bully.

spun cine iubea mai mult pe Bully, bătrâna Louise sau eu.

El ajunsese, în adevăr, miezul bucuriei vieţilor noastre.

Dar lumea asta e plină de dureri; bucuriile nu sunt vecinice. Bucuria noastră datorită lui Bully avea să fie prea scurtă.

Intr'o zi când mă simţeam mai rău decât oricând, stam ghemuită pe „culcuşul meu de refugiu" — aşa numeam eu divanul din smerita mea cameră de toaletă, care avea pe pereţi un tapet posomorît, cenuşiu, în culoarea ceţei şi a înfrângerii. Mă simţeam atât de rău, încât abia puteam să ridic capul. Bătrâna Louise sta în picioare lângă mine, lungindu-se la vorbă asupra vreunui subiect casnic în chipul ei monoton, înţepat şi precis. Vorba ei era punctată, din când în când, cu câte o mică reverenţă potrivit cu respectul ce-l purta unei biete mici fiinţe ca mine. Nepreţuitul nostru Bully sărea de colo-colo pe podea, foarte ocupat ca totdeauna cu culegerea materialului pentru acel cuib menit să nu fie niciodată clădit.

Bătrâna Louise, isprăvindu-şi prelungita lămurire, făcu un pas înapoi, gata să mai facă una din nelipsitele ei reverenţe... Numai un pas făcu... Abia veţi avea putere să auziţi ce urmează... dar... Acest singur pas fu sfârşitul lui Bully al nostru, a neînvinsului său cântecel şi totodată a bietei lui nădejdi de a clădi un cuib. Cu acel singur pas îndărăt, bătrâna Louise strivise unica bucurie a zilelor noastre singuratice şi pline de dor de acasă. Louise călcase pe Bully „căci după cum spune Oscar Wilde fiece om ucide adesea ceeace iubeşte?".

Niciodată nu mai răsună prin mohorîtul

apartament voiosul „Freut Euch des Lebens". Fusese deajuns un pas făcut îndărăt şi Bully cu cântecul lui, cu năzuinţa lui de a-şi face un cuib, şi împreună cu el toată bucuria ce ne dăruia, se sfârşise pentru totdeauna... Bully se ştersese din rândul fiinţelor, parcă n'ar fi fost niciodată...

Las pe fiecare să-şi închipuie ce a fost moartea lui Bully pentru ceremonioasa, bătrâna Louise şi pentru mica şi singuratica ei stăpână.

Doamna Greceanu, doamna mea de onoare, fiind mamă a trei fiice, înţelegea că modul de trai ce-mi fusese impus nu era cel mai potrivit pentru o femeie tânără care avea să dea un moştenitor ţării pline de aşteptare. Aşa dar îşi adună tot curajul şi se duse la Rege: „Prinţesa noastră tânjeşte" mărturisi bătrâna d-nă; „în starea ei de sănătate, asta nu e bine pentru ea. Fiinţele tinere au nevoie de tovarăşi. O singurătate atât de absolută e o greşeală. Ar trebui să petreacă, să vadă lume. Nu e bine să fie mereu singură cu gândul la sănătatea ei şi în tovărăşia numai a cameristelor".

Unchiul, care cu toată austeritatea lui politică mă iubea cu adevărat, fu înrâurit de acest „glas strigând în deşert". Simţi nevoia de a sta la chibzuială, căci împrejurările erau grave şi apoi era vorba de cea mai scumpă nădejde a ţării: nimic nu trebuia s'o primejduiască. Aşa dar, toţi înţelepţii ţării se adunară împreună cu Ion Kalinderu ca prim sfătuitor; se ceru şi părerea Preşedintelui de consiliu. Era o afacere de stat, căci A. S. R. nu purta ea oare pe moştenitorul tronului?!

„La Princesse s'ennuie". Iată ceva care îi

încurca pe toţi. Ce fel de petreceri i se puteau oferi, fără primejdie, care fiind destul de plăcute să nu-i insufle totodată vreo nepotrivită iluzie în privinţa libertăţii? Ce petrecere se potrivea cu programul alcătuit pentru educaţia unei fiinţe atât de tinere, de nepregătite şi în care poate zăceau adormite germenele frivolităţii şi al independenţii? Grea problemă! Să nu se facă cumva vreo mişcare greşită, să nu se deschidă vreo uşă nepotrivită, să nu i se dea pe mână vreo cheie primejdioasă.

După multă chibzuială şi cântărire, „oamenii austeri ce purtau în creer imperii", trecuţi toţi de vârsta visurilor şi a iluziilor, nimeriră ideia strălucită că trebuiesc puse la cale câteva ceaiuri pentru a distra pe „biata copilă".

In România însă, potrivit cu bine rânduita părere a Regelui Carol asupra lucrurilor, nimic nu trebuia făcut în chip uşuratec. Argumentele pentru şi contra trebuiau cercetate de aproape, nu trebuiau nesocotite susceptibilităţile nimănui, nimeni nu trebuia să se simtă jignit sau lăsat deoparte, şi deoarece fiecare râvnea la cinstea de a intra în legături cu cea mai nouă persoană regală, fiecare căpetenie socială trebuia negreşit satisfăcută.

Aşa dar era nevoie s'o luăm dela început: soţiile miniştrilor, ale profesorilor, etc. erau cele dintâi pe listă; mai pe urmă, după ce vom fi răsbătut prin toate aceste persoane însemnate şi cu greutate, se vor adăuga poate şi câteva mai tinere. „Aber dies muss man noch

reiflich ueberlegen" *), aceasta era una din formulele favorite ale Unchiului.

Aşa dar se organizară câteva primiri unde se servea ceai, într'un salon cu o înfăţişare nemaipomenit de mohorîtă, cu pereţi tapetaţi în roşu pompeian şi cu scaune urîte, exagerat poleite. Ca podoabă, o serie de tablouri reprezintând pe Regele Carol în timpul campaniei din 1877: Unchiul în bătaia gloanţelor, Unchiul pe metereze, Unchiul trecând Dunărea pe un pod de vase, Unchiul pe un cal jucăuş, Unchiul în mijlocul viscolului, Unchiul primind sabia lui Osman Paşa.

Şi sub aceste tablouri patriotice sta mica şi trista exilată, primind doamne slabe şi doamne grase, doamne blajine şi doamne îngâmfate, doamne elegante şi doamne ponosite, doamne sbârcite şi doamne fardate, doamne guralive şi doamne aproape tot atât de sfioase ca şi mica străină; dar de soiul acesta erau puţine, căci Românii de obicei sunt stăpâni pe o îmbelşugată curgere a cuvintelor.

Doamna Greceanu dându-şi seama de nemărginita plictiseală a acestor adunări, fâlfâia încoace şi încolo ca un fluture cenuşiu printre diferitele grupuri, dându-şi toată osteneala ca să uşureze atmosfera grea, pe când nenorocita mică fiinţă pentru care se căutase o distracţie, sta aproape mută, cu o privire chinuită, întrebându-se dacă va putea răbda, până la sfârşit, fără a nu cădea sdrobită. Faptul de a purta un moştenitor îi pricinuia oarecari stări displăcute, asupra cărora nu era stăpână şi pe care nici principiile spartane

*) „Dar aceasta trebue încă chibzuit cu multă socoteală".

insuflate de mamă-sa nu-i dădeau puterea să le învingă.

Imi amintesc o excursiune pe mare în tovărăşia celui mai ceremonios, elegant, politicos şi respectos gentleman pe care l-a produs vreodată civilizaţia. Dar marea îşi bătu joc de toate micile lui mofturi. Se făcu din ce în ce mai verde, convorbirea muri treptat-treptat şi la urmă, învăluindu-se în ultimele rămăşiţe ale demnităţii lui, se apropie împleticindu-se de marginea vaporului, fără a mai găsi puterea să fugă undeva ca să nu fie văzut...

Cam aşa mă simţeam şi eu la acele ucigătoare primiri, în timpul cărora eram prada atâtor priviri binevoitoare dar şi pătrunzătoare. Eram, ca să zic aşa, un obiect într'o expoziţie, o noutate interesantă pe care oricine avea dreptul s'o cerceteze cu deamănuntul şi s'o critice. Cu slabele mele puteri făceam şi eu ce mă pricepeam pentru a fi răbdătoare, cuminte şi foarte îngăduitoare. Mă îmbrăcam cu cele mai frumoase rochii din trousseau, zâmbeam curtenitor cât puteam mai bine, scoteam la iveală franţuzeasca mea cea mai îngrijită, dar toate în zadar. „Drăguţul de prinţ moştenitor ce va sosi în curând", cum spuse într'o zi un Dalmat entuziast, cu o generaţie mai târziu, micei mele Regine a Serbiei, pe când îi oferea un pumnal pentru cel ce nu sosise încă, „drăguţul de prinţ moştenitor ce va sosi în curând" n'avea nici o milă pentru mama sa de 17 ani şi-i sdruncina toate micile şi vitejeştile ei străduinţe.

Un al doilea chin sta în faptul că fuseserăm crescute în principii rigide, britanice, mai ales cu privire la această fază a vieţii, în care era socotit ca ceva necuviincios să se vorbească de

o aşteptată sporire a familiei. Cel mult se şoptea cu sfială că doamna cutare era cam bolnavă şi această mărturisire nu se făcea nici odată de faţă cu copiii; aceasta ar fi fost cât se poate de neîngăduit. Dar în ţara aceasta mai aproape de soare-răsare nu se ţinea seamă de asemenea mici făţărnicii. Se privea ca lucru de mare laudă că avea să se nască în lume încă un om, şi bine-înţeles faima se mărea de o sută de ori când era vorba de un copil regal. Aşa dar mi se puneau întrebări indiscrete, mi se aduceau pe faţă felicitări şi mi se cereau amănunte în privinţa unei stări despre care nu pricepeam nimic. Era pentru mine un chin nespus şi de fiecare dată îmi venea să intru în pământ.

Născocirea oamenilor înţelepţi pentru a distra pe o prinţesă, care tânjea de dor de-acasă, nu avu aşa dar prea mare succes. Tratamentul ameninţa să fie mai dăunător decât însăşi boala. Doamna Greceanu însă, care îşi văzuse propunerea înfăptuită, îşi dădu seama că mai mult nu putea face.

Simt că trebuie să amintesc aici pe o fiinţă plină de bunătate, care în acele timpuri apăsătoare mi-a eşit în cale.

Suferearn de dureri de dinţi în mod crâncen, eram toată numai săgetări de durere. Mi se spuse că şi aceasta era în legătură cu „drăguţul de prinţ moştenitor ce avea să sosească" şi se credea că această idee îmi va micşora durerile, ceeace nu se întâmplă nicidecum.

Insă cu prilejul durerilor de dinţi intră în viaţa mea dr. Young. Doctorul Young era supus englez, dar american din naştere. Era din fire un gentleman, dar era şi un original.

Meşteşugul lui era mare, însă nu fără durere pentru cei ce se foloseau de el; totuşi vizitele lui ajunseră o mângâiere în singurătatea mea.

Era de vârstă mijlocie, uscăţiv, plin de duh; chipul lui era aidoma al „Unchiului Sam *); nu-i lipsea nici barbişonul. Iţi spunea „bună ziua" fără vreun ton călduros şi când spunea „la revedere" o făcea deasemeni fără efuziune, dar nu ştiu cum te făcea să simţi că-i pare bine că te vede. Făcea colecţie de tablouri bune, ştia să discute asupra artei româneşti şi totdeauna venea la mine cu tolba plină de anecdote asupra clienţilor lui, şi le povestea, — oricât ar fi fost de comice, — fără un zâmbet sau măcar un tremurat de gene. Liniştea lui era ca de piatră, dar simţul umorului ieşia din fiecare cută ce-i brăzda obrazul. Singura lui slăbiciune era obiceiul nestrămutat de a contrazice, ceeace uneori îl silea să se contrazică pe el însuşi, căci i se părea mai prejos de demnitatea lui, să fie de aceiaşi părere cu altcineva, chiar în privinţa celor mai mici lucruri.

Uneori, când voiam în mod deosebit să-i câştig aprobarea, îi prezentam o chestiune pe dos, ceeace uneori îl prindea în cursă, şi-l făceam să spună ceeace doream să aud.

Cu toate astea, fiinţa aceasta ciudată cu apucături şi mai ciudate, a fost pentru mine un prieten la vreme de nevoi. Imi chinui falca de sus şi cea de jos şi-mi scoase patru dinţi, zicând că am prea mulţi pentru micul spaţiu ce le era rezervat, dar îmi umplu creerul tânăr

*) „Uncle Sam" e numele ce se dă personificărei Americei în caricaturi.

şi cam deşert cu maxime pline de putere şi de avânt, care goniră miasmele plictiselii, ca un vânt sănătos.

Cred că-i era milă de mine, dar după părerile lui nu era nicidecum îngăduit să arate aşa ceva. Orice slăbiciune era oprită cu străşnicie; în faţa lui ţi-era ruşine să te jeleşti.

Una din spusele lui mi-a rămas neştearsă pentru totdeauna. Dar acel incident s'a întâmplat mai târziu. Mă găsise plângând din cauza unei veşti primită într'o scrisoare de acasă. Imi curgeau lacrămile ca o ploaie de primăvară. „Şterge-ţi ochii, zise dr. Young, aceasta n'are să fie ultima desamăgire în viaţa d-tale!" Acest scurt rezumat al situaţiei, rostit fără zâmbet sau încruntare, dădea pe deantregul măsura omului.

Prietenia noastră dăinui şi după ce nu mai am avut nevoe să-mi îngrijească dinţii. Şi astăzi păstrez cu adevărată preţuire amintirea doctorului Young, care trăi până în primul an al marelui război.

Era prietenul personal al Regelui Carol şi al Reginei Carmen Sylva.

Ca un bătrân dentist american să fi putut aduce mângâere unei mici prinţese de şaptesprezece ani, asta arată cât de singuratică trebue să fi fost viaţa ei.

Lunile se perindau încet aducând primăvara. Veni Paştele şi vrui să primesc sfânta împărtăşanie, după obiceiul de acasă. Totul fu pregătit cu obişnuitul ceremonial şi complicaţiile nelipsite în noua mea viaţă.

Aşa dar pornii spre biserica protestantă, germană, fără altă tovarăşă decât bătrâna mea doamnă de onoare, plină de îngrijorare.

Nu mă simţeam bine, iar mâhnirea de a fi pentru întâia oară singură la această sfântă ceremonie sau cred poate că şi emoţiunea ce mă cuprinse, au fost prea mult pentru puterile mele. Căzui jos leşinată, înainte să poată biata doamnă Greceanu să mă prindă în braţe.

Turburare, zăpăceală, vâlvă; am fost dusă acasă şi aşezată pe culcuşul meu de refugiu. Doamna Greceanu, tremurând încă de spaima ce-i făcusem, se repezi la Rege pentru a-i vesti „qu'un petit malheur s'était produit"*). Regele închipuindu-şi că i se năruise cea mai scumpă nădejde, era gata să-şi smulgă părul din cap. Alergă spre apartamentul nostru, unde mă găsi lăcrămând încă, dar cu un zâmbet palid pe buze şi foarte ruşinată de purtarea mea. Eram convinsă că mama ar fi osândit cu străşnicie faptul de a leşina în public, ca o domnişoară de pe vremea Reginei Victoria într'un roman al societăţii înalte.

Amândouă Louizele se îmbulzeau în jurul meu cu sticluţe de săruri şi câte altele, pe când Nando, palid şi îngrozit, mă privea cu ochii plini de iubire, iar M. S. se simţea uşurat pentrucă nu i se spulberase speranţa.

Aceasta fu iarăşi o împrejurare în care doamna Greceanu îndrăzni să arate că trebuia făcut ceva pentru a mă smulge din starea de tânjeală în care mă adânceam tot mai tare în dauna sănătăţii mele.

Dar ce era de făcut ? De bună seamă ceaiurile nu prea aveau succes; trebuia găsit altceva. Insă Unchiul şi nepotul erau amândoi aşa de înţepeniţi în neschimbata lor viaţă de

*) Că se întâmplase o mică nenorocire.

toate zilele, din care fusese stârpită cu grijă orice fantezie, orice lucru neaşteptat, încât nu era uşor să se înfrângă pedanta orânduială a traiului pentru a pregăti o petrecere unei copile care tânjea şi nu putea să-şi dea întotdeauna înfăţişarea unei femei în toată firea.

Iar se sfătuiră câteva capete înţelepte şi se ajunse la hotărîrea că vizitarea forturilor care încercuesc Bucureştii, ar putea fi o petrecere care să mulţumească pe toată lumea.

Regele Carol era cât se poate de mândru de acel şir de forturi, alcătuit după cele mai înaintate noţiuni militare din acele vremuri. „Prinţesei îi plac lucrurile militare; ministrul de răsboi şi alte personalităţi militare de seamă puteau fi invitate la această petrecere, care totodată ar fi prilejul ca Măria Sa să facă o inspecţie regală".

Ideia desigur era minunată. Doamna Greceanu da din cap în semn de aprobare; era vorba să ia parte şi dânsa la excursie, şi cu priceperea ei de mamă va şti să împiedice ca domnii militari să nu obosească pe tânăra şi preţuita fiinţă dată în seama ei.

Când privesc înapoi la tot tămbălăul şi încurcăturile ce nu lipseau niciodată din „călătoriile" regelui Carol, oricât de scurte ar fi fost, îmi vine să zâmbesc cu oarecare întristare. In ziua de azi, am simplificat toate astea, fără îndoială; am trecut prin încercări atât de grele şi schimbări atât de fundamentale încât mi s'ar părea o absurditate dacă nu chiar un păcat, să îngreuiezi viaţa în toate împrejurările, cum era obiceiul pe atunci. Uneori totuşi, oricât de necrezut s'ar părea, îmi vine să oftez cu părere de rău când privesc înapoi.

Orice schimbare în mohorîtul program al

vieţii zilnice era pentru mine binevenită; aşa dar, cu toate că ministrul de războî şi câţiva generali bătrâni aveau să alcătuiască temeiul sindrofiei, arătai plăcuta însufleţire ce se aştepta dela mine. Totuşi nu mi-a rămas dela acea petrecere militărească vreo amintire limpede, afară de chipul cum biata doamnă Greceanu, plină de o îngrijorare de mamă pentru sănătatea prinţesei ei, nu lăsa din mână o cută a rochiei mele „cloche", de teamă să nu mă vadă iar căzută în leşin la bubuitul diferitelor tunuri din forturi, slobozite pentru a dovedi destoinicia lor în vederea aprobării Majestăţii Sale. Mă stânjenea mult exagerata îngrijorare de care eram înconjurată şi încercai să lămuresc bătrânei mele doamne de onoare că, deoarece eram fiica unui amiral şi fusesem pe bord în mai multe rânduri când se trăgea cu tunul, nu era să-mi vie rău din pricina celor câteva tunuri ale forturilor; dar la aceste vorbe ea răspunse cu acel larg surâs de îngăduinţă maternă, care era cea mai fermecătoare trăsătură a ei.

Venise, însfârşit, primăvara ca un musafir sfielnic. Unchiul pregătea chiar o petrecere şi mai neaşteptată pentru nepoata lui, care îl îngrijora cu dorul ei de acasă. Era vorba de a vizita o mânăstire aşezată afară din Bucureşti, printre bălţi şi mlaştini. In ziua de azi când automobilele fac ca să dispară depărtarea, — această plimbare a ajuns foarte scurtă dar pe vremea trăsurilor încete era o adevărată excursie care trebuia pregătită cu grijă „und viel Ueberlegen" *). Îmi vin totdeauna pe buze vorbe germane când mă gân-

*) Cu multă chibzuială.

desc la scumpul și bătrânul rege Carol, căci aveam obiceiul să vorbesc cu el numai nemțește.

Convorbirile cu Unchiul erau totdeauna pline de învățăminte și dacă uneori depășeau înțelegerea mea, vina era a mea, nu a lui. Îi plăcea să vorbească de țara lui adoptivă. Își pusese toată energia, toată inteligența, toată iscusința politică și toată neasemănata lui destoinicie germană în munca ce-și alesese pentru întreaga viață. Tot ce spunea era vrednic de luare aminte, dar pentru o ființă atât de tânără și cu educația nedesăvârșită cum eram eu, disertațiunile lui, întrucâtva pedante, îmi păreau uneori cam plicticoase.

Dar, însfârșit, venise ceasul să mergem afară din oraș, dincolo de marginile lui, lucru după care jinduiam și care nu-mi fusese hărăzit până acum cu toată rugămintea mea. Aceasta nu din lipsă de bunătate, ci numai pentrucă închipuirea lor nu putea să meargă atât de departe încât să priceapă că cea mai mică fărâmă de schimbare, din când în când, ar fi fost de o nespusă însemnătate în viața mea închisă și neînchipuit de plicticoasă.

Să mi se ierte dacă întrebuințez adesea termenul neprecis „ei", dar în această formă impersonală se ridicau în fața mea neînvinșii „nu se poate" ce se iveau în orice clipă a vieții mele și cari stăvileau totul, ștergeau orice nădejde, goneau orice bucurie din șirul zilelor mele. „Ei" nu voiau, „ei" nu înțelegeau, „ei" nu găseau cutare sau cutare lucru potrivit pentru o prințesă, „ei" erau în veșnică opunere cu orice dorință și aspirație a mea și deoarece „ei" nu aveau nici culoare, nici față, nici formă deosebită, era greu să te lupți cu

„ei", să-i convingi sau să-i îndupleci... „Ei", „ei", „ei", băgau frica în biata mea viață.

Așa dar acești nelămuriți „ei" nu pricepeau fireasca mea dorință de a mă apropia de adevărata ființă a țărei mele: de poporul ei, de pământul ei, de obiceiurile ei, de istoria ei. Dela început îmi dădusem seama că îndărătul ucigătoarei plictiseli a vieții ce eram osândită să trăesc, mai era și altceva, ceva mai mare, mai adevărat, ceva în care ar putea chiar să se resfrângă o rază din poezia pe care îmi închipuisem că o voi găsi în astă țară depărtată. Era ascunsă, desigur, dincolo de traiul zilnic, dincolo de palatul care mă înăbușea, dincolo de orașul ce mă întemnița, dincolo de strâmta zare ce mă încătușa. Era ca o mare inimă ce bătea nu știu unde mai departe și m'aștepta: o inimă care într'o zi avea să mă 'nțeleagă, într'o zi avea să bată și pentru mine. Și acum deodată mi se deschidea o ușă, mi se dădea voe să arunc o privire afară din oraș; Unchiul nu-și dădea nicidecum seama că dintr'o biată scurtă plimbare semăna în inima mea primul germen al dragostei pentru România.

Bucureștii nu erau decât un oraș inferior celor pe care le cunoșteam, un oraș fără caracter osebit și fără înfățișare bine definită, o searbădă imitație a orașelor occidentale. Nu știam pe acea vreme că era un oraș vesel, fericit și frivol, căci nimic asemănător cu petrecere sau veselie nu avea voie să pătrundă prin zidurile palatului; însă dorul de câmp trăia în mine, dorul de zare deschisă, de codri verzi, de ogoare și pășuni, de cer, de râuri, de flori și de drumuri lungi cari să mă ducă departe de pietrele străzilor, poate chiar până la mare, până la adânca mare albastră...

Privesc înapoi la acea plimbare la Cernica şi Pasărea ca la o zi de iniţiere: primul contact cu sufletul acestei ţări, cu misterul şi poezia lăcaşurilor sfinte, presărate peste tot, în colţurile cele mai frumoase. Din acea zi crescu statornic în inima mea dragostea pentru chiliile şi mânăstirile României, pentru frumuseţea, liniştea şi pacea lor, pentru nespusul lor farmec străvechi, pentru puternica lor legătură cu lanţul trecutului.

Spre a înteţi mai mult încântarea acestei prime întâlniri cu lumea de afară, era vorba să mergem într'o trăsură înhămată cu patru minunaţi ponney norvegieni, mici fiinţe vânjoase, voinice, de culoare „isabella", cu gâtul nemaipomenit de lat, care părea şi mai lat din pricina coamei retezate scurt ca o perie. Şoldurile lor rotunjite aveau culoarea caiselor necoapte, iar de-alungul spinării, dela frunte până la ultimul capăt al cozii lungi şi fluturate, se 'ntindea o ciudată dungă neagră.

Aceşti zdraveni căluţi îmi umpleau inima cu o încântare aproape dureroasă; le încolăceam gâturile groase cu braţele, ascunzându-mi faţa în părul lor şi mirosind aroma pielei lor care îmi amintea de Tommy, de Ruby, de Vice-Roy şi de toţi caii ce jucaseră un rol atât de mare în copilăria mea.

Nepreţuite mici făpturi de culoarea caiselor pe jumătate coapte, niciodată nu v'aţi dat seamă de desfătarea ce pricinuiaţi, pe acea vreme, inimii mele singuratice şi desrădăcinate. Eraţi un lanţ ce mă lega cu trecutul, şi apoi voi nu eraţi nici înţelepţi, nici critici, nici educatori şi trap-trapul celor şaisprezece picioare ale voastre făceau un sgomot îmbucurător pe

drumurile tari şi străine ce mă depărtau de casă.

Cernica: o mânăstire clădită în mijlocul unor bălţi mari, înflorite toate cu stânjenei sălbateci. Un ciudat pod de lemn cam nesigur, foarte lung, jumătate putred, care juca sub picioarele celor patru ponney norvegieni, un pod care se sfârşea într'o cărare îngustă printre mlaştini, ducea spre o colonie de mici colibe albe adunate în jurul unei vechi biserici. Părea un loc părăsit deasupra căruia plutea o stranie linişte plină de un farmec melancolic; părea un lăcaş uitat de lume, ceva pustiit, aproape părăduit.

Pentru a ajunge la biserică trebuia să trecem sub bolta unei clopotniţe aşezată în zidul exterior, nemaipomenit de gros, ce înconjura curtea pietruită în mod primitiv cu bolovani rotunzi. Clopotele sunau din răsputeri cu sgomot nespus, iar noi în mare tropot de cai trăserăm la uşa bisericii, pe când se revărsa întru întâmpinarea noastră un negru puhoi de călugări; era un alai de oameni bărboşi, cu paşi tăcuţi, cu rase cafenii, părând foarte înalţi în lungile haine întunecate; potcapul înalt cu lungul văl negru îi arăta şi mai înalţi. Mişcările lor erau smerite, ochii îi ţineau în pământ. Stareţul se plecă adânc în faţa regelui şi-i întinse crucea şi evanghelia ca să le sărute, apoi ne pofti în biserică, pe când întunecaţii cuvioşi îşi ridicau glasurile în cântări ciudate şi jalnice. Se cântă un Te-Deum; glasurile călugărilor erau nemlădioase, lipsite de armonie, dar melopeea monotonă cu toate că nu era prea plăcută pentru auz, întregea oarecum farmecul tainic al locaşului.

Îmi plăcea înfăţişarea tihnită a întunecatei

biserici, cu luminile slabe, cu lumânările de ceară și candelele de argint legănate, cu frescele jumătate șterse; peste toate plutea o oarecare poezie, ceva primitiv, oriental, era un tablou zugrăvit în semitonuri; era ceva care puse stăpânire pe închipuirea mea, atinse în mine nu știu ce strună și deșteptă firea de artist adormită în sufletul meu. Poezie era deasemeni și în micile căsuțe albe locuite de călugări, colibe mici cu acoperământ de stuf sau de șindrilă, cu grădinițe ce se întindeau până la balta plină de trestie; peste tot creșteau stânjenei svelți și galbeni în culoarea soarelui, împodobind apele și sporind farmecul potolit al întregului ținut. Un călugăr bătrân îmi oferi un buchet din florile parfumate din jurul colibei lui, garoafe, pansele, busuioc și mănuchiuri mici de lămâiță; pentru trandafiri era prea devreme. Barba bătrânului era presărată cu fire argintii și ochii lui aveau culoarea ștearsă a bălții ce-i mărginea smerita grădiniță. Mă uitai cu ochi plini de dor la marea și melancolica întindere de apă; o largă pace plutea deasupra singuratecului ținut, o pace și o adâncă, visătoare și foarte potolită frumusețe care se potrivea cu sufletul meu. Pentru întâia oară de când venisem în țara mea cea nouă, se deșteptase în mine ceva; începea să tresară ceva ca o ușoară nădejde... Era ca un glas mititel, abia înțeles, ce răsuna nu știu de unde și-mi făgăduia că într'o zi, cândva... poate se va ivi o legătură, o înțelegere între mine și această țară străină... cândva.. numai dacă m'ar lăsa să simt, să pipăi, să pricep; dar pentru a fi cu putință așa ceva trebuia ca „ei" să nu mă încătușeze cu lanțuri prea de tot grele...

Când privesc însă înapoi spre viața mea, trebuie să mărturisesc, oricât s'ar părea de absurd, că acea vizită la Cernica a însemnat prima deșteptare a adâncei iubiri și înțelegeri ce s'a desvoltat treptat între mine și România; iată dece nu mă pot opri de a privi această nebăgată în seamă, scurtă plimbare printre bălți, ca o zi însemnată din viața mea.

Dela Cernica ne duserăm la Pasărea. Pasărea e o mânăstire de maici. Călugărițele fură tot atât de bucuroase de a ne vedea cum fuseseră și călugării. Dar se îmbulzeau în jurul nostru, vorbeau mai mult și mai tare decât ei, își făceau cruce la fiece cuvânt spus de ele, sau de Unchiul, alergau de colo-colo: într'un cuvânt se purtară mai degrabă ca un cârd de gâște turburate pe neașteptate.

Și aici erau nenumărate căsuțe, adunate în cerc, în jurul bisericii. Se oficiă și aici un Te-Deum și apoi furăm poftiți într'o mare odaie scundă cu covoare pe pereți, care mirosea a mere păstrate și a fum învechit de la soba cu lemne. Aici ni se oferi dulceață lipicioasă pe farfurioare de sticlă, cu câte un pahar de apă nu tocmai limpede pe care îmi spuse Unchiul să nu o beau. Dar mie îmi plăcu dulceața lipicioasă. Maicile nu mai conteneau lăudându-mă, mă strângeau în brațe, mă sărutau și mereu ridicau mâinile spre cer chemând asupra mea mii de binecuvântări.

Bineînțeles nu pricepeam o vorbă din cele ce spuneau, dar îmi dădeam seama că erau nespus de bucuroase de venirea mea și această situație mă umplea de plăcere.

După ce furăm binecuvântați îndeajuns, plecarăm spre casă. Copitele căluților norvegieni tropăiau pe nesfârșita șosea, ridicând

nori de praf. Trecurăm prin sate mici alcătuite din colibe care semănau cu desenurile noastre din copilărie, nespus de încântătoare colibe mititele cu acoperiş stufos făcut din porumb, aşa cum îmi închipuisem că nu pot fi decât în basme.

Mă pătrundeam până în suflet de întreaga privelişte şi simţeam în adânc fiece amănunt; fiece arătare nouă era o bucurie. Copiii aproape goi cu ochii mari, în aşa intimă prietenie cu purceii creţi ce se zăreau peste tot; ţinuta plină de demnitate şi de respect a ţăranilor, cari toţi îşi luau din cap greaua căciulă când treceam pe lângă ei; lungile şiruri de care trase de boi cenuşii ca piatra, ce păşeau tot înainte cu îndelungă răbdare ridicând şi ei nori de praf; ciudatele cruci vechi de piatră plecate într'o parte ca nişte străjeri obosiţi, fântânele ale căror lungi cumpene arătau mereu spre cer şi cari sunt o trăsătură caracteristică a zărilor româneşti. Şi mai presus de orice ţiganii; soţul meu şi cu mine împărtăşeam aceeaşi nestăvilită aplecare către ţigani. Sdrenţăroşi, sbârliţi, murdari, aveau totuşi într'înşii un farmec neînţeles, ceva tainic, nelămurit.

Negri la piele, vicleni, hoţi, dar nespus de pitoreşti, rătăceau în cete urmaţi de carele lor scârţiitoare, îmbâcsite cu de toate, deasupra cărora se ridicau ciudate acoperişuri prinse de nişte pari, printre cari se iveau capete de copii cu ochi mari speriaţi, cu păr sbârlit, ca nişte mici sălbatici. Tot ca nişte mici sălbatici o luau la fugă după noi cu mâna întinsă, cerând în gura mare bani, dându-se roată peste cap, stăruitori şi atât de îndrăzneţi încât nu te puteai scăpa de ei; uneori erau grozav de supărători, dar cu toate astea aveau atât farmec încât nu-ţi puteai lua ochii dela ei. Apoi mai erau şi nişte babe cum nu s'a mai văzut, nişte bătrâne vrăjitoare ca din basme uitate, cu şuviţe de păr cărunt atârnându-le în jurul obrazului şi cu capul învelit ca într'un turban în câte o basma de culoare vie. Bărbaţii tineri erau înalţi, cu plete lungi atârnându-le pe umeri şi purtau în spate vase de aramă strălucitoare. Ochii le erau aprinşi ca jăratecul şi bănuitori, iar fetele tinere ce păşeau mândre pe lângă ei semănau a fi regine indiene ajunse în mizerie.

O ceată pribeagă, veşnic pe drumuri, parcă ar fi mânat-o, din ţară în ţară, din loc în loc, cine ştie ce neînţeles neastâmpăr; hoţi şi maiştri ai cântului, nomazi plini de neştiute taine pe care te simţeai ispitit să le pătrunzi; în nenumărate rânduri căzurăm sub vraja lor.

Toate astea le vedeam şi ochii mi se deschideau mari şi firea mea de artist se umplea de bucurie. Da, aceasta era România.. ţara dela Soare-Răsare... Nesfârşite drumuri, praf, ţărani, sate, şiruri de care, fântâni cu lungi cumpene profilate pe cer, şi toate ogoarele acestea şi larga zare a câmpiilor... România.

Sosi însfârşit ziua în care ne luarăm reşedinţa la Sinaia, ziua care potrivit pravilei Unchiului nu se schimba, nu se putea schimba în acest an nici de dragul unei tinere femei ce tânjea şi purta în sânul ei nădejdea ţării.

Dar, încetul cu încetul, ajunse calendarul la ziua binecuvântată a plecării şi regele cu toată curtea se mută dela şes la munte. Ah. fericită zi!

Ca un întemniţat ale cărui lanţuri se desfac deodată, simţii o bucurie aproape covârşitoa-

re când mă aflai însfârşit la ţară. Aer viu şi proaspăt, arbori uriaşi, fundalul de munţi, şi mai presus de toate minunate pajişti verzi lucioase, înstelate cu mii de flori mai mari şi mai strălucit colorate decât oriunde.

Sinaia e într'adevăr un loc frumos; acum m'am obişnuit cu frumuseţea ei, dar atunci când am văzut-o pentru întâia oară mă isbi întrucâtva ca o revelaţie după urâţenia îmbâcsită şi prăfuită a Bucureştilor; fu pentru mine o încântare, o mântuire şi o desfătare.

In anul acela furăm găzduiţi la Unchiul, dar se pregătea pentru noi o casă mai mică, sus în marginea pădurii, un fel de „chalet" elveţian, însă mai arătos, care se numi Foişor. Nando şi cu mine ne bucuram mult la gândul că vom avea o casă numai a noastră. Castelul Peleş, reşedinţa de vară a Unchiului, era o clădire măreaţă, prea falnică pentru o locuinţă de vară. Ca şi palatul din Bucureşti, castelul Peleş avea ceva din însuşirile unei cuşti. In dragostea lui pentru stilul numit „Altdeutsch", stil atât de iubit în ţara lui natală, regele Carol încărcase cu prea multe ornamente reşedinţa lui regală, pusese peste tot vitraliuri în culori întunecate care te opreau să priveşti natura de afară: fiece colţ era greoi sculptat, greoi drapat, greoi tapetat. Erau unele tablouri vechi, splendide, însă aşezate în camere şi coridoare atât de întunecoase încât abia se vedeau, iar tot ce era de adevărată valoare în mobilier era înecat în impresia covârşitoare de „prea mult" care aproape te ameţea.

Infăţişarea întregului interior era bogată, măreaţă şi impunătoare, dar treptele întunecoase, geamurile nestrăvezii, draperiile sumbre ca şi la Bucureşti nu răspândeau în jurul

lor veselie; nu mă puteam simţi acasă la mine în camere atât de încărcate şi afară de aceasta toate parcă fuseseră întocmite anume ca să împiedice intrarea cerului şi a soarelui.

Unchiul nu avea nici cea mai mică ideie de ce înseamnă viaţa la ţară; ducea cu el la Sinaia atmosfera sa orăşenească, îşi aducea curtea, politica, treburile milităreşti, audienţele, convorbirile pline de grele preocupări. Dar cu toată solemnitatea ce o dădea el traiului nostru, se simţea o îmbunătăţire faţă de viaţa de la Bucureşti. Dincolo de uşile grele, de geamurile pictate, de perdelele bogate, se întindea pădurea, munţii, pajiştele şi micile păraie ce gâlgăiau râzând. Nu era adevărata libertate, dar aerul ce-l trăgeam în plămâni era ca o sorbire de apă rece; nu mai era praf, nici sgomot, nici tramvaie, nici străzi, iar câmpiile erau pline de flori.

Nando şi cu mine iubeam mult florile. Când eram cu el printre flori, Nando se făcea iarăşi cel pe care-l cunoscusem la Coburg şi Sigmaringen; atunci întinerea, ştia să râdă şi să petreacă şi nu mai avea acea privire plină de griji care mă îndurera. Ah! da, ce mult îi plăceau florile! Aceasta era o puternică legătură între noi, o punte prin care puteam totdeauna ajunge unul până la altul, printre atâtea lucruri ce rămâneau neînţelese.

Până şi azi revăd în minte felul cum atingeau mâinile lui aristocratice câte o floare. Avea un chip al lui de a le ţine, parcă s'ar fi temut să le facă vreun rău. Dealungul tuturor anilor, cei buni şi cei răi, mereu mi-a adus flori şi totdeauna le mânuia cu acelaş gest de duioşie; de câte ori venea la mine, fie că-mi aducea un biet ghiocel sau o orchidee de preţ,

îmi amintea de ceasul dintâi la München când atât de sfios îmi oferise primul buchet de trandafiri, ţinându-i aproape cu evlavie, parcă s'ar fi temut să-i frângă...

Seara însă redevenea nepotul supus Unchiului şi juca biliard cu el în fiece după masă închipuindu-şi că eu petrec privind la jocul lor, în timp ce mă asfixiau cu fumul greu al ţigărilor de foi.

Din fericire, la Sinaia, demnitarii curţii luau masa împreună cu noi, ceeace era o schimbare plăcută după apăsătoarele dejunuri şi prânzuri de la Bucureşti, unde eram numai noi trei; cel mai plăcut dintre ei era generalul Vlădescu, marele meu prieten cu mustăţile lui lungi şi ochii lui glumeţi. Generalul Vlădescu totdeauna ştia să mă facă să râd, cu toate că pe vremea aceea râsul meu se apropia primejdios de lacrimi.

Ah! Cât uram ciocnirea grelelor bile de biliard!

Dar iată-mă acum ajunsă la un ceas fericit. Atât de fericit încât şi azi mi se opreşte răsuflarea numai când mă gândesc la el.

Venea Ducky! Ducky, sora mea, prietena mea, tovarăşa mea, nedespărţita mea — mama mi-o trimetea înainte; Mama avea să vie şi ea mai târziu pentru marea împrejurare, dar înţelesese că nu era bine să fiu lăsată să tânjesc, deaceia îmi trimetea pe Ducky înainte.

Când eram copii totdeauna ne-am bătut joc de ideia că ar putea cineva să plângă de bucurie, dar în ziua sosirii Ducky-ei înţelesei şi eu ce înseamnă lacrimi de fericire.

Era vorba să întâmpinăm pe Ducky la Predeal, unde era atunci hotarul ţării; Nando şi cu mine trebuia să ieşim înainte cu trăsura înhămată cu poney norvegieni, — ceia ce era o adevărată expediţie, — iar în drum spre casă să ne oprim la o mânăstire mică cocoţată sus printre brazi, chiar aproape de şosea, şi acolo să luăm ceaiul.

Era într'adevăr felul cel mai nimerit de a primi pe Ducky. Ducky avea să înţeleagă tot farmecul căluţilor „Isabelle", cu gâtul gros şi să-şi dea seama ce bucurie erau ei în viaţa mea. Avea să priceapă farmecul micii şi bătrânei mânăstiri şi a munţilor, şi mai cu osebire avea să-i placă strălucitoarea pajişte plină cu flori.

Şi se întâmplară toate aşa cum trebuia: trenul sosi la timp, iar bucuria revederii fu atât de mare încât se înrudea cu durerea. Nando râdea cu râsul lui sfios şi uşor, îi părea şi lui bine să vadă pe Ducky; Nando nu era gelos de iubirea ce aveam noi una pentru alta, era fericit să aibă o soră. După cum plănuisem, luarăm ceaiul sub uriaşii brazi lângă mica şi ciudata mânăstire cu bisericuţa ei ca o jucărie, pe când un trio de bătrâni călugări cu mânile vârâte în mânecile largi privea la sărbătoarea ceaiului nostru. Erau nişte bieţi pustnici neşlefuiţi, nu ştiau să spună multe, dar înţelegeau farmecul primei impresii ce trebuia să aibă Ducky despre ţara care era a mea...

Sosirea Ducky-ei puse viaţă nouă în şirul zilelor mele; chiar clipele plictisitoare ajunseră însufleţite şi orice amănunt căpăta acum însemnătate. Ducky privea lucrurile sub acelaşi unghiu ca şi mine, ea pricepea ce era nesuferit, ce era nostim, ce era dureros; eram încă puţin neroade şi nepricepute, judecata noastră n'avea mult temei, dar — după cum spune zicătoarea „sângele apă nu se face" — sunt şi unele lucruri, unele pricini pe cari nu-

mai o soră sau un frate crescuţi laolaltă le pot înţelege.

Nici de biliard nu-mi mai păsa acum. Ducky era lângă mine şi-mi povestea de acasă, împărtăşea toate cu mine aşa încât chiar ciocnirea acelor groaznice bile de fildeş suna cu totul altfel. Şi apoi mama îmi trimisese tot felul de mici daruri, şi fiecare cuvânt spus de Ducky era un lanţ cu trecutul.

Vara luneca pe nesimţite înspre toamnă, arborii ajunseră o uimitoare minune de rugină, de chihlimbar şi de aur, iar în primele zile din Octombrie sosi mama aducând cu ea pe Sandra şi pe Baby Bee.

Unchiul fu cât se poate de curtenitor faţă de Mama, dar nu trecu mult până se ciocniră ambele lor voinţe puternice. In mama era un fel de autocraţie rusească, pe care Unchiul uneori o lua în nume de rău. Mama avea idei practice, era autoritară, imperioasă, obişnuită să diriguiască şi să poruncească : venise într'o casă unde lipsea stăpâna şi în care se aştepta în curând un mare eveniment; aceasta dădu naştere unui număr destul de mare de deosebiri de păreri. Mama şi cu Unchiul nu se potriveau la idei în privinţa doctorilor, a infirmierelor şi a multor altor lucruri. Mama avusese cinci copii şi ştia tot în acea privinţă, dar Unchiul avea obiceiul să amestece politica chiar şi cu pâinea lui de toate zilele. El vedea probleme grave în cele mai mici întâmplări; la el toate lucrurile erau de mare însemnătate şi pline de prăpăstii: i se părea că cea mai simplă împrejurare era o greutate de neînvins. Mama avea un dar imperial de a mătura din cale orice stavilă fără să-i pese de opinia celorlalţi şi nu înţelegea

nicidecum grija, ceremonia şi chibzuiala cu care înconjura Unchiul aşteptata întâmplare. Chiar şi cele mai mici amănunte păreau mari din pricina trudei puse de acest rege înţelept şi cumpănit, iar sosirea fiinţei ce putea fi mult aşteptatul moştenitor era în adevăr o împrejurare de mare însemnătate!

Neînţelegeri, discuţii; ironie din partea mamei, supărare din partea Unchiului, iar între amândoi sta bietul Nando în grea cumpănă.

Eu, în jurul căreia se ducea lupta, nu prea înţelegeam rostul acestor desbateri şi-mi întorceam faţa plină de îngrijorare către greaua încercare ce mă aştepta, dar zâmbetul vesel al mamei era ca ancora în care nădăjduiam.

Tocmai pe urmă îmi povesti Nando numeroasele episoade ce se desfăşuraseră înainte de marele eveniment şi înţelesei tragicul şi comicul situaţiei în care se simţea tras când în dreapta, când în stânga tânărul soţ, între cele două autorităţi ce se împotriveau; înţelepciunea îl trăgea în partea mamei, iar supunerea în partea Unchiului, căci nimic nu putea face pe mama să admită ca Unchiul să amestece politica în alegerea doctorilor, a infirmierelor, a datelor, a orelor, a numelor şi până şi a camerelor.

Mai târziu, după ce născusem al treilea copil, luai în mâinile mele puterea hotărîtoare, ceiace aduse pacea în toate, căci încetul cu încetul învăţasem să înţeleg şi să preţuiesc punctul de vedere al Unchiului. Avea dreptul să fie stăpân în casa lui. Domnia lui era aspră, atât de aspră încât ne schimba tinereţea din bucurie în durere. El n'avea milă de cei tineri, la el toate erau o datorie de

fier. Aceasta însă era o școală bună în care îți întăreai mușchii și dacă aveai o fire vânjoasă care să nu se frângă, îți sădea în suflet o putere de fier cu care să înfrunți încercările, greutățile și renunțările vieții. Afară de acestea te învăța să ai răbdare. Dar școala Unchiului avea un singur cusur: fiind prea neînduplecată te făcea să-ți juri că niciodată nu vei impune aceiași suferință urmașilor tăi, așa încât îți insufla o prea mare îngăduință și făcea să se avânte pendulul în direcția opusă...

Bunica-Regină, foarte puternică în vremea ei, puse capăt câtorva din desbateri, trimițând un doctor englez ca să fie de ajutor nepoatei ei în marea încercare.

„Vrem să facem cum e mai bine" zise Bunica, „acolo la răsărit... cam nesigure toate..."

Pe vremea aceia bătrâna regină Victoria își cam spunea cuvântul peste tot și în toate împrejurările; nu degeaba domnise ea atâta amar de ani, și până și Unchiul se plecă în fața puterii ei: „Regina Angliei, bunica Missy"... Așa dar Unchiul se supuse și veni un doctor englez, iar la 15 Octombrie, la ora unu noaptea se născu primul meu copil, moștenitorul așteptat cu atâta nerăbdare, și fu botezat Carol după numele Unchiului său. Mare fu și bucuria în toată țara. Lucru ciudat, Carol se născu exact la aceiași dată când născuse mama, cu douăzeci de ani înainte, pe fratele meu Alfred, primul ei copil.

Și iată-mă zăcând istovită de puteri în marele pat în stil „Altdeutsch". Mă simțeam mică de tot, sguduită, fără vlagă, și abia mă țineam să nu plâng. Ce însemna îngrozitoarea luptă din care eșisem? Ce înțeles avea

atâta durere? A fost însă o clipă de neînchipuită fericire când mi s'a pus în brațe bocceluța vie înfășurată în flanelă. Era într'adevăr copilul meu? Și lângă mine era Mama aplecată asupra mea, iar privirea dragului chip rotund îmi aducea aminte de acea ultimă seară, acasă, înainte de a porni a doua zi pe drumul vieții... Dar Nando, cât era de palid! Iar Unchiul, care veni mai târziu, îmi spuse că eram acum ca un soldat care a trecut prin foc.

Totuși nu încetă în mine ciudata simțire că fusesem prinsă într'o capcană. Toate acestea se desfășuraseră în afară; asupra mea lucrau forțe grozave ce scăpau înrâuririi mele. Eram mereu prada unor întâmplări neînțelese. Să fie oare firea pentru noi un dușman? Și toate ființele dimprejur se învoiau oare între ele împotriva mea, ca să mă țină în întuneric? Și apoi durerea, groaznica durere?

„A mers foarte ușor" asigura cu obrazul strălucind de bucurie doctorul Playfair, mic și rotunjor. „A mers ușor; asta numesc ei ușor?" Îmi venea să mă întorc cu fața la perete și să nu mai reîncep o viață în care puteau exista asemenea dureri.

Dar Mama era tocmai ființa potrivită ca să înveselească pe o tânără mamă. „Ia auzi tunurile", zicea ea, „gândește-te ce bucuros are să fie poporul când va auzi 101 bubuituri". Dar eu abia auzeam zgomotul tunului și abia zâmbeam. Ce simțea poporul mă lăsa într'o ciudată nepăsare; poporul meu, nu dădusem încă de el, îl ascunseseră de mine cu grijă. Pe vremea aceia de bună seamă nu eram la înălțimea împrejurării ce

se ivise; nu știam deloc că eram în acea clipă o ființă de mare însemnătate și că fusesem prilejul unui eveniment de mare importanță.

Mai târziu, când ajunsei o ființă în toată firea, plină de răspunderi și, ca să zic așa, când îmi luai soarta în mâinile mele, ceasurile când zăceam strângând în brațe micul suflet omenesc, nou venit, și ascultam după sfârșitul bătăliei bubuitul salvelor regale, ajunseră pentru mine ore de însuflețire conștientă, aproape evlavioasă. Simții că în acele ore țara asculta împreună cu mine, pândea împreună cu mine; simții inima poporului meu bătând într'a mea, și a mea într'a lui. Da, am cunoscut în vremea mea aceste bucurii. Incetul cu încetul ajunsesem o patrioată înțelegătoare, o părticică voioasă dintr'o întreagă alcătuire; iar această simțire de iubire deplină și de unire cu poporul meu, era pentru mine o simțire sfântă care dădea străduniei, jertfei și abnegărei, adevăratul ei înțeles. Eram și eu o fărâmă în marele plan al lumei, o entitate necesară; și fiind din fire așa cum sunt, cunoașterea acestui fapt însemna pentru mine mare lucru. Eram, din pornirea mea, nechibzuită, mânată de imbolduri, pripită, dar legea din mine era legea dreptății, legea cumpănirei și a bunul simț.

Toate aceste gânduri însă răsăriră în mine treptat, dealungul vieții, după multe lupte și multă suferință și din nenorocire multă răsvrătire, căci nu eram o ființă domoală, nici pasivă; a trebuit să descopăr toate prin mine însămi.

La nașterea primului meu copil, Mama îmi fu de neprețuit folos. Nu puteam să sufăr să

iasă din odaia mea; era atât de pricepută, atât de ocrotitoare și apoi revedeam într'însa căminul; pierdutul meu cămin.

Spre marea mea durere surorile mele plecaseră. Mama ar fi vrut să le trimeată acasă înainte de marea întâmplare. Fuseseră multe scene comice cu Baby Bee. Baby Bee era un copil de o deșteptăciune neobișnuită. Fiind cea mai mică, Mama o păzea și o iubea cu o dragoste deosebită, totuși Baby Bee era o precursoare a tineretului de azi. Cu toată dragostea și îngrijirile Mamei, Baby Bee mai întotdeauna o lua înaintea ei și își cam făcea pe plac în toate.

Mama, potrivit principiilor, nu dorea ca cea mai mică din fetele ei să știe că se așteaptă o sporire a familiei. E de neînțeles cum se putea înșela pe ea însăși până a crede că fetița cu ochii ei ageri nu avea să-și dea seama de ce se petrecea.

Așa dar în scop de a o ține departe de orice gând rău, se orânduiau pentru ea tot felul de petreceri; printre altele se alesese un poney pe care avea să călărească după pofta inimii. Ca tovarăș i se dăduse veselul general Vlădescu. Baby Bee însă neliniștea mult pe plăcutul ei însoțitor, mânându-și călușul în goană pe treptele de piatră ale terasei din fața castelului. Unchiul adesea privea la aceste nebunii dela fereastra lui; neobișnuit cu copiii, se simțea neîncetat cuprins de îngrijorare. Dar austerul suveran prinsese dragoste de zglobia și deșteapta mea surioară. El și ea se împrieteniră deabinelea; o lua cu dânsul în lungile lui plimbări în pădure, în timpul cărora ea îl băga în toate spaimele, cățărându-se în locurile cele mai

primejdioase ce se găseau. Unchiul se agăța cu mâinile de fustele ei scurte ca să-i mai potolească avântul.

Partea comică însă vine dela faptul că Baby Bee mirosi îndată că se petrecea în casa noastră ceva neobişnuit şi cu toate ademenirile prin cari cătau s'o atragă afară din palat, era de fiecare dată o adevărată luptă ca s'o facă să iasă din casă. Dacă avea să se întâmple în palat ceva însemnat, Baby Bee desigur că nu voia ca să nu fie şi ea de față.

Se făcuse socoteala că avea să se nască copilul cam pe la 18 Octombrie, aşa dar se hotărâse ca surorile mele să plece la 15, la amiază. Dar la unu noaptea în acea Duminică „drăguțul prințişor moştenitor" îşi făcu intrarea în lume răsturnând astfel planurile bine chibzuite ale Mamei şi dându-se astfel de partea fetiței care era vorba să nu ştie nimic din cele ce se petreceau!

Surioara Baby triumfa, dar eu fiind în pat n'am putut fi de față la scenele ce se desfăşurau în jurul micului leagăn când surorile mele scăldate în lacrimi fură pornite acasă cu mare grabă, căci nici una afară de Ducky nu avusese voie să mă vadă.

Mama mai rămase câtăva vreme la Sinaia, ceeace fu pentru mine o nespusă bucurie. Imi citea ceasuri dearândul şi mă cerceta despre viața şi starea mea sufletească. Se simți întrucâtva tulburată când îşi dădu seama cât de nemaipomenit şi neauzit de plictisitor era felul de viață ce mi se impunea. Ei ca şi mie i se părea cu totul de prisos să amestece cineva politica în întâmplările de toate zilele,

aducând astfel în toate complicații nefolositoare.

Mama primi vizita multor diplomați: pe Buelow, pe Goduhowski, pe Fonton, pe Sir Charles Harding, dar dintre toți îi plăcu mai mult Buelow, Buelow care venea cam prea des, după părerea noastră a copiilor, pentru că nouă ne displăcea şi ne insufla neîncredere, spre marele necaz al mamei. „Sunteți mult prea tinere pentru a avea o părere" hotărî ea. Mama, fără îndoială, avea dreptate, dar noi totuşi simțeam că e viclean şi că nu te puteai bizui pe el. Copiii adesea au astfel de antipatii instinctive.

Botezul lui Carol se serbă cu mare ceremonie în ziua de 29 Octombrie, care era a optsprezecea aniversară a mea. Imi amintesc că mama şi-a pus cu acest prilej minunatele ei mărgăritare. De obicei botezul, la ortodoxi, se oficiază curând după naşterea copilului; copilul trebuind să fie scufundat cu totul în apă, imersiunea se face mai uşor când el e mititel de tot. După datina străveche mamele nu sunt niciodată de față la botezul copiilor lor, dar dacă sunt destul de bine, primesc felicitări după ce se sfârşeşte slujba. Aşa se întâmplă cu mine.

Gătită într'o rochie de casă toată din dantele mătăsoase pe care mi-o dăruise mama pentru împrejurarea aceasta, eram aşezată pe un divan în camera mea. Infirmiera şi cele două Luize se învârteau în jurul meu ca să mă facă cât se putea de frumoasă. Când se sfârşi slujba mi se aduse micul creştin şi mi-l aşeză în brațe; astfel mă găsiră viitorii mei supuşi când veniră să-mi aducă felicitările

lor şi să-mi mulţumească pentru darul ce-l făcusem ţării.

Veniră mulţi: miniştri bătrâni şi generali, soţiile impunătoare ale demnitarilor de seamă, demnitarii curţii şi chiar servitorii. Mă simţeam mândră dar tremuram puţin cu nepreţuitul meu prunc strâns în braţe, parcă mi s'ar fi dat deodată o păpuşe vie cu care să mă joc, căci ziua aceia nu era numai botezul lui Carol ci şi a optsprezecea aniversare a mea.

Dela început Carol a fost un copilaş voinic şi cât se poate de drăguţ. Sosirea lui aduse de bună seamă o mare schimbare în viaţa mea; se deschiseră în faţa mea zări cu totul noi, aveam acuma o îndeletnicire covârşitoare în jurul căreia se puteau aduna toate nădejdile şi străduinţele mele.

Da, Dumnezeu fusese bun cu mine, îmi îngăduise ca dela început să îndeplinesc cea mai scumpă dorinţă a poporului meu...

Ar fi cu neputinţă să povestesc viaţa mea întreagă, an cu an ; nici zece volume n'ar fi deajuns ca să spun toate durerile şi bucuriile de care îmi reamintesc, căci viaţa e o înceată înaintare şi e nevoie de multe întâmplări pentru făurirea unui suflet şi a unui caracter.

Când privesc înapoi se perindă în faţa mea anotimpurile tinereţii mele ca nişte tablouri înşirate, unele pline de nădejde şi de strălucire, altele întunecoase şi bântuite de vijelioasa disperare pe care o cunoaşte numai tinereţea.

Punctul central al căminului nostru era regele Carol, omul puternic, tăcut, adevărat stăpân dominând asupra tuturor acelor ce atârnau de el. Era un om care plănuia, prevedea, care învingând în el orice patimă şi strivind în el orice dorinţă, aştepta dela alţii acelaş lucru. Un om care uitase că fusese vreodată tânăr, astfel încât nu putea înţelege pe celelalte biete fiinţe care voiau să trăiască şi să fie fericite.

Imi aduc aminte că într'un rând, după un conflict cu el (din nefericire au fost multe!) i-am scris o scrisoare plină de răzvrătire în care îl rugam să nu uite că dacă mi se răpea tinereţea, nimic şi nimeni nu-mi putea da înapoi cei mai frumoşi ani ai vieţii. Răspunsul lui fusese scurt şi cu miez: „Numai fiinţele uşuratece privesc tinereţea ca timpul cel mai frumos al vieţii".

Astfel era „der Onkel" şi cu toate că mai târziu am ajuns prieteni neclintiţi, ba chiar tovarăşi, la început eram meniţi să ne ciocnim din pricina firei şi a educaţiei mele. Infăţişarea mă arăta ca pe o fetişcană domoală cu ochi albaştri şi păr bălai, dar în vinele mele curgea un sânge puternic, şi dela început trăia în mine un neînfrânt instinct de apărare. In mod inconştient ştiam că nu pot trăi robită şi că de lăsam să mi se frângă voinţa nu mai puteam ajunge să fiu de vreun folos ţării care era acum destinul meu. Chiar dela început trebuia să se stabilească legături de egalitate. Ani dearândul am fost siliţi să ne supunem cerinţelor socotite de Unchiul ca îndreptăţite şi care nouă ne păreau tiranice. Am fost nevoiţi să tremurăm în faţa voinţei lui; puterea era în mâinile lui, nu ne rămânea decât să ne plecăm. Totuşi, pe cât se putuse, rămăsesem neînvinsă şi răsbisem pe calea croită de mine în pofida tuturor stavilelor şi a tuturor opririlor.

Bineînţeles făcui nenumărate greşeli; uneori mă purtai nesăbuit şi dădui prea multă însemnătate necazurilor mele. Toţi începătorii vieţii pornesc la drum cu ideia că fericirea e dreptul lor deosebit, cel mai mare dacă nu singurul scop al vieţii, şi fiecare vrea să-l atingă în felul cum îi place; oricine şi orice încearcă să stăvilească iureşul lor asupra ţelului luminos, li se pare duşmanul ce trebue doborît.

Unchiul şi cu mine ne iubeam, dar cu toate acestea eram potrivnici. Scopul lui de căpetenie era să mă şlefuiască aşa încât să încap în alcătuirea lucrurilor plănuite potrivit cu părerile lui despre dreptate şi orânduială; al meu era să rămân slobodă, să fiu stăpână pe mine însămi, să mă desvolt în voia mea, să fiu o fiinţă cu gândurile ei proprii şi cu viaţa ei proprie.

Admir din toată inima temeinicia caracterului german. Urmările obşteşti ale educaţiei germane sunt de mare folos, dar n'am putut niciodată să mă împac cu ascultarea oarbă care striveşte orice individualitate. Prea eram plină de viaţă şi de imaginaţie clocotitoare ca să pot păşi pe cărarea îngustă, plictisitoare, fără avânt, pe urmele bătrânului Rege, şi atât de aproape de el încât îmi ascundea lumina soarelui. Eram bucuroasă să învăţ, dar doream totodată să pricep, să ţin capul sus şi să înfrunt viaţa; simţeam că niciodată nu voi putea să mă desvolt deplin dacă duceam o viaţă de prizonier, dacă fiecare mişcare sau imbold al meu erau stăvilite, judecate şi înfrânte.

Deoarece fusesem nespus de fericită în casa părintească, doream să aduc ceva din acea

fericire în noul meu cămin. Aveam în jurul meu toate elementele unei adevărate fericiri: un soţ tânăr şi iubitor, o ţară frumoasă şi ademenitoare gata să primească în inima ei pe tânăra prinţesă, un întins câmp de activitate, toate darurile pământeşti şi o largă zare deschisă în faţa ochilor noştri. Şi totuşi acestea toate aveau să fie înăbuşite, nimicite, întunecate de ciudatul dar ce avea Unchiul de a îngreuna însemnătatea fiecărui lucru şi fiecărei vorbe, fiecărei revederi sau despărţiri, fiecărei inovări. Ni se punea stavile în toate. Niciodată nu ni se dădea voie să alegem pe cei ce ne serveau şi nici măcar în anii de mai târziu nu ne era îngăduit să alegem pe cei ce aveau să ne crească copiii. Erau întotdeauna desbateri şi nesfârşite discuţii chiar în privinţa celui mai neînsemnat maistru de gimnastică; se părea că e un lucru de aşa mare importanţă alegerea unui profesor de limba germană pentru fiul nostru, încât trecură ani până să poată învăţa limba tatălui său. Nu ni se cerea niciodată părerea, iar dacă ni se cerea era numai de formă şi apoi se puneau atâtea stăruinţe încât nu puteam decât să ne învoim cu alegerea făcută mai dinainte. Astfel printr'o ciudată lipsă de înţelegere a firii omeneşti am fost siliţi în mai multe rânduri să primim în personalul casei noastre fiinţe cu totul antipatice, cu care ni se părea că traiul e un chin şi care purtau într'înşii germenii unor viitoare nenorociri. Acele fiinţe erau cu totul închinate Unchiului şi jucau rolul de informatori, — nu vreau să întrebuinţez un termen mai aspru. Un cămin în care îşi joacă mendrele un atare soi de oameni nu poate fi un cămin plă-

cut, ca să nu zic mai mult... Uneori, nu-mi dădeam seama de rolul ce-l jucau și mă încredeam într'înșii, mă purtam cu ei ca și când ar fi fost sinceri, vorbeam deschis în fața lor, fără teamă, fără bănuială, deoarece nu încăpea deloc în noțiunea mea curată despre oameni ideia că ar putea să existe ființe plăcute în aparență și cari în spatele tău să te trădeze. Nimeni nu se așteaptă să aibe în casa lui un Jago. Incetul cu încetul totuși descoperi că „sub soare trăesc tot felul de oameni" și descoperirea fu cu adevărat neplăcută, dar nu-mi clinti încrederea în omenire. Un om credincios cântărește mai mult decât o duzină de trădători și am întâlnit în calea mea fidelitate lungă cât și viața; către aceștia privesc înapoi cu nemărginită recunoștință, pe când pe ceilalți... e mai bine să-i uit.

Nașterea celui de al doilea copil al nostru Elisabeta, se întâmplă înainte să fi împlinit Carol un an. Cam pe atunci se întoarse să-și reia viața printre noi regina Carmen-Sylva, și fiica noastră fu botezată cu numele ei.

Carmen Sylva era menită să joace și ea un mare rol în viața mea.

Imi amintesc foarte bine sosirea ei la Sinaia și cum după o mare recepție la gară ne adunarăm cu toții la mânăstire la Te-Deum. Regina nu uitase că fusese exilată timp de doi ani; Carmen Sylva nu uita niciodată. Revăd în minte gestul falnic și regal cu care urcă treptele înaltului ei tron; tronul reginei, față în față cu al regelui. Il luă iarăși în stăpânire. Făcu acel gest cu o demnitate tragică, nimeni n'ar fi putut trece cu vederea

tragicul acelui gest, nici tragicul privirii ochilor ei adânci pe când se uita de sus la toți cei ce se îmbulziseră să o primească și să-i zică „bine ai venit în țara ta". Cari vor fi fost gândurile ei? Câți din cei ce erau azi numai zâmbet îi păstraseră credință pe când lipsea din țară? Popularitatea e adesea trădătoare și iubirea unui popor pentru suveranii săi e clătinată de multe vânturi; puțini știu să se abțină de a urla împreună cu lupii.

Nu-mi puteam lua ochii dela chipul reginei. Mă vrăjea cum mă vrăjise întâia oară când o întâlnisem. Era atât de deosebită de oricine; ceva romantic o învăluia, cu toate că azi nu mai era bolnava în vestminte albe zugrăvind din fundul patului stranii flori, înconjurată de o gloată înfricoșătoare de rude sărace cari veniseră la singurateca locuință din pădure pentru a fi tămăduite. Azi se ținea foarte dreaptă și era plină de viață și de vlagă; mișcările ei erau repezi, energice și aveau ceva afirmativ, aproape sfidător. Imbrăcămintea nu o prindea câtuși de puțin, căci Carmen Sylva era lipsită de gust în alegerea hainelor, dar se revărsa dintr'însa o putere stranie, un fel de hipnotism ce nu s'ar putea ușor defini.

Ochii mei tineri o pândeau cu încordare; venise să adauge o a patra ființă ciudatului trio alcătuit de noi timp de peste un an și jumătate și desigur nu era un adaos ce putea fi trecut cu vederea; venirea ei să fi fost o prevestire de bine sau de rău? Avea oare să se poarte cu mine ca o mamă? Avea să-mi ajute în calea mea? Eram gata cum fusesem la început s'o admir, s'o ador; vraja nu se risipise, dar era ceva în felul ei hotărît de

a păşi care făcea să-mi bată inima cu o uşoară teamă. Dealungul tuturor anilor care i-am trăit în preajma ei, avea obiceiul să umble de colo-colo prin odaie ca o fiinţă captivă în cuşca ei. Pasul îi era, ca să zic aşa, neresemnat; avea într'însul ceva aproape răzvrătit; în sus şi'n jos, în lung şi 'n lat cu o mişcare avântată care parcă te târa pe urmele ei fără împotrivire; fără voie te pomeneai păşind alături de ea şi ascultând nenumăratele lucruri ce avea de spus pe când te ţinea sub farmecul glasului ei de aur. Totdeauna am fost mai vrăjită de glasul ei decât de lucrurile ce le spunea. Pasul ei avea o forţă de expresie aproape tot atât de mare ca şi glasu-i; nu era într'însul nici pace, nici odihnă.

Carmen Sylva, deşi cânta mereu pădurea, munţii, marea şi râurile, eşea foarte rar din casă, socotind că ar fi o pierdere de vreme şi aceasta era, fără îndoială, pricina pentru care păşea astfel fără astâmpăr.

Desigur, cu sosirea Carmen Sylvei viaţa mea se făcu mai plină şi mai însufleţită. Personalitatea ei era tot atât de mare ca şi a regelui Carol, însă erau la antipozi unul de altul: ghiaţă şi foc. Dar purtarea lor reciprocă era desăvârşită şi se 'nvoiau ca doi mari tovarăşi pentru una şi aceiaşi cauză.

Cu toate că ea era atât de impulsivă şi de hotărîtă, voinţa Unchiului predomina netăgăduit. El îşi admira soţia poetă; era mândru de ea, dar nu prea îi plăcea să lase drum liber închipuirei ei, de teamă să nu le pricinuiască la amândoi greutăţi cum s'a şi întâmplat uneori cu toată chibzuita lui autoritate.

„Aunty" *) cum o numeam, avea nevoe de auditori în jurul ei, avea atâtea de spus şi le spunea atât de frumos încât bineînţeles îi trebuia lume, care s'o asculte şi s'o preţuiască. Era aşa dar întotdeauna înconjurată de un cerc de doamne, ce o priveau în extaz, sorbindu-i fiece cuvânt; la acestea se adăugau artişti, poeţi, muzicieni. Multe personalităţi de seamă veneau la „Aunty", unii însă nu erau decât nişte nesărate ecouri ce alcătuiau un soi de cor antic; aceştia erau supărători şi dădeau uneori „salonului" ei o înfăţişare întrucâtva absurdă.

Mama avusese de gând să fie lângă mine şi la naşterea celui de al doilea copil; Elisabeta se grăbi însă şi sosi la 11 Octombrie, înainte să poată veni Mama, aşa că nu fură lângă mine în ceasul greu decât Aunty Elisabeth şi un doctor român. Mai târziu, doctorul Cantacuzino şi cu mine ne împrietenirăm temeinic, dar pe atunci era pentru mine un străin şi îl priveam cu ochi plini de teamă. Pe acea vreme viaţa-mi era făcută dintr'un şir de încurcături, ce mă umpleau de nedumerire. Se părea că nu am personalitatea definită; fiecare hotăra despre mine după voie şi chiar firea îmi punea în cale neînţelese capcane. Prea multe erau tainele şi nici nu încercam să cercetez adânc cele ce se petreceau, de frică să nu descopăr adevăruri greu de îndurat.

Aunty, strivită de dureroasa amintire a propriei ei maternităţi şi de numeroasele ei speranţe spulberate, era foarte mişcată şi înfri-

*) Mătuşica.

gurată de această sporire a familiei şi nu înceta să mă îndemne să nu pierd din vedere că acest ceas era cel mai minunat, cel mai strălucit, cel mai fericit din viaţa mea. Sfâşiată de cele mai cumplite dureri, nu puteam cu nici un chip să mă ridic la înălţimea entuziasmului ei şi plângeam de dorul Mamei, care nu putu sosi decât peste câteva zile. Chipul ei mult iubit şi firea ei liniştită îmi părură un liman de mântuire după ce fusesem bântuită de vânturi pe o mare necunoscută. Mă agăţam de ea simţind nevoia de potolita ei autoritate, care aducea fiece lucru la nivelul lui normal. Cu toate că Mama şi Aunty fuseseră crescute într'o epocă în care politeţea era idealul cel mai înalt în familiile aristocratice, şi cu toate că erau amândouă de o cultură desăvârşită, reprezentau, ca să zic aşa, două şcoli deosebite: cea realistă şi cea romantică. Aveau asupra vieţii păreri cât se poate de potrivnice şi cu toate că nu pierdeau niciodată înfăţişarea celei mai osebite curtenii, nu cred că se potriveau în prea multe lucruri.

Aunty avea obiceiul să ţină nesfârşite discursuri asupra oricărui lucru; mintea ei poetică poleia orice subiect, nu punea vorbirei ei nici o graniţă şi nu-i păsa de auditoriu; pentru ea orice lucru putea fi spus oricui, în orice moment şi 'n orice loc. Ştia să fie plină de duh uneori; totuşi îi lipsea simţul umorului pe care Mama îl avea în cel mai înalt grad. Privind înapoi, îmi dau seama acum cât de nostime trebuie să fi fost desbaterile lor pentru cine le asculta, dar pe acea vreme nu aveam încă mintea destul de coaptă ca să-mi dau seama de hazul situaţiei; totuşi în

mod instinctiv simţeam oarecare împotrivire sub convorbirile lor pline de politeţă. Afară de aceasta Mama niciodată nu uita că o tânără mamă are nevoie de odihnă, pe când Aunty care se socotea la ea acasă în căminul meu, se supăra când îi amintea cineva de aşa ceva, din care pricină plutea în aer oarecare electricitate. Aceste două personalităţi erau şi una şi alta prea mari pentru camera unei bolnave.

In fiecare zi, la o oră anumită, venea Unchiul să mă vadă cum stam culcată cu noua mea comoară în braţe. Se purta cu mine cu deosebită bunătate şi arăta multă luare aminte strănepoatei lui Elisabeta, care era un copil cât se poate de drăgălaş, cu ochii mari deschişi, cu faţa solemnă. Subiectele lui de conversaţie erau însă greoaie şi-mi amintesc oarecari ceasuri de oboseală, când mă gândesc la zilele ce urmară după naşterea celui de al doilea copil. Toată lumea era bună cu mine, plină de atenţii; sufeream totuşi de o oarecare apăsare şi de lipsă de linişte, ceeace îmi obosea nervii; simţeam curente potrivnice ce se învârteau în jurul meu şi fiind în pat îmi dădeam seama că eram fără apărare şi, ca să zic aşa, în voia celor ce credeau că au dreptul să se amestece în căminul meu abia întemeiat. De mare ajutor în acest timp mi-a fost sora mea Sandra, care era atunci de şaisprezece ani şi avea o fire săritoare şi plină de simţ practic. Ea mă păzea şi iubea din suflet pe mititelul Carol, luându-şi pe lângă el rolul de mamă câtă vreme eu eram reţinută în pat. In toată viaţa am avut groază de timpul petrecut în afară de viaţă, când trebuia să stau în pat fie din pricină de boală, fie pen-

tru naşterea unui copil; când trebuia să mă predau, să las pe alţii să poruncească în casa mea şi să ia hotărîri pentru mine; căci mai întotdeauna se ivea la sfârşit câte o încurcătură. Rar s'a întâmplat să fiu bolnavă, deoarece am o minunată putere de viaţă, însă de câte ori mi se întâmpla, nu mă puteam opri de a privi boala ca o umilire, ca o decădere. Te simţi dată pe mâna altora şi în voia lor; bolnavilor niciodată nu li se spune adevărul: din ziua când te afli într'un pat de bolnav ai trecut graniţele normale; ţi se fac toate chefurile, dar domnesc alţii în locul tău şi gândesc pentru tine; starea ta orizontală, în contrast cu cea verticală a omului ce stă în picioare şi se apleacă asupra ta, e prin ea însăşi o înfrângere, o scădere a personalităţii tale, o inferioritate pe care eşti nevoit s'o suporţi. Niciodată nu mi-a plăcut să-mi predau voinţa în mâna altora, neştiind unde se va opri această predare. Dacă aşi fi trăit în altă lume, într'o ţară mai de mult întocmită, poate n'aşi fi simţit toate acestea atât de ascuţit; dar fiind într'o ţară nouă, simţeam că e nevoe în fiece clipă de toată agerimea facultăţilor mele. Lucrurile nu se rânduesc dela sine aşa cum trebuie. Numai o strădanie neîncetată face ca mingea să se rostogolească mereu.

Săptămânile de linişte pe care nădăjduiam să le petrec cu Mama după naşterea fetiţei mele îmi fură din nenorocire smulse, căci ea fu nevoită să plece pe neaşteptate în Crimeea, unde fratele ei împăratul Alexandru al III-a (unchiul Saşa) zăcea pe moarte în palatul lui din Livadia. Un yacht imperial veni s'o ia dela Constanţa. Mi-a fost dureros de greu s'o

văd plecând, ea avu însă mângâerea să-şi găsească fratele încă în viaţă. El muri câteva zile după sosirea ei.

Din fericire ţineam foarte mult la infirmiera mea rusoaică Guenst, care fusese lângă mine şi la naşterea lui Carol. Era nepreţuită, şi pe lângă aceasta şi foarte cu haz.

Soră-mea Sandra rămase la Sinaia, ceeace însemna pentru mine o mare înlesnire, căci mă simţeam slăbită şi nervii îmi erau întrucâtva strepeziţi. Desigur regina Elisabeta fusese un prilej de însufleţire, însă venise în clipa când nu eram tocmai în stare să îndur încordarea unor emoţiuni puternice. Afară de aceasta Aunty avea ideile ei cam ciudate despre „nurse" şi despre copii: i se părea că am nevoie de poveţe şi de învăţăminte; simţea şi nevoia de a-şi recăpăta autoritatea pierdută, iar aceste deosebiri de păreri nu puteau avea drept urmare un trai tihnit.

Mi-aduc aminte de o scenă hazlie când Sandra mi-a luat vitejeşte partea, faţă de Unchiul, declarând că am nevoie de o schimbare şi că trebuie să mi se dea voie să merg de Crăciun la Coburg, unde tatăl meu era acum duce domnitor. Unchiul se împotrivi sub cuvânt că plecarea mea ar da de vorbit, deoarece deabia se întorsese Aunty, şi lumea şi-ar închipui că nu ne împăcăm bine împreună: zicea că era absolută nevoie să ne arătăm în Bucureşti şi că nici nu putea fi vorbă să ne despărţim acum. Eu nu îndrăzneam să stăruesc pentru mine, dar Sandra avea curajul celor nevinovaţi şi dete pe faţă tot ce gândea: „Ce îi trebuie ei e tocmai să se odihnească de voi toţi", strigă ea; Altfel i se prăpădesc nervii!" Îşi poate cineva închipui ce simţi Un-

chiul auzind aceasta, dar îşi aminti pe semne că „adevărul iese din gura copiilor şi a nerozilor", aşa că la urmă se învoi cu condiţia ca să merg întâi la Bucureşti, când se va muta curtea din Sinaia şi copiii să rămână în ţară.

Toată tinereţea noastră a fost sfâşiată şi chinuită de îndârjite desbateri de câte ori era vorba să ne mişcăm sau să călătorim, iar copiii erau cel mai mare prilej de neînţelegeri. Unchiul şi Aunty voiau să ne convingă că fiii noştri erau proprietate naţională şi voiau să-i crească potrivit cu ideile lor şi să-i înconjoare cu persoane alese de ei. Aceasta bineînţeles era un izvor de nesfârşite neînţelegeri, deoarece noi părinţii de bună seamă ne ceream drepturile. Toate astea sunt o poveste veche, dar durerea acelor clipe rămâne ca ecoul unor lucruri pe cari inima nu le poate uita. Era ceva foarte greu de îndurat.

Insă cu toată voinţa de fier a Unchiului venea vremea când era nevoit să ne lase să plecăm din ţară, bunăoară când trebuia să fim de faţă la o căsătorie, o înmormântare sau încoronare, etc.; nu se putea născoci nici o scuză temeinică pentru a împiedica aceste eşiri din ţară care ni se păreau în vieţile noastre încătuşate ca nişte ferestre deschise deodată într'o cameră fără aer.

Şi Ducky şi Sandra îmi urmară pilda şi se căsătoriră la vârsta fragedă de şaptesprezece ani.

Ducky se făcuse foarte frumoasă; era înaltă, brună cu ochi cenuşii, având o privire întrucâtva tragică. Caracterul ei era hotărît şi matur pentru vârsta ei.

Regina-Bunică, din motive sentimentale, dorea din suflet s'o mărite cu vărul nostru, tânărul Mare-Duce de Hessa, fiul fiicei ei de-a doua Alice, care murise când el era încă mic. Acum murise şi tatăl lui, iar bătrâna regină Victoria juca rolul de mamă pe lângă aceşti copii.

Marele Duce era un tânăr plăcut şi deştept şi o „partidă" foarte strălucită.

După părerile lumii, aceasta era o căsătorie care cuprindea toate făgăduelile de fericire. Mama care întotdeauna se împotrivea căsătoriilor între veri primari, ar fi vrut s'o împiedice, dar de data asta fu stăvilită de puternice legături de familie.

Cu prilejul nunţii se adună un imens număr de personalităţi regale, între cari era împărăteasa Frederic, Kaiserul, Ţareviciul — mai târziu Niculae al II-lea — şi mulţi alţi membri ai familiilor domnitoare din Rusia, Anglia şi Germania; peste toţi prezida în persoană Bunica-Regină, care răsfrângea asupra festivităţilor potolita ei strălucire.

Bineînţeles aceasta a fost una din împrejurările în cari regele Carol fu nevoit să ne dea voe să părăsim ţara.

In timpul acestei adunări de familie la Coburg, în ziua de 20 Aprilie 1894, se logodi Nicky, viitorul ţar al Rusiei, cu sora mai mică a Marelui Duce de Hessa, Alix, care mai târziu luă numele de Alexandra, când se converti la religia ortodoxă.

Văzui foarte puţin pe mult iubita mea tovarăşă Ducky în timpul acestor zile de înfrigurată însufleţire şi nici n'aveam mult timp să stăm de vorbă împreună; ne dădeam seama că ni se despart căile din ce în ce mai mult.

Cu toată binecuvântarea Bunicăi-Regine şi strălucitele împrejurări în care se făcuse, această căsătorie nu era menită să fie fericită şi se deslegă în 1901 prin buna învoire a ambilor soţi.

In aceiaşi zi, în 20 Aprilie, cu doi ani mai târziu se mărită Sandra cu Prinţul de Hohenlohe-Langenburg. Şi în acelaşi an, 1896, ne duserăm vara la Moscova pentru încoronarea lui Nicolae şi a Alexandrei.

Nemaipomenita strălucire a acelor festivităţi e vrednică de amintit, deaceia voi încerca să descriu aşa cum le-am văzut cu ochii mei de femeie foarte tânără, abia de 22 de ani, căreia i se părea, după tihnita cumpătare a curţii regelui Carol, că păşeşte deodată din întuneric în lumina orbitoare a soarelui.

Splendoarea acelei încoronări nu e uşor de descris; de altfel îmi pare că a trecut mai mult decât răstimpul unei vieţi de om de atunci şi până acum, când măreţia Ţarilor e ceva al trecutului, iar tragedia Rusiei roşii o îngrozitoare realitate şi o primejdie pentru întreaga lume. E greu de închipuit că acele trei sclipitoare săptămâni n'au fost un vis sau o nălucire făurită de un iubitor de basme cu zâne. Totuşi au fost adevărate şi le-am trăit aevea cu toată înfrigurarea celor douăzeci şi doi de ani ai mei, şi încântarea lor era sporită de austerul trai ce dusesem în primii trei ani în România.

Parcă se deschiseseră deodată porţile vieţii şi toate lucrurile cele bune se revărsau asupra mea.

Eram tânără, treceam drept frumoasă şi mă întorsesem la cei de teapa mea; la cei ce

ştiau să se bucure, să râdă, să se veselească... Cel puţin aşa i se părea micei captive, care avusese de învăţat prea multe lecţii dintr'odată.

Mi se părea că mă oprisem pe un prag strălucitor de unde priveam la desfăşurarea uimitoare, în care ochii mei neiniţiaţi nu vedeau decât strălucire.

Eu nu eram decât o părticică a acestei desfăşurări, dar fusesem primită cu duioasă bunăvoinţă; aici nu eram acceptată de nevoie ci răsfăţată, mi se dădea însemnătate, eram admirată; tot ce era mai bun parcă era pregătit pentru mine; mi se părea că deodată îmi sunt mânile pline de soare, simţeam un adevărat extaz numai în faptul de a trăi... Tinereţea mea înăbuşită se răzbuna acum.

Colo, în ţara mea cea nouă, mă simţeam ca sub povara unui jug; nu eram decât o rotiţă într'un ceasornic ce bătea ceasurile Unchiului, însă o rotiţă care trebuia să-şi îndeplinească menirea neînduplecat, şi nimeni nu încerca să înconjoare acea menire cu vreo strălucire sau s'o facă să pară de folos; totul era numai datorie şi niciodată petrecere; eram fără doar şi poate, cu vârf şi îndesat „străină în ţară străină". Orice făceam se părea totdeauna că făceam rău şi nimeni nu înţelegea că în tinereţe viaţa îţi curge în vine ca focul, că ai poftă uneori să te veseleşti, cu tovarăşi de vârsta ta, să pui în joc darurile ce ţi-au fost hărăzite, să ai o individualitate a ta, să fii o fiinţă cu judecata ta proprie, cu gândurile tale, cu obiceiurile, idealurile şi dorinţele tale.

La curtea Unchiului erai oprit dela toate, deoarece petrecerea era socotită ca frivolă; ori-

ce vorbă spuneai părea nechibzuită, viaţa ta nu era a ta, nici casa ta, nici servitorii tăi şi nici măcar copiii tăi! Toate erau supuse Unchiului şi politicei lui, miniştrilor lui şi mai ales unei grozave doamne bătrâne dela curtea lui, a cărei limbă era o sabie cu două tăişuri şi care mă privea ca o nechemată primejdioasă pentru vechea orânduială a lucrurilor. Ar fi fost mai poetic să fi spus că eu eram soarele ce răsărea, dar pe acea vreme de supunere nu mă vedeam deloc într'o lumină atât de strălucită.

Şi apoi, deodată, deosebirea de viaţă la încoronarea din Moscova! Mă simţeam ca o pasăre ce-şi întinde aripile spre un cer de primăvară, după o iarnă lungă şi grea.

Aceasta era starea mea sufletească; cea mai potrivită pentru a mă bucura de tot ce mi se oferea...

Inainte să plec la acea însemnată serbare. Unchiul alesese cu deosebită grije pe cei ce aveau să ne întovărăşească; erau îndeobşte militari, dar Unchiul adăugase la suita noastră pe un bătrân colonel George Rosnovanu a cărui simpatie pentru Rusia era bine cunoscută. Clădise o biserică rusească pe o moşie a lui din Moscova, iubea pe Ţar şi orice se atingea de Rusia; deaceea Unchiul, dintr'o pornire plină de bunătate dăduse entuziastului bătrân neîntrecuta bucurie de a fi de faţă la încoronare. Unchiul avea adesea asemenea neaşteptate gesturi binevoitoare, ceia ce întregea personalitatea măreaţă pe care netăgăduit o întruchipa. Bătrânul Rosnovanu fiind ofiţeri în rezervă, îşi făcuse o prea frumoasă uniformă de călăraş; era albastru închis cu trese roşii şi, în zilele de gală cu pantaloni albi. Aşa dar în acest port al tinereţii lui îşi îndesa nu fără greutate rotunjoara lui fiinţă. Avea obrazul foarte colorat, nasul cărnos, şi lungi favoriţi albi; de câte ori întâlnea pe vreunul din Marii Duci nu se lăsa până nu-i dădea ceeace numea „le baiser slave", adică sărutarea slavă care consta din o sărutare mai întâi pe umărul drept, apoi una pe umărul stâng şi a treia iar pe umărul drept; aceasta o făcea de fiecare dată cu o căldură neştirbită, lucru de care făceau mare haz unchii mei.

Curtea Imperială rusească ne pusese la dispoziţie o casă, trăsuri, servitori, o gardă militară şi tot luxul care deosebeşte dărnicia rusească. Se numiseră ca ataşaţi pe lângă noi mai mulţi domni şi, culme, mi se dăduse ca în adevăratele basme cu zâne un paj care să-mi poarte trena de la rochie, să-mi ţină mantaua şi să stea la spatele scaunului meu în timpul marilor banchete, la reprezentaţiile de gală şi la parade. Era elev în şcoala militară şi avea să iasă ofiţer anul viitor. Era tânăr, bălan şi avea exact vârsta mea. Il chema Cherkessow, şi tot ca într'un basm se îndrăgosti, după cum se cuvine, de prinţesa pe care o servea.

Timp de mulţi ani Cherkessow păstră obiceiul de a-mi scrie, iar eu îi răspundeam sau îi trimeteam ultima mea fotografie. Inainte de a pleca în războiul Ruso-Japonez mi-a scris o ultimă scrisoare şi mi-a trimis înapoi tot ce-i dădusem, cu gândul că poate nu se va mai întoarce. Şi nici nu s'a mai întors; acum câtăva vreme, căutând prin hârtii vechi, am dat de un mic pachet frumos legat

cu o panglică: era tot ce rămăsese din Cherkessow, tânărul meu paj bălan.

Pentru Nando deasemeni timpul petrecut acolo a fost o neasemănată sărbătoare. Era şi el destul de tânăr ca să se încânte de farmecul acelor minunate festivităţi; dar el nu se putea niciodată preda, adânc ca mine, bucuriei de a trăi. Era cu zece ani mai mare, fusese prea mult înăbuşit, crescut prea sever şi era prea plin de griji, prea timid, prea sfios. Nu fără îngrijorare privea la neţărmurita mea încântare; cunoştea lumea mai bine decât mine, avea mai puţine iluzii şi mai puţină nădejde în adevărata bunăcredinţă a semenilor săi. Nu numai odată avusese România de suferit din pricina neînduplecatei puteri a Rusiei şi aceasta îi impunea lui Nando oarecari rezerve. Afară de aceasta eram în familia mea, nu într'a lui, nu se simţea acasă ca mine, şi apoi nu era uşor să-ţi păstrezi locul printre atâţi unchi şi veri ai mei. Erau atât de numeroşi, erau aşa nemaipomenit de înalţi, aşa siguri de ei, aşa de avuţi şi de puternici. Erau adevăraţi autocraţi şi nu prea le păsa de părerile altora; afară de aceasta rudele mele din Rusia, după cum am mai spus, aveau obiceiul de a te necăji nemilos; vocile lor dominau peste toată lumea şi peste toate, ca şi imensa lor statură: puternic neam!

Cei din generaţia tânără erau mai puţin falnici la trup, nu mai întruchipau adevăratul tip al autocratului; era o oarecare nepotrivire între înfăţişarea şi puterea lor. Părea că nu sunt tocmai bine croiţi pentru rolul ce aveau să joace.

Aceasta se adeverea mai ales în persoana Ţarului care era mic, aproape plăpând. Ochii

21

Țarul Nicolae al II-lea

lui erau blânzi și aveau o privire mângâetoare; era în toată ființa lui ceva blajin, iar glasul lui era domol și dulce. Cu toată desăvârșita lui demnitate părea oarecum micșorat pe lângă generația tatălui și a bunicului său. Dar pe acea vreme familia lui se purta față de el cu lealitate deplină; toți se închinau voinței sale ca aceleia a unui șef suprem, înaintea căruia, măcar că era atât de tânăr, oricine trebuia să se plece fără șovăire. Intr'însul sălășluia o putere mistică: era Țarul. Aceasta n'o uita nimeni. Era tânăr, se căsătorise cu o princesă frumoasă, tot atât de tânără ca el, și viața se deschidea în fața lor; erau multe pagini goale pe care mâna lui putea să scrie istoria...

Prima ceremonie la care asistarăm a fost intrarea solemnă a Țarului în Moscova. Tânăra pereche imperială se retrăsese câteva zile într'o mânăstire, dincolo de zidurile orașului, pentru a se pregăti cu toată smerenia înainte de taina ungerii.

Alice de Hessa, în ziua când se căsători cu împăratul, primi numele de Alexandra, trecuse dela protestantism la religia ortodoxă și se supusese cu evlavie tuturor poruncilor ei. Ar fi greu să se spună până la ce punct era pătrunsă pe acea vreme de noua ei credință, dar mai târziu, precum se știe, ajunse o fiică fanatică a bisericii pravoslavnice.

O neînchipuită priveliște a fost acea intrare solemnă în Moscova, în cetatea legendară unde din timpurile cele mai vechi au fost încoronați Țarii! Noi musafirii cari nu aveam vreun rol însemnat în acea ceremonie,

priveam din balcoane strada principală prin care avea să treacă procesiunea.

Iată mai întâi Ţarul călare pe un mare armăsar, cu mult înaintea celorlalţi. Nu poartă vestminte strălucite, ci simpla uniformă verde închis cu care lumea e obişnuită să-l vadă, şi, are bine înfundată pe cap, căciula rotundă de astrachan, ce deosebeşte armata rusească. Pieptul e vrâstat de panglica albastră deschis a ordinului Sft. Andrei; pe postavul întunecat câteva stele de diamante săgetează raze în lumina soarelui. Nu e nimic somptuos în îmbrăcămintea lui şi nici în ţinută nimic deosebit de impunător, dar îşi mânueşte calul cu uşurinţa unui desăvârşit călăreţ. E mic la stat, şi cum am mai spus are ochi plini de bunătate şi pe buze un zâmbet blajin, aproape îngândurat. In ţinuta lui se vede demnitatea liniştită a omului adânc conştient de ceiace reprezintă în acest ceas solemn şi adânc conştient totodată şi de grelele îndatoriri ce le ia pe umerii săi. Toate privirile noastre îl urmează: e tânăr, e iubit şi viaţa i se deschide în faţă ca o carte nescrisă încă...

La o mică depărtare îl urmează două trăsuri aurite, strălucitoare vehicule aşa cum şi le închipuesc copiii în basmele cu zâne, cu cai albi, cu hamuri strălucitoare, paji, suită călare. In prima trăsură stă mama sa, într'a doua soţia lui.

Deasupra trăsurii închise a Impărătesei străluceşte o coroană, semn că ea a stat odată ca femeie încoronată în faţa poporului ei şi că puterea pământească e de mult a sa. Pe cap poartă o diademă de o bogăţie aproape fantastică, grumazul îi e încolăcit cu un

râu de giuvaere sclipitoare, rochia şi mantaua îi sunt din aur lucios. E încă iubită de popor, e încă frumoasă, salută în dreapta şi în stânga cu graţia caracteristică familiei ei.

A doua trăsură n'are coroană şi femeia ce stă înăuntru cu toate că e îmbrăcată strălucit, nu poartă diadema pe cap, căci numai după taina ungerii va intra în drepturile ei; astăzi Impărăteasa-mamă are încă precădere asupra ei precum şi toate drepturile coroanei.

Mult mai frumoasă decât a fost vreodată soacra ei, Alexandra se ţine dreaptă cu măreţie însă nu zâmbeşte, şi privirea ei e de o gravitate aproape dureroasă. Buzele îi sunt strânse în chip uimitor la o fiinţă atât de tânără; în ochii mari şi neclintiţi nu străluceşte fericirea, în ţinuta ei nu e nimic din vioiciunea tinereţii, nimic din duioşia şi încrederea ce s'ar putea aştepta dela o mireasă tânără. S'ar părea că se încordează pentru a se apăra de soartă, ca şi când ar fi ghicit tainic că viaţa avea să-i fie duşmană şi că trebuia să păşească întru întâmpinarea ei cu sabia în mână. Işi dă seama pe deplin de solemnitatea clipei şi de însemnătatea rolului ei, dar parcă în ea s'a deşteptat mai mult teama decât bucuria.

Trăsurile aurite înaintează, capetele se descoperă în faţa frunţii neîncoronate; ea se înclină răspunzând la omagiul primit. E tânără, frumoasă, falnică dar nici un zâmbet nu-i îndulceşte buzele, nu se uită în ochii nimănui, ci drept înainte, parcă şi-ar ţinti privirea asupra unei vedenii interioare — şi totuşi se deschide şi pentru ea viaţa ca o carte nescrisă încă...

In tot timpul numeroaselor ceremonii, tânăra Impărăteasă niciodată nu s'a depărtat

dela această ţinută gravă şi închisă în sine, care desigur era în mare parte sfiiciune. Nimic nu se părea că-i face plăcere. Zâmbea rar şi chiar când zâmbea o făcea fără dărnicie, ca din concesie. Acest fel de a fi, de bună seamă, îţi oprea orice imbold spre ea. Cu toată frumuseţea ei nu radia dintr'însa nici o căldură: în prezenţa-i se stingea orice avânt. Serioasă şi aşezată, cu un înalt simţ al datoriei şi plină de dorinţa a tot ce e bun şi drept, nu era totuşi dintre cei ce „câştigă partida"; era prea neîncrezătoare, prea se ferea de toate: nu era o flacără care încălzeşte. Viaţa, ca orice lucru, are nevoie să fie iubită; cei ce nu pot iubi viaţa sunt învinşi chiar de la început...

Cât de limpede o revăd pe Alexandra, în picioare, în toată strălucirea ei, lângă Împărat, în catedrala aurită unde aveau să fie încoronaţi! Până şi atmosfera părea aurie, o lumină de aur învăluia strălucitoarea adunare ce venise să-şi aducă omagiul acestor doi suverani, cei mai tineri dintre toţi suveranii Europei. De aur erau şi hainele Împărătesei. Toţi ochii erau ţintiţi asupra ei; o femeie frumoasă e întotdeauna înconjurată de luare aminte şi cu atât mai mult când se ridică încoronată în faţa tuturor ochilor, o arătare ca nici una alta, înălţată deasupra surorilor ei, sfinţită prin ungere, învăluită de o strălucire la care puţini au ajuns. Şi Alexandra era frumoasă, înaltă şi falnică; Împăratul, în picioare alături de ea, părea micşorat. Vestmintele grele purtate de el păreau a-l strivi, şi prodigioasa coroană a strămoşilor lui părea a fi prea grea pentru capul lui; fără să vrei îţi aminteai de statura uriaşă a premergătorilor săi; faţa îi era palidă, iar în ochi îi lucia o rază mistică. Dar tânăra lui soţie sta dreaptă, neclintită şi coroana nu părea că o striveşte, iar faldurile de aur ale mantiei sale curgând în valuri de pe umeri, o făceau să pară şi mai înaltă decât era. Avea obrajii aprinşi şi buzele strânse; chiar în această oră supremă nici o bucurie nu părea că o pătrunde, nici măcar un sentiment de mândrie; cu privirea depărtată, tainică, nu răspândea în jurul ei nici o căldură. Parcă te simţeai uşurat când îţi desprindeai privirea de la ea pentru a o aţinti asupra Împăratului, ai cărui ochi mângâetori şi înfăţişare blândă făcea pe oricine să se simtă prieten cu el.

Slujba se desfăşura măreaţă într'un cadru de o bogăţie copleşitoare, văzduhul tremura de cântări atât de solemne şi de minunate încât erau aproape nepământeşti. Se înălţau şi se involtau umplând catedrala cu aşa puternice valuri de armonie, încât ţi se părea că ţi se despică inima; iar când însufleţirea părea că vrea să te doboare, începea să scadă treptat amploarea sunetelor ce se topeau cu încetul, ajungând aproape o şoaptă. Pe suflet ţi se lăsa o mare pace în care se îmbinau bucuria şi durerea şi te simţeai ca descătuşat. Tainice gesturi rituale îşi urmau şirul într'o înmiresmată ceaţă de tămâie; părea mai mult un vis decât ceva trăit aevea. Preoţi în vestminte uimitoare, cu mişcări încete, păşeau dintr'o parte într'alta, cu mâinile ridicate în gesturi de rugă şi de binecuvântare. Vestmintele lor se potriveau cu a sfinţilor care, cu feţele înconjurate de grele nimburi de aur, priveau de pe ziduri la puternicii lu-

mei. Oriunde-ţi odihneai ochii, peste tot aur, şi numai aur, iar ici şi colo sclipirea nestematelor, roşii, albastre sau verzi. Toate feţele păreau nedesluşite în această atmosferă de solemnă aşteptare; se răspândise asupra lor ceva din lumina nematerială a sfinţilor din fresce. Numai chipul Impăratului şi al Impărătesei se desluşeau dintre toate cu înţelesul lor simbolic, două arătări sclipitoare învăluite timp de un ceas într'o glorie trecătoare. Iar miile de făclii răsfrânte de strălucitorul iconostas erau ca nişte stele pe cerul lui Dumnezeu.

Când se sfârşi slujba religioasă, perechea abia încoronată urcă în solemn alai largile trepte ale unei scări exterioare ce ducea la o terasă de pe care priveai în curtea catedralei. Sus, tot mai sus, peste bogatul covor ce curgea spre ei ca un râu stacojiu; sus, tot mai sus, urmaţi de un şir orbitor de musafiri imperiali; sus, tot mai sus, parcă ar fi păşit spre cer, iar când ajunse sus, perechea imperială se întoarse cu faţa spre popor, căruia i se îngăduise să intre în curtea catedralei ca să poată vedea pe cei de curând sfinţiţi prin ungere. Drepţi, în picioare, unul lângă altul, stăteau cu capul încununat de diamante, în apogeul slavei lor, aproape zeităţi, iar poporul, cu mişcarea unui val ce se năpusteşte, căzu în genunchi în faţa lor, chemând binecuvântarea Domnului asupra capetelor lor încoronate. Măreaţă privelişte, clipe de încordată însufleţire aproape supraomenească; şi acestea s'au întâmplat la Moscova într'o zi de primăvară, cu văzduhul plin de mireasma liliacului, de glasul clopotelor şi de ciripitul

păsărilor. Iar soarele, ale cărui raze se revărsau peste tot cuprinsul, era de aur ca veştmintele aurite ale încoronării!

Moscova! străvechea cetate a Ţarilor, azi oraşul lui Lenin şi Trotzki, a lui Jerjinski şi Stalin. Azi sunt părăsite catedralele aurite, iar în marea curte din faţa Kremlinului se ridică un groaznic monument unde sunt expuse rămăşiţele celui care ajunsese şi el timp de o clipă aproape o zeitate. Intr'o cameră cu draperii roşii zace într'un sicriu cu capac de sticlă, ca să-i poată vedea oricine sinistrul chip. Iar poporul, vecinicul amăgit trece în cete tăcute în faţa hâdei măşti a tiraniei lui, astăzi îngheţată de mâna morţii. Chipul lui nu e privelişte plăcută, dar poporul căruia i s'a spus că l-a mântuit, că l-a scăpat de obidă, nu încetează de a trece în şiruri lungi dinaintea trupului său îmbălsămat, biet popor plin de aşteptare, răbdător şi înşelat; cetele trec şi iarăşi trec, fără să le pese că acel covor ce se întindea la picioarele marelui uzurpator fusese un adevărat râu de sânge, iar nu postavul stacojiu peste care odinioară păşise Ţarul. Dar cui îi pasă astăzi că idolii slăviţi eri, cu cei cinci nevinovaţi copii ai lor sunt acum un morman de oseminte carbonizate, în depărtata Siberie? Şi chiar acestor oase carbonizate nu li s'a îngăduit odihnă. Nu le-a fost deajuns să ciopârţească mutilatele rămăşiţe ale victimelor cu satârul de măcelar, ascuţit anume pentru această împrejurare, ci le-au azvârlit în fundul unei mine părăsite, iar de teamă ca nimicirea să nu fie desăvârşită, s'a aruncat peste ele granate de mână, în groaznicul lor mormânt!

Astfel s'a sfârşit ultimul Ţar cu familia lui; însă aceasta a fost numai un incident, şi poporul nu încetează de a trece în şiruri nesfârşite în faţa chipului hidos desfigurat al lui Lenin, strângând încă la piept stinsa iluzie că el fusese profetul unei noui ere de aur şi că-l liberase din tirania trecutului.

Iar pe zidurile încrustate cu nestemate ale catedralei încoronării, sfinţii din fresce cu chipurile înconjurate de grele nimburi de aur se şterg încetul cu încetul. Sub bolţi nu mai răsună cântări sfinte, nu se mai ridică fum de tămâie spre cupolele aurite, iar sfinţii privind la golul din jurul lor par a-şi ascuţi auzul, ascultând, aşteptând... Să vină ce? Nu sunt şi ei năluci ale trecutului? Cui îi pasă dacă slabele lor chipuri se şterg din ce în ce? Ce mai înseamnă ei, cine mai are azi nevoie de ei? La ce bun să mai asculte? Şi ce mai aşteaptă oare? Ce ar putea auzi acum decât cântece destrăbălate, blesteme, denunţuri şoptite şi plânsete înăbuşite, căci în astă ţară a unei noi libertăţi, omul nu mai are dreptul nici la lacrimile sale.

Insă nimeni nu vrea să admită că a fost înşelat şi lumea veche ca şi cea nouă, într'o orbire de neînţeles, încearcă să se agaţe de searbăda iluzie că le va veni de la răsărit o solie nouă.

Dar eu care am fost martoră la acea zi de încoronare, am încă în ochi priveliştea terasei scăldate de soare, cu cele două fiinţe încoronate stând ca două zeităţi în faţa poporului care credea în slava lor şi care le îngenunchiase la picioare...

Ar fi cu neputinţă să înşir toate festivităţile ce se dădură în timpul acelor trei săptămâni din luna Mai; au fost parade, procesiuni, baluri, ospeţe şi din când în când adunări familiare, acestea însă mai rare deoarece mai toate ceremoniile erau oficiale.

O înfăţişare vrednică de luare aminte a fost alcătuită din numeroasele delegaţii venite din cele patru colţuri ale vastului imperiu.

Imbrăcaţi în vestminte strălucite, înconjuraţi de familia imperială şi de musafirii lor regali, Ţarul şi soţia sa primeau ovaţiunile mulţimii de trimişi, fiecare în ciudate costume, veniţi dela nordul şi sudul, răsăritul şi apusul puternicului imperiu. Tătari cu ochii ca nişte crăpături oblice, Chinezi cu înfăţişare misterioasă, Cerchezi cu mijlocul subţire, Laponi, Fini şi multe alte arătări pitoreşti care-ţi aminteau basmele din o mie şi una de nopţi. Toţi aceşti delegaţi, cu pieliţa feţei diferit colorată, aduceau daruri ca să le depună la picioarele tinerilor suverani: samur întunecos, hermină ca zăpada, aur şi pietre scumpe, şaluri rare din Kashmir, covoare nepreţuite şi valuri de mătăsuri înflorate în nenumărate culori, în cele mai rare ţesături şi'n cele mai minunate izvoade, văluri sclipitoare şi broderii strălucitoare. Purtătorii de daruri, în nesfârşite şiruri, aminteau alaiul clasic al celor trei crai de la răsărit. Apoi veniră pe rând delegaţii armatei şi ai marinei, ai bisericii, ai nobilimii, ai ţărănimii şi la urmă de tot, un râu nesfârşit de doamne, în costumul de gală al curţii imperiale, care da oricărei ceremonii ruseşti atât colorit şi atât pitoresc.

Aceste ceasuri erau pentru Impărat şi Im-

părătească pline de grea oboseală; parcă văd şi azi cum se făcea din ce în ce mai îndurerat chipul Alixei — care de felul lui nu era niciodată prea vesel — cu cât se lungeau acele ore şi cu cât valul felicitărilor părea că nu va mai lua sfârşit.

Eram la vârsta când orice lucru mă încânta şi când o găteală era prin ea însăşi un prilej de bucurie. Simţeam o neasemănată plăcere să mă gătesc cu toate podoabele mele cele mai frumoase, făcute înadins în vederea acestei împrejurări. Aveam rochii în toate culorile curcubeului; cu toate că azi mi-ar părea cam caraghioase, pe atunci erau de un „chic" neîntrecut şi fuseseră alese cu multă grije. Găteala cu care dobândii însă cel mai mare succes era rochia şi lunga mantie de gală dăruită de Regina Carmen Sylva. Regina-poetă, inspirată de vârsta mea fragedă, de părul meu bălai şi de ochii mei albaştri, hotărîse că trebue să facă din mine o adevărată domniţă din basme. Aşa dar poruncise o rochie şi o manta regală cu trenă de curte, amândouă cusute pe dea'ntregul cu ramuri de măcieşi şi cu mii de petale de trandafiri răspândite; până şi voalul ce purtam sub o coroană alcătuită dintr'un cerc de diamante, era presărat cu petale de trandafir sălbatec. Această rochie lucrată într'una din şcolile noastre româneşti, mă prindea bine şi eram cât se poate de mândră de admiraţia ce stârneam; îşi poate cineva închipui că atâtea petale de roze pe o manta regală n'aveau să-l lase nepăsător pe tânărul meu paj bălan; fiece zi de serviciu îi părea din ce în ce mai nepreţuită, iar ceasul despărţirii a fost pentru el o sfâşiere!

Lumea avea obiceiul să-mi spună: „Ne place când te vedem trecând; pari atât de fericită şi se vede că totdeauna petreci atât de bine". Aceasta era pe deplin adevărat; petreceam din toată inima. De fapt bucuria tuturor clipelor, strălucirea, frumuseţea, atmosfera de neîncetată admiraţie ce mă înconjura mă îmbătaseră întrucâtva. Tinereţea mea înăbuşită şi vioiciunea firei mele răspundeau în chip aproape primejdios răsfăţului precum şi laudelor ce mi se aduceau. Ruşii se aprind uşor şi graiul slavilor e dulce. Afară de aceasta descopeream în mine pentru întâia oară o putere care e puterea femeilor, şi această descoperire îmi fu plăcută. Era în adevăr o deosebire ameţitoare între viaţa ce duceam la curtea regelui Carol, iar mireazma tămâei ce se ardea, în faţa mea, era netăgăduit desfătătoare. Prea eram tânără ca să ştiu că nu tot ce străluceşte e aur. Până atunci nu învăţasem nici o filosofie a vieţei, pentru mine toate aparenţele erau realităţi şi toate declaraţiile adevăr.

O întâmplare cumplită însemnă cu o pată de sânge strălucitele zile de la Moscova. O mare serbare populară fusese rânduită pe câmpia Khodinsky chiar aproape de zidurile oraşului unde aveau să fie hrăniţi şi îmbrăcaţi o mare mulţime de săteni. Fiecare avea să fie dăruit cu câte un obiect purtând ca amintire portretul Ţarului, aşa încât chipul lui să fie dus până în cele mai îndepărtate colţuri ale împărăţiei.

Dintr'o greşală a celor ce orânduiseră serbarea se ivi o groaznică învălmăşeală când se repezi deodată toată mulţimea spre acelaş

punct. Mii de bărbaţi, femei şi copii fură ucişi, iar ziua care avea să fie o zi de veselie şi de prăznuire fu dimpotrivă o zi de sângeros dezastru, mai sinistru decât un câmp de luptă. Această dureroasă întâmplare, de bună seamă, aruncă o umbră peste toate ceremoniile şi festivităţile ce aveau să urmeze.

Alexandra care era totdeauna pornită spre melancolie, fu bineînţeles cumplit întristată de tragica întâmplare şi se auziră glasuri ce şopteau că era semn rău pentru domnia ce abia începuse.

In aceiaşi seară se dădea un bal la Ambasada Franceză. Imi aduc aminte că Impărăteasa făcu tot ce-i sta în putere ca să se amâne balul, se rugă să i se dea voie să lipsească de la orice serbare în acea seară, însă zadarnic: Franţa era aliata cea mai însemnată a Rusiei şi nu putea fi jignită cu nimic; se făcuseră mari pregătiri pentru primirea suveranilor, aşa dar Alexandra fu nevoită să se arate la acel bal... Astfel e viaţa capetelor încoronate. Suveranii sunt nevoiţi să-şi înfrâne pornirile fireşti, să-şi înăbuşe simţirile şi niciodată nu li se îngăduie să-şi plângă lacrimile în voie. Desigur multă lume o socoti pe Impărăteasă lipsită de inimă pentru că se dusese la bal în seara marelui dezastru — însă numai Dumnezeu ştie cu cât drag ar fi stat acasă să se roage pentru cei morţi!

Marele Duce Sergiu, guvernatorul Moscovei a fost privit de mulţi ca vinovat de această groaznică nenorocire, iar disperarea frumoasei Tante Ella îţi făcea milă când o vedeai; dar serbările trebuiau să-şi urmeze cursul. Ambasadele dădeau pe rând strălucite primiri, puterile cele mari se luau la în-

trecere în fast şi splendoare. Totuşi nimic n'a fost mai mohorât decât balul dela Ambasada Franţei, cu toată măreţia orânduirii lui, căci toată lumea simţea că ar fi trebuit să fie amânat.

La toate procesiunile oficiale musafirii imperiali erau aşezaţi perechi, după rangul lor. Mie mi se hotărî drept tovarăş Victor Emanuel, pe atunci principe moştenitor al Italiei. Nu prea ne potriveam deoarece eram mult mai înaltă decât el. Se purta faţă de mine, cu potrivită curtenie, fără a fi deosebit de plăcut sau plin de atenţie; avea graiul brusc, fraze scurte, ciorpărţite, iar falca-i de jos părea că înaintează în mod agresiv. Nu prea aveam multe să ne spunem, dar mie îmi atrăgea luarea aminte începutul unui sentiment romantic între el şi viitoarea lui soţie, principesa Elena a Muntenegrului, care se împrieteni grozav cu mine din pricina tovarăşului meu. Căuta să se apropie de mine cu toate prilejurile, prefăcându-se geloasă. Inţelesei repede rostul acestei nevinovate mici prefăcătorii şi-mi dădui seama că nu spre mine se simţea atrasă. Elena era o fată înaltă şi frumoasă, cu ochi minunaţi şi plăcută în toate apucăturile ei; era şi vioaie şi hazlie şi nicidecum sfioasă. Bătrânul ei tată, principele Muntenegrului, era şi el printre musafiri, foarte bătător la ochi în pitorescul lui costum. Din punct de vedere politic juca un rol foarte special şi era întâmpinat cu o deosebită curtenie. Nu mi-aduc aminte în mod desluşit de chipul în care tânărul Emanuel privea pe acea vreme simpatia vădită a sglobiei prinţese. Ea îmi plăcea foarte mult. Era într'însa

ceva proaspăt și spontan, păstrase ca să zic așa o adiere din munții ei natali, pe cari ni-i descrisese Mama atât de bine în scrisorile ei.

Ducky, care era pe atunci Mare-Ducesă de Hessa, făcea parte din cercul intim al tinerilor suverani, soțul ei fiind fratele Țarinei și a frumoasei Tante Ella, în a cărei casă locuiam. Scopul nostru de căpetenie, al Ducky-ei și al meu era să ne întâlnim cât de des se putea; pentru noi plăcerea de a trăi sporea când împărțeam tot împreună. Ducky și cu mine alcătuiam un contrast izbitor, eu așa de bălană și ea atât de oacheșă; ea gravă, adesea melancolică, eu veselă și totdeauna bucuroasă. Fiind amândouă strălucitoare de tinerețe eram înconjurate de numeroși admiratori. Unul din verii noștri, Boris Vladimirovici, ajunse unul din marii mei prieteni. Cu vreo doi ani mai tânăr decât mine era aproape încă copilandru, și omagiul lui aprins îmi era scump. Când vesel, când posomorît, avea o voce plăcută, cam răgușită, ochii blânzi; un zâmbet șăgalnic îi încrețea fruntea în cute neașteptate. Fără a fi ceea ce se numește frumos, avea totuși un farmec nespus, iar o ușoară șuerare în rostirea unor litere dădea vorbei lui o oarecare ciudățenie. Eu îngănam uneori acest cusur al lui, dar niciodată nu se simțea jignit. Prietenia noastră dăinui mulți ani. Mai târziu, când ajunse cam blazat și-și pierdu iluziile din pricina unei vieți prea ușoare și a prea multor succese, mărturisea uneori cu un oftat adânc că eu fusesem prima lui dragoste. Oftatul era sincer, căci venea de la un om care, prea bogat și prea răsfățat, străbătuse în scurt timp o lungă cale de la primul vis al tinereții lui. „Dar d-ta, Missy

dragă, zicea el cu ciudata lui pronunțare, ai rămas totdeauna un vis frumos și-ți mulțumesc pentrucă ai rămas un vis pe care nu l-am spulberat niciodată..." Dragul de el! era din fire plin de idealuri, dar prea leneș ca să le înfăptuiască și rămase veșnic neîmpăcat; mai târziu apucă pe o cale rătăcită: mereu alerga după o fericire pe care niciodată n'o găsi deplină. Dar el și cu mine eram adevărați prieteni, iar amintirea lui e una din cele pe care le retrăesc cu drag. Pe acea vreme depărtată nici unul din noi nu știam nimic despre viață; se întindea în fața noastră atât de orbitor luminoasă, părea atât de proaspătă, atât de ușoară, atât de fericită, atât de curată...

Ca printr'o ceață de lacrimi privesc acele chipuri ce împărtășau bucuria și veselia noastră; trec prin fața ochilor mei, îmi șoptesc în gând numele lor aproape uitate și toate deșteaptă în mine un ecou al vechiului freamăt de însuflețire. Inima mi se bătea atât de ușor pe acea vreme! Cei mai mulți erau militari străluciți, plini de avânt, sentimentali, îndrăzneți, având firea arzătoare a Rușilor, îmbinată cu covârșitoarea melancolie ce deosebește sufletul slav, o melancolie care-ți zguduia inima, și-ți tulbura pacea. Câți din acei cavaleri, mai sunt încă în viață, mă întreb? Câți au scăpat din grozăviile năruirii Rusiei? Gadon, Efimovici, Schlitter, Zedler, Junkowski, Grabe, Etter, Belaief, Harting și mulți alții ai căror ochi strălucitori și admirație entuziastă făceau bucuria noastră mai sclipitoare, mai adâncă.

„S'au dus!"... cum s'a dus și tinerețea noastră. Și acea veselie nebună, zvăpăiată, e ceva

al trecutului; a murit împreună cu acele vremuri ce s'au şters de pe faţa pământului. Amintirea însă rămâne ca o lumină tot mai slabă ce străluceşte la capătul unei lungi săli, o lumină de care te depărtezi din ce în ce, păşind spre umbră. „Tinereţe"... timp luminos al vieţii — „Tinereţe", chemare avântată a adierii zorilor".

Ca odihnă după oboseala serbărilor încoronării, unchiul Sergiu poftise pe tânăra pereche imperială în reşedinţa lui de vară la Ilinsky, lângă Moscova. Era acelaş palat unde murise cu câţiva ani înainte biata Alix, soţia unchiului Paul. O mulţime de veseli musafiri întovărăşea perechea imperială.

Personalităţile oficiale plecaseră, nu rămăseseră decât membri mai intimi ai familiei, precum şi un cerc de prieteni mai apropiaţi. Dar palatul dela Ilinski fiind prea mic pentru a găzdui atâta lume, cei ce n'aveau loc fură poftiţi la Prinţul şi Prinţesa Usupoff, la Archangelski, în măreaţa lor reşedinţă din apropiere. Nando şi cu mine furăm dintre aceştia. Archangelski era un fel de mic Versailles însă fără deplina şlefuire occidentală; era ticsit cu lucruri de preţ, dar se simţea în splendoarea lui o uşoară lipsă de îngrijire ce amintea Orientul.

Aci fu cea mai îmbelşugată bună primire, masă nespus de bogată, trăsuri de toate mărimile şi de toate formele, cai de călărie, bărci pe râu, serate, excursii, mese la lumina lunii şi nesfârşite petreceri, vizite la alte castele din împrejurimi... şi la orice ceas din zi şi din noapte sălbatecile, pătimaşele melodii ţigăneşti cântate de lăutari veniţi din România

Împărăteasa Alexandra.

22

pline de râs şi de lacrimi, ce întovărăşeau fiecare mişcare a noastră; era o muzică încântoare care adăuga un farmec şi mai mare plăcerilor înfrigurate a acelor zile ameţitoare.

Gazda noastră era o femee încă tânără şi neînchipuit de plăcută. Ochii ei cenuşii erau luminos de limpezi şi de adânci; zâmbetul era fermecător iar părul pieptănat neted înspre ceafă lăsa fruntea descoperită, ceea ce nu se obişnuia pe acea vreme când se purta părul tăiat pe frunte şi încreţit. Era o femee nespus de atrăgătoare, plină de bunătate, totdeauna gata să răspândească în jurul ei mulţumire. Soţul ei era cam greoi, dar şi el era bun şi bucuria lui de a avea oaspeţi era nemărginită. Familia Zumarakow Usupoff era una dintre cele mai bogate din Rusia.

Nando şi cu mine mergeam mereu cu trăsura la Ilinski, urmaţi de o ceată de musafiri dela Archangelski.. Se înşira petrecere după petrecere; a fost un timp de veselie zvăpăiată, aproape nebunească, un vârtej de plăceri ameţitoare în care puţini dintre noi, afară de Nando, ne opream vreo clipă pentru a cugeta. Nando era cam înspăimântat de avântul ce-l luaserăm şi uneori fără voie îşi aducea aminte că Unchiul nu ar fi aprobat câtuşi de puţin acest soi de viaţă. Trebue să mărturisesc, cu părere de rău, că mă scuturasem cu totul de umbra „Unchiului" şi că nici nu vream să-mi aduc aminte cât era de trecătoare această îmbătătoare nebunie şi cât de curând avea să se sfârşească.

Printre musafirii dela Archangelski se afla un oarecare Prinţ Wittgenstein, ofiţer în regimentul de cazaci al gardei imperiale. Acest tânăr era cel mai pornit pe petrecere dintre

toţi prinţii. Cu toate că nu era deosebit de frumos era splendid ca statură şi subţirel la mijloc ca o femee. Lungul caftan căzăcesc îl prindea de minune. Ofiţerii, când nu erau de serviciu, aveau voie să poarte acel caftan în culoarea care le plăcea mai mult. Tânărul Wittgenstein avea preferinţă pentru coloarea viorii închis, care părea să fi fost aleasă cu o deosebită iscusinţă, căci atrăgea privirile desfătându-le totodată. Cismele lui înalte din piele moale şi fără tocuri dădeau pasului său ceva felin. Am putea adăuga pentru a-i întregi portretul o căciulă înaltă de blană aşezată ştrengăreşte pe o ureche, un pumnal strălucitor de nestemate înfipt în cingătoarea de argint şi iată în faţa noastră, o arătare vrednică de cele mai însufleţite romane ale lui Elynor Glyn, un personagiu foarte nimerit pentru a semăna turburarea într'o inimă de femee.

Eu nu aveam vreo prietenie deosebită pentru tânărul Wittgenstein, dar el fiind un pătimaş iubitor al sportului îmi preţuia mult dibăcia mea de călăreaţă. Descoperi fără întârziere că nimic nu mă putea înspăimânta când eram în şea, că nu cunoşteam teama, ba chiar aveam înclinare pentru orice era primejdios; în aceasta ne potriveam amândoi pe deplin.

Wittgenstein avea un cal căzăcesc, sălbatec, neţesălat, fioros la vedere. Era murg închis cu o coadă lungă şi coama fluturată în vânt, cu nervi de fier şi ochi sperioşi. Nestrunit şi neastâmpărat, trecea drept un cal greu de mânuit şi era întocmai soiul de cal pe care te-ai fi aşteptat să-l aibă tânărul Wittgenstein. Sosi însfârşit clipa aşteptată când îmi propuse să încerc acest animal turburător, despre care mă asigură că putea întrece în trap orice alt

cal în galop. Nando se împotrivi, încercă să opună un vetto şi să-şi întrebuinţeze autoritatea, dar a fost în zadar; pe atunci, mărturisesc cu durere, nu prea aveam o fire supusă, gândul de a călări acest animal sălbatec era cea mai aprinsă dorinţă a mea.

Acel ceas de goană nebună rămâne una din cele mai strălucite amintiri ale tinereţii mele, m'a pătruns cu un freamăt pe care nu l-am putut uita niciodată. Din clipa când mă urcai în şea, calul şi cu mine ne înţeleserăm de minune şi eram gata să primesc orice rămăşag. Ni se dădură vreo sută de metri înainte, apoi deodată îmi luai zborul cu toţi ceilalţi călăreţi avântaţi în goană nebună după mine! Era o dimineaţă minunată, cu cerul plin de cântecul ciocârliei, şi roua încă pe pământ. Drept ca săgeata zbura calul meu, neobosit ca un torpedo în plin mers. Furia cu care mă năpusteam îmi umplea ochii de lacrimi, dar nici o clipă nu treou minunatul animal dela trap la galop.

Ajungând la punctul ales ca ţel, mi-aduc aminte că mă întorsei ca să privesc în faţă iureşul repezit spre mine al rivalilor mei ce urcau în tropot micul deal pe care mă oprisem aşteptându-i. Urale şi strigăte! Aplecându-mă înainte încolăcii cu braţele gâtul calului şi-l sărutai cu o recunoştinţă îmbătată de bucurie. Ah! cât aşi fi dorit să iau cu mine acest nepreţuit „trotteur", să-l duc cu mine acasă în România! Dar această plăcere fără seamăn nu mi-a fost hărăzită.

După cum îşi poate oricine închipui, Mama care se afla la Ilinski se uita la petrecerile noastre cu oarecare desaprobare. Îşi urma rolul de mare cenzor a vieţilor noastre, ochiul

ei era atotvăzător şi cuvântul ei era lege, iar nemulţumirea-i, când îi dădea grai, nu putea fi trecută cu vederea.

In timpul serbărilor încoronării ne mustră, pe Ducky şi pe mine, cu toată severitatea, arătându-se cu adevărat nemulţumită de modul cum ne găteam. Critica cu dispreţ felul cum ne purtam vălul prins sub diademă, căci îl socotea prea pitoresc şi nu după datină. Şi acum când îmi aduc aminte de vorbele ei simt că mi se aprind obrajii. Susţinea că vrem să semănăm cu Elisabeta din Tannhaeuser şi poate că în aceasta nu se prea înşela, căci portul acelei nefericite prinţese era desigur unul dintre idealurile noastre. Privea aplecarea noastră către pitoresc ca ceva afectat şi când ştiam că avea să fie ea de faţă, trebuia să ne abţinem de la prea multă imaginaţie artistică. Găsirăm însă o neaşteptată aliată în cea mai bătrână Mare-Ducesă din familie, Tante Sani, mătuşa Mamii, văduva Marelui-Duce Constantin, unul din fraţii ţarului Alexandru al II-lea. Fusese o mare elegantă în vremea ei şi găsea încă plăcere în găteală, ştia ce prinde bine pe om şi preţuia încercările noastre de a pune frumuseţe în portul nostru. Când auzii pe Mama certându-ne strigă: „Lasă fetele să fie cât pot de frumoase, îmi place să văd tineretul având ideile lui proprii şi-mi pare că fetele tale au gust". Tante Sani ea însăşi netăgăduit avea gust. In biserică, la încoronare, se desluşea dintre toţi ca o arătare de neuitat, era neasemănat de înaltă, şi se ţinea uimitor de drept pentru vârsta ei. Cu părul alb ca zăpada, era îmbrăcată de sus până jos în argint şi purta pe „cacoşnic" o diademă sclipitoare ca din raze de soare schimbate în promoroacă. Având un prea mare belşug de mărgăritare ca să le poată purta toate la gât, îşi prinsese la cingătoare vreo şase şiruri cu un enorm ac de diamant şi perlele atârnau dealungul rochiei într'o cascadă albă ca laptele. Era atât de palidă şi strălucitor de albă, încât pe fondul de aur al zidurilor catedralei părea că-i îmbrăcată în chiciură. Cu toate că se apropia de şaptezeci de ani — sau poate era şi mai bătrână — o revăd în minte mai limpede decât pe oricine, afară bineînţeles de Impărăteasa şi de mult iubita tante Ella.

Fratele meu Alfred era şi el la Ilinski şi într'un rând, pe când înnotam amândoi în râu, mi-a scăpat viaţa într'o clipă când era să mă înnec. Neobişnuită să înnot în râu, nu ţinusem socoteală de curent care deodată începu să mă tragă într'un vârtej. Alfred îmi întinse o mână de ajutor la momentul critic.

Unchiul Sergiu era o gazdă minunată. Vroia ca fiecare să petreacă, dar ca şi Mama era neîngăduitor şi sever, pe când unchiul Paul era marele nostru apărător când Mama ne găsea vină că suntem prea uşuratece.

„Laisse-les, c'est si bon de les voir s'amuser, sait-on ce que leur réserve la vie? On n'est jeune qu'une fois!" *) şi-mi aduc aminte cum m'am dus şi l-am sărutat.

Dragul unchiu Paul! avea glas atât de plăcut şi niciodată nu se arăta aspru către nimeni, şi apoi ce statură frumoasă avea! Amândoi fraţii, Sergiu şi Paul, se iubeau din toată inima, dar erau foarte diferiţi unul de altul; unul era sever aproape până la neome-

*) „Lasă-le, e aşa plăcut să le vezi cum petrec; parcă ştii ce le pregăteşte viaţa? Odată e omul tânăr".

nie, celălalt era blând, îngăduitor și iertător. Mi-erau foarte dragi amândoi.

Insfârșit sună ceasul dureros al despărțirii; Nando, ușurat întrucâtva mi se pare, mă smulsese din acele locuri prea ademenitoare. Imi luai rămas bun printre lacrimi; îmi dădeam bine seama că se sfârșise un episod care nu putea fi trăit a doua oară. Adio Ducky, adio Mamă și toți admiratorii mei, și frumoasa tante Ella, și unchii, și verii mei și iubitul cal căzăcesc.

Ni se dădu un tren imperial și străbăturăm încet vasta Rusie până la Odessa, unde ne aștepta un vapor românesc. Aici ne despărțirăm de cei ce fuseseră atașați pe lângă noi în tot timpul șederei noastre. Era sfârșitul visului...

După cum își poate oricine închipui, întoarcerea la datorie și la renunțare n'a fost ușoară. „Lendemain de fête" *), într'adevăr. Toate îmi păreau mici, plicticoase, fără strălucire, strâmte, fără însuflețire; viața era ștearsă și viitorul fără coloare. Singura adevărată bucurie a fost revederea cu copilașii mei, dar după o despărțire lungă, până și copiii ți se par străini; și apoi Aunty-Elisabeth, folosindu-se de lipsa mea, își făcuse o folositoare propagandă pe seama ei. Se mai afla și un dușman în tabără: verișoara Charley.

Mulți ani de-a rândul a venit Charley toamna la Sinaia. Fiind cea dintâi care plănuise căsătoria noastră, simțea că avea dreptul să se folosească de urmările ei. Unii membri ai familiei care avuseseră de suferit depe urma

*) A doua zi după sărbătoare.

lipsei de sinceritate a Charley-ei, afirmau că nu putea trăi până nu băga „în jocul ei un rege". Mai de mult, fusese bătrânul Rege al Saxoniei, pe urmă Regele Suediei, iar acum spre paguba mea, Regele Carol, și România ajunsese câmpul ei de vânătoare. Eu nu aveam încă o situație bine statornicită în țara mea cea nouă; Aunty, după exilul ei, trebuia să-și recapete popularitatea și Charley știa să întrebuințeze, cu multă îndemânare, împrejurările de față în folosul ei. Acum când nu mai putea să joace pe lângă mine rolul de ocrotitoare, nu-i venea la socoteală să mă vadă croindu-mi calea înainte prea repede sau prea ușor.

Se țineau la palat consfătuiri indignate împotriva mea. Charley prezida și găsea o puternică aliată în doamna bătrână de care am mai pomenit, care juca rolul de mare-inchizitoare. Greșelile și cusururile mele erau discutate cu fățarnică părere de rău; Charley încerca să tragă înspre ea dragostea ce o aveau Unchiul și Aunty pentru mine și rar mă bucuram de vreo favoare în timpul cât domnea ea în Castelul Peleș. In aparență era dulce, drăgăstoasă, își amintea de glume vechi de acasă, îmi vorbea de Mama, de surorile mele, dar în spate mă rupea bucățele cu glasul acela blând care odinioară îmi plăcuse atât. Soțul ei, Bernard, principe moștenitor de Saxa-Meiningen, venise și el ; Charley niciodată nu-l iubise, însă el avea o mare dragoste pentru ea și-și închipuia că are cea mai desăvârșită dintre soții, ceea ce dovedește cât era ea de deșteaptă. Unchiul și el, amândoi militari pătimași, discutau cu ceasurile chestiuni privitoare la armată, dar Regelui îi plăcea și mai mult

să facă politică cu încântătoarea Charley care avea în ochii lui o prețuire fără margini, cu toate că Unchiul de-obicei nu prea avea părere bună de inteligența femeilor. Dibăcia cu care Charley părea că știe toate mai bine decât oricine altul și că e părtașă în cele mai ascunse secrete de stat, precum și purtarea ei blândă, ademenitoare și domoală îl orbiseră cu totul pe Unchiul; primea ca literă de evanghelie orice spunea ea și numai din pricina intrigilor ei se menținea neschimbată animozitatea Regelui Carol împotriva Kaiserului Wilhelm. Charley avea o pică în contra fratelui ei și nu pregeta să-i facă rău de câte ori putea. In laudă ca și în clevetire, glasul Charley-ei era tot atât de dulce și de blând. Ințelept cum era Unchiul, nu putea fi îmbrobodit decât prin patima lui pentru politică. In ochii lui orice lucru era o afacere de stat, și Charley știa cu îndemânare să-i hrănească slăbiciunea, așa încât ajunsese orbit de ea. Nando și cu mine eram siliți să privim cum era astfel înșelat; noi cunoșteam pe Charley mai bine decât Unchiul, dar nu sta în puterea noastră să-i deschidem ochii.

Nu prea cred că Aunty a avut vreodată sinceră dragoste pentru Charley: nu doar că era adevărat geloasă de ea, dar fiind obișnuită să fie ea oracolul, acea care vorbește și e ascultată cu evlavie, nu-i prea plăcea să rămâie pe planul al doilea, pe când perora cealaltă. Carmen Sylva, fără multă pricepere în politică, se vedea cu displăcere lăsată laoparte, pe când înțeleptul ei soț discuta probleme mondiale cu mosafira lor, mult mai tânără și netăgăduit ademenitoare. Dar când era vorba să mă critice pe mine sau tânăra mea căsnicie, atunci se înțelegeau amândouă cât se poate de bine.

Eram grozav de singură pe acea vreme. Se socotea încă primejdios ca să am prietene și nu mă puteam împăca deplin cu acest fel de trai stăpânit de preocupări politice și în care Charley, statornicită ca favorită, se pricepea cu multă dibăcie să mă pună în lumina cea mai puțin favorabilă. Se părea că nu eram în stare să dobândesc vreodată aprobarea „Vechiului Palat", cum numeam noi curtea regală. Eram privită drept prea „englezoaică", prea liberă și ușuratică, prea frivolă, găseau că-mi place prea mult găteala și călăria, viața sub cer liber, că vorbeam prea deschis și că nu respectam destul datinile și eticheta.

Cu toate că eram o mamă pătimașă, mă găseau prea tânără și prea neroadă pentru a avea dreptul să supraveghez creșterea copiilor mei. Eram uneori tare nenorocită și rugămintea lui Nando să am răbdare și iarăși răbdare nu prea avea darul să mă îmbărbăteze; simțeam în mine un mare gol și nu era nimic pe care să mă reazăm și nimeni spre care să mă întorc și să cer ajutor.

Era însă în casa mea o ființă cu o inimă de mamă, o ființă prea smerită, dar care era totuș o adevărată mângâere. E vorba de Nana, bona copiilor. Miss Green era o arătare vrednică de a figura într'un roman de Dickens. Lată în umeri și la trup, cu glas răsunător și vesel, nu se ferea să vorbească deschis; având conștiința cât se poate de curată, nu se temea de nimeni și faptul că servise în mai multe familii regale, atât în Anglia cât și în Rusia, îi câștigase oarecare prestigiu. Imi cu-

noştea toate rudele de amândouă părţile şi acest fapt în sine era o legătură între noi.

Am văzut pe bătrâna Green ridicându-se vitejeşte în faţa severului Rege Carol, cu mâinile în şolduri, rostindu-şi fără frică părerile într'o franţuzească îngrozitoare, când i se părea că „Palatul" fusese nedrept cu mult iubita ei prinţesă. N'a avut de când lumea vreo femee un apărător mai neînfricoşat decât aveam eu în Nana. Increderea ei în mine era fără margini şi de multe ori când mă simţeam prea de tot părăsită şi rău înţeleasă mi-am lăsat capul pe castul ei piept pentru a-mi uşura nădufful într'un plâns cu hohote.

Mi-e ruşine să spun că au fost vremuri, în acei ani depărtaţi, în cari pot să zic că mă scăldam în mâhnire. Cu toate că de obicei eram veselă şi optimistă, am cunoscut şi eu „Weltschmerz"-ul *) în forma lui cea mai dureroasă.

Bătrâna Green îmi servea de antidot; mai întâi plângea cu mine, apoi cu o răsuflare sgomotoasă pe nas dădea la o parte lacrimile şi-şi relua larga bună voe. Bătându-mă uşurel pe spate mă îndemna să-mi fac curaj şi începea să înşire vreuna din veşnicele ei povestiri despre câte un copil regal ce fusese dat în grija ei. Vorbele ei erau împodobite cu gesturi de pantomimă; avea darul povestitului iar graiul ei, dacă nu era după toate regulile, avea netăgăduit ceva pitoresc. Uneori eram mustrată atât de riguros încât s'ar fi părut că sunt eu însămi un copil. Nando îşi primea şi el partea lui de ceartă, şi dacă e vorba să spun adevărul, şi el şi Unchiul se cam temeau

*) Durerea vieţei omeneşti.

de bătrâna Green. Aunty fără înconjur n'o putea suferi. Nana era ca o cetate în mijlocul valurilor schimbătoare. Asupra ei nu aveau nici o înrâurire nici cuvintele poetice, nici vorbele de miere; la ea toate erau pe şleau, binele era bine şi răul era rău; credea în biblia ei şi în cartea de rugăciune, stăpânea un număr bunişor de versete biblice şi de proverbe, dar nu făcea sentimentalism în jurul credinţelor ei religioase. Intreaga fire a lui Green era netedă, puternică, sănătoasă şi sinceră; desigur nu avea vreo cultură rafinată, punea câte o literă „h" unde nu se potrivea *) dar ca suflet era de calitate superioară. Pe bătrâna Green n'o puteau cumpăra nici linguşirea, nici zâmbetele, nici ameninţările. Aunty, care vroia să domnească ea în camera copiilor mei, se găsea faţă în faţă cu o fiinţă care ştia să-i ţină piept; aceasta i se păru o stavilă foarte supărătoare. Aşa dar se făuriră numeroase şi dibace uneltiri ca să scape lumea de bătrâna Green.

Adevărul mă sileşte să spun că, oricare ar fi fost intrigile, ele nu porneau din casa noastră. Singura noastră dorinţă era să trăim în pace cu toată lumea şi să avem şi noi oarecare libertate, cum se şi cuvenea, între cei patru pereţi ai noştri. Nando era prea leal faţă de autorităţile în fiinţă pentru a pune la cale vreo răsvrătire, iar eu prea mă încredeam în toţi oamenii ca să-mi treacă prin gând că unii de bună voie caută zavistie. Din nefericire

*) oamenii din popor în Anglia pronunţă adesea greşit litera „h" a cărui întrebuinţare corectă e semn de cultură.

așa era la noi și din pricina asta se iviră nesfârșite încurcături.

Eram gata să fiu o nepoată iubitoare, dorința mea era să găsesc în Aunty o duioșie de mamă, voiam să păstrez vie în mine admirația mea pentru ea, dar cei ce o îndemnau să se interpună între mine și copiii mei își greșeau socoteala. Nu mă așteptam să existe ființe a căror singură „raison d'être" *) era intriga. Cu ochii deschiși și cu steagul în vânt intram deadreptul în toate capcanele lor. Era un joc destul de urît din partea lor și destul de neîndreptățit, deoarece eram plină de bunăvoință față de ei și nu mă îndoiam că aici, ca și peste tot, voi fi iubită și prețuită așa cum eram: o ființă tânără cu inima deschisă, iubitoare de veselie, care credea că lumea a fost făcută pentru fericire și că ființele omenești s'au născut pentru a fi prietene. Nu-mi trecea prin gând că, întrupând în mine viitorul, eram privită ca o primejdie, eram o ființă care nu trebuia să capete conștiința puterii ei!

Cu toate că nu eram din fire bănuitoare nici cu prea multă luare aminte, băgai de seamă însfârșit că decâteori intram neanunțată în cercul intim al lui Aunty, cu obrajii aprinși după vreun sport sănătos și cu adierea pădurilor în fiece cută a rochii, se lăsa peste sindrofia adunată în jurul ei o tăcere în care se ghicea oarecare stânjenire. Pesemne fusesem subiectul unei convorbiri pe care nu le-ar fi venit la socoteală să o aud, iar încântarea atât de frumos simulată a lui Aunty la vederea mea nu suna a adevărată sinceritate.

*) Scop al vieții.

Acele ființe nu-mi erau prietene, o înțelegeam cu toată lipsa mea de experiență: eram în afară de cercul lor, eram „die Fremde" *), necultivată, neintelectuală, cu nemaiauzite obiceiuri și gusturi englezești, cu câini ce se țineau după mine, cu mâinile pline de flori, ba chiar — lucru nemaipomenit — uneori cu noroi pe ghete; și apoi... aceasta însă nu mi se ivi în minte decât foarte treptat... în casa mea erau copii.

Mai târziu înțelesei mai bine pe Aunty, apriga ei sete de tot ce nu-i fusese hărăzit și acea dureroasă dorință ce se prefăcuse în pizmă, când eu, fără să-mi dau seama de ce însemnam în ochii ei, năvălisem în singuraticul ei sanctuar cu neînfrânta mea tinerețe.

Da, eu eram neînvinsa realitate, dar aceasta n'o știam, nu-mi dădeam seama câtuși de puțin că pătrunzând în cercul lor închis, întruchipam viitorul pășind biruitor în odaie. Aunty întindea brațele spre mine: „Ach, lieb Kindchen, Du bist der wahre Fruehling" și într'un gest pitoresc mă strângea la piept. „Șezi jos ici, la picioarele mele, și ascultă drăguță" și stam jos, și toate doamnele bătrâne pe care le turburasem se așezau deasemeni și fetele tinere ce stau în extaz cu privirea lipită de chipul reginei poete. Deobiceiu erau în odaie și câțiva bărbați, îndeobște cu părul lung și cu fața palidă, scriitori, muzicianti, câte un arhitect ici colo, câte un general somnoros și câțiva tineri neînsemnați cari se rezemau sfioși în colțurile mai umbroase, fără să se poată ghici dacă le venea să râdă sau

*) Străina.

**) Ah, copilă dragă, tu ești adevărata primăvară.

se plictiseau. In aer fremăta totdeauna o înfrigurare încordată, pricinuită de vreun subiect de convorbire, de vreo manie nouă, de o bucată de muzică, o broderie, un tablou sau minunata descoperire a vreunei cărţi noui. Nimic nu era vreodată primit cu linişte, orice lucru trebuia să fie sau prilej de extas, sau tragic ,sau nemaipomenit, sau de un comic fără pereche. Aunty totdeauna îşi închipuia că descoperă suflete rare. Nu putea îngădui ca cei ce o înconjurau să fie oameni ca toţi oamenii; aşa dar vedea talente extraordinare în fiinţe cu totul obişnuite, vedea frumuseţe acolo unde nu era, şi oameni plini de duh în fiinţe cari nu erau decât încrezute şi uneori absurde. Privea pe oricine şi orice prin prisma dorinţii ei. Camerele îi erau totdeauna pline de o adunare foarte pestriţă, avea necontenit nevoie de un auditoriu, şi acest auditoriu prinsese obiceiul să asculte în extaz fiece cuvânt al ei, să imite fiece stare sufletească a ei, să râdă sau să plângă, să laude sau să deplângă, după tonul muzicei dat de ea. Operele ei în literatură sau pictură erau de bună seamă punctul central al convorbirilor, glasurile se ridicau într'o admiraţie ce nu contenea. Carmen Sylva era de o hărnicie neînduplecată şi închipuirea ei niciodată nu se odihnea; din nefericire gustul ei nu era întotdeauna de o seamă cu stăruinţa cu care lucra şi uneori trebuia să ne căznim ca să găsim vorbe de laudă potrivite cu adevărul. Cu toate acestea multe lucruri mici şi nepreţuite au fost făurite de degetele ei neobosite.

Carmen Sylva avea un minunat dar al convorbirei; ce era greu de îndurat însă era faptul că niciodată nu-şi alegea publicul. Trebuie

să recunoaştem că mereu arunca „mărgăritare înaintea porcilor". Chiar în tinereţe acest obicei al ei mă punea pe ghimpi. Când se pornea pe câte un subiect, se lăsa târâtă de propria ei elocinţă şi fără a mai socoti firea ascultătorilor, vorbea despre sufletul ei, despre credinţele ei cele mai sfinte şi intime, despre copilăria ei, despre jignirile închipuite sau adevărate ce primise în căminul părintesc şi spunea cum n'a fost înţeleasă nici de mamă, nici de soţ. Vorbea de boalele ei şi de stările speciale a prietenilor ei, despre desamăgirile căsniciei ei şi a lor, cu cele mai intime amănunte fizice; toate astea le spunea cu sublima inconştienţă ce deosebeşte temperamentul de poet care are nevoie să plângă şi să se veselească în public, să-şi desvăluie tot sufletul fără reticenţă şi cu o totală lipsă de simţ al umorului.

Pentru mine, totdeauna adânc conştientă de atmosferă, era o aprigă durere când simţeam că ceilalţi cari păreau că ascultă cu luare aminte, râdeau pe înfundate. Adesea îmi venea să rog pe Aunty să sfârşească cu destăinuirile asupra unor anumite subiecte. Ea vorbea totdeauna cu aşa nespusă convingere, pe când românii ca toţi latinii, sunt sceptici şi au un simţ al umorului foarte ascuţit şi nu totdeauna binevoitor. Acele rapsodii sentimentale deşteptau într'înşii o neînvinsă ironie; lor nu le place să li se amintească la orice oră din zi că au un suflet sau că au mijlocul frânt sau inima zdrobită. Unele doamne bătrâne nu tocmai nevinovate, sau domnişoare în vârstă, cu temperament isteric, ascultau cu răsuflarea oprită orice cuvânt al Reginei şi cu ochii înecaţi de extaz o împingeau pe calea destăinui-

rilor, având totdeauna batista gata să le șteargă eventualele lacrămi de emoție. Nu puteam să le sufăr pentrucă îndemnau pe Aunty să se dea astfel în vileag fără cumpănire, de față cu toată lumea.

Trebuie să recunosc că dușmana mea cea mai de seamă, aceia pe care am numit-o „marele-inchizitor" și care era întrucâtva temnicerul lui Aunty, își dădea toată osteneala să mențină convorbirea prea avântată, în sferele normale. Era o bătrână ambițioasă, cu inima de piatră, lipsită de bunătate, și de ideal, dar în mijlocul unei adunări de lingușitori fără măsură ea singură păstra simțul valorilor.

Departe de mine dorința de a micșora însușirile Carmen Sylvei, dar n'aș zugrăvi un tablou adevărat dacă n'aș scoate în relief acest dar al ei de a vedea pe oricine și orice în proporții nereale. Prin aceasta se explică multe din tragediile vieții ei. Niciodată nu s'a putut mulțumi cu o atmosferă normală.

Carmen Sylva uneori aduna în jurul ei ființe în adevăr de mare valoare, muzicieni, poeți, filosofi, oameni de știință, actori: am întâlnit în salonul ei mulți oameni celebri și artiști de seamă, precum Sauer, Sarasate, Van Dyck, Slezak, Isaye, Pugno, Thibaut, Hubermann, Sarah Bernhard, Réjane, Catulle Mendès și alții al căror nume nu mi-l reamintesc acum. Știa să-i prețuiască, să le deștepte simpatia și entuziasmul. Le înflăcăra imaginația cu vorbe de laudă, îi asculta cu răsuflarea oprită și revărsa asupra capetelor lor aprecieri pline de înțelepciune, și toți plecau de lângă ea subjugați de farmecul ei.

Carmen Sylva ducea o vastă corespondență

cu personalități de seamă și scria prea frumoase scrisori. Toate aceste însușiri erau vrednice de admirație și ne îmbogățeau viața, dar necazurile începură când lipsiră adevăratele talente și când Carmen Sylva încercă să umple golurile cu ce îi venea la îndemână.

Aunty nu putea trăi fără înfrigurarea de a descoperi neîncetat ființe rare, de a le încuraja talentul precum și trăsăturile prin cari se deosibeau. Calitatea imperioasă a acestor locțiitori era cu prisosință compensată prin propriul ei entuziasm și prin darul ei rar, însă cam primejdios, de a vedea orice lucru sub proporțiile impuse de extazul ei. Aceasta ar fi fost cât se poate de îmbucurător dacă Aunty s'ar fi mulțumit să-și ridice în slăvi protejatul cu oarecare măsură și pentru plăcerea ei personală. Dar Aunty voia să împartă toate lucrurile cu toată lumea, chiar și geniile scornite de ea; așa dar ni se cerea mereu să adorăm, să admirăm, să ne extaziăm în fața acestor personagii de rând, uneori chiar caraghioase. Câte odată mi se părea nostim, alteori mi se părea un chin; din nenorocire eu nu aveam ca Aunty ochelari trandafirii. Imi aduc aminte că într'un rând proteja pe un oarecare francez, cam în vârstă, în care își închipuia că descoperise un mare geniu muzical, cu toate că de felul lui el era pictor; Carmen Sylva ne asigura că nu se mulțumea să cunoască pe dinafară toate operele, dar că era în stare să cânte pe rând toate rolurile, tenor, bariton și bas, ceeace nu putea nici un om pe pământ. Aunty, cu toate că era ea însăși adevărată muziciană și artistă, ne poftea pe toți să ne așezăm în cerc și să ascultăm pe

acel om îngâmfat care ciripea în chip nemaiauzit în toate tonurile posibile. Dar Aunty, înflăcărată de sincer entuziasm și crezându-l minunat, așa cum ni-l zugrăvise, sta cu mânile încrucișate, pierdută în extaz, pe când noi dimpotrivă eram siliți să fugim din când în când din odaie, de frică să nu dăm drumul unui necuviincios hohot de râs. Afară de aceasta omul mai lua și atitudini de actor de mâna doua. Când făcea pe tenorul își punea mâna pe inimă și arunca priviri galeșe doamnelor celor mai tinere, sau preschimbându-se deodată în bariton lua o poză de bărbat cuceritor și energic; iar când venea rândul basului își lua aerul unui mare pontif oficiind într'un templu sau al unui tată solemn în prada disperării. Ca scenă comică ar fi fost ceva fără pereche, însă deoarece trebuia luat în serios, impunea mușchilor cari opresc râsul o sforțare aproape de neîndurat.

Mi s'a întâmplat iarăși să văd pe Aunty slăvind ca pe o frumusețe fără seamăn ființe chiar urîte; se prăpădea de extaz în fața părului lor, în fața ochilor lor, al formei nasului lor sau a desăvârșitei croieli a picioarelor și a mânilor. Și oricine era vremelnic în favoare trebuia neapărat să fie admirat de ceilalți, cărora li se cerea neîncetat să ia parte la laudele ei.

In primele zile petrecute de mine la București am intrat odată în cameră la Aunty și am găsit-o umblând de colo-colo prin odae, ținând de braț o englezoaică cu obrajii supți și cu ochi lacomi, al cărei păr puțintel însă bălan i se resfira despletit pe spate. „Ah! intră, drăguța mea, trebuia să vezi ce păr frumos are Edith!" Chipul lui Edith răsfrângea o recunoștință mirată; niciodată nu-i trecuse prin gând până atunci că avea păr frumos. Această Edith se îndrăgosti de unul din adjutanții regali.

S'au perindat pe vremea mea tot felul de adjutanți înalți sau scunzi, veseli sau posomorîți, ceremonioși sau glumeți, frumoși sau urîți, deștepți sau nesărați. Adjutantul lui Edith era urît, dar se credea mare cuceritor de inimi. Avea o barbă scurtă, castanie, iar părul lui fiind rar îl peria cu duioasă grijă dela ceafă peste rotunjimea capului și-l aducea până la frunte, unde se termina într'o ondulație. Vorbea cu o distincție studiată și-i plăcea să se audă perorând. Atunci închidea des ochii în chip afectat, sucindu-și vârful eghileților cu degetele lui cam palide. Se credea om de mare duh, pe când la drept vorbind era cât se poate de anost, dar biata Edith, cu toate că era deșteaptă și de o înaltă cultură, lăsase inima ei cam trecută de vârstă să cadă sub farmecul acelui om și a apucăturilor lui. Aunty, lacomă de tot ce era romantic, sub orice formă ar fi fost, își închipuia că dăduse aici peste adevărata pasiune. Incepu să-și depene mreaja aurie în jurul celor doi îndrăgostiți bătrâiori, care erau cam caraghioși, ca să nu zic mai mult, dar și vrednici de milă. Imi aduc aminte de unele dejunuri la curte, unde și el și ea, sub soarele zâmbetelor regale, dădeau drumul în chip cam prea vădit duioaselor lor sentimente. Doamna uscățivă se apleca deasupra mesei, pe când îngâmfatul colonel se lăsa adorat, cu un zâmbet ridicol de mulțumire încrezută întipărit pe tot obrazul. Niciodată nu-i trecuse prin gând până atunci că era un om așa de seamă.

Cu toate că Unchiul era întotdeauna de față la aceste prânzuri, niciodată nu băga de seamă niște lucruri atât de puțin însemnate ca un „flirt"; fiind cufundat în probleme mult mai importante, era orb pentru așa ceva, spre bucuria tuturor. Soțul meu dimpotrivă vedea toate și mi-a fost uneori cam greu să-i potolesc indignarea și să-l fac să nu mai privească decât latura hazlie a acestei mici comedii. Aunty pe de altă parte se găsea în elementul ei; în fața ei nu vedea o fată bătrână cu ochi albaștri spălăciți și un manechin ridicol în uniformă, ci o pereche de îndrăgostiți; se cânta sub ochii ei veșnicul cântec, ea vedea aevea privighetorile și vedea flori înflorind în jurul capului lor.

Bineînțeles romanul bietei Edith avu un sfârșit năpraznic. Regele putea fi orb și cufundat în gândurile lui, dar nu și ceilalți ce stau la masa lui, iar colonelul, care din pricina patimei lui Edith ajunsese favorit, începuse să se lăfăiască, prea în voia lui, în atmosfera curții regale. Colonelul avea familie și familia lui avea ambiții. mai bine ar fi fost să nu aibă... Dar... Când era de strajă Marele-Inchizitor puțin îi păsa de privighetori și de flori înflorite, și la curte nu prea au viață lungă favoriții...

Lui Edith i se dădu să 'nțeleagă că avea nevoie de odihnă, iar Marele-Inchizitor arătă limpede M. S. Regelui că Edith era de mai mare folos în Anglia decât în România. Majestatea Sa, îndată ce i se deschise ochii, se învoi cu spusele celei care avea drept menire să curețe calea Regelui de toți cei ce voiau să se ridice prea sus. Edith nu se întoarse niciodată din Anglia, iar colonelului i se dădu un regiment într'un oraș de provincie.

Biata Aunty intra mereu în încurcături din pricina nestăvilitului avânt al închipuirii ei. Te umpleai de milă când urmăreai înălțarea și năruirea favoriților succesivi, precum și praful ce se ridica când erau doborîți la pământ. Și eu am intrat uneori în încurcături, dar nu într'acelaș fel.

Aunty se îndeletnicea veșnic cu câte un plan măreț, cu câte o închipuire fantastică, pentru fericirea poporului ei sau pentru binele omenirii. Ea nu vedea nimic în proporții strâmte, toate trebuiau întocmite cu o măreție primejdioasă.

De când lumea, n'a fost o femeie mai altruistă decât ea. Era gata să-și dea ultimul ban, să-și scoată rochia de pe ea ca să ușureze o suferință ori să mulțumească o cerere, însă din pricina acestei nemărginite dărnicii față de toată lumea fu o pradă ușoară pentru oamenii necinstiți.

Cele mai multe femei trebue să-și plătească nechibzuința sentimentală, dar cred că o asemenea întâmplare n'a turburat niciodată viața lui Aunty, cu toate că în tinerețe, trebuie să fi fost cât se poate de încântătoare cu statura ei falnică, cu părul ei castaniu buclat, cu ochii ei albaștri strălucitori și dinții luminoși; dar era prea exagerată în simțiri, prea lua în serios rolul de muză cântătoare pentru a cădea în obișnuitele ispite sentimentale; își fărămița sufletul în prea multiple feluri. Prăpăstiile ce o așteptau erau de alt soi.

Credea că toate sunt cu putință și neavând simțul proporțiilor nici al absurdului, asculta

cu entuziasm înflăcărat cele mai neroade născociri cari n'ar fi păcălit nici pe un copil. Mulţi, ce îi simţiseră prea marea încredere, îşi aruncau mrejele asupra ei, iar ea neputând pune stavilă nici spuselor, nici mărturisirilor ei faţă de un cunoscut cât de trecător, se pomenea mereu căzând în mâna unor fiinţe, — fie bărbaţi, fie femei — cari se foloseau de marea ei încredere şi o băgau în nesfârşite complicaţii.

Din măreţele planuri ale Carmen Sylvei izvora fără greş sau vreo mare ceartă, sau cine ştie ce dezastru. Făcea făgădueli pe care nu le putea ţine, cheltuia bani pe care nu-i avea, numea oameni în slujbe ce nu existau; scria scrisori, dădea recomandaţii, primea tot felul de lume şi credea cu deplină sinceritate că mântuia sufletele. Am văzut-o păcălită şi înşelată în chipul cel mai josnic; am văzut oameni acoperiţi de ea cu tot felul de bunătăţi întorcându-se împotriva ei şi bârfind-o, iar Regele era mereu nevoit să o scape din mânile impostorilor şi s'o zmulgă din nemaipomenitele greutăţi în care se băga. Aceasta bineînţeles înăspria relaţiunile între ei, căci Aunty susţinea morţiş pe cei în cari se încrezuse şi niciodată nu recunoştea că a fost înşelată, ba din contra îşi închipuia că şi ea şi ei erau nedreptăţiţi şi rău înţeleşi.

Mi-era milă pe rând şi de Rege şi de Regină. Erau amândoi personalităţi atât de puternice şi de mărețe, dar logica lui aşezată şi neînduplecată alături de fantezia ei înaripată nu puteau avea drept urmare tihna. Unchiul era aproape cu totul exagerat; orice lucru îi părea o problemă de mare însemnătate şi aceasta ne îngreuna adesea viaţa şi făcea at-

mosfera curţii înăbuşitoare pentru cei ce oftau după libertate; voinţa de fier şi neclintita lui încredere în el însuşi făceau dintr'însul un stăpân neînfrânt; rar îndrăznea cineva să-i calce porunca, uneori însă fierbea răsvrătirea în inima alor săi.

Eu nu mă prea învoiam cu toate exagerările lui Aunty. Nu mă simţeam la îndemână în cercul ei intim, mă găseam stânjenită când o vedeam luându-şi sborul pe înaltele aripi ale fanteziei pentru o adunare de admiratori care o linguşeau spre paguba ei; totuşi nu cred că ea observa ceva displăcut.

Unchiul era un stăpân sever.

Dar nici un om nu poate judeca pentru altul, nu poate intra pe deplin în simţirile altuia, nici înţelege nevoile altui suflet. Vocaţiunea lui Aunty era să fie martiră, pot să zic chiar că se desfăta în acea atitudine. Drama şi încurcăturile îi erau poate tot atât de necesare cum sunt altora soarele şi liniştea. Ea n'avea nicidecum trebuinţa să trăiască într'o lume obişnuită, ba uneori chiar mi se părea că suferinţa era pentru ea o încântare, pot zice chiar că se cufunda într'un soi de beţie a durerii. Aceasta făcea parte din fiinţa ei ca şi veşnica înfrigurare pentru tot ce era necunoscut, ca şi setea de orice tragedie care ar fi putut s'o însufleţească până la o splendidă revărsare de poezie şi de cuvinte frumoase.

Nu simţia nevoia de a vedea fiinţele şi lucrurile în adevăratele lor proporţii, ar fi fost ceva prea neinteresant, prea obişnuit. Imaginaţia ei trebuia menţinută în stare de incandescenţă. Mi-aduc aminte cum într'o zi vorbind de o tânără fată, favorita din acel anotimp, strigă: „E o frumuseţe, draga mea, o a-

devărată frumuseţe, şi e de mirare că ea nu o ştie şi că nimeni nu o vede". Asta era Aunty întreagă. Fata era urîtă, avea pieliţă searbădă şi plină de coşuri, un nas mic cât un nasture în mijlocul unui obraz nesărat şi fără nimic de seamă. Ochii într'adevăr erau negri şi vioi, dar fata ea însăşi era sfioasă şi neîncrezută şi nici nu-i trecea prin gând să fie altceva decât o fiinţă obişnuită, la fel cu toată lumea.

Am văzut pe alţii din contra, care îşi pierdeau cumpătul în faţa unor asemenea accese de admiraţie; am văzut chiar pe una care după ce fusese astfel slăvită peste fire, nu şi-a mai putut niciodată regăsi locul printre oamenii şi împrejurările de toate zilele. Insă Aunty fiind singura care o aşezase printre semizei, fata a rămas şi azi o fiinţă pribeagă şi vrednică de milă, care şi-a pierdut reazămul în viaţă.

Da, Aunty ducea o viaţă stranie, în afară de realitate, ca într'o seră în care răsăreau în jurul ei plante ciudate ce se vestejeau cu totul îndată ce nu mai era ea de faţă ca să reverse asupra lor fantazia ei.

Afară de aceasta, entuziasmurile ei nu erau totdeauna de lungă durată; mereu descoperea noi genii. Astfel am văzut multe ridicate în slăvi timp de câteva luni, care pe urmă s'au şters parcă nici n'ar fi fost.

In încrederea mea tinerească îmi venea să socotesc drept profeţi falşi pe toţi cei ce roiau în jurul Carmen Sylvei; mă simţeam învrăjbită faţă de vădita lor nesinceritate. Incercam uneori să-mi iau locul printre ei, dar eram mereu descurajată din pricina lipsei de aer proaspăt şi sănătos din preajma lui Aunty. Astfel mi s'a întâmplat în mai multe rânduri

să trec cu vederea fiinţe de adevărată valoare, care se încălzeau la soarele prezenţei ei.

Asemenea împrejurare se ivi cu prilejul lui George Enescu, cel mai mare violonist şi compozitor al României. Aunty care descoperise dela început minunatul lui talent, l'a ajutat şi l'a încurajat în toate chipurile, de când era copil. Modestia lui înăscută şi neaşteptată l'a scăpat de primejdia îngâmfării. Valoarea lui era prea temeinică. Eu însă, obosită de a fi silită să admir pe rând atâtea fiinţe fără nici o însuşire, nu-mi dădui seama decât mult mai târziu că în George Enescu era aur adevărat. L'am văzut mereu ascultând cu oarecare plictiseală laudele ce i se aduceau; mă simţeam eu uneori vrăjită şi fermecată de vioara lui, însă numai în afară de zidurile palatului ajunsei să-l cunosc adevărat, ba odată chiar mi-a mărturisit că fusese jignit şi mirat de nepăsarea mea şi că se întreba de ce abia îi vorbeam. „Te purtai faţă de mine parcă nici n'aş fi fost pe lume". Imi închipuiam că şi el făcea parte fără doar şi poate din cealaltă tabără ; printr'asta înţelegeam nefireasca atmosferă ce plutea în jurul lui Aunty, atmosferă în care nu mă simţeam niciodată acasă la mine ci mai degrabă o nechemată.

Aunty era cât se poate de drăgălaşă când puteai s'o ai o clipă pentru tine singură. Ştia să fie o minunată tovarăşă şi avea un dar neîntrecut de a se bucura de toate. Niciodată nu se simţea „blazată", şi fără de aceasta era o fire atât de bogată, atât de interesantă, o adevărată comoară de cunoştinţe; de la ea se putea învăţa atâtea, afară bineînţeles de lucrurile practice!

Avea apoi şi un dar deosebit de a te face

să te simţi binevenită, dar farmecul ei firesc dispărea când era de faţă public care s'o admire; atunci începea să-şi joace rolul pentru galerie, ceea ce mă umplea de o sfiiciune chinuitoare şi mă învrăjbea până a mă face aproape mojică.

Omul la tinereţe nu ştie să facă altora concesii şi e prea pripit la criticat şi la osândit. Toţi anglo-saxonii au o groază înăscută de orice e afectat şi când începea Aunty să joace comedia, mă făcea, mai ales în semn de neînvoire, şi mai mută şi mai stângace de cum eram din fire.

Totuşi în ciuda atitudinei critice a tinereţii mele, îmi dau seama azi că am învăţat multe de la Regina-poetă. Era un splendid model de bunăvoinţă, de curtenie desăvârşită şi de lipsă de egoism. Aunty totdeauna se gândea la alţii, muncea pentru alţii, şi dacă uneori bunătatea ei nu mai părea spontană sau dacă strigătele ei de bucurie şi de recunoştinţă păreau cam silite, învăţai la rândul meu că îndatoririle oficiale ale serviciului tronului când sunt împlinite mulţi ani dearândul, precum şi veşnica reţinere a aceloraş datorii, ajung la urma urmei aproape mecanice; nu poate omul în fiece zi a vieţii să găsească acelaş entuziasm pentru eterna desfăşurare a aceloraş lucruri învechite.

Membrii familiilor regale, de câte ori apar în public, sunt datori să pară plini de luare aminte, de interes şi de bună voie, oricare ar fi starea lor sufletească, chiar dacă îi doare capul ori au primit vreo veste rea sau dacă sunt obosiţi sau mâhniţi; îndată ce se află în public aparţin altora, adevărata lor personalitate se şterge, sunt prada a o mie de ochi. Fiece privire a lor e luată în seamă, criticată, discutată, deasemenea şi înfăţişarea lor, de a cărei frumuseţe sunt socotiţi responsabili. Lumea uită că şi ei sunt oameni. Dacă sunt sfioşi sunt priviţi ca stângaci saû mândri, dacă îşi joacă rolul prea bine sunt porecliţi actori. Nu pot mulţumi niciodată pe toată lumea, aşà dar nu pot decât zâmbi. De fapt zâmbetul lor e o pavăză, e armura pe care o poartă ca apărare împotriva atâtor priviri care îi ard, care caută să pătrundă în adâncul firii lor şi să descopere cele mai ascunse taine ale lor. Poate a fost o vreme când a fi rege era o mărire de pizmuit, azi însă nu prea se poate judeca astfel.

Intr'un rând mi s'a cerut să scriu un articol despre regalitate. Am făcut-o cu sinceritatea unei fiinţe umane vii şi simţitoare; din felul cum am fost criticată mi-am dat seama că nu fusesem înţeleasă. Menirea noastră nu e de a fi înţeleşi, ci de a sta în faţa oamenilor ca un prilej cu care să-şi arate fiecare ascuţimea duhului său. De la noi se cer multe, suntem veşnic în ochii publicului şi cu toate sentinelele ce străjuesc palatele noastre, suntem cu totul fără apărare. Fiece om are dreptul să ne critice, poate chiar să ne insulte, dar noi nu putem să ne apărăm singuri, nu putem protesta, nici lămuri purtarea noastră. Nu e nici o împrejurare în care să ne putem mărturisi credinţa; trebuie să stăm muţi parcă n'am avea nici o simţire, nici o părere, şi trebuie să suferim ca fiece om să facă din chipul nostru o schimonosire, din faptele şi spusele noastre o minciună. Trebuie să ne purtăm ca şi când

n'am avea nici ochi, nici urechi şi nici măcar bun simţ.

Suntem învinuiţi că nu ne punem la nivelul oricărui om ce ne iese în cale, iar când încercăm să ne punem la nivelul lui, acel om sau vecinul lui socoteşte că ne coborîm dela înălţimea la care ne aşezase şi că prin aceasta pierdem din demnitatea noastră. Suntem criticaţi dacă ne ţinem deoparte, şi tot deasemenea dacă nu ne ţinem. Dacă suntem deosebit de binevoitori, suntem învinuiţi că nu suntem destul de demni, iar dacă ne purtăm cu prea multă demnitate, ni se spune că suntem prea mândri.

De noi se crede că ne pricepem la toate şi totuşi se socoteşte drept favorit orice om ce intră în contact mai apropiat cu noi; gelozia îl urmăreşte îndată pas cu pas. De ce acel om mai degrabă decât altul? Regii nu trebuie să aibă prieteni, regii trebuie să fie singuratici şi neapropiabili, altfel nu sunt adevăraţi regi.

Se spune că regii nu aud niciodată adevărul, că sunt înconjuraţi numai de linguşitori; poate că aşa a fost în vremea veche, dar experienţa mea personală e că li se spun atâtea „adevăruri" şi atât de nemiloase critici se fac despre ei, încât mirarea mea e că nu mor de durere.

E o menire fără de mulţumire aceea de rege, dar e mândră şi falnică pentru cei ce ştiu să-i poarte povara, să rabde singurătatea, şi „să ierte de şaptezeci de ori şapte"...

Căminul nostru, mult deosebit de „Palatul cel mare" cu Regele său înţelept şi cu Regina sa intelectuală, era întrucâtva simplu şi interesant. Soţul meu nu era un om cu însuşiri

arătoase; era cât se poate de neîncrezut şi rar îşi spunea părerea; era cel mai leal dintre prinţii moştenitori şi nu-şi îngăduia nici o judecată a sa proprie; nu aduna în jurul său vreun partid sau vreo ceată de nemulţumiţi.

Suferea adesea din pricina multelor stavili ce ni se impuneau, dar niciodată nu se răzvrătea; dacă critica sau se plângea de ceva, nu o făcea decât faţă de mine.

Era un militar destoinic şi convins, cu adevărata tradiţie germană a disciplinei; îi erau dragi datoriile lui de soldat şi se simţea fericit în mijlocul ostaşilor şi a ofiţerilor lui, care îl iubeau şi-l respectau.

Prilejul turburărilor eram eu; vlaga din mine nu putea fi înăbuşită şi sănătatea mea era fără seamăn; îmi plăceau hainele frumoase, petrecerea, plimbările în aer liber. Intr'o veşnică mişcare, mereu născoceam câte ceva sau doream ceva sau nădăjduiam ceva. Treceam de foarte frumoasă şi chipul meu prin el însuşi atrăgea luarea aminte a tuturor. In mine zăceau adormite nemăsurate puteri şi totodată primejdiile ce sunt ursite femeilor admirate pentru frumuseţea lor. Aceasta dă vieţii strălucire şi însufleţire ; nu eşti niciodată trecută cu vederea şi lumea întrucâtva îţi face un loc în socotelile ei; te însoţeşte peste tot o beţie specială a vieţii, un simţ tainic al puterii tale. Pe drept sau pe nedrept ţi se dă o preţuire deosebită.

Această putere o simţi pe neştiute chiar în tinereţe când nu te opreşti cu gândul la ea, ci o simţi mereu în tine, făcând parte din tine ca cel mai sigur şi neînvins aliat. Eram noi înăbuşiţi pe cât se putea, nu ni se îngăduia să ne dăm seama de importanţa noastră, dar cu

toate acestea în căminul nostru erau copii, iar noi eram viitorul ce nu se putea trece cu vederea.

Călăria juca un rol neasemănat de mare în viaţa mea; unii vor putea crede că aceasta e ceva fără importanţă, în mine însă trăia un simţ instinctiv al păstrării de sine. Pentru mine călăria însemna sănătate, putere, plăcere şi mai presus de toate însemna libertate şi contact cu natura. Când eram în şea mă simţeam descătuşată de orice lanţuri, mă simţeam una cu pământul pe care călcam, una cu arborii, cu cerul, cu ogoarele şi cu cei ce le arau. Călăria m'a învăţat să iubesc glia românească, mi-a îngăduit să simt în mine bătăile inimii acestei ţări. Puteam nestăvilită să întind mâna spre frumuseţile ei, spre diferitele ei privelişti, puteam să învăţ a pricepe mai întâi cu ochii şi apoi cu sufletul. Nu-mi păsa nicidecum dacă luam stăpânire asupra ţării mele adoptive în lumina soarelui sau a lunii, în vânt sau în ploaie, în praf înăbuşitor, în zăpadă sau în zloată, peste întinsele câmpii sau printre munţii sălbatici. România mea a venit spre mine când eram călare; singură am descoperit-o. Puţin câte puţin ne-am apropiat una de alta şi la urmă ne-am înţeles în ciuda etichetei de fier şi a stavililor dela curte; în ciuda celor ce găseau cusur flacărei tinere din mine, firei mele îndrăzneţe şi primejdioasei mele noţiuni despre libertate.

Călare eram neînvinsă; călăria era cel mai mare talent al meu, era un sport în care puţini mă puteau întrece şi mărturisesc că în această privinţă eram în adevăr ambiţioasă. Mă mândream că puteam mânui cai pe care alţii nu-i puteau călări, că nimic nu mă obosea şi că puteam sta în şea mai mult decât cel mai bun ofiţer de cavalerie. Căpătai în curând faima de a fi o călăreaţă neîntrecută, dar s'a spus cu multă nedreptate că-mi goneam caii până îi omoram; mi-erau mult prea dragi pentru aşa ceva, apoi meşteşugul cu care călăream era prea desăvârşit ca să depăşesc puterea de rezistenţă a cailor mei.

Recunosc că era oarecare sălbătecie în felul meu de a călări; aveam o fire îndrăzneaţă şi o închipuire romantică; când eram călare mi se părea că lumea e a mea, iar adânca bucurie ce mă umplea mă făcea poate să par mai vijelioasă decât eram. Nimeni nu se poate vedea din afară pe sine însuşi, dar când mă uit azi înapoi la plăcerea cu care goneam în fruntea unei cete de ofiţeri călări, repezindu-i peste tot felul de ponoare, totdeauna cea dintâi, insuflând tuturor înflăcărarea ce o simţeam şi aprinzând într'înşii apriga bucurie a vieţii care mă deosibea, pricep că trebuie să fi atras asupra mea nenumărate critici.

Nu făceam nici un rău, nu eram uşuratecă, în înţelesul adevărat al cuvântului, dar tinereţea mea avea nevoie de a se revărsa, şi apoi nu puteam suferi să fiu învinsă; simţeam în chip copilăresc mândria de a fi cea dintâi în toate întrecerile. Nando îmi îngăduia aceasta, măcar că uneori era nevoit să mă mustre pentrucă-mi păsa prea puţin de aparenţe. Eram şi pentru el ca un pahar de şampanie la un prânz plicticos. Cu toate că era un călăreţ mai puţin aprig decât mine, era şi el de obicei printre cei ce alergau cu mine şi-i plăcea acel joc, însă nu totdeauna fără protestări. Avea mâna grea şi nu prea multă răbdare cu caii; aşa dar în chip firesc rămâneau ai mei caii cei

mai greu de mânuit, lucru de care mă mândream căci dacă am avut vreodată clipe de îngâmfare, le aveam desigur când eram călare.

In tinereţe nu ne da mâna să cumpărăm cai de orice preţ; ni se hărăzeau mijloace foarte restrânse, dar „Vechiul Palat" uneori binevoia să ne împărtăşească din prisosul lui şi astfel mi se dărui o iapă castanie numită Sulina, care mi-era foarte dragă şi pe care am încălecat-o timp de mai mulţi ani. Lui Nando i se dăduse un Trachener, un murg închis, înalt şi focos, cu numele de Zimber, dar şi el în curând ajunse în stăpânirea mea; fiind greu de strunit înfuria pe stăpânul său. Zimber trebuia mânat cu mână uşoară; dacă-l trăgeai de frâu se îndrăcea de tot; era tocmai calul de care aveam nevoie când goneam în fruntea unei cete de călăreţi. Zimber nu putea suferi să fie alt cal înaintea lui şi simţea aceiaşi splendidă beţie ca şi mine.

Bineînţeles goanele mele nebune nu erau privite cu îngăduinţă de către „Vechiul Palat", dar — lucru ciudat — în acest punct îmi făcui pe poftă. Călăritul îmi era tot atât de necesar ca hrana şi somnul, şi cu o stăruinţă de care sunt uimită când îmi amintesc, trecui peste toate prejudecăţile şi împotrivirile şi încălecai cât îmi pofti inima. Lucru mai minunat din toate, încălecai chiar şi singură, neînsoţită de un groom.

Imi închipui că şi pe atunci, pe vremea supunerii, aveam o voinţă a mea şi că de câte ori se izbea nemilos şi stăruitor de autorităţi, se întâmpla să câştig partida din curată încăpăţânare.

Nu cred că am fost vreodată necuviincioasă

Pe vremea pălăriilor mari

23

cu mai marii mei. Bineînţeles eram îndărătnică şi orice lucru doream îl ceream cu pornire vijelioasă, parcă ar fi atârnat de el viaţa mea, dar şi când îl dobândeam îmi plăcea să se bucure şi alţii cu mine, să fie mulţumiţi de izbânda mea şi să ia parte la plăcerea mea. Astfel, treptat, treptat, împotrivirile contra călăritului meu încetară şi fură înlocuite cu oarecare bunăvoinţă faţă de această patimă a mea, căci la urmă înţeleseră toţi că era nevinovată ; ba chiar se întâmplă că cei mai aprigi potrivnici începură să găsească plăcere în a mă vedea călare, deoarece eram aşa de fericită şi de neînvinsă când mă uitam la ei de sus, dela înălţimea la care stam. Adânca răpire ce simţeam părea că pătrunde şi pe ceilalţi, îşi dădeau seama în chip nedesluşit că la urma urmei nu făceam nimănui nici un rău, pe când sportul sănătos la care mă dedam părea desigur că învioreazǎ pe viitoarea lor regină.

La început poporul avea ideia ciudată că obiceiul de a călări m'ar putea împiedica de a avea copii; aceasta era menirea mea de seamă. România dorea să aibă o bogată familie regală, în curând însă îşi dădură toţi seama că patima pentru cai nu mă împiedica de a-mi îndeplini datoriile către familie. Am dat ţării şase copii; nu se urmară toţi în şir apropiat, totuşi au fost şase!

Până şi „Der Onkel" se obişnuise să mă vadă călare şi mă primea cu un zâmbet plin de bunătate când înaintam călare spre el, prin păduri. Chiar în firea lui de oţel era un colţişor ce simţea o aplecare pentru fata asta anglo-saxonă, a cărei voinţă nu o putea nimeni frânge.

Cea mai duioasă patimă a Unchiului era Sinaia și minunatele ei păduri. Ii plăcea mult plimbarea pe jos cu toate că nu mergea iute; însemnase cu țăruși el însuși aproape toate cărările din codru. Nando și cu mine îi ajutam câteodată la aceasta; era o muncă plină de însuflețire. Mie însă mi-era prea drag să călăresc pentru a găsi multă plăcere în plimbarea pe jos; mi se părea un mijloc prea încet de a înainta, însă împărtășeam dragostea Unchiului pentru codrii. Ii făcea plăcere să mă vadă admirând plimbările lui pe care le cunoșteam pe de rost, când ne întâlneam deodată amândoi, el pe jos, cu bastonul la subțioară și urmat de doi agenți ai poliției secrete, iar eu mândru așezată pe șea. Eram cuprinși de o simțire de bună tovărășie și zâmbetul lui era plin de adevărată dragoste, în care se zărea și un pic de glumeață îngăduință.

Legenda scumpă inimii românești născocise că regele nu putea refuza nimic vijelioasei și nebunaticei lui nepoate. Asta din nenorocire era basm; uneori însă, târât de neînvinsa mea vioiciune își muia prea marea severitate și părea că fără voie se bucură și el de avântul tinereții mele.

La Sinaia începui să călăresc bărbătește; era mai puțin primejdios pe drumurile muntoase. Unul din admiratorii mei ruși îmi trimisese o autentică uniformă căzăcească: un caftan albastru închis cu galoane de argint, peste o tunică stacojie. Il purtam cu cartușierele de argint peste piept, iar în jurul mijlocului pe atunci neasemănat de subțire, cingătoarea și pumnalul de argint cizelat, cari fac parte din costum. Aceasta s'a întâmplat înainte să în-

ceapă femeile a se arăta în pantaloni scurți; costumul cerchez cu toate că era cam izbitor și neașteptat, era foarte cuviincios pentru o femeie și niciodată nu mi-a trecut prin gând că astfel îmbrăcată ași putea fi socotită drept o arătare prea de tot pitorească.

Gătită în acest port rătăceam prin cărările parcului, călare pe un sălbatec cal căzăcesc pe care mi-l trimisese vărul meu Boris după prima lui vizită la castelul nostru din munți; un cal care se cățăra pe stânci ca o căprioară. La vedere era sălbatec, cu coama și coada lungi și fluturate în vânt; părea a fi neîmblânzit, dar avea glesne de fier și m'a slujit nespus de bine timp de mulți ani.

Dar eu nu călăream numai pe cărări bine rânduite ci și prin poteci aproape neumblate, pe unde era codrul mai pustiu. Calul meu „Cerchez" nu se da înapoi nici dela urcușul cel mai povârnit, nici dela coborîșul cel mai prăpăstios; uneori se lăsa în jos de-a lunecușul, pe vine, alteori își încorda toți mușchii ca să nu se prăvălească pe suișurile lunecoase și astfel mă purta neînfricoșat peste tot unde voiam. Cerchez și cu mine ne cățăram pe poteci știute numai de pădurar și de noi. Am cunoscut pădurea în cele mai mărețe și sălbatice singurătăți ale ei și am stat singură pe vârf de munte privind în jos la lumea de sub mine, desfășurată ca un tablou zugrăvit. Am cunoscut pădurea Sinaiei în toate anotimpurile: la începutul primăverii când are covor de toporași și de anemone și cu frunzișul fagului atât de tânăr în cât părea ca o lumină galbenă deasupra capului meu; am cunoscut-o în umbra întunecoasă a verei, dar îndeosebi cu strălucirea ei de toamnă eram prie-

tenă: era o lume fantastică de aur arămiu; am cunoscut-o şi învăluită într'un giulgiu de zăpadă orbitoare, dar atunci mă plimbam pe jos, nu călare.

Libertatea ce mi-o hărăzeau plimbările călare a ţinut vie în mine bucuria de a trăi, în pofida celor ce ar fi vrut să-mi înăbuşe tinereţea şi să ne strivească fericirea; în pofida asprei etichete germane şi a întunecoaselor uneltiri ale Marelui Inchizitor; iar când mă întâlneam câteodată cu Unchiul îmbrăcată în costumul căzăcesc, călare pe calul meu cu coada fluturată în vânt, cu câţiva câini după mine, prindeam în ochii lui o privire plină de involuntară admiraţie, cu toate că în chip oficial mă desaproba. Netăgăduit eram pentru el o grije, îi turburam zilele; îi răsturnam ideile despre ceeace se cădea sau nu se cădea, dar eram tânără, nu voiam răul nimănui şi mi-era dragă pădurea lui. „Schoener Tag, herrliches Wetter!" *) Unchiul totdeauna vorbea de vreme care era grija lui neîncetată. „Ja, Onkel, und ein so schoener Wald! Kein Wald ist so grossartig als der Sinaia-Wald" **). Şi Unchiului îi părea bine să audă lăudând mult iubita lui pădure. Eu ştiam s'o preţuiesc şi fiecare dintre noi o stăpâneam în felul nostru: eu de pe cal, el pe jos. „Wo bist Du gewesen?" — „O, ueberall ; es gibt so viele Wege !" — „Ja, ja, aber sei vorsichtig, dein Pferd sieht ziemlich wild aus! — „Aber es klettert wie eine

*) „Frumoasă zi, minunată vreme !"

**) Da Unchiule, şi pădurea e aşa de frumoasă. Nici o pădure nu e aşa măreaţă ca a Sinaei.

Gemse!" *) „Adieu Onkel!" Şi făcând cu mâna un gest de salutare porneam în galop.

Aşi putea jura că Unchiul în acele clipe, chiar dacă clătina din cap văzând purtările mele neobişnuite şi nesăbuitele mele îndărătnicii simţea pentru mine o oarecare dragoste în inima lui.

Ii plăcea lui Nando să vadă că arăt oarecare interes pentru îndeletnicirile lui militare; mă îndemna să merg din când în când la cazarma lui şi mă poftea să-l însoţesc în multe marşuri.

Când ne-am căsătorit, el servea în batalionul de Vânători de munte de la Sinaia şi îl vedeam mai ales în acea uniformă cafeniu închis, căci era uniforma pe care o purtase la cununia noastră.

Mai târziu, când a fost avansat colonel, i s'a dat comanda regimentului de cavalerie 4 Roşiori, la care Unchiul, într'o clipă de slăbiciune mă numise şef onorific. Din partea austerului Rege numirea mea fusese o nemaipomenită concesie, dar precum am mai spus erau ceasuri în care dragostea lui pentru mine precumpănea.

Aceasta fusese o mare întâmplare în tânăra mea viaţă şi se ivise în toamna anului 1897, când şi fratele meu Alfred şi vărul meu Boris veniseră să ne vadă.

Numirea mea fu primită cu nespus entuziasm de către ofiţeri şi soldaţi; se dădură ne-

*) Unde ai fost? — Ah peste tot, sunt atâtea drumuri ! — Da, da, dar fi cu băgare de seamă, calul tău sare cam sălbatec. — Dar se caţără ca o căprioară.

sfârşite serbări şi ziua când îmi primii întâia oară regimentul a fost pentru mine o zi de mândrie, iar de atunci înainte se făuri o legătură puternică şi trainică între mine şi scumpul meu 4 Roşiori.

Pe acea vreme cavaleria noastră purta tunici roşii cu trese negre şi nasturi de aur, cu pantaloni albi în zile de gală şi negri în zile obişnuite. Bineînţeles îmi făcui şi eu o uniformă şi la fiece paradă călăream mândră în fruntea regimentului meu; ar fi fost greu de spus cine simţea mai mare bucurie, soldaţii mei sau eu. Pentru mine de bună seamă pantalonii erau înlocuiţi cum se cuvenea prin foi albe sau negre, dar una din glumele preferate ale Unchiului era să mă întrebe: „Bist Du heute in weissen oder schwarzen Hosen?" *). Unchiul avea puţine glume şi le repeta mereu.

In dosul palatului nostru de la Cotroceni era un mare câmp de exerciţii militare care era când plin de noroi, când plin de praf sau tare ca piatra, dar niciodată nu lipseam când manevra regimentul meu; nici o vreme cât de rea, nu m'ar fi putut ţine acasă. „Câmpia de la Cotroceni" cu toate că numai frumoasă nu era, a fost timp de douăzeci de ani locul unde mă dedam la sporturi. Soldaţii totdeauna pândeau să mă vadă venind şi de câte ori treceam în galop în faţa lor, eram întâmpinată cu urale sgomotoase. Simţeam atunci un fel de beţie ameţitoare care e greu de lămurit celor ce n'au simţit-o. Trecea de la mine la dânşii o scânteie de adâncă înţelegere şi de simpatie, ca un fel de electricitate de care ne dam seama şi unii şi alţii cu un fel de ascuţită pă-

*) Ce pantaloni ai azi, albi sau negri?

trundere: era viaţă, era nădejde, era o lume întreagă de puternică încredere în viitor.

Printre soldaţii noştri mă simţeam pe deplin acasă la mine; mă umplea de fericire ideia că pentru ei eram binevenită fără nici o condiţie, fără nici o socoteală. Neamurile noastre diferite nu ne despărţeau, nimic nu ne stânjenea buna învoire, nu eram cântărită pe încercate; eram ceva al lor şi când îmi trimeteau salutul, o făceau cu deplină încredere.

Poate că nu s'ar cădea să spun tocmai eu aceasta, dar simt că-mi fac datoria faţă de neclintita iealitate ce mi-au arătat-o totdeauna. Ei alcătuiau o închegare de puteri pe care mă puteam bizui; erau credincioşi, plini de închinare şi de devotament. Mă admirau pentru îndrăzneala mea fără seamăn când eram călare, pentru neoboseala şi curajul meu, şi totodată simţeau în mine acea deplină şi neînfricoşată credincioşie, care deosibeşte firea mea. Eram fericiţi când eram laolaltă, la ei găseam o închinare şi o slăvire spontană pe care n'o aflam aiurea.

Eram prinţesa lor, felul meu de a fi era pentru ei fără cusur şi toate privilegiile mele erau primite fără vorbă; lor nu le păsa dacă drepturile ce mi le luam erau după toate regulele sau după datină. Mie armata îmi părea o familie mare şi devotată în care eram un membru binevenit şi cinstit ca nici unul altul.

Neînvăţată cu obiceiurile unei ţări de curând întocmite, sufeream în taină de lipsa unei supuneri spontane faţă de persoana mea regală pe care n'o întâlneam nicăeri în România. Firea neîngăduitoare şi pornită pe censurare şi pe critică ce întâmpinam aici, era pentru mine ceva nou, mă îngheţa şi n'o puteam

pricepe. Educaţia mea şi convingerile mele fuseseră atât de regale, într'o atmosferă aşa de netăgăduit regală şi ea, încât nu-mi trecea prin gând că o ţară nouă trebuia câştigată treptat prin grea străduinţă şi multe renunţări.

Credeam că voi fi dintru început binevenită, cum fusesem în Anglia şi în Germania, unde nimeni nu se îndoise vreodată de drepturile noastre, şi nici nu eram obişnuită cu firea latinului plină de ironie şi de scepticism; naivitatea mea anglo-saxonă nu era arma cu care o puteam uşor înfrunta. Imi izbea toate credinţele, îmi zdruncina încrederea în statornicia tuturor lucrurilor şi adesea mă făcea să mă simt o biată mică nechemată ce tremura de frică.

Dar nu în armată ieşea la iveală firea latinului; aici fiecare om mă saluta cum îşi saluta steagul; între soldaţii mei mă năpădea o simţire plină de căldură, eram la mine acasă şi ce ar putea un om spune mai mult...

In fiece dimineaţă, când se ducea spre câmpul de exerciţii, regimentul meu trebuia să treacă prin faţa Cotrocenilor, căci după vreo trei ani părăsisem palatul din oraş şi ne stabilisem în propriul nostru cămin, la Cotroceni, în marginea oraşului. Palatul era înconjurat de o mare grădină, aproape un parc, şi tot regimentul trebuia să treacă de-a lungul lui până să ajungă la câmpia învecinată.

Auzeam tropăitul picioarelor, uruitul tunurilor şi troporul copitelor. Ca să ştiu când treceau în marş Roşiorii mei, muzica intona un vals care era semnalul lor, o chemare către mine, şi atunci mă repezeam în vârful unui deluşel de pe care se vedea şoseaua şi astfel

aveam în fiece zi o mică defilare numai pentru mine, mai ales primăvara când luam dejunul de dimineaţă în grădină şi mă aflam astfel în apropiere la auzirea semnalului.

Nando rânduise ca în timpul cât comanda regimentul meu de Roşiori, să iau parte de trei ori pe săptămână la lecţiile de călărie a ofiţerilor, în vastul lor manej. Cu toate că nu prea aveam nevoie de şcoală de călărie, disciplina lor mi-era de folos şi lecţiile îmi făceau o nespusă plăcere. Muzica nu înceta de a cânta; eram o şcolăriţă harnică, cu toate că mai bună călăreaţă în câmp deschis decât în manej; apoi încurcam uneori dreapta cu stânga, ceeace mă smerea mult. Ce-mi plăcea mai cu osebire era săritul barierelor, la sfârşitul lecţiilor, în sunetul aceluiaş vals pe care-l cânta muzica de câte ori trecea de-a lungul grădinei noastre.

Nu fără o simţire de duioasă emoţie, privesc îndărăt la toate acestea; pare un lucru atât de mic şi de neînsemnat când îl povestesc, dar mă pătrunde şi acum, de acel freamăt fericit plin de însufleţire, pe care-l simţeam când se deschideau larg uşile manejului, după ce gonisem călare pe drumul dintre cazarmă şi Cotroceni. Ofiţerii se înşirau toţi drepţi şi salutau. Calul meu era de obicei într'o stare de neastâmpăr svăpăiat şi, într'un timp, mă însoţea un „terre-neuve" enorm şi foarte pitoresc, de culoarea nisipului, care mă aştepta afară, iar când se sfârşea lecţia, mă ducea foarte solemn până acasă.

Imi dau seama că eram tânără şi neroadă şi mai târziu aflai că mulţi mă socoteau uşuratecă; dar la mine nu era nimic alt, decât avânt tineresc care molipsea fără voie pe toţi

precum şi un splendid dar de a găsi plăcere în cele mai mici lucruri. Nu pot decât să plâng pe cei ce priveau toate cu desaprobare, asemeni oamenilor suferind de gălbinare care văd toate într'o lumină nefirească din pricina boalei lor. Paguba e a lor, nu a mea.

Toate astea arată că pe vremea ceea nu prea eram intelectuală; poate că nici azi nu sunt; dar cu timpul am ajuns întrucâtva un om care gândeşte. Era aşa dar oarecum firesc ca Aunty să cam dispreţuiască pe năbădăioasa ei nepoată, ale cărei plăceri erau atât de lipsite de poezie. Nu mi le lua în nume de rău, dar nu putea să-mi înţeleagă gusturile copilăreşti.

Să mi se îngăduie să dau ca scuză că nu ieşisem niciodată în lume înainte de a ajunge mamă de familie: aşa dar era în mine o flacăre de viaţă îndoit de mare care trebuia potolită cu încetul; aceasta n'ar fi povestirea adevărată a vieţii mele dacă nu m'aş opri o clipă ca să descriu acei ani cam zburdalnici, însă foarte plăcuţi, la cari mă uit înapoi fără un pic de remuşcare. Eram cu totul necoaptă încă, nevinovată şi încrezătoare cum ar dori mulţi să fie. In nimic nu vedeam răul şi nici nu-mi închipuiam că alţii îl văd.

Acest răstimp de beţie a vieţii, atinse punctul cel mai înalt, în primăvara şi iarna anului 1894, când veni să mă vadă, împreună cu soţul ei, Ducky care era pe atunci Mare-Ducesă de Hessa. Ernie ştia să fie cel mai vesel tovarăş din lume. De fapt era plin de o vioiciune aproape înfrigurată. In el parcă fierbea ceva; era fără astâmpăr, şi într'o veşnică încordare sufletească; avea un temperament artistic, în gradul cel mai înalt.

Se bucura de orice şi ştia să născocească cu iscusinţă tot felul de petreceri. Aceasta era prima venire a Ducky-ei în România, după căsătorie şi fericirea noastră de a fi laolaltă şi de a împărţi iarăşi toate împreună, nu cunoştea margini.

Desigur eram privite ca două tinere femei prea zvăpăiate şi fără îndoială eram sever criticate de către cei mai înţelepţi şi mai aşezaţi decât noi. Pentru noi însă a fost un răstimp de strălucită bucurie, pe care nu o putea tulbura desaprobarea celorlalţi. Tinereţea e înzestrată cu o splendidă îndrăzneală care, în felul ei, e ceva nepreţuit; stavilele şi opririle nu izbutesc decât să înteţească dorinţa de a le înfrânge, de a le doborî şi de a câştiga partida.

Imi dau seama şi azi că toate perioadele vieţii sunt necesare pentru a făuri un caracter şi o personalitate; bucuria e tot atât de folositoare ca durerea, dar la început, ar trebui să fie bucuria mai mare decât durerea, şi cei, a căror viaţă e un lucru al trecutului, ar trebui să-şi amintească acest adevăr, să le pară bine când sunt fericiţi tinerii chiar dacă se lasă cam prea nebuneşte în voia veseliei lor. Caracterul, ca toate lucrurile, trebuie să se desvolte treptat; ar fi de prisos să ne închipuim că învăţăturile căpătate de la alţii, ar putea să ajute, să întârzie sau să grăbească această desvoltare; în cazul cel mai bun, ele pot pune o frână în ceasurile de primejdie.

Tinereţei îi e dat să păşească pe margini de prăpastie, să-şi ardă vârful degetelor, să cunoască ispita, ba chiar să cadă într'însa, pentru ca, la sfârşit, să înveţe să o biruiască. Răstimpul ameţitor în care plăcerea e mai presus de orice, trebue şi el trăit; e ca o furtună de

primăvară, înainte să se poată statornici liniştea verii. Aşa dar, în pofida încruntărilor şi a mustrărilor, în pofida desaprobărilor şi chiar a interdicţiilor, tinereţea noastră a trebuit să-şi croiască drumul.

Bucureştii pe vremea aceia era un oraş vesel; lumea părea a fi bogată şi erau unele saloane în cari aveam voie să dansăm. Fuseseră alese de Unchiul cu multă grijă; n'am fi îndrăznit niciodată să primim o invitaţie fără consimţământul lui. Lucru ciudat, nu ne era îngăduit să mergem la legaţiunile străine; tocmai mai târziu dobândirăm această concesie. Se adună în jurul nostru un grup plăcut de cunoştinţe, în acea iarnă, şi mi se dădu voie chiar să am câteva prietene. Având în gazdă la noi, lume care avea nevoie de petreceri, ni s'a permis unele libertăţi de la care până atunci fuseserăm oprite. Afară de aceasta, se ştie că bucuriile împărţite sunt mult mai mari. A avea pe Ducky ca tovarăşe era o fericire aproape covârşitoare.

Şi uneia şi alteia ne plăcea dansul, aşa încât petrecurăm o iarnă veselă. Ernie găsea plăcere în toate ca şi noi, şi vioiciunea lui fiind molipsitoare, făcu lui Nando mult bine. Soţul meu în tinereţe, era prea plin de griji spre a putea petrece cu adevărat şi din această pricină se părea că e într'o necontenită protestare pe care încercam din răsputeri să o învingem. Adevărul e că prea se temea de Unchiul şi că frica să-i audă veto-ul nu-l părăsea nici o clipă; aşa dar, nu se putea bucura niciodată pe deplin de o petrecere.

Ernie însă îl ajuta adesea să-şi învingă înnăscuta sfiiciune; tânărul cumnat, spulberă

îndoelile lui Nando cu marea lui siguranţă de sine.

Intâmplarea cea mai de seamă pentru noi, în cursul acelui anotimp, a fost un bal costumat pe care l'am dat la Cotroceni.

Ducky şi cu mine apărurăm amândouă în costumul de „Princesse lointaine", eroina uneia din dramele lui Rostand a cărei faimă se răspândise pe acea vreme, din pricina personificării ei de către Sarah Bernhard. Lucru ciudat, aleseserăm amândouă acelaş costum, cu toate că ţinusem secretul una faţă de alta, cu singura deosebire că al ei era alb, cu doi mari crini de perle, care-i acopereau urechile, pe când al meu era făcut dintr'o ţesătură din India, neagră cu flori de aur, şi în loc de crini purtam trandafiri roşii.

Dobândirăm un succes nemărginit, dar rochiile lungi şi strâmte neîngăduindu-ne să dansăm, ne schimbarăm costumul înaintea cotilionului şi apărurăm în costum de soare şi de lună, Ducky fiind luna şi eu soarele.

Bătrânul Rege şi Regina Elisabeta cinsteau de obicei balurile noastre cu prezenţa lor, şi Aunty care ştia să petreacă cu adevărată însufleţire, veni până şi ea costumată în Dante, într'o lungă mantie de postav roşu. Era o minunată personificare a poetului etern şi avu mult succes; îşi luase rolul în serios, nu se mulţumea să fie îmbrăcată ca Dante, ci se mişca şi păşea parcă ar fi fost aevea poetul reînviat. Isbuti să facă această în mod minunat, dar stânjenea întrucâtva pe tinerii dansatori cari nu prea ştiau cum să se poarte cu o fiinţă atât de impunătoare.

Unchiul, bineînţeles, nu putu să apară cos-

tumat, dar ne făcu o nemaiauzită concesie, venind într'o uniformă de călăraş pe care n'o pusese din tinereţe. Unchiul nu era dintre acei regi care-şi schimbă mereu uniforma. Ani de-a rândul, îl vedeai în nearătoasa uniformă de general de infanterie, negru roşu şi aur, pe care în zilele de mare sărbătoare, o înviora cu panglica roşie a Crucii României, cu nişte epoleţi greoi şi nedecorativi şi cu o egretă albă, prinsă în faţa chipiului galonat. Chipiul Unchiului nu suferise vreo schimbare în decursul anilor; unii ofiţeri mai eleganţi, îşi lărgiseră treptat fundul chipiului, pe când al Regelui Carol, păstrase de-alungul anilor, prima lui formă cam asemănătoare cu a unei ceşti de ceai: aceasta îl deosebea de ceilalţi generali, precum şi încălţămintea groasă şi cu vârfurile pătrate.

Unchiul nu râvnea la eleganţă însă toate în costumul lui erau aşezate şi întrucâtva solemne; nimic nu părea că vrea să bată la ochi. Ceeace făcea dintr'însul o figură impunătoare, era neasemănata şi liniştita lui demnitate, iar ochii lui pătrunzători şi a tot văzători puneau la locul lor şi pe cei mai zvăpăiaţi.

Faptul că austerul Rege îşi pusese uniforma de cavalerie la balul costumat al nepoatei lui, întări legenda că puteam să fac din el tot ce voiam. Poate că erau clipe în cari severitatea-i neînduplecată se topea întrucâtva faţă de învăpăierea mea, dar acele clipe erau rare şi la mari intervale. Simţeam totuşi că erau ceasuri în cari ce era mai uman dintr'însul găsea o plăcere să se lase mlădiat de vioiciunea mea.

Desigur eram în căminul lui bine disciplinat un membru cam îndărătnic şi nesupus, ghicea însă în mine o sinceritate sănătoasă cam neaşteptată, pe care nu era obişnuit s'o găsească în preajma lui şi care plăcea în mod instinctiv firii lui leale.

Răspundeam fără înconjur: „da-da, sau nu-nu,". Unchiul era diplomat, însă nici şiret, nici viclean: era aspru şi sincer. Voinţa lui şi a mea se ciocneau, dar simţeam unul pentru altul un respect instinctiv întemeiat pe un simţ înăscut al adevărului. Mă socotea cam superficială cu oarecare dreptate, iar eu în nerăbdarea mea tinerească găseam că prea lua în serios toate lucrurile şi pe sine însuşi; ca să vorbesc deschis: adesea mă plictisea, dar cu toate astea eram legaţi de o dragoste adevărată.

In acea seară de neuitat, Unchiul mă întâmpină cu vorbele: „Heute habe ich die weissen Hosen an" *), iar „La Princesse lointaine" îl îmbrăţişă.

Balul avu mare succes, erau multe costume frumoase din care-mi amintesc mai cu deosebire de Alexandra Cantacuzino, mai târziu Catargi, în costum de Walkyrie şi de Radu Văcărescu în costumul lui Murat, în uniformă albă cu aur din timpul imperiului; era foarte frumos şi fu mult admirat.

Pe acea vreme, balurile la curte erau serbări oficiale, mamele veneau cu fiicele lor şi fiecare îşi da multă osteneală să fie deosebit de gătită, chiar şi doamnele bătrâne, iar miniştrii cari trebuiau să fie invitaţi, veniră şi ei în fracuri colorate. Parcă văd şi acuma pe grăsuliul General Manu, pe Petre Carp, pe Tache Ionescu, pe Marghiloman; până şi aceste însemnate personalităţi împărtăşeau starea sufletească din acea seară şi fiecare părea că petrece de

*) „Astăzi am pantaloni albi".

minune. Numai bătrânul Lascăr Catargiu — căci după cât îmi amintesc erau la putere conservatorii — venise cu nearătosul lui frac negru.

Persoanele mai cu greutate, bineînțeles nu stătură târziu și, încetul cu încetul, scăzu îmbulzeala, astfel că puturăm dansa până ne durură picioarele.

Ducky era atât de fericită la noi încât își prelungi șederea până în primăvară. Era o călăreață tot atât de pătimașă ca și mine; încălecam aproape în fiecare zi. Toate trebuiau împărțite pe cât se putea cu prietenii noștri și îndeosebi cu neprețuitul meu reg. 4 Roșiori, ai cărui ofițeri, ajunseră toți sclavii noștri devotați. Noi surorile ne dedam cu totul îmbă'ătoarei bucurii de a fi împreună și în fiecare zi scorneam câte ceva nou.

Găteala, juca și ea un mare rol în viața noastră; ne plăcea să fim cât se putea de elegante. Adesea ne îmbrăcam la fel și ne îngăduiam oarcare excentricitate în toalete. Plăcerile noastre erau destul de nevinovate, dar fiind amândouă cam arătoase ne expuneam adesea la nemiloase critici.

Având o statură frumoasă și mijlocul subțirel, ne făcurăm, bunăoară costume de călărie dintr'o bucată și așa de strâmte, încât parcă ar fi fost lipite de trup; le purtam cu o cingătoare de piele în jurul taliei. In zilele călduroase purtam aceste amazoane de dril alb; până și cizmele erau albe. Era desigur un costum foarte elegant.

Pe acele vremuri dinaintea automobilelor, marele „chic" era să mergi cu trăsura la șosea plimbarea obișnuită a elitei bucureștene. Mul-

Eu și Ducky (1897)

24

te echipagii erau luxoase şi aveau cai frumoşi; spre seară toate doamnele elegante se plimbau, de sus în jos, pe lunga alee cu ultimele toalete aduse din Paris, cari pe vremea aceea erau foarte arătoase, şi cu pălării exagerat de încărcate. Obiceiul era să străbaţi lungimea şoselei în pas repede, uneori adevărat vijelios, căci mai toţi caii erau „trotteuri" ruşi, negri ca tăciunele şi cu cozi lungi. Numai câţiva blazaţi făceau excepţie cum erau bunăoară Verneştii; adoptaseră echipagii mai occidentale cu cai ce mergeau în trap obişnuit. Intoarcerea însă se făcea la pas ca să răsufle caii şi ca să poată doamnele să-şi treacă în revistă frumoasele toalete.

Ducky şi cu mine adesea făceam parte din această defilare cam pe 'nserate şi ne găteam potrivit cu împrejurarea, având grijă ca rochiile noastre, mantalele şi umbrelele să alcătuiască împreună o plăcută armonie. Mi-aduc aminte de nişte pălării de fetru negru, în formă de barcă ce ne plăceau cu deosebire, cu o pană lungă neagră şi alta albă. Le numeam „pălăriile Impărătesei Eugénie"; ne prindeau foarte bine şi dădeau mai mult farmec mişcării noastre când salutam: deoarece toată lumea ne saluta, trebuia necontenit să răspundem.

Cunoşteam fiece cal din Bucureşti şi numele a multor chipuri pe care nu le cunoşteam le botezasem „cunoştinţe de la şosea". Unele mi se pare nu erau tocmai cum-se cade, dar nu eram ţinute să ştim aceasta; rochiile lor erau cu atât mai elegante şi fiindcă toată lumea ne saluta, aceste doamne vopsite ne salutau şi ele. In ziua de azi, obiceiul de a se farda, s'a răspândit peste tot, rochiile sunt

mult mai simple şi seamănă unele cu altele, astfel încât demi-mondenele pe atunci atât de bătătoare la ochi, aproape au dispărut; dar în 1897—98, aceste frumuseţi profesionale erau o trăsătură caracteristică a orientalului nostru Bois de Boulogne.

Nando şi cu Ernie mergeau şi ei adesea la şosea. Când se întâlneau trăsurile noastre, soţii noştri ne salutau cu multă curtenie, iar noi răspundeam graţios, cum se cuvine.

Bineînţeles plăcerea noastră era să avem echipajul cel mai „chic" ce se putea. „Victoria" noastră avea înfăţişarea cea mai la modă, caii erau lustruiţi, hamurile elegante, dar trăsura Prinţului ne întrecea cu ceva: lângă vizitiu sta un „chasseur" în livrea verde cu argint, având la bicorn pene lungi ce fluturau în vânt, pe când noi nu ne puteam mândri decât cu un lacheu.

Cu porniri zburdalnice, cum eram în acel răstimp de nebunii când înadins ne exageram năsbâtiile, începurăm să stăruim pe lângă Nando, rugându-l să ne lase să luăm pe capră pe „chasseur-ul" lui. Nando, care ţinea mult la etichetă şi la prerogative, şi era adânc pătruns de o solidă credinţă teutonă despre superioritatea bărbaţilor asupra femeilor, respinse cu indignare această cerere, afirmând că numai membrii masculini ai familiei regale aveau drept la acel „chasseur". — „Dar e cu mult mai elegant, stăruirăm noi; de ce să fie trăsura ta mai arătoasă decât a noastră; n'are nici un haz să avem noi numai un lacheu". — „Voi aveţi toaletele, răspunse necăjit soţul meu, aşadar lăsaţi lui Cesar..." Dar tocmai asta n'aveam noi de gând să facem şi aici am

de spus o poveste, care ar fi păcat să n'o dau în vileag.

Avea şi Unchiul „chasseur"-ul lui; era mai mic şi mai puţin arătos decât „chasseur"-ul elegant şi fălos împodobit cu pene al lui Nando, dar totuş *era* un „chasseur", ba chiar fiind „chasseur"-ul Regelui, purta probabil mai multe trese de argint decât al Prinţului; Regele se plimba şi el câte odată la şosea.

Printre prietenii noştri mai deosebiţi şi devotaţi se afla un tânăr ofiţer gata la toate năzbâtiile, neştiind ce e teama, plin de haz şi de născociri. Cu toate că era o gravă călcare a regulelor militare şi că-l puneam în primejdia unei grabnice pedepse, noi, cele două surori nebunatece, îl convinserăm într'o zi, pe nechibzuitul tânăr să-şi scoată uniforma şi să îmbrace livreaua „chasseur"-ului Unchiului, de care făcuserăm rost nu prea ştiu cum. Ernie era şi el în complot şi rolul lui era să obţină dela Nando să plece la plimbare înaintea noastră, aşa încât, ei să se întoarcă dela şosea tocmai în timpul când noi aveam să ajungem acolo. Tot succesul înjghebărei atârna de întâlnirea noastră faţă în faţă. Se nimerise că prietenul nostru avea aceiaş statură ca „chasseur"-ul Unchiului şi cu toate că la obraz nu semănau, însă având cureaua sub bărbie şi fiind încoronat cu strălucita fluturare a penelor în jurul capului, chipul lui nu mai avea mare însemnătate: afară de aceasta Ducky şi cu mine ne îmbrăcasem în chipul cel mai bătător la ochi, ca să atragem luarea aminte a tuturor mai degrabă asupra noastră decât asupra caprei trăsurii.

Totuşi nu pornirăm de acasă fără o neplăcută simţire de vinovăţie; pe faţă cu un zâm-

bet neclintit şi cu pălăriile Impărătesei Eugenia făcându-şi datoria din răsputeri, străbăturăm calea Victoriei, trecând înaintea lui Capşa, înaintea Palatului, până la şosea, cu penele „chasseur"-ului nostru supărător bătătoare la ochi.

Cu inima bătândă, zărirăm însfârşit pe „chasseur"-ul rival, înaintând spre noi cu penele fluturând vesel ca nişte aripi bătute de vânt. Apoi veni clipa chinuitor de înfrigurată când se întâlniră trăsurile noastre. Nando ridică mâna la chipiu ca să salute pe Rege; avea un anumit chip de a saluta pe care-l rezerva numai pentru suveranul ţării; era un gest plin de un „chic" deosebit, vechiul „chic" de la Potsdam, însoţit de o oarecare ţeapănă întorsătură a gâtului, căci cine altul decât Regele putea sta în trăsură, îndărătul acelei privilegiate livrele?

Cât voi trăi nu voi uita nici privirea indignată, nici mişcarea tăiată scurt, cu care îşi lăsă Nando mâna în jos când deodată îşi dădu seama că nu pe Unchiul îl saluta şi că acele două nebunatice surori nesocotiseră în aşa grad protocolul, însuşindu-şi un privilegiu la care nu aveau drept. Ernie petrecu câteva clipe anevoioase împăcând pe mâniosul său cumnat şi îl convinse, în mod isteţ, că nimic nu putea pedepsi mai bine pe cele două vinovate decât să treacă absolut cu vederea crima lor. Nando păstră eroic această aparenţă până merserăm la culcare; îşi poate uşor închipui cineva ce ceartă a trebuit să înghit eu atunci... Cearta însă am uitat-o, şi gluma era vrednică să riscăm ceva pentru ea.

Nu prea îmi vine să cred că Unchiul n'a

aflat niciodată această năsbâtie, dar se prefăcu că nu ştie nimic şi era singurul lucru ce putea face; dacă ar fi pedepsit pe vinovat, bietul ofiţer, prietenul nostru, s'ar fi găsit într'o mare încurcătură şi mă tem că celor două nebunatece surori le-ar fi trecut pofta de râs...

Ducky şi cu mine găseam deasemeni o mare plăcere în descoperirea colţurilor pitoreşti a Bucureştilor, părţi vechi ale oraşului, departe de străzile umblate de lumea la modă. Ne plimbam prin uliţile cu mici dughene nemaivăzute în care găseam tot soiul de lucruri ciudate de piele, de lemn, de metal şi oale, lucrate după obiceiul pământului. Uneori veneam acasă cu trăsura plină până sus cu aceste stranii cumpărături, la care servitorii strâmbau din nas. Acum când aveam tovarăşă pe Ducky, puteam să-mi mulţumesc dorinţa înăbuşită de a cunoaşte România mai de aproape, în latura prin care se deosibeşte mai mult de ţările occidentale, cu care eram obişnuită. Ea găsea într'aceasta, acelaşi interes ca şi mine; aşa dar toate îmi păreau vrednice de luare aminte.

In unele colţuri ascunse, dădurăm peste nişte căsuţe cum nu mai văzusem, cu acoperiş de şindrilă, încărcat cu mari bucăţi de muşchi; găsirăm grădini vechi aproape părăsite, pe la răspântii singuratice pietruite îngrozitor cu bolovani. Dădurăm peste nişte bisericuţe de o arhitectură rară înconjurate de câte un cimitir părăduit, împrejmuit cu ziduri dărăpănate, dar mai presus decât orice ne plăceau bătrânele cruci de piatră pe care le întâlneai aşa, neaşteptat la câte o cotitură a drumului.

Cu deosebire, ne atrăgeau sălaşurile de ţigani pe cari le găseam mai ales prin împre-

jurimile oraşului. Ne dădeam jos din trăsură şi pătrundeam fără teamă printre corturi, săream peste grămezi de nemaipomenite sdrenţe, uitându-ne împrejur, pătrunse de interes, dar nu fără tremur.

Intr'o clipă, eram înconjurate şi îmbulzite de oameni zdrenţăroşi ce stăruiau cu glasuri sgomotoase să-i miluim cu ceva. Copilaşi în pielea goală, cu palma întinsă se milogeau să le dăm gologani, repetând fără încetare acelaşi strigăt: „cinci parale, cuconiţă" pe când fete de o frumuseţe obraznică, abia acoperite cu zdrenţe murdare odată strălucitoare dar acum eşite de soare, râdeau la noi cu mâinile în şolduri, descoperind şiruri de dinţi albi pe care i-ar fi pizmuit oricine.

Ameţite, zăpăcite, pe jumătate atrase, pe jumătate respinse, parcă nu ne ajungeau ochii ca să prindem cu privirea atâta pitoresc. Dar ce ne încânta mai mult erau bătrânele sgripţoroaice. Fiecare în parte, era întruparea vreunei vrăjitoare din basmele copilăriei noastre, erau arătări cunoscute din poveştile pe care le iubisem şi de care tremurasem. Ghemuite lângă vreun misterios ceaun negru sau în picioare, nemişcate la uşa întunecoasă a cortului sau rezemate în băţ, privind cu ochii stinşi cine ştie ce vedenii de ale lor sau înaintând încet spre noi, cu faţa încreţită, cu părul încâlcit, strâmbe, erau parcă prea desăvârşite pentru a fi aevea. De la brâul lat, încolăcit de mai multe ori în jurul mijlocului, atârna ghiocul cu care ghiceau, iar în mâna lor tremurătoare ţineau ades nişte cărţi soioase. Fantastice figuri! nu ne puteam smulge privirea de la ele; da, fiecare era o vrăjitoare şi faptul că nu pricepeam ce mormăiau, le făcea şi mai misterioase.

Sgomot, învălmăşală, câini nemâncaţi ce se furişau de colo-colo, măgari îmbâcsiţi de praf, cai şchiopi şi numai oase, biete fiinţe hămesite, blânde şi îndelung răbdătoare ca dintr'un vis urît, despre cari aproape îţi venea să nădăjdueşti că nu erau aevea; iar păşind ca stăpâni în toată astă învălmăşeală, bărbaţi oacheşi, fioroşi, ce loveau în dreapta şi 'n stânga cu băţul, ca să pună ceva rânduială prin tribul lor.

De câte ori mă gândesc la ţigani, îmi răsar înainte sute de mâni întinse, mâni oacheşe, subţiri la încheeturi, lacome, ca de maimuţă, cari mă atingeau din toate părţile, o adevărată pădure de mâni, şi peste tot acel strigăt tânguitor al copiilor: „cinci parale, cuconiţă, cinci parale, cinci parale..."

Fiinţe ca acestea nu mai văzusem niciodată, nici în Anglia, nici în Germania.

Cu toate că pe acea vreme nu erau automobile, eşeam adesea cu Ducky într'o trăsurică înaltă mânată de mine şi înhămată cu doi sau 4 cai ungureşti năbădăioşi, pe drumuri îngrozitoare, ca să descoperim satele de prin prejurul Bucureştilor. De obicei sărăcăcioase şi risipite, dar cu cât erau mai rău rânduite şi mai părăsite, cu atât ne plăceau mai mult. Ne erau dragi căsuţele mici, cu acoperiş prea mare, acoperite cu frunze de porumb; parcă aveau păr încâlcit, parcă făceau şi ele parte din basmele cu zâne ale copilăriei noastre; te aşteptai să vezi pe Haensel şi Gretel furişându-se spre coliba vrăjitoarei. Spre primăvară, găseam uneori mănunchiuri de zarnacadele galbene invoalte, merişor şi zambile al-

bastre prin curţile cu zăplazuri dărăpănate, sau ici, colo, câte un tufiş de piersici minunaţi în înflorirea lor. Din împrejmuirea cenuşie şi părăsită se desprindeau acele flori ca nişte mici minuni.

Primăvara e plină de o vrajă fără seamăn şi cu toate că îndată ce se topeşte zăpada, şoselele româneşti se prefac în râuri de noroi lichid, eu nu mă pot opri niciodată de a merge cu trăsura sau călare, la ţară ca să pândesc cum fiece floricică, îşi croeşte pe rând vitejeşte drum prin acoperişul iernatic. Farmecul ce-l găseam în acele plimbări n'a fost trecător; în ziua de azi e pentru mine acelaşi ca în binecuvântata primăvară din 1897, când Ducky şi cu mine porneam împreună în explorări.

Când se sfârşi anotimpul balurilor, excursiile călări fură una din petrecerile noastre de căpetenie. Ernie plecase, dar Ducky mai rămăsese, neputând să se smulgă de lângă mine şi din locurile pe care le îndrăgise.

Acele excursii, erau uneori rânduite de noi, alteori de către regimentul meu. Locul de întâlnire, era sau la capătul şoselei sau în curtea palatului de la Cotroceni, după direcţia în care aveam să mergem; parcă aud şi acum tropotul nerăbdător al cailor, sub ferestrele mele şi simt încântătoarea însufleţire cu care mă avântam în şea şi-mi adunam în mână frâul, gata pentru orice strălucită întâmplare.

Se trimetea înainte, fie dejunul, fie ceaiul, în vreo pădurice unde ne întâlneam cu câţiva necălăreţi veniţi în trăsură. Puţine doamne călăreau cu noi, dar Elena Odobescu era o călăreaţă voinică şi putea să se ţină de noi, deasemeni Olga Catargi, o fată înaltă, subţire, cu nasul lung, şi Nelly Windham, fiica cea mai mică a Ministrului Angliei.

Familia Windham era nespus de plăcută. Sir Hugh întrupa tipul britanic, cu pieliţa sănătos roşcată şi cu mici favoriţi bine îngrijiţi şi tunşi scurt. Avea râsul năbădăios şi un nas cercetător care părea că porneşte neaşteptat din mijlocul feţei lui joviale. Lady Windham bine îmbrăcată, înaltă şi falnică, ceia ce nu împiedica să aibă un simţ ascuţit al umorului; uneori chiar ne mustra, pe soră-mea şi pe mine, când i se părea că făceam, fără prilej, lucruri nechibzuite.

Ofiţerul cu gradul cel mai înalt de sub ordinele lui Nando, în regimentul 4 Roşiori, era un oarecare colonel Bogdan. Nu şi-ar putea cineva închipui un cavaler mai optimist, mai hazliu şi mai vesel. Vibra de-o veşnică însufleţire şi nimic nu-i putea strica cheful; el îmblânzea întrucâtva severa disciplină a lui Nando. Ducky şi cu mine îl iubeam foarte mult; era totdeauna sufletul plimbărilor noastre şi se pricepea de minune la orânduirea excursiilor. Privea viaţa cu un zâmbet pe buze şi, adevărat latin, avea o noţiune superficială despre moralitate. Doamnele jucau un mare rol în viaţa lui şi uneori se alegea cu câte o încurcătură din pricina asta. Mi-aduc aminte că într'un rând, încercai în nevinovăţia mea, să-i fac morală; îşi poate oricine închipui că nu dobândii nici un rezultat.

Unul din prietenii mei cei mai buni era maiorul Bassarabescu. Era un om serios care nu semăna nicidecum cu superiorul său şi a cărui carieră am urmărit-o pas cu pas. Suntem şi astăzi prieteni şi ne place să vorbim împreună

de acele zile fără griji când viaţa se deschidea în faţa noastră ca o frumoasă bătălie ce trebuia câştigată. N'am câştigat în toate. Viaţa a fost haină faţă de Bassarabescu, dar niciodată nu i-am pierdut urma.

Revăd şi alte chipuri: maiorul Magheru care avea un roib cu pas elegant, mult admirat de mine, şi care ajunse mai târziu adjutantul lui Nando; căpitanul Cociu, „menajera" regimentului, Jean Florescu, un minunat călăreţ, George Odobescu Prodan, care era foarte tânăr şi pe care-l poreclisem „la jeune fille", atât era de trandafiriu şi de alb la faţă şi cu purtări de o curtenie deosebită, şi zvăpăiatul de Ressel pe care-l întâlnesc şi azi din când în când. Aveam porecle pentru fiecare şi alcătuiam un grup de prieteni credincioşi, fericiţi şi tineri...

Un ofiţer din regimentul meu, care avea mare admiraţie pentru sora mea, ne împodobea uneori şeaua cu ghirlande de flori înainte de plecare; aceasta ne mişca, însă totodată ne stânjenea, deoarece nu ni se părea sportiv să încaleci pe o şea înghirlandată cu flori, dar eram nevoite să primim acest omagiu plin de bune intenţii, de care aveam şi eu parte „par ricochet".

Uneori vânătorile noastre luau forma de „rallye-papers", iar galopul de la urmă, când încercam să prindem vulpea, ne pricinuia o nespusă plăcere.

Adesea se trimeteau dinainte, lăutari ţigani la locul de întâlnire al călăreţilor, ceia ce sporea atmosfera de sărbătoare. Pe cel mai de seamă lăutar, din acea vreme, îl chema Ciolac. Era o adevărată personalitate în viaţa noastră şi în a multor altora. Făcea din vioara lui tot ce voia. Ciolac trăi încă multă vreme

după război; ultima oară când l-am auzit cântând, a fost, la nunta uneia din fiicele mele.

Nando ne întovărăşia întotdeauna, dar mi se pare că nu petrecea ca şi noi de bine la aceste excursii; nu aproba goana noastră vijelioasă. Ii plăcea însă să fie la un loc cu ofiţerii lui, şi eu care eram un soi de „Stallmeister", mă îngrijam să aibă un cal puternic şi liniştit, care să nu-i strice cheful, Găsisem desăvârşirea căutată într'un cal numit Forward pe care îl încăleca Nando, ani dearândul, cu multă plăcere, pe când eu goneam în fruntea cavalcadei, pe năbădăiosul Zimber.

Elena Odobescu avea un tată bătrân şi plin de haz, colonelul Odobescu; purta favoriţi lungi, era grăsuliu şi pătrat la statură; avea o voce stăpânitoare, un râs ce izbucnea neaşteptat şi o mare dragoste pentru cai. Incăleca un roib cu ciudate pete albe pe picioare. Toate aceste amănunte, pot părea fără însemnătate, însă dau mai multă vioiciune tabloului ce-l zugrăvesc. Mie una, îmi place să ştiu ce înfăţişare avea cutare fiinţă, ce rochie purta cutare doamnă, ce flori erau pe masă, precum şi orice alt amănunt care deosibeşte un om de altul. Mi-a trezit întotdeauna mult interes în viaţă, ce e frumos, sau ciudat, sau trist, sau comic, totul e o plăcere pentru ochi, deşteaptă luarea aminte sau atinge inima. Om sau animal, floare sau peisaj, întâmplare sau sensaţie, râs sau plâns, toate au rostul lor în ochii celui ce trăeşte adânc cu toate însuşirile lui sufleteşti; omul care nu poate fi mişcat decât de întâmplări mari şi dispreţueşte ceea ce ne

aduce viaţa zilnică, trăeşte pe muchia din afară a vieţii, nu chiar în inima ei. Cel puţin aşa simt eu.

Privind înapoi mi se redeşteaptă în mine, fiece lucru; nimic nu-i uitat, nici calul pătat cu alb al bătrânului Odobescu, nici apusurile de soare când ne întorceam acasă, nici diferitele chipuri ale tovarăşilor mei de demult, astăzi încreţite şi vrâstate de trecerea anilor; unele din ele au dispărut... Poate că am fost prea veselă, poate că am părut uşuratecă, dar veselia mea nu m'a putut opri niciodată de a pătrunde în adâncul lucrurilor; simţeam curentele ascunse ale vieţii ce clocoteau în jurul meu. Toate se întipăreau în subconştientul meu şi se prefăceau într'o comoară de amintiri gata să reînvie în orice clipă, proaspete şi vii.

Abea mai târziu, când începui să-mi întrebuinţez pana, îmi dădui seama ce dar neştiut de observaţie avusesem în tinereţe şi cât de mare era belşugul de cunoştinţe adunat dealungul anilor; chiar anii ce păreau numai frivolitate şi fierbere, fuseseră ani de învăţătură în cari se făureau încet inima şi sufletul. Nimic în viaţă nu e fără înţeles. Anii pârguiesc pe om, cum soarele pârguieşte grâul...

In tinereţe, nu-mi trecuse niciodată prin gând să încerc a scrie. Timp de mulţi ani, mi-a fost cu neputinţă să mă iau în serios sau să-mi închipuesc că aşi putea fi vreodată destoinică în altceva decât în călărie. Şi mulţi ani mi-am închipuit că eram tot fetişcana neştiutoare care plecase de acasă la vârsta de şaptesprezece ani, cu puţină ştiinţă şi nici un talent. Fiind obişnuită să ascult de mama şi de concepţia ei despre viaţă, legile făurite de ea, erau încă nediscutate de mine. Cu toate că mă luptam să dobândesc libertate şi un grad oarecare de independenţă, simţeam că nu prea am însemnătate.

Intr'o zi, îi spusei lui Aunty: „Nu mă pot obişnui să mă iau în serios". Ochii tragici ai bătrânei Regine mă priviră cu o mirare din care nu lipsea mila: „Tu nu te iei în serios? Tu, mama mai multor copii? Eu m'am luat în serios dela vârsta de trei ani".

Mi-aduc aminte că mulţi ani după aceasta, stam într'o zi de vorbă cu prietena mea Elisa Brătianu, o doamnă pentru care am avut întotdeauna mult respect şi de care chiar mă cam temeam. Mă întrebă dece nu făceam cutare lucru şi eu răspunsei uşuratec: „Pentrucă nu sunt deşteaptă". Prietena mea se întoarse şi se uită la mine cu ochii ei pătrunzători: „N'ai dreptul să spui aşa ceva! Eşti plină de deşteptăciune, dar eşti prea leneşă ca să te slujeşti de ea; ia încearcă şi vei vedea câte lucruri vei putea face când vei înceta de a fi leneşă!"

Această nemiloasă mustrare mă puse pe gânduri. Deşteaptă? Eram eu oare deşteaptă? Niciodată nu mă privisem în această lumină. Era un punct de vedere nou; îmi deschidea o zare nevăzută încă şi neghicite nădejdi. Deşteaptă? Să fie adevărat? Elisa vorbise cu atâta autoritate! Apoi adăugase că sunt leneşă, prea leneşă ca să mă slujesc de inteligenţa mea; leneşă? Poate că eram...

Aceasta arată pe deplin felul cum gândeam despre mine însămi; n'aveam nici cea mai mică năzuinţă de a-mi încerca agerimea minţii.

Aveam aplecare numai pentru o singură artă: pentru pictură. Bineînţeles îmi plăcea şi cititul, dar mă simţeam mai mulţumită cu penelul în mână. Atât Ducky cât şi mine, ca multe alte femei din familia regală engleză, precum Impărăteasa Friedrich şi Luiza, ducesă de Argyl, — acestea adevărate artiste, — aveam talent pentru pictură şi desen.

Luasem câteva lecţii foarte bune cu o doamnă care fusese profesoara soacrei mele, Ruth Mercier, renumită pentru pictarea florilor. Tehnica ei în acuarelă, era fără pereche, şi o aud încă spunând: „Je peins à grande eau" *). Cu toate că n'am avut-o pe lângă mine, decât timp de şase săptămâni, mi-a dat învăţături temeinice; n'am uitat niciodată principiile ei, cari mi-au fost o statornică temelie în toţi anii cât am mânuit penelul. Ruth Mercier era neîntrecută şi florile ei erau fără seamăn.

Dragostea mea de culoare şi un simţ înăscut al liniei mi-au fost de mare ajutor; niciodată n'am lucrat destul ca să ajung o adevărată artistă, dar ce ieşea din mâna mea avea o oarecare originalitate şi vigoare, pe cât mi se pare; desenul era bun şi aveam netăgăduit darul culorii. Dându-mi seama că nu voi avea niciodată vreme să mă dedau la studii mai serioase, îmi desvoltai talentul într'o anumită direcţie cu aplecare spre partea decorativă şi dobândii, astfel un stil al meu în care forma şi culoarea jucau rolul de căpetenie. Prinsesem bine meşteşugul lui Mercier în întrebuinţarea culorilor, diluată într'un belşug de apă, aşa încât florile mele şi după ce se uscau păstrau o

*) Pictez cu apă curgătoare.

adâncime catifelată ce amintea natura şi desfăta ochii. In asta, îmi arătam iscusinţa.

Ducky şi cu mine petreceam multe ceasuri fericite pictând împreună. Pe vremea aceea eu eram poate dintre amândouă cea mai bună pictoriţă, dar mai târziu ea ajunse o adevărată artistă, pe când eu lăsai penelul pentru a lua în mână condeiul.

Aunty Elisabeth picta mereu „cărţi", făcea migălite „enluminures" pe pergament, menite să fie dăruite bisericilor. Una din ele se află la Curtea de Argeş în biserica ce e azi locaşul ei de odihnă. E o minunată lucrare, desăvârşită în meşteşug şi în îndeplinire. Am şi cu dela ea o prea frumoasă cărticică ce mi-a pictat-o ca dar de nuntă: un volumaş mititel ca vechile ceasloave de demult, pe care mi l-a dat într'o nepreţuită cutie copiată după un chivot antic bizantin. Nu e o carte de rugăciune, ci cuprinde poeme scrise anume pentru o mireasă tânără pornind pe drumul vieţii, poeme scrise de Aunty pentru această împrejurare. Mi-e dragă din suflet, această mititică şi desăvârşită lucrare de artă.

Cu toate că nu prea admiram meşteşugul de pictoriţă a lui Aunty, ideia de a împodobi cărţi cu migălite miniaturi în culori ne încântă. Nu încercarăm să pictăm evanghelii sau să ne compunem singure versurile, dar hotărîrăm să pictăm fiecare o carte pentru cealaltă, împodobită cu flori şi având ca text o culegere din poemele şi citatele cari ne erau mai scumpe. Având amândouă vârsta de douăzeci şi doi şi douăzeci şi trei de ani culegerea a fost mai mult sentimentală decât filosofică, cu un sentimental amestec de „Weltschmerz", căci cu toate că ne era dragă viaţa cu plăce-

rile ei, ne dădeam totuşi seama de dedesubturile ei tragice.

Aceste cărţi nu au fost numai plănuite şi făgăduite, ci au luat fiinţă aevea şi le păstrăm încă cu nespusă preţuire. Sunt pline de culoare şi de originalitate şi cu toate că au fără îndoială greşeli, le privesc încă şi azi ca având o valoare artistică.

Mai târziu, am mai pictat două cărţi de mai mare însemnătate şi cu un meşteşug care ajunsese mai desăvârşit, mai adâncit şi poate mai bine înţeles; ca să zic aşa, îmi statornicisem personalitatea.

Prima carte fusese pictată pe hârtie japoneză, dar cele de mai târziu pe un pergament de preţ, cu fiecare pagină încadrată în argint şi prinsă în balamale, astfel încât pagina când e deschisă stă absolut orizontală.

Una din aceste cărţi a fost pictată pentru marea mea prietenă Pauline Astor, ca dar de nuntă. Fiind menită unei mirese, îmi pusei în gând să pictez numai flori albe. A fost desigur o lucrare cum nu s'a prea văzut şi ca să fie cu totul desăvârşită în cele mai mici amănunte, am legat-o într'o cusutură în fir de argint, copiată după un vechiu desen bisericesc şi împodobită pe dea'ntregul cu „pierres de lune" *) ; întreaga lucrare avea o înfăţişare încântător de curată ce amintea chiciura; cartea de fapt era o adevărată comoară.

Nu ştiu prin ce întâmplare a văzut-o Regina Alexandra, şi atât i se întipări în minte, încât de câte ori mă duceam în Anglia stăruia să-i trimită Pauline cartea, pentruca să se poată

*) Piatră semi preţioasă alburie translucidă, semănând cu opalul.

Regina Victoria, la Coburg, cu fiica ei Impărăteasa Frederica, Impăratul Wilhelm al II-lea şi cei trei fii: Eduard, Alfred (tatăl Meu) şi Arthur, Duce de Connaught

uita iar şi iar la ea. Bineînţeles eram mândră şi fericită că mătuşa mea, atât de scumpă, să fie o admiratoare atât de călduroasă a lucrării mele.

A doua din aceste cărţi, mai meşteşugite, am pictat-o pentru soţul meu. E opera mea cea mai de seamă şi a fost plănuită cu gândul să las casei noastre ceva ce nu se putea înstrăina. Niciodată n'am putut păstra pentru mine nimic din ce pictasem; fiece lucru mi-era luat aproape înainte de a fi uscat.

Această a doua carte, a fost şi ea pictată pe pergament şi încheiată cu acelaş dichis ca şi cealaltă, doar că paginile aveau altă formă; cartea fiind mult mai groasă şi florile nu erau toate de aceiaşi culoare. Mi-a trebuit câtăva vreme ca să o fac, dar îndeplinirea a fost mulţumitoare; astăzi când nu mai pictez, toţi se bucură că există această carte ca o amintire a artei ce am părăsit. Cu toate că e mai puţin poetică şi unică în felul ei decât cea admirată de regina Alexandra, această carte a figurat totuşi, în mai multe expoziţii şi a obţinut două medalii de aur: una la Münich, înainte de război, şi alta la Barcelona, în 1929.

Intr'o zi m'a rugat Aunty Elisabeth să colaborez cu ea la pictarea unei Evanghelii. Primii, şi lucrarăm amândouă cu hărnicie vreo doi ani, apoi se stinse entuziasmul lui Aunty şi cartea din nenorocire n'a fost niciodată sfârşită. Cu toate că această lucrare ne apropie mult, nu era uşor de colaborat cu o persoană al cărei stil şi gust erau atât de diferite de al meu.

Nu te puteai niciodată simţi la adăpost de neaşteptate schimbări şi acele schimbări te izbeau uneori ca un trăznet.

Pe Aunty o târa în zbor cu ea închipuirea şi urmările acestei stări de lucruri erau uneori uluitoare.

Da, era greu s'o faci să menţină acelaşi stil. Se îndrăgostea deodată de o ideie nouă fără să-i pese dacă se potrivea cu ce făcuserăm până atunci.

Incepuserăm cum se cuvenea: eu trebuia să pictez întâi florile şi ea să adauge în locul liber, textul şi izvoadele. Hărnicia şi răbdarea ei, erau minunate şi uneori avea inspiraţii adevărat artistice, dar prea amesteca stilurile şi n'avea simţul proporţiilor. Eram la adăpost când se mărginea la ornamente şi la majuscule înflorite, dar când începea să picteze figurile, intram pe calea cea primejdioasă. Clipele în care mă năpădea uluirea în timpul acestei colaborări au fost numeroase, ba unele au fost chiar izbitoare; ce a fost mai rău fu neaşteptatul salt al lui Aunty de la acuarelă la ulei. Carmen Sylva avea mâna greoaie în mânuirea culorilor de ulei; afară de aceasta uleiul e mai bătător la ochi decât acuarela, dar mi-te încă uleiul pe pergament! Afară de aceasta cine alt decât Aunty, care vedea lucrurile nu cum erau, ci cum ar fi dorit ea să fie, ar fi putut născoci ideia să treacă de la acuarelă la ulei în una şi aceiaşi operă?

Mărturisesc că această lipsă de statornicie m'a indispus până la lacrimi. Toată dragostea mea de frumos se răsvrăti în contra călcării tuturor regulelor artei.

Astăzi răsfoesc adesea cu dragoste, paginile neterminate şi pictate de noi; întrînsele se cuprind o lume întreagă de amintiri. Cu toate că azi zâmbesc când retrăesc diferitele faze a emoţiunilor prin care am trecut, mă minunez

încă de acea neasemănată lipsă de gust şi de simţ al proporţiilor, care făcuse pe Aunty să treacă de la acuarelă la ulei. Avea totodată o ciudată nepăsare faţă de preciziune şi de obişnuitele legi ale rânduelii; niciodată nu socotea spaţiul de care dispunea, începea un desen prea mare, apoi descoperea deodată că nu avea destul loc ca să meargă înainte în acelaşi fel şi era nevoită să înghesue ce mai rămânea la voia întâmplării, cu o uimitoare nepăsare faţă de mărimea literelor.

A fost un timp când toată lumea, dela Marele-Inchizitor, până la cel mai tânăr dintre cei ce înconjurau pe Regina, au fost siliţi să pozeze ca modele pentru personagiile sfinte din Evanghelie. Fiinţele cele mai neaşteptate se prefăceau deodată în figuri sfinte, între care şi Ion Kalinderu, care trebui să se supună acestei cinste, astfel încât împodobeşte una din paginile de pergament, sub chipul unui sfânt bătrâior cu un nimb în jurul cheliei. Asemănarea e uimitor de bine prinsă, dar n'am prea înţeles niciodată ce sfânt înfăţişa.

In picturile ei, Aunty se folosea până la gradul cel mai înalt, de darul ce avea de a vedea fiinţele şi lucrurile aşa cum nu erau.

Şi eu înfăţişez pe una din pagini chipul Sfintei Fecioare Maria în tinereţea ei, însă pruncul Isus pe care îl pictă alături de mine avea capul mai mare decât al mamei sale, căci şi aceasta era una din trăsăturile caracteristice ale lui Aunty: nu-i păsa câtuşi de puţin dacă personagiile ei aveau aceleaşi dimensiuni; le îngrămădea pe toate pe aceiaşi pagină, iar mărimea lor era hotărîtă de spaţiul de care dispunea.

Dar cu cât drag lucra! Şi câtă însemnătate

dădea oricărui lucru de care se apuca! Toată lumea trebuia să se adune în jurul ei şi să admire neîncetat şi în fiece ceas al zilei.

Insă cu toate ciudăţeniile artistice ale lui Aunty, Evanghelia pe care a pictat-o pentru catedrala din Curtea de Argeş rămâne o minunată şi nepreţuită lucrare.

De la început mi-au atras luarea aminte vechea artă românească şi starea artei în România, şi scurtă vreme după ce sosisem în ţară, un grup de tineri artişti veni la mine ca să mă pun în fruntea lor şi să întocmim o societate numită „Tinerimea". Noi eram generaţia cea tânără ce păşea înainte, descătuşată de principiile vechei şcoli, dar nu ne luam libertăţi peste măsură.

Luchian, Ştefan Popescu, Vermont, Verona, Kimon Loghi, Steriade, Satmari, Strâmbulescu, Artachino, Pătraşcu, Storck, Spaethe şi alţii făceau parte din această mişcare nouă, şi pe acea vreme de pace şi belşug, vernisajul salonului nostru anual, era o sărbătoare pentru toată lumea aleasă, la care se ţineau discursuri frumoase şi unde unii pe alţii ne încurajam. Până şi eu eram destul de îndrăzneaţă ca să expun câteva din acuarelele mele, cari se vindeau în folosul societăţii. Aceasta făuri între noi o strânsă legătură.

In ziua de azi, aproape toţi membrii „Tinerimii" noastre au încărunţit; a răsărit o generaţie mai tânără cu o şcoală mai nouă şi izbitoare, a cărei mentalitate îmi jigneşte întrucâtva simţul artistic. Cu cea mai mare bunăvoinţă din lume, nu pot vedea lucrurile cum le văd ei; de ce trebue să fie toate cât se poate de urîte şi să pară a fi desenate de un copil

de trei ani? Dece trebuie vaca să fie albastră, dece să aibă un portret atât de puţin relief încât să pară lipit de fondul tabloului, iar toate obrazurile să aibă culoarea kaki? Dece să pară casele că s'au îmbătat, iar lumea să aibă numai câte un ochi şi nas de loc? Şi dece să fie mesele desenate parcă le-ar vedea cineva de sus, dintr'un balcon, iar pomii să semene cu mături jumulite răsărind din nişte cârnaţi uriaşi cari numai a triunchiuri nu seamănă? Imi vine să cred în adevăr, că artiştii de azi, încearcă să vadă până unde îşi pot bate joc de public fără ca el să se răsvrătească.

Ştiu că de când sunt regină, am spus în mai multe rânduri că cele două mai grele încercări dintre îndatoririle mele regale, sunt ascultarea plângerilor opoziţiei şi vizitarea expoziţiilor ultra-moderne, unde sunt nevoită să zâmbesc unei forme de artă care îmi aduce un fel de jignire aproape fizică.

In vara aceluiaş an, 1897, început atât de vesel, am avut de trecut printr'o groaznică îngrijorare: soţul meu se îmbolnăvi de o formă virulentă a frigurilor tifoide şi era cât pe ce să-l pierdem. A fost în mai multe rânduri în pragul morţii, căci boala s'a agravat din primele zile prin diferite complicaţiuni serioase, declarându-se la urmă o dublă pneumonie care era aproape să-i pună capăt zilelor. Mi-aduc aminte cum l-au menţinut în viaţă prin injecţii de apă sărată în doze mari, care-l chinuiră dar îl scăpară.

Nu mai ştiu exact câtă vreme a ţinut boala, dar mi s'a părut nesfârşit de lungă. Viaţa, în jurul nostru se oprise; nu mai exista decât o singură preocupare care era miezul tuturor

gândurilor şi le stăpânea pe toate: patul bolnavului.

Trei doctori erau mereu în jurul lui: dr. Jean Cantacuzino, dr. Buicliu şi dr. Kremnitz; acesta era german, avea o barbă lungă castanie, era un om foarte deştept şi prieten personal al Regelui şi al Reginei.

Pe atunci mă pricepeam puţin la boli şi nu eram bună de nimic ca infirmieră; afară de cei trei doctori şi o infirmieră române, Nando mai era cât se poate de bine îngrijit şi de bătrânul lui servitor Neumann şi de soţia lui ceva mai bătrână ca dânsul. Aceşti doi, erau tipuri de servitori ce aproape nu se mai găsesc azi, servitori care se jertfesc pentru stăpânii pe care îi servesc, îi iubesc şi-i critică.

Această pereche credincioasă avea o singură fată pe care o creşteau în aceiaşi tradiţie, ca să poată într'o zi, să-i înlocuiască, cu aceiaşi jertfire de sine; iar azi, când părinţii ei au trecut pe „ţărmul celălalt", e unul din stâlpii casei noastre.

In timpul boalei soţului meu, Aunty era într'o ciudată stare sufletească.

Orice boală avea asupra ei, o stranie înrâurire: îi deştepta dragostea ascunsă pentru tot ce e dramatic. Imaginaţia ei prevedea tragedia ce s'ar desfăşura, dacă ar muri tânărul prinţ: vedea pe bătrânul rege, îngrijorat şi un copil de patru ani ajuns moştenitor al tronului; o tânără văduvă uşuratecă, fără experienţă, neştiind să-şi crească singură copiii, iar ea, Carmen Sylva, ca mântuitoarea tuturor, în elementul ei, adunând în îmbrăţişarea ei, cu un gest de mamă, pe cei îndureraţi. Le vedea pe toate în imaginaţie, le trăia în minte, iar gândurile ei prefăcându-se în cuvinte, ne silea,

ca să zic aşa, să trăim împreună cu ea aceleaşi clipe, căci nu mai vorbea de nimic alt. De câte ori urca înaltele scări ale palatului Cotroceni rezemată de braţul unui bătrân servitor (şi venea de două ori pe zi) păşea ca la înmormântare, şi părea că poartă în faldurile lungei ei rochii, atârnând pe covor, toate nenorocirile omenirei. Năvala ei zilnică, era o „falnică tragedie în zăbranice regale ce trecea cu pas măreţ".

Se aşeza într'una din camerile mele, adunând în jurul ei toate femeile din casă, câte putea, şi apoi cu o voce adâncă şi încărcată de durere începea să le desfete, povestind toate scenele tragice de boală sau de moarte la care ea sau alţii fuseseră martori.

Lucrul ciudat însă, îi era necontenit foame, aşa încât trebuia să se servească mâncare la orice ceas. Parcă o văd mâncând nişte mari sandwich-uri cu şuncă, pe când nu înceta de a stărui asupra acestor jalnice subiecte, căci în Aunty erau ciudate contraste, şi mâncatul sandwich-urilor nu se potrivea de loc cu întreaga ei fiinţă.

Mărturisesc că fugeam de aceste adunări, la cari erau poftiţi şi doctorii, precum şi oricare infirmieră ce nu era de serviciu. Eu una nu puteam să rabd atâta vorbă, când inima mi-era pradă chinurilor. Imi plăcea mai bine liniştea împietrită a Unchiului. A fost foarte bun cu mine în tot acest timp îngrozitor. Şi el ca şi mine nu ne puteam uşura durerea prin cuvinte; dar cu toată bunătatea lui, Unchiul rămânea totdeauna neînduplecatul păstrător al aparenţelor, cărora trebuia să le jertfească orice sentiment. Mama, îndată ce înţelese cât de gravă era boala lui Nando, propuse să vie

la mine, dar Unchiul nu-mi dădu voe să primesc propunerea ei, sub cuvânt că neputând veni nimeni din familia lui Nando, s'ar face în ţară o impresie rea să vină vreo rudă de a mea, iar nu un Hohenzollern. Aceasta dă tocmai măsura regelui Carol. Mie mi se păru ceva nemilos, mai ales că Aunty părea aşa îngrozitor de sigură că în curând aveam să fiu văduvă. Unchiul totuşi nu putu opri pe Ducky să vie iar spre a-mi alina durerea, cu toate că trecuse puţină vreme de când plecase de la noi.

A fost minunat chipul în care poporul împărtăşi îngrijorarea noastră. Curtea Cotrocenilor era plină, fiece zi, de o mulţime deasă, însă absolut tăcută, venită să afle veşti şi să-şi arate fără sgomot dragostea. Cu toate că se adunau sute de oameni sub ferestrele noastre, nu se auzea nici cel mai mic sgomot. Ascunsă la fereastră după o perdea şi cu inima zvâcnind, priveam adesea acea mulţime şi mă simţeam recunoscătoare pentru simpatia ei, însă îmi sporea durerea, căci mai bine decât orice alt, mă făcea să-mi dau seama cât eram de aproape de o catrastrofă.

Aunty, uneori, eşea în balcon şi cu faţa tragică şi degetul pe buze, dădea prin gesturi, veşti celor ce aşteptau jos în curte. Eu însă nu puteam să sufăr s'o văd aşa; mă îndurera până în suflet pentrucă nu mă puteam opri de a simţi că ea în mod inconştient se desfăta de tragicul acelei clipe. In momentele de criză, deosebirea între firile noastre era cu atât mai izbitoare.

Nu voi uita niciodată noaptea groaznică în care am fost chemată la patul soţului meu, căci doctorii credeau că se apropie sfârşitul.

De abia mă dusesem să prind câteva clipe de odihnă după o lună de zile de mare îngrijorare. Parcă aud şi azi sinistra bătaie în uşă şi vocea care mă chema, şi simt încă cum mi-am aruncat halatul pe mine cu gesturi de automat şi am intrat în camera bolnavului. Nando zăcea pe spate, era atât de slab încât trupul lui părea una cu cearceaful. Avea faţa lividă şi răsufla cu greutate; ochii îi erau mari, deschişi, sticloşi, dar totuşi când căzui în genunchi lângă dânsul, mâna lui bâjbâi s'o găsească pe a mea. Ii apucai uşor degetele cu ale mele; ale lui erau ude de năduşală, năduşala curgea de pe el, mâinile noastre unite zăceau într'o mică baltă de apă. Auzisem adesea vorbind despre „năduşala morţii", acum ştiam şi eu ce înseamnă!

Ca printr'o ceaţă, vedeam pe cei trei doctori la picioarele patului. Stăteau absolut nemişcaţi, munca lor se sfârşise, ştiinţa lor omenească se istovise; tânărul prinţ era acum în mâinile lui Dumnezeu. Un preot citea rugăciuni pe latineşte, vocea lui înceată şi domolită se potrivea cu acest vis de groază, precum şi intrarea grăbită a Unchiului şi a lui Aunty, cari fuseseră şi ei sculaţi din somn; faţa ei era tragică, a lui era brăzdată de grijă şi umerii lui erau încovoiaţi. Aunty era încredinţată că sosise ultimul ceas, se aştepta la el de mult; eu însă, cu credinţa mea în viaţă, mă agăţam de nădejde. Pentru mine toată scena avea ceva nereal, nu era cu putinţă să ne părăsească el atât de repede...

Increderea mea era menită să se adeverească: acea noapte aduse o schimbare spre bine; trecuse criza. Nando începu să răsufle mai uşor; unul dintre doctori se aplecă asupra lui,

îi cercetă pulsul şi i se luminară ochii ca de o zare de nădejde... o schimbare... o schimbare spre bine! Mă uitam mută în ochii doctorului, el dădu din cap. Incordarea din chipul Unchiului se destinse, linia tragică a buzelor lui Aunty se îndulci; preotul îşi făcu cruce, îşi închise cartea de rugăciuni... aripa morţii sburase mai departe...

Aripa morţii nu atinsese casa noastră, dar convalescenţa prinţului fu lungă şi grea; în mai multe rânduri căzu iar pradă boalei şi marele dr. Leiden fu chemat în consultaţie. Românii, cu toate că au doctori cât se poate de buni, au obiceiul să cheme în ajutor medici străini. S'au trimis deci după Leiden în urma stăruinţelor tuturor. Nu pot spune că mi-a plăcut; aceşti oameni mari, chemaţi în cazuri urgente îmi par totdeauna cam nepăsători; ei nu pot avea pentru bolnavi aceleaşi sentimente ca cei ce au tremurat pentru viaţa lor dealungul grelelor ceasuri de îngrijorare.

La urmă puturăm transporta pe Nando la Sinaia cu nespuse precauţii. L-au purtat pe targă soldaţii lui din batalionul de Vânători, dela gară până sus la Foişor. Imi amintesc foarte bine acea solemnă procesie, eu păşind alături de brancard, Carol de o parte şi Elisabeta de cealaltă, atârnaţi de mâna mea, şi Unchiul înaintând greoiu şi încet alături de noi.

A fost o mare uşurare pentru noi că ne-am putut duce bolnavul în aerul de munte proaspăt şi întăritor, dar mai zăcu încă în pat, timp de vreo şase săptămâni, palid, istovit, cu o barbă castanie, îngrozitor de schimbat, cu faţa suptă şi galbenă ca ceara, cu găuri în obraji

şi mâni ca de schelet. Mie îmi părea aproape un străin.

Ducky trebui să plece la jubileul de diamant al Bunicăi-Regine; fusese vorba să mergem şi noi, Nando şi cu mine...

Vara trecu încet şi greoi. Copilaşii mei dragi, erau amândoi marea mea mângâere; petreceam multă vreme împreună. Ii învăţam să iubească şi ei florile şi aduceam din plimbări, frumoase buchete lui „Papa" care zăcea cu atâta răbdare. Florile sălbatece de la Sinaia sunt de o frumuseţe mai presus de orice cuvânt, iar Nando le cunoştea pe toate. Parcă-i văd şi acum degetele lungi şi albe atingându-le duios, ca pe nişte prieteni.

O întâmplare tragică şi cu totul neaşteptată se ivi în casa noastră, puţin după ce ne-am stabilit la Sinaia: dr. Kremnitz, care trebuia să rămână la noi până la deplina însănătoşire a Prinţului muri pe neaşteptate într'o dimineaţă din pricina oprirei inimii. Tocmai stătusem de vorbă cu el, glumisem, şi-mi spusese să dau fuga să fac o plimbare cât se va duce el în odaie să se odihnească; se purta cu mine părinteşte şi câteşi trei doctorii ştiau că şi eu trecusem printr'o lungă încordare. Fuseseră nespus de buni cu mine şi înţelegeau că până atunci eu nu cunoscusem ce e o boală mortală. Acasă nu trecusem niciodată printr'o boală; am fost feriţi de asemenea ceasuri cumplite; boala lui Nando era iniţiarea mea.

Găsirăm pe dr. Kremnitz mort, întins pe pat, îmbrăcat. A fost o lovitură grozavă şi o adevărată durere pentru Unchiul şi Aunty prieteni deaproape cu el ani îndelungaţi. Afară de aceasta, dureroasa întâmplare trebuia ţinută ascunsă pentru bolnav care era încă

prea slab pentru a putea suferi o asemenea zguduire; aşa dar, a trebuit să-l ferim multă vreme de a afla ceeace se întâmplase.

Era greu să găsim o explicare a lipsei subite a doctorului pe care-l iubea atât, să-l ferim de a afla dela alţii ştirea fără pregătire.

Dr. Kremnitz fiind un om foarte înalt şi zdravăn, şi murind în camera lui din etajul al 2-lea, a fost cât se poate de anevoios să i se coboare trupul pe scara strâmtă a casei noastre; afară de aceasta, ca să nu bage Nando de seamă nimic din acest lugubru alai, a trebuit ca totul să se petreacă noaptea, în deplină tăcere.

Unchiul fu mulţumit să vadă că-mi păstram sângele rece şi se miră întrucâtva când îşi dădu seama cât de mult se putea bizui cineva pe mine într'un ceas de grea cumpănă. Mi se ridicase deodată valoarea în ochii lui. Mă pusese la încercare şi nu mă dovedisem nevrednică, nu încurcasem lucrurile prin vreo slăbiciune femeiască a nervilor sau vreo exagerare.

Cu toate că nu eram încrezută în ceace priveşte inteligenţa mea, aveam o neclintită încredere în puterea mea. Nu avusesem încă nevoie s'o pun la încercare, dar ştiam că e în mine, întreagă şi că niciodată curajul n'avea să mă părăsească la o nevoie. Sănătatea mea fără seamăn, îmi dădea o putere neatinsă care zăcea adormită în adâncul firii mele şi pe care ştiam că mă voi rezima când va veni ceasul. De altfel curajul era chiar temelia crezului meu.

Se făcu mare vâlvă când sosi din străinătate doamna Kremnitz, la înmormântarea soţului ei. Cu toate că Aunty avea destule motive ca să n'o iubească, o primi ca pe o persoană din familie.

Aceste două femei, se asemănau în chip ciudat. Amândouă erau scriitoare, amândouă aveau părul cărunt, tăiat scurt, ochii adânciţi în orbite şi îngânduraţi. Graiul lor era intens şi vibrant, întotdeauna păreau că se ascultă pe ele înşile vorbind şi că se privesc ca punctul central a unor însemnate întâmplări.

Cu câţiva ani înainte scriseseră o carte împreună, în formă de scrisori schimbate între două prietene. Colaborarea fusese interesantă şi fără îndoială le unise pentru un timp, în aceiaşi însufleţire, dar acestea se întâmplaseră înainte de vremea mea şi ştiam că, acum, Aunty nu mai avea în inimă dragostea pentru doamna Kremnitz. Ruptura se făcuse, mi se pare când Unchiul propusese d-nei Kremnitz să-i ajute la scrierea „Memoriilor" lui, în loc de a cere aceasta lui Aunty, ea însăşi poetă şi scriitoare.

Din punctul de vedere al Unchiului, eu înţelegeam că nu putea cere concursul Reginei, prea romantice şi înflăcărate pentru o lucrare atât de precisă şi de cumpătată; însă faptul că Regele preferase pe alta, jignise inima Carmen Sylvei şi soţia doctorului e singura femeie de care a fost Aunty geloasă sub ochii mei. Aceasta totuşi nu o împiedică, atunci când veni ceasul, să reverse asupra rivalei ei valuri de simpatie şi să-i arate o afecţie care mie-mi părea exagerată.

Asupra mea nu făcură o impresie plăcută mofturile şi graţiile doamnei Kremnitz care încerca vădit să imite pe Regina poetă.

Aunty rămânea întotdeauna o personalitate impunătoare, generoasă, cu inima caldă şi cât

se poate de aristocratică, pe când imitatoarea ei avea într'însa ceva strâmt și toate afectările ei pretențioase, nu-i puteau ascunde obârșia cât se poate de burgheză.

Mai târziu, înăscuta ei josnicie, eși mai tare la iveală, când se răsbună în chip nedemn, împotriva ființei regale care fusese odată colaboratoarea ei, scriind un roman prost și totodată cam vulgar cu titlul „La Curtea din Ragusa", în care, schimbând numele persoanelor și al locurilor, povestea în formă de parodie ciudățeniile lui Aunty și făcea o descriere răutăcioasă a curții și a obiceiurilor ei. D-na Kremnitz, bineînțeles, sub un nume schimbat, joacă în acel roman rolul unei femei inteligente care e consolatoarea regelui și îndreaptă greșelile făcute de regină. E o carte vrednică de tot disprețul .

După moartea doctorului Kremnitz, intră în viața noastră doctorul Romalo, care fu doctorul nostru până la sfârșitul zilelor lui.

Unchiul și Aunty plecară pentru obișnuita lor cură în Elveția și Mama, împreună cu sora mea cea mai mică, Beatrice, pe atunci încă „Backfisch" *), veniră să stea câtva timp la noi.

Nando era încă bolnav, dar avea voe să se scoale din pat câteva ore pe zi; atunci sta la soare în balcon, făcând nenumărate pasiențe sau convorbind, însă cu multă chibzuială și după puterile lui, cu persoanele care aveau voie să vină să-l vadă.

Pentru mine a fost o bucurie fără seamăn să am lângă mine pe Mama și pe sora mea.

*) Fetișcană abia ieșită din copilărie.

Baby Bee, cum îi ziceam, era o tovarășă încântătoare și foarte deșteaptă, și-i plăcea la nebunie Sinaia cu minunata ei pădure. După o așa lungă încordare, vioiciunea mea tinerească își recâștigă avântul și, trebuie să mărturisesc că plimbările noastre călare ajunseră cam năbădăioase. Imi părea o fericire îmbătătoare de a avea lângă mine o soră tânără și îndrăzneață, ba uneori uitam orice temere și mă predam din toată inima bucuriei de a rătăci prin pădure pe toate vremurile, pe toate cărările, fără să-mi pese dacă excursiile noastre puteau părea altora prea primejdioase.

Mama, cu toate că era severă și neînduplecată în criticile ei, vedea cu plăcere pe cei tineri petrecând. I se părea că nu făceam niciodată destulă mișcare și nimic nu-i deștepta indignarea, decât să ne vadă că ne codim când era vorba de a ieși prin ploaie:

„E caraghios să rămână cineva acasă pentrucă plouă. Oamenii cari fac să atârne plimbările lor de vremea de afară, nu se mai plimbă de loc". Maximelor Mamei nu le lipsea niciodată puterea de convingere, iar pentru o ființă tânără și sănătoasă, până atunci sever ținută în lanț, neașteptata încurajare de a da drumul pornirilor ei firești, era ca o ușă deschisă spre lumina soarelui. Mama ne propusese să petreacă lângă bolnavul nostru, timpul cât eram noi pe afară; așa dar noi, amândouă surorile, ne lăsam răpite de plăcerea vacanțelor de vară. Umbra greoaie a Unchiului nu ne mai apăsa, el lipsind din țară; Mama luase frânele în mânile ei. Palatul cel bătrân, așa numeam noi curtea Unchiului, abia se mai simțea, castelul Peleș părea că doarme. După cum aflai însă, mai târziu, spre paguba mea,

supravegherea la care se deda, nu încetase nicidecum.

In toată viaţa mea, am fost neînchipuit de nepăsătoare în ceace priveşte părerile ce puteau să aibă alţii despre faptele mele; nici nu mă gândeam la aspectul ce-l puteau avea faptele mele văzute din afară. „Vivre et laiser vivre" *) îmi era deviza; nu-mi trecea prin gând, că veselia mea putea să dea altora de bănuit şi nici că faptele mele puteau fi răstălmăcite, ceia ce totuşi se întâmplă mai totdeauna. Pentru o principesă moştenitoare însă, o fire plină de avânt e un dar primejdios, căci vin ceasuri, în cari nimic nu mai are însemnătate decât bucuria clipei prezente. Atunci se azvârle în vânt orice chibzuială şi se dă drumul fără frână pornirilor svăpăiate şi nebunatice, mai întotdeauna cu urmări desastruoase, căci în lumea întreagă se află fiinţe a căror ochi, sunt gata să vadă lucrurile aşa cum nu sunt, să semene zavistii şi să sfâşie în bucăţi bunul renume al oricui.

Ca să fiu dreaptă faţă de toată lumea trebue să mărturisesc că însuşirea mea de căpetenie nu era chibzuiala. Credeam că toţi oamenii sunt aşa cum par şi nu bănuiam că ar putea fi vicleni; aşa dar, nu-mi trecea niciodată prin gând că s'ar putea da faptelor mele altă interpretare decât cea adevărată.

N'am descoperit niciodată cu siguranţă cine erau fiinţele atât de doritoare să ne turbure liniştea. Cred că Marele-Inchizitor era căpetenia lor, dar nici azi nu înţeleg care să le fi fost scopul. Oare nu-şi aminteau nici unul dintre ei că au fost vreodată tineri? Şi era oare

*) Trăeşte şi lasă pe alţii să trăiască.

Erau copii în casa Mea...

26

ceva atât de vinovat în pornirea mea firească către plăcerile vârstei mele? Poate că erau şi unii care mă înţelegeau aşa cum eram, dar niciodată nu ieşiră în vileag, şi trebue să spun, cu durere că bârfitorii mei mă urmăreau mereu pas cu pas, nedându-mi nici pace, nici răgaz. Trebuia să plătesc însutit cea mai mică faptă necugetată. Era oare în mine ceva deosebit de bătător la ochi, ce atrăgea critica sau gelozia? Sau toate acestea se întâmplau pentrucă veneam dintr'o ţară îndepărtată, „une Princesse lointaine", cum mi se spunea adesea în tinereţe. Alţii poate vor şti să lămurească acestea mai bine decât mine. Eu nu mă puteam vedea pe mine însămi cum mă vedeau alţii. Nu întrebuinţam niciodată şiretlicuri, tot ce făceam, făceam pe faţă, nu încercam să înşel pe nimeni. Eram totdeauna plină de neştirbită bună credinţă şi doream sincer să fac pe toţi fericiţi şi să răspândesc în jurul meu numai bună voie. Eram însă rar întâmpinată cu aceiaş pornire de generoasă şi largă înţelegere. N'a fost niciodată felul meu să spionez pe alţii, nici să mă amestec în ceia ce nu mă privea; îmi plăcea să văd lumea fericită şi izbândind în toate; eu însă am fost spionată în fiece zi a vieţii mele, afară de anii — puţini şi scurţi — în care a fost rege soţul meu. El avea în mine o încredere desăvârşită, şi nu încăpea nici o intrigă în timpul domniei noastre.

Cei ce spionează se cred bine informaţi şi nici nu le trece prin gând câte minciuni li se spun drept adevăruri. Eu iubeam omenirea şi-mi închipuiam că toată lumea mi-e prietenă, că bucuria naşte bucurie, şi că încrederea deşteaptă fidelitate...

Dar, din nenorocire, n'a fost aşa; pe când

rătăceam prin pădure, veselă ca o păsărică din pricină că aveam pe surioara mea drept tovarăşă şi sorbeam deplin bucuria libertăţii îngăduită de Mama, alţii stăteau în întuneric, ţesând mreje în care să mă prindă şi să-mi nimicească fericirea. Se părea că văd răul în fiece lucru, iar fiecare din faptele noastre trecând prin creerul lor noroios se urâţea şi se schimonosea. Şi totuşi nu cred că avea cineva adevărată ură împotriva mea; multă lume mi-era sincer devotată, alţii îmi dădeau din toată inima admiraţia lor, iar unii m'ar fi urmat cu drag până la capătul pământului... Şi totuşi orice făceam era criticat, desaprobat, mi se găsea cusururi în toate. Se părea că nicăeri nu aflam îngăduinţă sau înţelegere. Alţii îşi trăiau viaţa într'un şir nesfârşit de plăceri şi nimeni din pricina asta nu-i judeca rău. Dar eu, cu toate că vedeam puţină lume, că nu mergeam niciodată nicăeri şi că puţine petreceri din aşa zisul „grand monde" ajungeau până la mica noastră curte strict împrejmuită, cu toate că viaţa mea era o lungă înşirare de renunţări, pe drumul aspru al datoriei, tot eu eram aceia despre care se scorneau fabuloase aventuri, aceia care speriasem lumea cu firea mea uşuratecă. Până în ziua de azi mă întreb dece?

Insfârşit plecă Mama, şi se întoarseră Unchiul şi Aunty; „bătrânul Palat" îşi reluă întreaga dominaţie şi astfel se sfârşiră libertatea şi buna voie. Venise şi verişoara Charley, care cu glasul ei blând şi dulce ajuta din răsputeri la nimicirea mea.

Povestea unei vieţi e prea lungă, pentru a fi spusă în toate amănuntele ei; chiar ceia ce, într'o clipă oarecare, a părut o întâmplare

zguduitoare, mai târziu, când (după zicătoarea germană) „wenn man ausgelitten" *) îşi găseşte locul ca fragmentul unui puzzle. Toate încercările şi toate loviturile, fiece înfrângere şi fiecare izbândă îşi au rostul şi nu sunt altceva decât paşi dealungul drumului vieţii. „Un singur pas", cum avea obicei să zică un pionier, vechi prieten al meu, „câte un pas, unul câte unul, nimeni nu poate face mai mult".

Tinereţea e ceva minunat, dar e şi o tragedie cu feluritele ei nădejdi şi desamăgiri, cu lăcomia ei fără saţ, cu năzuinţele ei, cu credinţele şi îndoelile ei, cu aprigul ei dor de înfăptuiri, de realizare de sine, de ideal şi de iubire.

O fiinţă omenească cu adevărat plină de flacăra vieţii, e totdeauna pândită de primejdii, se izbeşte de uşi închise şi de opreli. Ca un puhoi de primăvară neastâmpărată, îşi iese din zăgazuri. Prea sunt multe lucruri de auzit, de simţit, de văzut, de priceput, de învins. Prea multe sunt ispitele, prea multe glasurile, prea multe lucrurile de descoperit, deasemeni sunt prea multe drumuri, prea mulţi prieteni şi prea multe năzuinţi...

Cei ce sunt plini de înfrigurarea vieţii se răsvrătesc împotriva stavilelor; lor le pare că clipa e totul, nu cântăresc urmările, nici nu socotesc preţul; pornesc înainte, răsbesc prin orice, vor din răsputeri să atingă ţelul şi cred că pot izbuti.

Am trecut prin toate aceste stări sufleteşti şi fiindcă viaţa îmi era strâmt împrejmuită, răsvrătirea mea a fost adâncă şi dureroasă.

*) După ce ai încetat de-a suferi.

Intr'un rând, în aceşti ani de luptă, am scris o carte de mărturisiri, destinată poporului meu; simţeam nevoia să fiu înţeleasă. Avea să poarte titlul „Dela inima mea la a lor", dar n'am publicat-o niciodată. Veni vremea războiului şi împreună cu el, începu un nou fel de a simţi şi de a gândi; întâmplări covârşitoare au năruit tot ce fusese ieri şi au pus capăt luptelor sufleteşti. Mă izbisem de o realitate aspră şi neînduplecată, se sfârşiseră zilele de romantism. Fiinţe regale sau neregale, suntem toţi deopotrivă în faţa lui Dumnezeu, suntem fiinţe omeneşti; nici coroana nici tronul nu ne apără de patimile şi de simţirile ce sunt ursite omenirei. Ne poticnim şi cădem, strigăm de durere sau de nădejde, şi trebue să învăţăm a ne răbda cusururile şi să începem toate dela început; dar în urzeala zilelor bune şi a celor rele se ţese neîncetat veşnicul fir roşu al nădejdei: Nădejdea că ne vom ajunge cândva idealul...

Când găsiră medicii că soţul meu se întremase destul, furăm trimişi la Nissa, în Castelul Fabron, proprietatea Mamei. Se socotise că e nevoe să petreacă Prinţul o iarnă în sudul Franţei, lucru nemai auzit în viaţa noastră ursită datoriei şi numai datoriei. Inainte să plecăm însă ne-a fost bine întipărit în minte că Nissa e un loc de pierzanie şi că trebuia să ne dăm seama că eram trimişi acolo nu ca să petrecem, ci numai pentru sănătate.

Ni se dădură nişte însoţitori ce păreau vrednici de încredere şi cari aveau ordin să scrie zilnic un raport despre faptele noastre.

Ar fi mult de spus despre cei ce ne erau impuşi de Regele Carol în diferite răstimpuri

ale vieţii noastre. Erau de bună seamă aleşi cu multă grijă după „reifliches Ueberlegen" *), dar o mare parte din turburările şi luptele ce ne-au întunecat vieţile au fost pricinuite de aceşti subalterni cu care ne purtam prieteneşte şi care fără ştirea noastră aveau roluri de spioni şi de denunţători.

Poate că singurul lucru ce mi-a zdruncinat încrederea în omenire a fost nemaipomenita mişelie a mai tuturor oamenilor faţă de cei ce întrupează puterea.

E oare atât de greu să fie cineva leal, e oare atât de greu să fie cineva credincios ? Şi simte omul oare nevoia neapărată să ia parte la ultimele lovituri date cerbului doborît? La început, nu pricepeam această vădită pricină a multor din nenorocirile mele. Puţine fiinţe din jurul meu erau cu adevărat leale, fie de frică, fie din vreun interes; în nenumărate rânduri trădarea ne-a predat în mâinile puternicilor zilei.

Puterea pare a fi un magnet atotstăpânitor; aproape toată lumea vrea să fie de partea celor mai tari. Fiind din fire şi în toate zilele vieţii mele întrucâtva o răsvrătită, niciodată nu m'am închinat în faţa lor; totdeauna au deşteptat în mine o nevoe de împotrivire. Nu pot suferi să văd oamenii purtându-se ca nişte sclavi sau ca nişte unelte; văd în aceasta ceva înjositor. N'am fost niciodată printre cei ce se închînă în faţa gloriei, fie chiar a oamenilor celebri. Aveam o sinceră admiraţie pentru cei ce dobândiseră faima, dar nu eram neînvins atrasă către ei şi nici nu simţeam vreo dorinţă deosebită de a mă încălzi la soarele gloriei lor.

---

*) Matură chibzuială.

Pricep închinarea față de eroi; avem nevoe de oameni mari și pentru ziua de azi, și pentru viitorul nostru istoric. Istoria unei țări e preamărită prin numele eroilor ei. Mă simt îndurerată când chipul lor e întunecat de cei ce n'au odihnă până nu aduc pe toți oamenii la acelaș nivel. Mi-aduc aminte de durerea mea când mi s'a spus că William Tell poate n'a existat niciodată, că Ioana d'Arc nu era decât o isterică și că nu e adevărat că Shakespeare și-a scris singur dramele. Nu-mi place să văd dărâmându-se nici oameni nici catedrale; dar nimic nu e mai trist decât să vezi trădări pricinuite de dorința cuiva, de a-și îndoi grumazul în fața puterii sau în fața omului ce întrupează trecător puterea. E o priveliște urâtă.

Nissa ne păru încântătoare. Ne plăcu și castelul plin de soare, și grădina cu răzoarele în plină înflorire iarna întreagă, și portocalii și marea care se zăria în depărtare; ne încânta părerea că eram liberi, departe de politică și de zilnice interdicții. Incetul cu încetul, Prințul își recăpătă puterile, iar bucuria copiilor noștri de a fi toată ziua afară, amândoi, nu cunoștea margini.

Deoarece bătrâna mea doamnă de onoare, d-na Greceanu, era cam bolnavă, fusese numită în locul ei o tânără domnișoară româncă, și mi se dăduse voia să aduc de la Coburg pe prietena întregei mele familii, Gretchen Gazert. Fusese o îngăduire pe care o smulsese Mama dela Unchiul, nu fără greutate. Gretchen mi-a fost de mare mângâiere; fără voe simțeam că de-acum nu mai pot mișuna trădări în jurul meu, și apoi era o legătură cu trecutul, o bucățică din vechiul cămin; era o pa-

vază sigură în contra necunoscutului; ea nu era în slujba celor mari. Tânăra mea româncă, pe de altă parte, îmi pricinui nenumărate clipe de uimire. Iși întrebuința toată deșteptăciunea ca să ne îmbrobodească și să guste pâfund beția plăcerilor Nissei. Se sluji până și de învechitul pretext al unei mătuși bătrâne și bolnave, la care trebuia mereu să se ducă, iar eu, cu deplină bună credință, îi dădeam nenumărate după amieze libere. Avea ochi mari negri și aparența „Sfintei Nitouche" *). Atât de bine mă legase la ochi, încât îmi vine să-mi bat joc de mine însămi cum își bătea ea, căci desigur oarba mea încredere trebuia s'o fi făcut să râdă. Dar și bătrâna mea doamnă Greceanu credea că, această fată, era așa cum părea și descoperi tocmai mai târziu ce fel de ființă era. Tatăl d-nei Greceanu fusese suedez, așa dar era întrînsa ceva din naivitatea oamenilor din țările nordice. Era o ființă care-ți cucerea temeinic dragostea, dar se supăra ușor și nu era întotdeauna îngăduitoare pentru niște tineri abia căsătoriți; însă era de o neclintită credincioșie și mă iubea cu o dragoste îngrijorată așa cum iubea și pe copiii ei.

Din nenorocire a trebuit s'o pierd mult prea curând, căci muri de cancer după vreo doi ani, dar amintirea ei mi-a rămas scumpă.

Incetul cu încetul hotărîrile noastre de a fi cuminți, de a trăi retrași și departe de plăcerile Nissei, se sfărâmară prin sosirea altor membri ai familiei mele. Aceștia obișnuiți să vie la Nissa pentru a petrece, nu voiau să știe de punctul de vedere al Unchiului; râdeau de

---

*) Simbolul desăvârșitei nevinovății.

noi și de purtarea noastră de mironosițe. Eram invitați peste tot și făcurăm câteva cunoștințe noi, ba chiar uneori ne duserăm la Monte Carlo. Ah, nu la ruletă, n'aveți grijă: ci la teatru, unde cele mai minunate trupe de la Paris dădeau reprezentații. Intre acte ne plimbam prin cazino, privind cu ochi mirați, la ciudata învălmășală a ființelor omenești ce se înghesuiau în jurul meselor de joc. Eu chiar am câștigat odată 500 Franci la „Rouge et noir", căci un domn italian bătrân, cunoscut de-al nostru aruncase o piesă de aur de 20 franci pe norocul meu. Din pricina acestui fapt mi s'au adus, mai târziu mii de mustrări și s'a făcut din asta un tămbălău fără margini.

Nici eu, nici Nando nu avusesem până atunci vre-o apropiere cu „le monde où l'on s'amuse"* ; aceasta era prima noastră inițiere; eram ca rude din provincie venite în capitală. De acest fapt bineînțeles făceau mult haz tovarășii noștri mai dedați cu lumea aceasta, și încercau să ne ducă în ispită, însă nu prea izbuteau, deoarece principiile lui Nando erau zdravăn întărite de amintirea Unchiului.

Unei singure ispite însă nu mă puteam împotrivi: aceea a toaletei. Pe acea vreme toaletele erau mult mai împodobite și mai complicate de cât azi și idealul meu era rochiile purtate de actrițele mari pe scenele pariziene, bunăoară Jane Hading, Bartet, Granier, Vanda de Bonza, Marcelle Linder și altele. Avându-le pe ele în față ca model, lăsam să-și ia sborul închipuirea și nu-mi dădeam seama că, uneori, mă îmbrăcam, fără să-mi dau seama,

*) Lumea în care se petrece.

în chip prea arătos. Pe vremea aceia eram foarte subțire, foarte bălaie și totodată foarte tânără, așa dar nu treceam nebăgată în seamă.

N'ași fi fost o fiică a Evei, dacă aceasta nu mi-ar fi făcut oarecare plăcere; simțeam cum mă urmăreau toți ochii masculini, și feminini, și nu era o senzație displăcută. Mi-aduc aminte cu câtă grijă combinasem o oarecare rochie în lungi falduri, din Crêpe de Chine negru, brodată dinainte, în formă de tolă cu aur și cu albastru ca peruzeaua; mânecile erau lungi, strâmte și se sfârșeau într'un colț ce acoperea puțin mâna. O purtam cu o mică pălărie neagră în formă de tricorn. Mă prindea foarte bine, desigur, dar îmi închipui că totul era cam bătător la ochi. Cu toată nevinovăția, târam după mine această rochie prea arătoasă, prin acel Monte Carlo renumit ca lăcaș de pierzare, și după cum își poate oricine da seama, nu treceam nebăgată în seamă.

Dar nu mi s'a îngăduit să mă bucur multă vreme de succesele mele „neprotocolare". Se ivise în lumea noastră, o ființă ce ne umplea de spaimă: nimeni alta decât Alexandrina Tolstoi, fosta guvernantă a Mamei, bătrâna contesă cu toate bărbiile ei, cu vorbele ei usturătoare și cu degetele ei nervos frământate. Bătrâna contesă întovărășea două mătuși ale mele din Rusia, cam în vârstă, care tremurau însă și ele întrucâtva sub dominația bătrânei educatoare. Eu cerui, după cum se cuvenea, să prezint omagiile mele mătușilor și fui invitată la ceai. Mă dusei fără teamă, căci îmi iubeam foarte mult rudele din Rusia. Fui însă primită ca o oiță rătăcită care avea nevoie să fie adusă înapoi la turmă.

Alexandrina Tolstoi începu să mă judece și toate păcatele mele fură aduse sub ochi unul după altul; păcatul cel de căpetenie era nenorocita rochie neagră cu aur, precum și o oarecare pereche de pantofi de piele roșie, cu barete până la glesne, în stil grec antic, pe care-mi plăcea să-i port când ieșeam pe jos prin oraș. După cât se pare erau semne că pășeam în chip neîndoios spre pierzare.

Pe acea vreme și rochiile de stradă se purtau lungi și trebuiau ținute cu mâna, așa dar să nu vă închipuiți cumva vreo rochie scurtă până la genunchi, arătând cu dărnicie pulpele; nimic de felul acesta; totuși pantofii roși jigneau buna cuviință.

Foarte rușinată stam la locul meu și încercam să simt remușcări pentru o asemenea călcare a legilor cuviinței. Vorbele bătrânei contese, mi se întipăriră în minte. Ținea o predică împotriva prințeselor prea gătite: „Ce n'est pas aux princesses de porter des robes de ce genre; on m'a décrit votre toilette en détail; vous étiez du reste, me dit-on, très à votre avantage". *) Acest „très à votre avantage" micșora ceva din usturimea mustrărilor primite precum și câteva cuvinte de binevoitoare înțelegere, rostite de una din mătuși, Marussia de Baden (mama ultimului Cancelar al Imperiului), care îmi spuse, că știa că nu era nici un gând rău în nechibzuirea mea, dar că cine e tânăr și frumos, trebuie să fie foarte băgător de seamă, pentrucă lumea e foarte clevetitoare. Mătușa Marussia mi-a fost

*) Nu se potrivește cu o prințesă să poarte rochii de acest fel; mi s'a descris în amănunte toaleta D-tale; de altfel mi s'a spus că te prindea foarte bine.

dragă pentru bunătatea ei, și cu toate că nu eram menite să ne mai întâlnim vreodată, mi-a rămas pentru totdeauna scumpă amintirea ei. Nu uit niciodată cuvintele binevoitoare; ele alcătuesc o comoară tainică din care sorb lumină în zilele de întuneric.

Peste puțin începu carnavalul; unchiul și mătușa mea de Connaught ne ispitiră să ne coborîm din tribuna prefectului unde eram pompos instalați printre lumea oficială, tocmai cum i-ar fi plăcut Regelui Carol. Dar Ducele și Ducesa de Connaught, la adăpostul domino-urilor ne aruncau confetti în obraz și-și băteau joc de noi pentrucă ne țineam așa de țepeni. Cum își poate oricine închipui, ne scoborîrăm cu mare grabă dela locurile noastre de cinste și după ce ni se dădură măști și domino-uri, ne găsirăm deodată în mijlocul unui grup vesel care ne învălmăși într'o gloată de oameni ce glumeau, râdeau și se îmbulzeau.

A fost și o bătaie de flori la care îmi prefăcui trăsura într'un adevărat boschet de ramuri de portocal încărcate cu fructe de aur. Îmbrăcată toată în alb, stam la umbra boschetului, în tovărășia a două din tinerile fete Festetics, May și Alix, rude depărtate ale soțului meu prin bunica lor care fusese Prințesă de Baden. Aceste două fete frumușele mă iubeau foarte mult și mă priveau ca izvorul tuturor bucuriilor, și zilele ce le petreceau alături de mine, li se păreau zile fără seamăn de luminoase. Mai târziu, May se căsători cu Prințul de Fuerstenberg și viața ne mai apropiă uneori una de alta, dar pe Alix am pierdut-o cu totul din vedere.

Se afla printre noi și vărul meu Boris, credinciosul meu admirator. Ne întâlneam ade-

sea cu familiile Mazzarinos şi Xantos. Am făcut într'o zi o plimbare la Cannes, într'o sindrofie pe care Unchiul desigur ar fi socotit-o prea svăpăiată. Fiind înspăimântaţi înainte, pas cu pas de către rudele noastre, nu era todeauna cu putinţă să ne ţinem de o parte ca simpli privitori. Ele, obişnuite să petreacă, nu puteau pricepe de ce, tineri cum eram, toate aceste plăceri ne erau neîngăduite. Ba chiar am fost şi la un bal mascat, unde toată lumea trebuia să fie îmbrăcată în alb. Vă rog să nu vă închipuiţi că eram mascaţi sau că ne-am amestecat în mulţime; oh nu! stam într'o lojă, dar totuşi eram costumată în „Princesse Lointaine", într'o lungă rochie albă lipită pe trup, cu un voal alb lung şi cu crini ce-mi acopereau urechile; avui şi eu micul meu succes. Insă bietele mici petreceri ce ne îngăduiam erau toate trecute cu grijă la catastif de către spionii puşi anume pe lângă noi, care se ţineau de paşii noştri şi apoi erau trimise Unchiului ca să le cerceteze, fierbând de mânie, cât îi poftea inima.

Unchiul, care fusese prieten cu Napoleon al III-lea, arăta puţină căldură Franţei republicane. Ne îngăduise, cam fără voe, să mergem la Nisa; privea întotdeauna Franţa ca pe o ţară primejdios de uşuratecă şi afară de aceasta nu admitea republicile; pentru el un preşedinte nu era pe acelaş nivel cu un rege, oricât de mare ar fi fost importanţa ţării lui. Aşa dar, Regele Carol stătu mult la îndoială până să hotărască dacă putea da voie soţului meu să facă o vizită preşedintelui Felix Faure, care se afla la Nisa; după părerea Unchiului era o mare concesie, care nu-i venea la socoteală:

un principe de coroană să facă prima vizită unui preşedinte i se părea ceva jignitor. In ziua de azi, aşa ceva ne face să zâmbim, dar mi-aduc aminte că atunci, această chestie dădu naştere la nesfârşite tratative. La urmă se hotărî că Prinţul putea să facă prima vizită, cu condiţia ca Felix Faure să vie în aceiaş zi să-mi prezinte omagiile sale. Felix Faure era un bătrân arătos, înalt, cu mustăţi mari albe; de fapt avea aproape înfăţişarea unui aristocrat. Imi închipui totuşi că n'a prea fost interesantă convorbirea dintre noi; a fost un schimb de fraze de curtenie convenţională. Nando a fost totdeauna foarte timid, iar eu pe acea vreme nu mă pricepeam deloc la politică şi sunt sigură că n'am găsit nimic de spus bătrânului şi impozantului gentilom.

In drum spre România ne oprirăm câteva zile la Florenţa, ca să vedem pe soacra mea. Florenţa în Mai, sub năvala florilor, a fost pentru mine o revelaţie. Mi-era dragă fiece piatră a ei, şi fiindcă persoana ce ne conducea, era adânc pătrunsă de farmecul ei, îşi răsfrângea emoţia şi asupra noastră, aşa încât fiece biserică, monument, colţ de stradă sau privelişte, câştiga în ochii mei o deosebită preţuire. Mi-a rămas pe veci neuitată o plimbare la Fiesole şi minunata privelişte a oraşului văzut de sus, cu solemni chiparoşi înălţându-se monumental deasupra pajiştei de proaspătă verdeaţă. Lalelele, stânjeneii, narcisele şi trandafirii ce se vindeau la fiece colţ de stradă mă umpleau de o emoţie fără seamăn.

Apoi veni rândul Veneţiei; timp de trei zile a fost un vis de frumuseţe, dar fiind ultimul popas înainte de întoarcerea la cătuşele noastre, întâia mea iniţiere în farmecul „perlei

Adriaticei" a fost întunecată de o grea melancolie. Şi apoi, a trebuit să mă despart acolo de Gretchen, a trebuit să pierd pe blânda şi neînfricoşata mea aliată. Imi pare rău să mărturisesc că, pe atunci, întoarcerea în România, mi se părea întoarcerea la închisoare — dar e mult de atunci...

La sosirea noastră în Bucureşti, soţul meu, cu totul întremat, îşi reluă îndatoririle militare, iar dela mine se aştepta să mă potolesc şi să fiu o prinţesă mică şi cuminte, fără pic de fantezie, şi care să se supună cu blândeţe la fiece poruncă a severului Rege. Aceasta însă, din nenorocire, nu era tocmai idealul meu, aşa dar, urmară încă mulţi ani de luptă, ba chiar răstimpuri primejdioase în care totul s'ar fi putut nărui. De ambele părţi domnea o uimitoare lipsă de pătrundere a sufletelor; aşa dar multă zizanie se ivi, iar, spre paguba noastră, se găsi un număr prea mare de fiinţe care-şi puneau mintea să facă rău în loc de bine, şi să semene zavistie în loc de pace.

Se făcu, pe acea vreme, o greşeală de neiertat, care aduse mai târziu nesfârşite necazuri.

După obiceiul său, înnăscut, de a complica până şi cele mai simple chestiuni casnice şi de a le preschimba în afaceri de stat, Unchiul îşi puse în minte, cu greoaie chibzuire, să găsească o guvernantă pentru Carol care era pe atunci de şapte ani. Metoda deosebită prin care Unchiul ne strivea voinţa, consta în a face orice lucru în numele guvernului său; de câte ori, trebuia să se impună vreo stavilă neplăcută, vreo jignire, sau vreo renunţare tinerei şi mult încercatei noastre căsnicii, Regele o făcea în numele opiniei publice, iar miniştri, în perindarea lor, erau întrebuinţaţi, unul după altul, ca sperietori, astfel încât în tot timpul tinereţii mele, cuvântul de „ministru" era sinonim cu „capul răutăţilor". In ochii mei, înfăţişau o sectă specială, a cărei scop era de a înlătura orice era plăcut, de a împiedica orice libertate şi de a face din viaţa toată, un chin nesuferit în loc de o călătorie încântătoare prin meleaguri pline de soare. Privit fiecare ca o simplă fiinţă omenească, părea destul de binevoitor; de fapt erau foarte umani şi chiar prietenoşi, dar când se servea Unchiul de numele lor, ajungeau pricini de spaimă sau cel puţin de plictiseli şi de renunţări.

Alegerea unei guvernante pentru fiul nostru, a fost un prilej pentru Unchiul, de a-şi pune în joc toate bateriile. Mai întâi, declară că România nu ar primi niciodată o educatoare străină care să nu fi crescut mai înainte un rege sau o regină; aşa dar, era cu neputinţă ca soţul meu sau eu, să avem vreun amestec în alegerea ei. Adăugă apoi că el singur era în stare să găsească o asemenea comoară fără preţ, că de fapt o şi găsise, şi că pretindea de la noi să ne învoim cu alegerea făcută de el: era vorba de o doamnă engleză care crescuse pe regina Olandei şi care era foarte prietenă cu familia de Wied.

Eu înţelesei îndată la ce trebuia să mă aştept dela acea persoană: avea să fie un spion, un duşman în tabără, o fiinţă care avea să primească ordinele dela „palatul cel bătrân", care avea să fie aliata Marelui-Inchizitor şi a tuturor celor ce mă persecutau. Gândul acesta nu-l putui răbda; îmi păru o ameninţare îm-

potriva păcei ce domnea în biata noastră căsuță.

Totuşi de dragul soţului meu, pe lângă care se făceau mari stăruinţi, cu toată împotrivirea ce o arătasem, şi trecând peste faptul că aveam şi eu candidata mea în persoana unei femei bune şi blânde pe care o cunoscusem în Anglia, primii să văd pe educatoarea în chestie, cu condiţia că de nu-mi va plăcea, voi avea dreptul s'o spun şi că atunci se va renunţa la această alegere. La urma urmei s'ar fi putut să-mi placă şi atunci toate ar fi mers bine.

Persoana în chestie fu, aşa dar, adusă la Sinaia ca s'o vedem şi primită la Castelul Peleş cu braţele deschise şi cu multe semne de afecţiune, dar îndată ce dădui ochii cu ea mi se stinse toată nădejdea; înţelesei că mi se adeveriseră cele mai rele temeri. Femeia aceasta, avea toate însuşirile ce nu le puteam suferi: era lătăreaţă, greoaie, cu ochii mari bulbucaţi şi ficşi, cogeamite nasul cărnos şi o gură respingătoare; era vulgară, de o vulgaritate pe care nu o putea cântări deplin decât cineva din aceiaşi naţionalitate cu ea. Glasul ei era vulgar şi grosolan, vorba-i mitocănească şi neşlefuită. In limbajul copiilor, s'ar fi putut zice că era „o gogoriţă". Faptul numai, de a o vedea te izbea ca o zguduire, iar vorba ei întregea înfăţişarea ei repulsivă.

Incercai să lămuresc că nu era nici o reavoinţă în antipatia mea, că nădăjduisem s'o pot accepta, dar pentru pacea viitoare, trebuia să declar că mi-era cu neputinţă să trăesc alături de o femee de felul ei, mai ales având-o ca mentor al fiului nostru, şi că ar fi o greşală nemiloasă să mi se impună prezenţa unei per-

27

Principele Carol la vârsta de 10 ani

soane care, dela început, îmi strepezea dinții și mi-era nesuferită.

Incercai să fac pe soțul meu să înțeleagă că dacă cedează, ar aduce nenorocirea în casa noastră; știam bine că se făceau presiuni asupra voinții lui și-i spusei că ar fi mai bine să fie dârz dela început, decât să se învoiască la ceva ce ne-ar turbura viața și nu s'ar putea sfârși decât cu un dezastru. Prințul împărtășea instinctiv părerea mea; și lui îi displăcea înfățișarea acelei femei, dar era sfâșiat între antipatia lui instinctivă și dorința-i de a face pe plac Unchiului. Din nenorocire, omul la tinerețe e prea drastic în grai; întrebuințează cuvinte prea tari și se arată prea furtunos în simpatiile și antipatiile lui. Noi, în familia noastră, eram din fire, dedați la exagerări în rostiri: adjectivele noastre erau felurite, numeroase și usturătoare; așadar, mărturisirea prea tăioasă a protestării mele, în loc să convingă pe ceilalți fu socotită încăpățânare, iar la urma urmei, Nando cu toate că, în inimă, împărtășea părerea mea, se lăsă târît de partea celor cari aveau puterea. Cedă și persoana nedorită rămase să facă parte din căminul nostru, ba încă mai mult, își făcu treptat între noi un loc însemnat.

In acea zi, plânsei din toată inima, cu capul pe vastul piept al bătrânei Green.

Cu toată groaza instinctivă ce aveam de Miss W., îmi pusei în minte, să mă învoesc cât se putea cu situația de fapt destul de rea. Dar Miss W. nu încerca nicidecum să-mi câștige simpatia. Știa că are înalte protecții și de la început simții că fiece prilej dușmănia ei înpotriva mea. De bună seamă, eram încă foarte tânără și aveam multe de învățat, însă dra-

gostea mea de mamă era cât se poate de puternică; îmi adoram copiii şi faptul de a ne sili să trăim alături de o fiinţă care-şi primea poruncile de la alţii, fusese o greşeală care zdruncina totul. Asta se chema cu adevărat a-şi vârî cineva degetul între coajă şi pom. Afară de aceasta era o dărâmare a fericirei noastre casnice, deoarece Miss W. de la început îşi puse mintea să îndepărteze sufletul copilului nostru de noi, găsind cusur la orice făceam şi purtând mereu vorba la Palat împotriva noastră. Lucrul acesta însă, nu-l aflarăm decât mai târziu. Din prima zi Miss W. se arătă nesupusă, se amestecă în toate şi se purtă cu insolenţă; nu puteam niciodată să mă apropiu de copilul meu, fără gâlceavă şi discuţii. In orice lucru cerea părerea vechiului Palat şi se purta faţă de soţul meu şi de mine, parcă am fi avut şi noi nevoie de o educatoare. Cred că trebuie să fi avut, din fire, gânduri murdare, căci mai tâziu, când aflai tot ce spusese despre noi, rămăsei încremenită.

Nu voi povesti tot necazul îndurat în cei doi ani ai domniei ei; a fost răstimpul cel mai negru al tinereţii mele şi din el au răsărit nesfârşite necazuri şi dureri; până în ziua de azi, cu toate că sunt atâţia ani de-atunci, nu pot gândi cu linişte la acea vreme .

La urma urmei, se îmbolnăvi Carol de febră tifoidă în toamna anului al doilea şi a fost cât pe-aci să moară. Eu plecasem într'o călătorie cu mama, deoarece acea fiinţă îmi făcuse căminul nesuferit; mă întorsei cu toată graba, iar Miss W. privi sosirea mea ca ceva nechemat.

Imi aduc aminte de o noapte grozavă când stam pe un scăunaş, la patul copilului, iar duşmana mea intră, se boldi la mine cu ochii ei holbaţi de căpcăună şi mă întrebă brutal „dacă îmi dădeam seama de starea copilului", vrând cu aceasta să-mi spună că doctorii nu mai aveau nădejde. Mă uitai mâhnită la faţa ei urâtă şi răutăcioasă şi răspunsei cum au răspuns mulţi alţii: „Câtă vreme e viaţă, e şi nădejde" şi-mi aduc aminte cum mă miram că sunt pe lume astfel de monştri.

In acea noapte trecu criza. Carol nu muri, dar ca şi tatăl său avu o lungă şi grea convalescenţă care îmi fu nesuferită, din pricină că era de faţă femeia de care nimeni nu vroia să mă scape. Afară de aceasta, mai erau numai două luni până la naşterea celui de-al treilea copil al meu.

In acele mohorâte zile de Noembrie, bătrâna Green era singura mea mângâiere, precum şi mititica mea Elisabetha. Era o fetiţă frumoasă cu chip solemn, care chiar la acea vârstă fragedă, avea un simţ puternic al datoriei. Mă împrietenisem şi cu sora de caritate româncă ce îngrijise pe Carol; o numeam Lizica cu toate că nu era acesta numele ei. Lizicăi îi plăcea veselia şi viaţa îndestulată, îi plăcea mâncarea dela noi şi zâmbia întotdeauna; ea singură mai însenina mâhnirea din camera bolnavului.

Iar în Castelul Peleş trona neclintită verişoara Charley mult preţuită de Rege şi vocea ei dulce adăuga mereu câte o şoaptă împotriva „bietei Missy", veşnic în disgraţie.

Prevestisem că al treilea copil al meu, are să fie un copil al lacrimilor, căci pe acea vreme, nu era noapte în care să nu adorm plângând. Dar prevestirile mele dădură greş când mi se

născu fetiţa la Gotha, în 9 Ianuarie 1900, căci a fost din prima zi, un copil al bucuriei şi al soarelui. Se înfăptuise această minune; veselă, zâmbitoare şi uimitor de drăgăstoasă din cea mai fragedă copilărie, a fost mai mult decât o mângâere pentru mine, a fost o revelaţie, şi o iubeam cu o iubire ce nu se poate descrie; nu puteam s'o las o clipă din ochi, era pentru mine o solie de pace şi de nădejde.

O botezarăm Maria, după Mama mea şi mama ei, dar o poreclirăm Mignon şi acest nume i-a rămas pentru todeauna. Pentru noi ea e Mignon, numai Mignon, şi nu va fi niciodată altceva.

Mama, ştiind ce amară umilire şi ce chin era pentru mine traiul sub acelaş acoperiş cu duşmana mea neîmpăcată, îmi căpătase dela Unchiul, învoirea să vin la ea câtva timp înainte de sosirea copilului şi de aceia s'a născut Mignon la Gotha.

Acest răstimp de pace şi de dragoste, după turburările, gâlceava şi tristeţea de acasă, a fost ca o reînviere, iar binecuvântata şi sănătoasa bunătate a mamei, priceperea şi vitejia cu care luptă pentru mine, îmi rămân neuitate în toate zilele vieţii.

Şederea mea la Gotha se prelungi până în toiul primăverii, căci se ajunsese la înţelegerea ca Miss W. să plece înainte de întoarcerea mea în România, dar fiindcă şi Unchiul şi Aunty nu se puteau despărţi de favorita lor, trecu multă vreme până să se îndure s'o lase să plece. In timpul acestor câteva luni, am fost despărţită de Carol, dar Elisabetha era cu mine şi se uita cu mirare serioasă la noua surioară care intrase în viaţa ei.

Ne plăcea mult marele castel din Gotha, o clădire măreaţă în formă de potcoavă pătrată, aşezată la o oarecare înălţime deasupra oraşului şi având o imensă curte interioară. Părinţii mei, locuiau numai un etaj din castel şi-l împodobiseră în mod încântător cu preţioase mobile vechi şi splendide covoare orientale. Centrul apartamentului îl forma un „Saal", adică un mare salon unde ne adunam toţi pentru a lucra, mai ales sculptură sau pirogravură pe atunci la modă; alteori pictam sau brodam.

Era o viaţă de familie fericită, armonioasă şi plină de îndeletniciri plăcute. Sora mea cea mai mică, Beatrice, creştea mare; era cât se poate de deşteaptă şi cea mai încântătoare şi hazlie tovarăşă; eram foarte prietene amândouă. Veniră şi Ducky dela Darmstadt şi Sandra dela Langenburg; în castel era loc pentru mulţi, şi apoi veni şi Gretchen Gazert, prietena tuturor şi cea mai harnică la lucru; „Gretchen für alles" *) aşa o numeam noi, era răbdătoare, gata la jertfe, plină de voe bună, născută parcă pentru a ajuta şi a aduce pace; o fată bălaie, drăgălaşe, blândă, a cărei soartă s'a împletit cu a noastră în tot timpul vieţii.

Da, ne era drag castelul din Gotha, dar cu un an înainte ne lovise acolo o mare nenorocire: moartea singurului nostru frate, Alfred. Eram toţi adunaţi pentru nunta de argint a părinţilor noştri; veniserăm mulţi musafiri, printre cari unchiul Alexis, unchiul Serge, frumoasa Aunt Ella şi alţii. Trebuia să se dea mai multe serbări, dar Alfred era bolnav şi nu era în stare să ia parte la nici o festivitate. Zăcea

*) Gretchen bună la toate.

palid şi grozav de slab, într'una din camerele etajului de jos şi viaţa lui tânără se stingea încet. Peste scurtă vreme fu dus la Méran, dar noi nu-l însoţirăm. Nu ştiu dacă părinţii mei, ghiceau că i-e aşa de aproape sfârşitul; surorile mele, desigur, nu-l ghiceau, astfel încât moartea lui fu pentru noi o lovitură sdrobitoare. Eram toţi aşa de sănătoşi, aşa de voinici, boala era ceva necunoscut în familia noastră, şi acum iată că se prăpădise Alfred, singurul băiat, cel mai mare dintre noi ; prima spărtură în frontul nostru...

Murise singur de tot, la Méran; nu erau lângă el decât preceptorul lui francez şi credinciosul Rose; nu puteam răbda gândul că murise departe de noi...

Niciodată nu voi uita ziua în care fu adus la Gotha trupul lui neînsufleţit. Eram cu Mama în odaia ei, toate îmbrăcate în cel mai adânc doliu, aşteptând să intre în curtea castelului, funebrul alai.

Deodată începură să sune clopotele bisericilor din Gotha şi auzirăm sunetele înăbuşite ale unui marş funebru, iar Mama, totdeauna atât de potolită în mişcări, atât de stăpână pe ea, căzu deodată în genunchi făcându-şi cruce de nenumărate ori şi apoi izbucni în plâns. Mama! Mama care totdeauna îşi ascundea orice emoţie... Era o privelişte care ne zdrobea sufletul: Mama plângând pe primul ei născut... Căzurăm toate în genunchi alături de ea, pe când ni se părea că fiecare sunet al clopotelor ne izbea în cap şi în inimă...

Mi se pare că era luna Aprilie când a trebuit să mă smulg din căminul dela Gotha şi din cercul familiei mele, pentru a întâlni pe Nando, pe Unchiu şi pe Aunty, la Abazzia unde aduseseră pe Carol cu o guvernantă nouă, căci însfârşit se renunţase la fatala Miss W., dar nu fără nesfârşite şi neplăcute desbateri. Eşise Mama biruitoare, dar de atunci nu mai fură între ea şi Unchiul decât legături de simplă curtenie.

Noua guvernantă, o oarecare Miss Ffoliet, de origină irlandeză, alcătuia un contrast absolut cu premergătoarea ei; era înaltă, slabă, cam sfioasă, foarte distinsă şi neîncrezută. Fiind cât se poate de mioapă, avea o privire cam nehotărîtă şi ştearsă şi când îţi dădea mâna o simţeai moale şi fără vlagă; totuşi îmi plăcea. Nici de data asta, nu ni se dăduse voe să alegem noi, dar această nou-venită în căminul nostru, fu primită de toţi cu bună voe. N'aşi putea spune cum a trecut Regele peste faptul că Miss Ffoliet nu crescuse pe nici un rege şi pe nici o regină; nu ni se dădea voe să punem întrebări, n'aveam alt de făcut decât să ne supunem decretelor regale.

Nando era îngrijitorat la gândul că poate nu m'aşi învoi cu noua autoritate, dar eu n'aveam altă dorinţă decât pacea; mie niciodată nu mi-au plăcut turburările şi gâlceava şi nici n'am fost eu vreodată aceia dela care a pornit neînţelegerea; n'am înţeles niciodată de ce le place oamenilor să fie aspri şi răutăcioşi unii faţă de alţii. Sunt însă unele situaţii ce nu se pot răbda; degeaba ar încerca cineva să se învoiască cu nişte fiinţe nesuferite peste fire, şi Miss W. era dintr'acelea; trebuise neapărat să fim mântuiţi de acea apăsare strivitoare pentru suflet.

Nu m'aşi ţine de strictul adevăr dacă aşi lăsa să se înţeleagă că după venirea lui Miss Ffo-

liet ar fi încetat toate necazurile, conflictele şi persecuţiile; ar fi să cerem prea mult dela o lume rânduită de oameni; se stabilise însă o oarecare pace şi bună învoire, iar amândouă părţile învăţaseră treptat să dea şi să primească.

Mignon era o încântătoare adăugire la cercul familiei noastre; nu-şi poate nimeni închipuì un copil mai dulce şi mai fericit. Totdeauna o asemuiam cu unul din acei bujori mari trandafirii, cu miros dulce, care au o culoare sidefie, sunt răcoroşi la pipăit şi dau atmosferei unei camere o încântătoare prospeţime. Tocmai aşa era Mignon în felul ei. Părul ei era bălan ca tortul de cânepă şi buclat, pieliţa obrazului ca o scoică de un trandafiriu deschis, buzele ei aveau croiala unui adevărat arc al lui Cupidon, ochii erau prelungi şi visători, cu sprâncene bine desenate şi gene lungi de o nuanţă mult mai închisă decât a părului. Nimic nu turbura vreodată paşnica bună voe a lui Mignon; pentru mine era o deplină bucurie. Elisabeta era de o frumuseţe mult mai clasică; a fost totdeauna un copil solemn, cam auster şi tăcut, care nu-şi putea da pe faţă simţirile. Şi apoi Mignon venise ca o rază de lumină în mijlocul unui întuneric greu, într'un ceas în care pierdusem încrederea în viaţă. Mignon fusese una din punţile însorite ce duc spre nădejde, şi ni se ivesc uneori în viaţă; apoi răspundea iubirii mele cu nespusă duioşie...

Aceste amintiri nu sunt nicidecum politice, însă deoarece Regele Carol, era unul din politicienii vremii lui, iar atmosfera în care am trăit, dela vârsta de şaptesprezece ani fiind îmbibată de politică, simt că zugrăvirea vieţii mele n'ar fi exactă dacă n'aşi schiţa pe câţiva din cei cu care lucra Unchiul şi n'aşi descrie pe unii din „miniştrii" de care se servea să ne înnăbuşe tinereţea.

In România, politica e mereu în stare acută, lumea se cufundă în ea cu căldura firii latine, sentimentul pentru partid e aprig şi intens. Pentru un anglo-saxon limbagiul întrebuinţat de adversari unul faţă de altul în parlament, în presă şi chiar în convorbiri, te buimăceşte, ca să nu zic mai mult.

Pe vremea Unchiului erau două partide bine definite: conservatorii şi liberalii, dar printre conservatori era o tendinţă spre disidenţă, care dădu naştere „Junimei". Soţul meu avea buni prieteni printre junimişti.

După cum am mai spus, când ne-am căsătorit erau la putere conservatorii cu Lascar Catargiu; era un bătrân boer moldovean, cumpănit la minte, sincer la vorbă şi cu fire potolită; avea accentul moldovenesc şi liniştita lui chibzuială era întărită de un bun simţ neturburat şi temeinic. Soţia lui, o doamnă cam în vârstă şi foarte cumsecade, nu era înzestrată cu frumuseţe, căci nasul ei ocupa o parte prea mare din obraz, însă dacă nu era cu haz la vorbă, avea o duioşie de mamă. Când era la putere soţul ei, îşi dădea osteneală să fie elegantă şi-mi amintesc cum la un bal al curţii, am apărut într'o seară ea şi eu în aceiaşi toaletă în culoarea „eau de Nil" *), model creat de Spitzer, cu singura deosebire că vârsta şi înfăţişarea noastră, fiind cât se poate de diferite, nu ne prindea pe amândouă în acelaş

*) Verde deschis.

chip. Această pereche de oameni de ispravă dispăru de pe pământ în prima mea tinereţe, aşa încât nu se întâlniră timp îndelungat, cărările noastre.

Dimitrie Sturza, şeful partidului liberal, trăi mult mai mult şi jucă un rol mai mare în viaţa mea; el a fost unul din cei mai des întrebuinţaţi ca gogoriţă şi mi se pare că, la drept vorbind nu numai de formă se servea Unchiul de numele lui; Dimitrie Sturza era în adevăr omul care cu toată convingerea opunea veşnice obiecţiuni. Uscăţiv, cărunt, violent, era un omuleţ pătimaş, sectar, şi certăreţ ca un fox-terrier, dar era un om de valoare şi cât se poate de inteligent. O trăsătură carecteristică pe care cu multă bucurie o relevau toţi caricaturiştii, era o lacrimă ce-i curgea necontenit dintr'un ochi; niciodată nu l'am văzut fără acea lacrimă. Ba uneori, mi-a dat speranţe deşarte în privinţa adâncimii sentimentelor lui. In nevinovăţia mea, îmi închipuiam că această lacrimă izvora din emoţiunea ce o deşteptam în el, când aveam să-l rog de câte ceva, dar acea lacrimă, din nenorocire, cu toate că nu o pot numi lacrimă politică, nu avea nici o legătură cu emoţia, ci numai cu o glandă lacrimală prea darnică.

Dimitrie Sturdza, adevărat şef în partidul său, era şi temut şi respectat; Unchiul avea despre el o înaltă părere, iar soţia lui, născută Cantacuzino, fiica cea mai mare a plăcutei doamne bătrâne, care fusese de faţă la cununia mea, avea limba cea mai tăioasă din toată România, duhul cel mai ascuţit din tot partidul, căci „laptele blândeţii umane” nu curgea în vinele ei. Vorbele ei de spirit făceau sen-

saţie, şi nu rămânea mare lucru din cei asupra cărora îşi ascuţea tăişul umorului. Era mică, uscăţivă, mai mult temută decât iubită, şi fiind mai întotdeauna bolnavă era de-o paloare de mort. Nu cred ca ochii ei să nu mă fi privit totdeauna cu îngăduinţă.

De obicei ne mergea mai puţin bine când erau liberalii la putere; erau mai severi în păreri, mai neiertători, mai dedaţi la critică. Regele când avea pe liberali la spatele lui, ajungea „ein sehr unbequemer Herr” *). Să mi se ierte că-mi exprim uneori gândirea în nemţeşte când vorbesc despre Unchiul; educaţia şi modul lui de a gândi, erau atât de caracteristic germane, încât acea limbă caustică îmi vine instinctiv pe buze când îl pomenesc. Sturza studiase şi el în Germania, aşa încât aveau aceiaşi mentalitate şi alcătuiau o putere destul de înspăimântătoare când erau amândoi împotriva ta. Mi s'a întâmplat să intru în luptă cu ei şi loviturile ce le-am primit au fost îndeajuns de dureroase.

Nu mă pot opri de a găsi că erau mai îngăduitori conservatorii; îi întâlneai mai des în societate de cât pe liberali, şi întâlnirile noastre, erau mai puţin profesionale, ca să zic aşa, căci ei găseau de cuviinţă ca, pe lângă grijile slujbei lor, să guste şi oarecare plăceri. Cu liberalii nu mergea aşa, la ei totul era numai neînduplecată muncă, la orice ceas din zi sau din an. Imi închipui că deaceea au câştigat treptat precumpănirea şi că aveau puterea în mână mai des şi timp mai îndelungat decât conservatorii. Mai târziu, când intrai şi eu în jug, am lucrat mai adesea cu liberalii,

*) Un om cu care e greu să trăeşti.

dar în tinereţea mea nu înfăţişau pentru mine latura cea uşoară a vieţii.

Cum se întâmplă în scurgerea anilor, îmi pare rău în ziua de azi că au dispărut acei neîmblânziţi stăpâni de eri. Era greu să te învoeşti cu ei, dar într'înşii sălăşluia tăria fierului. Se pricepeau ca nimeni altul să zică „nu", iar când ziceau „da" se ţineau de acel „da", şi simţeai că ai pe ce te rezema. Azi ne aflăm într'o perioadă de tranziţie şi apoi e firea omului să-i pară rău după „fericiţii ani trecuţi", de care poate nu prea s'a bucurat în timpul cât îi trăia.

A trecut mult până să ajung să-mi dau seamă de sâmburele de mare preţ ascuns în miezul liberalilor. Când eram tânără, îmi plăcea mai bine să fie conservatorii la putere; îmi păreau mai îngăduitori şi mai puţin exigenţi.

Nu mă simt câtuşi de puţin îndreptăţită să judec sau să critic pe cei ce au fost conducătorii politici ai ţării mele; părerile mele s'ar putea uşor socoti prea feminine, prea înrăurite; fiecăruia îi place să-şi închipuie că e nepărtinitor şi totuşi ne simţim uneori îndemnaţi să judecăm mai degrabă cu inima decât cu mintea! Bărbaţii cred că sunt neatinşi de această slăbiciune ce o numesc feminină, dar eu am văzut adesea că nu e tocmai aşa. Descrierea oamenilor politici pe care am făcut-o, nu e o schiţă critică; sunt simple însemnări despre cei ce făceau parte din cadrul propriei mele vieţi. Mai târziu, în timpul războiului, am avut bineînţeles dese prilejuri de a lucra mai de aproape cu ei.

Mulţi din cei ce au lăsat un nume în ţara asta, făceau parte din ministerul care m'a întâmpinat la venirea mea în România: Carp,

Take Ionescu, Marghiloman, Alexandru şi Jacques Lahovary, Menelas Ghermani şi alţii. Petre Carp, cu monoclul înţepenit pe ochiu, mi-a plăcut de la început. — Nu prea ştiu de ce, căci fiind nespus de ironic putea mai degrabă să-mi insufle teamă, însă mă simţeam atrasă către el; îmi plăcea obrazul lui. Avea un nas de acvilă, un cap chel de o formă ciudată, şi totdeauna înfăţişarea de a fi deosebit de curat şi de spălat. Sarcasmele lui mă intimidau, dar simţeam o mare bunătate sub înfăţişarea lui usturătoare, simţeam instinctiv că-i plăceam şi că mă înţelegea. Preţuia luptele mele, dorinţa mea de a răzbì, de a-mi croì calea şi de a-mi păstra personalitatea în ciuda stavilelor. Intr'o zi mi-a spus: „N'am nici o grijă despre viitorul d-tale". Cam mirată, îl întrebai de ce. „Pentrucă am văzut cum de nenumărate ori ai biruit şi cum ai eşit din încurcătură". Aceste vorbe mi-au dat de gândit. Intr'adevăr încurcăturile mele mă duseseră uneori până la marginea prăpastiei, dar niciodată nu trecusem acea margină; mă miram totuşi, că Petre Carp urmărise diferitele mele întâmplări, nu-mi închipuisem că această importantă personalitate, avea faţă de mine altă luare aminte decât cea cerută de relaţiile noastre oficiale. Dar aici mă înşelasem; mulţi aveau, de pe atunci, privirea aţintită asupra mea, cântăreau părţile bune şi rele ale firii mele şi se întrebau cu gândul la binele ţării, ce va fi dormind ascuns în această nesupusă tânără femeie. Eram prea târâtă de înfrigurarea vieţii pentru a sta să cuget la însemnătatea mea din punct de vedere naţional. A trecut multă vreme până să mă privesc pe mine însămi ca având o însemnătate, şi asta lămu-

reşte pentru ce simţeam o dureroasă mirare când vedeam că se pun mereu stavile în calea vieţii mele; doream atât de tare să fiu lăsată în pace, dar aceasta nu mi-a fost hărăzit, nici atunci, nici mai târziu.

Toţi Lahovăreştii erau cât se poate de deştepţi, totdeauna ştiau toate mai bine decât alţii, şi aveau o memorie nemaipomenită, pe care a moştenit-o şi generaţia următoare, bărbaţi ca şi femei. Erau patru fraţi, dintre care doi, Alexandru şi Jacques, erau miniştri când am venit în România.

Cu Alexandru Lahovary n'am avut vreo cunoştinţă mai apropiată, dar îmi amintesc de el ca de un om cu favoriţi aproape negri, plin de bunăvoinţă, însă cu gândul aiurea şi care îşi purta capul parcă tot ar fi căutat ceva mai departe de ceea ce se afla în odaie. Pricina era obiceiul lui de a-şi urma gândurile chiar în zgomotul unui salon. Pe soţia lui, numită deobiceiu Madame Symka, o cunoşteam mult mai bine. Era „une grande élegante", purta totdeauna ultima modă din Paris. Cum am mai spus la început, mă cam intimida; plină de demnitate şi deosebit de deşteaptă, singură din tot partidul conservator, putea să ţină în frâu pe doamna Sturza. Avea un duh totdeauna gata să pună vârf oricărei răutăţi spuse de vreo doamnă din partidul liberal; în acest duel al limbilor tăioase, Madame Symka era un adversar de netăgăduită însemnătate.

Generalul Jacques Lahovary, ministru de război, era un domn plăcut, vesel, plin de bună voe, şi cu toate acestea un militar de seamă. Era foarte preţuit de Regele Carol, dar mai puţin de soţul meu, care în tinereţe judeca sever şi osândea uşor pe cei ce erau socotiţi

ca având o purtare uşuratecă; generalul avea o fire de cuceritor de inimi, iar Prinţul desaproba aventurile lui galante. Purta mustăţile lăsate în jos, monoclu, şi avea un nas mare, coroiat, între doi obraji cam buhăiţi. Mi-aduc aminte că ascultam fără să le prea înţeleg poveştile ce se spuneau despre el, şi cu toate că de obicei împărtăşeam părerile soţului meu, simţeam o oarecare simpatie către Jacques Lahovary, din pricina neasemănatei şi veselei lui curtenii. Iubitor de orice era feminin, găsea vorbe plăcute şi pentru sfioasa mică prinţesă.

Alexandru Marghiloman era omul elegant al partidului, bine îmbrăcat, zâmbitor, apropiat şi plăcut în purtare. Era bogat, ţinea cai de curse şi avea o casă întocmită cu belşug. Ii plăcea să primească şi primirile lui dovedeau o largă risipă şi oarecare dorinţă de a uimi. Relaţiile noastre înfăţişau pentru mine latura plăcută şi uşoară a vieţii; la el politica părea de mai mică însemnătate decât câştigătorii Derby-ului, decât Parisul, „le monde où l'on s'amuse" *) şi eleganţele modei.

In locuinţa lui de vară lângă Buzău soţia lui, născută Ştirbey (mai târziu d-na Ion Brătianu) de care am mai vorbit, îi ajutase să întocmească o prea frumoasă grădină. Tot acolo îşi avea herghelia. Ne plăcea foarte mult să mergem la vila „Albatros"; ne aducea aminte de viaţa în ţările străine; îmi plăceau caii şi preţuiam mult căpşunile cultivate, precum şi frumoşii trandafiri care deosebeau casa lor. O zi petrecută la vila lui Marghiloman era

*) Lumea în care se petrece.

totdeauna o zi plăcută și Marghiloman ne făcea să uităm cu totul că era „ministru".

Take Ionescu, atât de bine cunoscut și în Anglia, era un orator strălucit și trecea drept un om foarte deștept și foarte plăcut. In discuțiunile dintre Rege și Prințul îi auzeam schimbând păreri asupra acestui tânăr plin de făgăduințe, despre care amândoi povesteau că va avea o carieră strălucită, însă totdeauna adăugau: „numai de te-ai putea bizuì pe caracterul lui". Nu prea înțelegeam ce voiau să zică; când întrebai pe soțul meu, îmi răspunse că Take Ionescu n'avea moralitate în politică. Totuși până în ziua de azi, nu sunt deplin lămurită asupra înțelesului acestor cuvinte. — N'aș putea spune că moralitatea și politica au multe legături între ele, dar îmi închipui că și aci, ca în toate lucrurile, sunt trepte deosebite — Take Ionescu avea inima călduroasă și plină de înțelegere, avea mintea largă, era plăcut la vorbă, însă îi lipsea curajul fizic, ceea ce totdeauna m'a mirat. Intr'o zi chiar mi-a mărturisit pe față, dar aceasta s'a întâmplat mult mai târziu și nu-și are locul aici.

Despre Menelas Ghermani știam foarte puțin lucru; aflasem numai că trecea drept un ministru de finanțe neîntrecut. Avea un tic ciudat, un fel de strănutat ce semăna a lătrat, care-i întrerupea toate frazele. Mi se pare că era un om de ispravă și vrednic de încredere, dar a murit înainte de vreme.

Acum, să ne întoarcem la Dimitrie Sturza, omulețul cărunt, tare ca diamantul, tot numai voință și îndărătnicie. N'am despre el decât două amintiri mai personale, una tragică și una comică, dar chiar și cea tragică avea

după cum se va vedea, latura ei plină de umor. Amândouă sunt vrednice de povestit, fiind un semn al vremurilor de atunci.

Am avut destule necazuri cu doamnele mele de onoare și aceasta mai ales din pricină că „der Onkel", în scopul de a-mi desăvârși educația, da să înțeleagă persoanelor numite pe lângă noi, că aveau să se supună lui și nu nouă; așadar decâte ori se isca vreo neînțelegere între noi și ele, Unchiul, din principiu și odată pentru totdeauna, lua partea lor împotriva noastră. Aceasta le dădea precumpănire, deoarece ghiceau îndată că în orice conflict vor fi susținute. Pe acea vreme era bine văzut acel ce dădea prilej de neînțelegeri; dreptul ce-și luau toți, de a se plânge de noi făcuse din viața noastră un vis urât, deoarce eram lăsați pe mâna celor ce ne serveau și puteau în fiece clipă să scornească un prilej pentru a se socoti jigniți. Din această pricină, Prințul și cu mine am avut de îndurat ceasuri de amară umilire. Nouă nu ne asculta nimeni păsul cu nepărtinire; de la început, se dădea sentința împotriva noastră. Nu ne rămânea decât să ne încleștăm dinții și să răbdăm, dar eu eram mai puțin răbdătoare din fire decât soțul meu, așadar cu toate că iubeam din suflet pacea, nu mă dădeam învinsă.

Astfel se întâmplă că, într'o oarecare zi de zece Mai, cu totul pe negândite, am jignit pe o doamnă a mea de onoare. Era câtăva vreme înainte de nașterea celui de al patrulea copil, al doilea fiu al meu, Nicolae. Neputând în timpul acelor câteva luni să iau parte la ceremonii religioase, fusese vorba să asist numai la defilare, unde aveam să întâlnesc pe ceilalți membrii ai familiei regale întorcându-se

dela Te-Deum-ul oficial. Făcui deci o mică defilare pe seama mea, într'o somptuoasă trăsură „à la Daumont" înhămată cu patru cai. Mignon era pe atunci cea mai mică și cea mai răsfăţată dintre copiii mei; avea vreo patru ani și era un copil cu care s'ar fi putut făli orice mamă. Era într'adevăr de premiat la un concurs. Afară de aceasta avea o fire nespus de drăgălașă. Copiii mei, de la cea mai fragedă vârstă, au fost învăţaţi să ia parte la ceremoniile oficiale; li se părea ceva cu totul firesc și îi obișnuisem să le pricinuiască plăcere în loc de sfiiciune. Ziua de 10 Mai era un prilej să-i gătim cum puteam mai bine și simţeam o mândrie de mamă când îi făceam să pară cât se putea de frumoși. Eu însămi, fiind privită întotdeauna de public cu multă favoare, îmi alegeam singură rochiile pentru asemenea serbări naţionale, și potriveam cu multă grijă armonia de culori între rochie, pălărie și umbrelă.

Doamna mea de onoare venise să mă ia de acasă și era vorba să mă urmeze în trăsura doua. Eu mă înfundai, cum se cuvenea, în măreaţa mea caleașcă, ale cărei arcuri erau atât de moi încât era cât pe-aci să dau cu nasul de pământ când mă așezai într'însa, și pusei lângă mine pe drăguţa mea fetiţă care semăna cu o floare minunată din vreo expoziţie horticolă. Lacheii îmi potriveau eleganta rochie în jurul meu și eram gata să plec, când, ridicând ochii, văzui pe doamna... care aștepta singură în prag și în mod spontan, printr'un imbold al inimei o întrebai dacă n'ar vrea mai bine să meargă cu noi decât singură în trăsura doua, și îi propusei locul din faţa mea și a fetiţei. După o clipă de îndoială ea primi,

și pornirăm, iar publicul înșirat pe străzi ne întâmpină cu sgomotoase urale. Eram atât de cufundată în răspunsul ce dădeam ovaţiunilor și fericit preocupată de fetiţa de lângă mine, încât nu prea avui vreme să bag de seamă cele întipărite pe chipul doamnei... ; în mod firesc îmi închipuiam că petrecea și ea ca mine de bine; cine putea să se simtă altfel decât mulţumit sub un soare atât de radios, cu toată lumea așa bucuroasă de a ne vedea și în trăsură cu un copil așa de încântător ca Mignon?

Cât de mare mi-a fost încremenirea, a doua zi de dimineaţă, când primi dela Regele Carol o scrisoare cât se poate de neplăcută, în care mă vestea că doamna mea de onoare își dăduse demisia, pe motivul că o jignisem și o umilisem în public, așezând-o în trăsură cu spatele spre cai, în loc de a o pune lângă mine, și că el, Regele, socotea plângerea ei pe deplin îndreptăţită. Cum puteam să mă apăr?

Au fost ceasuri în viaţa mea, în care mi s'a părut că mi se surpă mintea sub povara unei prea strivitoare nedreptăţi. Cunoscui atunci una din acele ore. Fiece picătură de sânge din trupul meu se răsvrăti împotriva unei atât de strigătoare acuzări, precum și la gândul că cineva care trăise zilnic lângă mine, timp de mai mulţi ani, m'a putut crede în stare să caut s'o umilesc în public sau în orice altă împrejurare. Puteam să fiu pripită, prea spontană, nechibzuită chiar, dar să-și închipuiască cineva că eu, femeia cu inima călduroasă, neprefăcută, puteam, cu tot dinadinsul, să aștept un prilej pentru a umili pe cineva în faţa lumii, era ceva prea îngrozitor. Turburarea mea fu atât de mare încât întreaga casă alergă în ju-

rul meu cu teama să nu se năruie cumva a patra nădejde a ţării.

Bietul Nando rămăsese şi el încremenit, covârşit de nedreptatea ce se făcuse soţiei lui, dar se simţea dinainte învins, fără nădejde, căci ştia prea bine că niciodată nu era ascultat şi că degeaba ar încerca să-mi ia apărarea: eram dela început osândiţi fără vreo speranţă să ne putem desvinovăţi.

Atunci spusei înnecată în lacrimi: „Trimiteţi după domnul Sturza".

„De ce după Sturza?"

„Pentrucă m'am săturat, pentrucă e primministru şi unul din acuzatorii de căpetenie; dar am ajuns la capătul răbdării, vreau să descurc odată toate şi să spun tot ce am de spus".

Nando încercă să se împotrivească, însă în zadar; trebuia să văd pe Sturza.

Pline de îngrijorare, „nursele" *) regale şi cameristele ce se îmbulzeau în jurul meu, mă culcaseră în pat; ochii îmi erau aprinşi, tâmplele îmi zvâcneau, obrajii îmi ardeau ca focul. Cu părul vâlvoi zăceam printre perne; eram o prinţesă indignată, desfidătoare şi mânioasă, în clipa aceea cu adevărat nepoata Reginei Victoria şi fiica Mariei Alexandrovna, Mare-Ducesă a Rusiei. Şi lângă patul acestei mici vijelii regale, veni Dimitrie Sturza cu trupul lui pipernicit şi cu veşnica lui lacrimă.

Şi într'adevăr spusei tot ce aveam de spus. Toată indignarea înăbuşită în atâţia ani de asuprire, curse de pe buzele mele, vorbeam când franţuzeşte, când nemţeşte, trecând de la una la alta, nu-mi păsa de limba pe care o

*) Dădace.

întrebuinţam pe câtă vreme găseam cuvinte şi grai destul de puternic pentru a face să se înţeleagă tot ce clocotea în mine.

„N'aveţi nici unul din voi nici o milă? strigai, „nu înţelegeţi că sunt un arbore transplantat, că mi s'au smuls rădăcinile din pământul de baştină; sunt singură împotriva atâtora, străină în ţară străină, fără apărare, dată pe mâna unei ţări în care am venit plină de încredere. Dar am fost prinsă în capcană, tot ce aţi vrut de la mine a fost să dau ţării copii regali; nu vă pasă câtuşi de puţin de simţirile mele sau de durerile mele, nici de răzvrătirea mea, de singurătatea şi de luptele mele, nici de nemărginita mâhnire de a fi întotdeauna rău înţeleasă. Aţi fost mândri să importaţi o prinţesă de neam mare, v'a plăcut să aveţi o prinţesă moştenitoare frumoasă, v'aţi bucurat că eram sănătoasă şi că nenumăratele mele rude stau pe cele mai de seamă tronuri ale Europei. Dar prea puţin v'a păsat de fiinţa mea sufletească, de idealurile, de nădejdile mele, de marea şi neştirbita încredere ce aveam în voi toţi, de fata sfioasă venită din depărtări aducându-vă darul tinereţii şi al bunăvoinţei ei. Mă judecaţi rău cu tot dinadinsul, cu împietrirea sufletelor voastre, pentru că nu vreţi să vă daţi osteneala să mă înţelegeţi sau să vă purtaţi cu mine cum se cuvine să te porţi cu o fiinţă omenească. Ca păianjenii staţi la pândă, şi dacă mi se întâmplă să greşesc vă bucuraţi pentrucă vă închipuiţi că aceasta vă dă dreptul să vă sporiţi asprimea, asuprirea şi dorinţa de a mă ţine în lanţuri. Nu staţi o clipă să vă gândiţi că sunt o străină pierdută în mijlocul vostru, care toţi sunteţi acasă la voi".

„Mereu trebue să ascult cu inima sângerată acuzările ce-mi aduceţi sau bârfelile scornite pentru a-mi întuneca renumele, şi nu se găseşte unul care să ridice glasul în apărarea mea; toţi urlă laolaltă cu lupii. Se aşteaptă de la mine să mă supun cu smerenie atâtor nedreptăţi, pentru cinstea ce mi-aţi făcut primindu-mă ca soţie a viitorului vostru rege, dar eu atâta vă spun că despre partea mea socotesc că tot atâta cinste v'am făcut eu. Se aşteaptă de la mine să ascult şi de glasul fiecărui trecător, dar mai este şi alt glas, glasul străbunilor mei; nu e vorba numai de părerile fiecărui trecător, e vorba şi de inima femeii pe care o chinuiţi".

„Ştiu bine că este între noi o diferenţă de rasă: sunt anglo-saxonă, iar voi sunteţi latini. Sunt din fire încrezătoare; cred în Bine, în Dumnezeu, în Dreptate, în Dragoste şi Milă; voi sunteţi sceptici, cinici, la voi nimic nu e sfânt, vă bateţi joc de toate, peste tot vedeţi urăciune şi trădare, nu credeţi într'o inimă curată. Voi vedeţi latura neagră şi întunecată a oricărui lucru, pe când eu văd pe cea luminoasă. Eu cred în idealuri, în credinţă, în cinste, în bunăvoinţă; nu sunt mereu în căutarea lupilor cu blană de miei, a căror cuvinte sunt toate minciună. Dar şi un latin şi o anglo-saxonă s'ar putea înţelege dacă n'ar fi făţărnicie şi înşelăciune, dacă n'ar fi o dorinţă ascunsă şi vicleană de a mă prinde în mreajă, de a mă găsi vinovată şi astfel de a căpăta pe nedrept putere asupra mea".

„Am venit în România ca un viteaz tânăr şi vesel, gata să intru în rândurile voastre, să mă închin la steagul vostru, să păşesc neînfrântă alături de voi, cu un cântec pe buze, bucuroasă de orice greutate, de orice străduinţă, poate prea îndrăzneaţă şi neascultătoare, dar a voastră cu inima şi cu sufletul".

„Dar nu mă pot prinde în luptă cu vicleşugul vostru, nici cu şireteniile şi capcanele voastre, cu meşteşugita voastră făţărnicie; sunt ursită să fiu mereu învinsă dacă armele voastre sunt bănuiala şi înşelăciunea. Dar a cui e ruşinea? A mea ori a voastră?"

„Astăzi învinuirea că de bună voie am jignit pe doamna de onoare şi că aşi fi pândit pe ascuns un prilej public pentru a o umili, e ceva atât de revoltător, e o nedreptate atât de strigătoare, încât la urma urmei se svârcoleşte şi viermele strivit; întemniţatul nu mai poate îndura. Răbdarea mea a ajuns la capăt, aşa dar am trimis după d-ta, primul ministru, ca să-ţi spun că m'am săturat de toate, că nu mai pot răbda nimic, m'am hotărît să părăsesc ţara, dacă lucrurile au de gând să meargă tot aşa; am să-mi scutur de pe picioare ţărâna ei şi să mă întorc la mama, şi să ţin la mine copilul nenăscut încă, băiat sau fată, care avea să fie a patra dăruire a mea făcută celor ce n'au avut altă plăcere decât să mă bănuiască, să mă bârfească şi să mă înţeleagă pe dos cu tot dinadinsul. Nu m'am născut roabă, onorurile nu mă pot cumpăra, nu vreau şi nu pot răbda să fiu astfel nesocotită. Vă spun dinainte că în acest ceas sunt gata să smulg totul din temelii, nu-mi pasă de zgomotul ce se va face, de vâlva ce se va isca; vei putea lămuri dezertarea mea cum vei vrea, nu-mi mai pasă de nimic, totul s'a sfârşit între noi. Nu mai am decât o singură dorinţă covârşitoare: aceea de a fi liberă, liberă, liberă! de a putea să-mi întind braţele spre cer şi de a scoate un stri-

găt de triumfală desrobire. Sunt liberă, liberă, mi-am rupt cătuşele, am aruncat lanţurile care mă legau, am scăpat de asuprire şi de întunecate uneltiri, sunt liberă să râd, să plâng, să fiu iarăşi o fiinţă omenească în loc de o biată păpuşă nevoită să joace după cântecul ce vă place să-i cântaţi. Liberă! Nu mai trebue să mă umilesc în faţa unor fiinţe pe care le dispreţuesc din pricina urăciunei gândurilor lor, nu mai mi-e frică, picioarele îmi sunt pe pământ temeinic, iar nu pe ghiaţa subţire a întortochiatei voastre lipse de înţelegere. „Vogelfrei" *) căci am de gând să dau foc punţilor în urma mea şi să-mi întorc faţa spre o soartă nouă".

„Iată, domnule Sturza, astea sunt cele ce voiam să-ţi spun. Astăzi nu-mi mai pasă dacă te uimesc, te jignesc sau te îngrozesc, căci nu e o fărâmă din sufletul meu pe care să n'o fi strivit şi rănit voi neîncrezătorii şi bârfitorii". Acesta e adevărul, întregul adevăr, şi nimic decât adevărul. Dumnezeu să-mi hărăzească mai multă milă decât aţi avut voi de mine".

Bietul Sturza încremenise. Mic, cărunt, tremurând pe picioare sta lângă mine cu nelipsita lacrimă prelingându-i-se din ochiu şi cu degetele uscăţive împreunate cu încordare şi uitându-se cu groază, la mica fiinţă prinsă în laţ, care deodată se întorsese să muşte mâna ce atâta vreme purtase biciul. Neputincios, sta nemişcat, fără a izbuti să rostească şi el o vorbă sau să pună stavilă revărsărei pătimaşe a amărăciunei mele. Rupându-şi însfârşit zăgazurile, puhoiul curgea cu toată nestăvilita exagerare şi vijelioasa îndârjire a tinereţei

*) Liberă ca pasărea.

rănite şi cu îndreptăţita indignare a unei inimi încrezătoare, greu jignite.

Privind astăzi înapoi, îmi dau bine seama cât de absurdă era acea scenă, mai ales din pricina contrastului dintre cei doi actori şi a ciudăţeniei faptului că cea învinovăţită învinuia la rândul ei. Iată-l pe omuleţul cu autoritatea de fier, ascultând vorbe cum nu auzise în viaţa lui ieşind din gura vreunui om, necum dintr'a unei femei; şi acea femeie era o mică prinţesă străină pe care îşi închipuise el că o poate mâna cu frâul. Mai presus de toate tremura şi de teama ca nu cumva acest paroxism de indignare să aibă drept urmări năruirea nădejdilor ţării de a avea un al doilea prinţ.

Nu-mi aduc aminte lămurit de felul cum se apără bietul mititel Sturza. De bună seamă încercă să mă împace şi rosti cuvinte înţelepte, potrivite cu cinstita lui dregătorie. Incercă să mă facă să înţeleg că în România lumea se supără uşor, găseşte cusur şi mai uşor, că dinastia era tânără şi că trebuia să înainteze încet şi cu mare grijă. Regele Carol ştiind bine toate acestea, îşi dădea seama cu înţelepciune, că fiece faptă trebuia mai întâi bine chibzuită, de teamă să nu se facă vrea greşală; aceasta bineînţeles nu era uşor, însă era de o însemnătate fără margini. Imi spuse că eu eram tânără, necoaptă şi că trebuie aşadar să primesc să fiu îndrumată, povăţuită de către cei ce aveau o mai lungă experienţă. Oamenii în această parte a lumei, nu pricepeau purtările mele pline de o libertate obişnuită în Anglia, dar care aici dădea naştere la interpretări greşite. Aceasta nu trebuia s'o pierd eu din vedere. Poate că era obiceiul la curtea Bunicei

mele, să se dea doamnei de onoare loc pe bancheta din faţă, dar aici aşa ceva se socotea drept o jignire, deaceea doamna mea de onoare avusese dreptate să se supere, adăugă el; dar va căuta să împace lucrurile şi va arăta că nu fusese din partea mea premeditare. Nu trebuia însă să-mi închipui că toată lumea era pornită în contra mea, dimpotrivă eram foarte iubită şi poporul era mândru de frumoşii copii ce-i dădusem, dar şi eu trebuie să învăţ să fiu mai socotită, mai chibzuită, mai puţin pripită. Viaţa, spuse el, nu e un joc; e o îndeletnicire grea pentru care mai marii mei aveau nu numai dreptul, ci şi datoria să mă pregătească, potrivit cu judecata lor mai înţeleaptă şi cu cunoştinţele lor mai temeinice.

In clipa când spunea acestea mi se pare că lacrima se rostogoli deabinelea pe obrazul omuleţului. Imi apucă mâna şi începu să mă implore să gonesc gândul dezertării care ar fi un păcat şi nevrednic de viteazul ostaş drept care mă dădusem chiar eu; şi mai presus de orice, mă rugă să mă liniştesc de dragul tinerei vieţi ce trăia în mine.

Când ajunserăm aici, ochii îmi erau roşii, nasul îmi ardea dureros, părul îmi era vâlvoi şi puterea stinsă; atunci intră Nando cam sfios, îngrijorat de starea în care avea să mă găsească. Mă bătu uşor pe spate cu mâna lui atât de frumoasă şi-mi făgădui că domnul Sturza va vorbi cu Unchiul; îmi spuse că nu mai trebue să mă sbucium, nici să plâng, ci să mă odihnesc etc. etc...

Astfel se potoli furtuna, îmi suflai bietul nas, îmi ştersei ochii şi rămăsei zăcând ca un balon desumflat dintr'o înţepătură, cu totul istovită, simţind însă o mulţumire nouă pentrucă-mi uşurasem sufletul, cel puţin în cuvinte, după durerea înnăbuşită timp de atâţia ani în care fusesem rău înţeleasă.

Nando se arătă de o bunătate ce-mi mergea la inimă, parcă simt şi acum pe umăr atingerea duioasă a lungilor sale degete. Cu cât drag mi-ar fi ajutat el, dar ce mai putea face odată ce se învoise să-şi primească soarta aşa cum era? El se obişnuise cu ascultarea, şi eu la rândul meu trebuia să mă închin în faţa celor ce nu se puteau înlătura. Il ascultam cu blândeţea unei fiinţe istovite şi totuşi mi se vântura uşor în minte întrebarea: voi intra eu vreodată în rândurile celor resemnaţi?

A doua întâlnire a mea cu Dimitrie Sturza a fost deosebită de cea dintâi, dar şi aceasta izvorî din luptele şi furtunile tinereţei mele. Aici reintră în scenă Ion Kalinderu care, cu toate că n'am mai pomenit de el din ziua sosirii mele, a jucat în vieţile noastre un rol mare, şi neîntrerupt.

Kalinderu era nelipsitul sol al Unchiului decâteori era vorba să primim vreo dojană sau când era nevoie să ascultăm o predică. El era produsul neînduplecatului sistem al Unchiului, crainicul încuviinţat, al regalei lui nemulţumiri decâteori eram priviţi ca nesupuşi. Când nu-i venea la socoteală Unchiului să ne certe el însuşi, Kalinderu era trimis ca să ne mustre şi să ne aducă pe calea virtuţii. Zilele în care venea Kalinderu erau zile rele, intrarea lui mai întotdeauna era semn că greşisem în cine ştie ce fel, iar aceasta avea să ne fie adus la cunoştiinţă în chip usturător şi'n cuvinte pline de mustrare.

Nando se temea de „Kalindero days" şi mai

mult decât mine. Imprejurările îl siliseră să privească aceste mustrări ca lucruri de seamă şi cu urmări depărtate, pe când eu, cu toate că ştiam ce însemnătate avea Kalinderu în mintea Unchiului, găseam în toată fiinţa bietului om de ispravă, o oarecare nuanţă comică ce deştepta în mine simţul umorului şi apoi mai era ceva: Kalinderu nu rămăsese cu totul nesimţitor în faţa tinereţii şi a farmecului meu feminin. Când era vorba să mustre pe soţul meu, făcea din aceasta „o afacere de stat", dar când trecea solul Regelui, din camera Prinţului într'a Prinţesei, se ivea în ochii lui, o altă scânteie, şi cu toată purtarea lui plină de demnitate, se preschimba întrucâtva într'un fel de cuceritor de inimi, iar această deosebire, abia simţită, era punctul slab al armurei lui. De fapt îi cam plăcea această parte a misiunii lui. Camera mea era frumoasă şi plină cu flori, jilţurile erau moi, eu eram tânără şi părul meu era ca aurul: c'est tout dire! *).

Kalinderu avea un fel al lui, de a pronunţa limba fraceză; cu toate că vorba lui era bombastică şi sforâietoare la el litera „e" închis era „e" deschis şi aceasta scădea întrucâtva din demnitatea cu care-şi rostea predicile, căci oricât m'ar fi atins şi mi-ar fi tăiat cheful cuvintele lui, îmi flutura în minte un zâmbet chiar dacă nu îndrăznea să mi se ivească în colţul buzelor. Decâteori greşelile mele, erau mai vrednice de mustrare, Ion Kalinderu începea cu fraza ajunsă clasică: „Es ce que vous voulez dévénir Reine?" **), ceea ce deştepta totdeauna în mine pofta să răspund:

*) Cu asta am spus totul.
**) Vrei să ajungi cândva regină ?

„Asta depinde de mai multe lucruri", dar ştiam când se cuvenea sau nu se cuvenea să glumesc, şi să dau drumul unei veselii nesăbuite faţă de un om atât de important. Un lucru totuşi trebuie să spun în apărarea lui Kalinderu : era adânc şi neclintit devotat familiei regale, servitor convins şi supus al suveranului său, dar era totodată bun şi se simţea atras către cei ce aveau să ia cândva locul stăpânului său; avea o adevărată dragoste de bunic pentru copiii noştri mai ales pentru Elisabeta a cărei frumuseţe, chiar la o vârstă atât de fragedă, avea asupra lui o înrâurire foarte mare.

In împrejurarea deosebită pe care vreau să o povestesc, Kalinderu se înfăţişase la noi cu gând împăciuitor. Ştia bine că de astă dată vinovata nu eram eu, ci acei care mă învinuiau, ghicise că se pregătea furtuna şi că se ivise iar nevoia să se deschidă un drum mai puţin primejdios nemulţumirei tot mai mari ce mă cuprindea. Era iarăş vechea boală: „La princesse s'ennuie", însă cu un uşor adaus de primejdie, căci „la princesse" nu mai era supusa şi mica naivă din primul an, era acum mama a trei copii, şi evoluase mai mult decât se credea că e prielnic.

Iată-l dar pe Ion Kalinderu intrând la noi cu ramura de măslin în mână, ca capul într'o parte şi cu o privire şugubeaţă în ochii pe jumătate închişi.

„He! he! zise el, învârtindu-şi între degete şiretul dela ochelari. Parcă aşi fi cam trasă la obraz? Nu mi-ar face bine o mică schimbare? Insă M. S. Regele (Kalinderu se scula de pe scaun, chiar dacă era un jeţ moale, de câte ori rostea aceste auguste cuvinte) nu găsea că e nimerit să plec în străinătate acum; aşa

dar el, Kalinderu, venise să-mi propună o plimbare la unul din Domeniile Coroanei de sub administrația sa; M. S. (și iarăși se sculă de pe scaun) privea cu bunăvoință acest proiect pe care-l socotea drept prilej de petrecere și totodată de progres în educația mea. Eram oare dispusă să primesc pentru două zile invitația de a vizita domeniul Gherghița de lângă Ploești? Iar ca să am tovarăși, care să fie nu numai instructivi dar și înveselitori, M. S. propusese ca domnul Dimitrie Sturza, prim-ministru precum și domnul Ion Brătianu, ministru al comunicațiilor, să mă însoțească împreună cu doamna mea de onoare.

Totdeauna doritoare de a vedea cu orice prilej câte o părticică din țara mea, primii cu bucurie această propunere cât se poate de înțeleaptă, cu toate că tovărășia primului ministru nu trecea drept ceva înveselitor, dar aici nu era vorba de petrecere; la curtea Regelui Carol cuvântul „petrecere" era ceva neîngăduit. Se pregătia așadar o excursie instructivă, plăcută întrucâtva, însă numai în limitele ce ne erau permise, deaceea veniau cu noi Dimitrie Sutrza și Ion Kalinderu; iar Ion Brătianu sta pe granița dintre lucrurile plăcute și cele permise; el nu făcea parte dintr'o tabără nici din cealaltă, dar câte puțin din amândouă.

Așadar pornirăm la Gherghița lângă Ploești, în această tovărășie pe atât de doctă cât și de cuviincioasă, și acolo petrecui două zile instructive într'o căsuță modestă, împodobită după gustul lui Ion Kalinderu.

Pe pereții camerei mele, atârnau numeroase fotografii și gravuri, înfățișând familia regală, dar mai ales pe Ion Kalinderu: Ion Kalinderu

în mijlocul funcționarilor săi, Ion Kalinderu încălțat cu cizme pe un trunchiu de copac culcat la pământ, Ion Kalinderu cu pușca pe spate, Ion Kalinderu printre coșuri de pere și de mere, sau lângă mormane uriașe de porumb, sau asistând la dresajul mânjilor pe o pajiște, sau la scăldatul porcilor în râu, sau la hrănirea puilor în curtea unei ferme, sau la culesul strugurilor într'o imensă vie; Kalinderu în prag, Kalinderu privind la un taur, Kalinderu călare, în pădure, Kalinderu lângă o cascadă, și în toate aceste fotografii, administratorul Domeniilor Coroanei, avea în ochi o privire înțeleaptă, mulțumită, ba chiar cam șireată. In mai toate, își ținea mâna vârâtă în jiletcă, iar când era în costum de sport, un mic și nostim pumnal îi atârna la cingătoare. Nouă ne plăceau fotografiile lui Kalinderu, și când puteam, mai făceam câteva cu Kodak-ul nostru; iar Kalinderu primea cu nespusă bucurie să fie fotografiat.

Petrecui de minune la această excursie consfințită de autoritatea regală, și întrucâtva comică; era pentru mine o sărbătoare și o schimbare din obișnuita viață zilnică. Dimitrie Sturza domnea cu toată puterea în timpul meselor, pe când eu eram școlărița lui ascultătoare. Dar Ion Brătianu precumpănea în câmp și în pădure, ba chiar mă urma călare, căci Ion Kalinderu creștea și cai și în timpul șederii mele la Gherghița mă făcu stăpână pe cei mai buni dintre ei. Să nu-și închipuiască totuși cineva că Ion Brătianu și cu mine călăream „en tête à tête" *), vai de mine, nu! Kalinderu mă însoțea peste tot și eram urmați

*) In intimitate.

de o ceată de țărani călări și de pădurari, un adevărat alai regesc.

Peste tot mi se făceau primiri pitorești, mi se vârau în mâni flori sau mi se presărau sub picioare; mă duceau la biserică, la școală, la ferme, la lăptării și hambare; vizitarăm căsuțe model foarte frumușele și toate îmbunătățirile mi se lămureau pe larg, iar în timpul mesei Dimitrie Sturza necontenit îmi desăvârșea educația, căci nu trebuia pierdută nici o clipă și nici un prilej.

Ion Brătianu însă fiind, după cum spusese odată buna noastră „Tantchen", singurul om sub patruzeci de ani — pe care avea voie să-l întâlnească nepoată-sa", socotea că se făcuse destul pentru educația mea; cu gândul de a adăuga el cel puțin, o notă mai vioaie acestei prea puritane excursii de plăcere, nu încercă să mă copleșească și dânsul cu învățuri folositoare ci ușura din când în când atmosfera prea ceremonioasă, prin câte o glumă plină de haz, spusă la locul ei.

Și astfel intră în viața mea Ion Brătianu, singurul om sub patruzeci de ani, pe care datorită situației lui aveam voe să-l întâlnesc.

Deși împovărat de gloria tatălui său, el, o personalitate prin el însuși, și ceea ce pentru mine avea pe atunci mai multă însemnătate, Ion Brătianu al II-lea era un tovarăș cât se poate de plăcut; trebue chiar să adaug aici că avea slăbiciune pentru femei.

Inalt, însă chiar în tinerețe de o statură cam greoaie, avea ochi negri frumoși și catifelați, însă vocea cam prea subțire. Ironic fără răutate, chibzuit până la vicleșug, nu lăsa să scape nimic privirilor lui. Mișcările îi erau încete,

Eu cu Carol, Elisabeta și Marioara

indolente. Niciodată n'a prea dat atenţie felului cum se îmbrăca. Pe acea vreme era cu *grijă înnăbuşit* de către Dimitrie Sturdza, dar se vedea totuşi în chip netăgăduit vă avea să ajungă departe.

Brătianu, simţind că în mine era viitorul, nu făcu niciodată greşala de a mă privi ca pe o fiinţă fără însemnătate; mă făcu să înţeleg dela început, că pentru el cel puţin, eu existam şi nu numai într'un singur înţeles al cuvântului.

Dacă aşi spune că pe atunci îmi plăcea, aşi spune mai mult decât adevărul, dar era un om ce nu putea fi trecut cu vederea; îşi dădea toată osteneala ca să fie plăcut, era tânăr, ambiţios, departe văzător şi dela început fusese cât se poate de preţuit de către Regele Carol. Ca ministru al comunicaţiilor era datoria lui să ne însoţească de câteori călătoream prin ţară. Nu şi-ar putea închipui cineva un tovarăş de călătorie mai plăcut. Tovărăşia lui era înviorătoare, conversaţia hazlie, plină de duh, interesantă, dar cu toată purtarea lui ademenitoare, nu pierdea niciodată prilejul de a te face să simţi că glumele şi curtenia lui, nu erau decât învelişul unei personalităţi hotărîte şi neînduplecate ce se ascundea dedesubtul lor. Gata întotdeauna să glumească cu haz, nu voia să se uite, că el era urmaşul cârmaşilor de azi.

Soţului meu îi plăcea Brătianu, însă nu fără o uşoară nuanţă de teamă; nu ştia încă bine, cu ce fel de om avea de-a face. Era în Brătianu ceva ce deştepta o senzaţie de nelinişte; mâna cu care te atingea era parcă îmbrăcată într'o mănuşă de catifea, sub care nu prea ghiceai ce se ascundea.

Brătianu era ademenitor cu femeile; îi plăceau şi ştia cu o nuanţă de orientalism să-şi pună în joc farmecul de cuceritor, având totuşi grijă să nu fie niciodată amăgit.

Ne-a fost ursit să ne sfătuim adesea împreună mai târziu, când ne-a venit vremea, lucru care a fost mult criticat, şi comentat în mii de feluri. Iubirea ce o simţeam amândoi pentru România ne-a făcut să ne folosim de putinţa noastră de a munci şi de a ne dovedi prin fapte patriotismul. Acesta a fost legătura temeinică a prieteniei noastre.

N'am de gând să citez — ca Prinţul Buelow, ale cărui memorii le citeşte azi toată lumea — toate cuvintele rostite spre lauda mea, însă voi pomeni de o proorocire vrednică cred de luare aminte ce s'a făcut despre mine într'un timp când eram mult dojenită şi nu mi se dădea nici o însemnătate. A fost rostită de un financiar iscusit, povăţuitor neoficial al Regelui Carol, care totuşi era primit în audienţe intime. Acel bătrân înţelept, declară că: „două fiinţe sunt menite să joace un rol în timpul domniei regelui Ferdinand: Ion Brătianu şi mica, bălaia noastră Prinţesă". Dar să nu anticipez asupra viitorului; trebuie să mă întorc la aceste două fiinţe, aşa cum erau în tinereţea lor.

Excursia la Gherghiţa nu era prima mea plimbare în tovărăşia lui Brătianu. Mai făcurăm încă una mai demult, orânduită şi aceasta în mod pompos de Ion Kalinderu, care îl convinsese pe Rege că un „turneu" la Domeniile Coroanei, pe valea Bistriţei, ar fi foarte folositoare educaţiei Prinţului şi a Prinţesei.

Din motive neînţelese, Regele Carol cu greu ne dădea voie să călătorim. Când venii eu în

România, soţul meu nu cunoştea mai nimic din ţara lui, afară de câteva din oraşele mai de frunte pe care le vizitase cu Unchiul în împrejurări oficiale; Nando aşadar, simţea tot atâta plăcută înfrigurare ca şi mine, la gândul de a străbate frumoasa vale, una din cele mai minunate din Moldova. Ion Brătianu, ne întovărăşea şi fiind plin de duh ştia să facă haz de nevinovatele absurdităţi ale bunului nostru Kalinderu, fiind totuşi cât se poate de respectuos faţă de un om mult mai solemn şi mai în vârstă decât el. Se pricepea să scoată în relief laturile comice ale bătrânului, stabilind în acest chip, un fel de înţelegere ascunsă între el şi perechea regală, care se folosea cu nespusă bucurie de orice prilej de a râde. Din fericire, Ion Kalinderu era aşa de pătruns de importanţa şi de valoarea sa încât nu-şi dădea câtuşi de puţin seama de jocul din jurul lui.

Parte din excursie se făcu pe o plută care cobora dealungul râului, printre minunate privelişti; e un mod de a călători cât se poate de încântător, de lin şi se potrivea de minune cu Brătianu, căruia îi plăceau lucrurile făcute pe îndelete. Kalinderu nu-şi schimbă un minut atitudinea pompoasă, dar lui Brătianu îi plăcea să se tolănească alene şi nici nu era dintre acei ce pornesc într'o excursie la ţară, cu jobenul în cap; el înţelegea cât sunt de plăcute hainele de drum, cu toate că nu încerca niciodată să-şi dea înfăţişarea unui sportsman.

Făcurăm şi mulţi kilometri în trăsuri de ţară, pe lungi şosele prăfuite, iar seara poposeam în primitoarele case ale Domeniilor Coroanei, care semănau cu cele dela Gherghiţa, însă în ţinuturi cu totul deosebite; în loc de câmpii, le înconjurau munţi şi păduri. Pereţii

acestor case erau şi ei din belşug împodobiţi cu portretele lui Ion Kalinderu.

Ne oprirăm şi la mânăstirile Agapia şi Văratec, precum şi la Bistriţa şi Neamţu, unde ni se făcură primiri pitoreşti, cu nelipsita îmbulzeală de călugăriţe şi călugări adunaţi în jurul nostru, ca nişte mari păsări negre. Multe clopote au fost trase, multe flori ni s'au presărat sub picioare şi multe cântece pe nas, au fost cântate în biserici; după aceea, luam şerbeturi foarte dulci şi lipicioase în odăile de primire ale stareţului sau ale stariţei. Plutea în ele binecunoscutul iz de mucegai, de mere păstrate, de fum învechit al sobelor de zid, de praf îmbâcsit în scoarţele vesel colorate ce împodobeau pereţii şi podelele. Mai erau şi mici nimicuri aduse dela Ierusalim sau dela Muntele Athos, scoici dăltuite, lemn cu incrustaţii, flori presate, — şi câteva icoane vechi şi scumpe, pe care, pe acea vreme nu ştiam încă să le preţuesc; alături de ele atârnau cromolitografii ţipătoare, înfăţişând sfinţi şi vlădici.

Imi plăceau mult aceste locuri singuratece şi depărtate, pline de poezia şi de atmosfera vremurilor de altă dată care înconjoară lucrurile ce nu se schimbă, păstrând dealungul generaţiilor datinele, rosturile şi obiceiurile străvechi; latura artistică din mine nădăjdueşte că progresul niciodată nu le va desfiinţa.

Petrecurăm o noapte în una din acele mânăstiri; mi-aduc aminte că era o noapte cu lună. Brătianu îmi spuse atunci, că pe nopţi cu lună e totdeauna sentimental, chiar şi la mânăstire. Iar când soţul meu, îmi oferi o ţigară, Ion Kalinderu îl opri: „est-ce que vous voulez dévénir Reine?" atunci rog pe Alteţa Voastră să nu fumeze la mânăstire...

Frumoasele vremuri de-atunci!

Alţi membri ai partidului liberal erau Jean Duca, cel mai tânăr dintre ei, şi Emil Costinescu care semăna cu un Moş Crăciun de toată frumuseţea. Se zvonea că nu era atât de binevoitor cât părea, dar era bogat, avea o familie numeroasă şi prosperă şi în totul, înfăţişarea unui patriarh. Intrucât mă privea pe mine, îmi arăta totdeauna multă simpatie. Jean Duca era subţire, plin de vioiciune şi purta pince-nez. Tatăl său, inginer de seamă, era directorul căilor ferate; avea obrajii supţi, părea de o sănătate şubredă şi muri tânăr. Jean Duca era un strălucit orator; el şi Brătianu erau priviţi ca tinerii cei mai plini de făgădueli din tot partidul liberal. Pe Jean Duca l'am cunoscut mai puţin în tinereţe, decât în timpul din urmă. Mintea lui ageră, cercetătoare, plină de largă înţelegere, făcea din el un tovarăş înviorător. Spuneam totdeauna că nu şi-ar putea cineva închipui un om care să ştie să asculte mai bine decât el. Iţi arăta atâta interes pentru orice spuneai, preţuia orice deosebită însuşire a ta, şi se bucura de orice noutate cât de mică ce putea culege dela tine, dacă era cu haz. Se înflăcăra uşor; oamenii mari ai istoriei erau o desfătare pentru închipuirea lui aprinsă. Ii plăcea să mă audă povestind despre Regina Victoria şi rudele mele din Rusia, despre Regele Eduard, despre Kaiser. Era un democrat convins, dar se simţea totuşi atras către „cei mari". Orice era „crâne", „panache", *) îl însufleţea şi se bucura ca un copil, de o poveste şi de un „bon mot".**) Nu alerga după oamenii

*) Indrăzneţ, eroic.
**) Vorbă de spirit.

cu vază, însă izbânda avea înrâurire asupra lui; lumea pentru el era o scenă și-i plăceau cu deosebire actorii de seamă. Educația lui fusese mai ales franceză, dar admira orice era englezesc, orice venea din Insula Binecuvântată. El și Take Ionescu erau dintre puținii oameni politici, cari vorbeau englezește. Știa numele tuturor cailor de curse ce câștigaseră Derby-ul și admira pe Lord Rosebery. Toți oamenii a căror carieră fusese fulgerătoare, îl impresionau și-l fermecau. Nu era snob, dar simțea în fața oamenilor care dobândeau succes o încântare tinerească ce-ți făcea plăcere. Jean Duca și cu mine am fost în legături apropiate, și ca să zic așa am înaintat împreună în viață. El nu făcea parte dintre cei cu „gogorițe", dar fiind pripit și repede la mânie — și această însușire era și a mea — au fost ceasuri în cari nu ne înțelegeam, dar totdeauna am fost destul de prieteni ca să ne împăcăm pe urmă.

Jean Duca era un politician aprig, uneori chiar prea aprig, și partidul lui, al cărui șef este acum *), era adevăratul lui „raison d'être" **).

Ar mai fi mulți oameni politici de pomenit, precum Vasile Lascăr, Theodor Rosetti, Alecu Constantinescu, Mihai Pherekidi, Juvara, Maiorescu, George Cantacuzino, Constantin Olănescu, Generalul Manu, Fotin Enescu, Gheorghe Mârzescu etc., dar aceștia n'au fost amestecați atât de aproape în viața mea, cu toate că va fi vorba de ei mai târziu, când voi povesti anii maturității mele.

Printre diplomații țărei mele aveam mulți

*) Scris în 1933.
**) Adevăratul său rost.

prieteni. In tinerețea mea, cei mai de căpetenie erau cei trei frați Ghyca.

Numele Ghyca e foarte răspândit în România și când se scrie cu y în loc de i arată sânge albastru. In istoria Românilor, au fost mai mulți domnitori din neamul Ghyca, dar numele era atât de obișnuit încât se povestește o anecdotă nostimă despre un străin care intrând în societatea românească, făcuse cunoștință cu atâți Ghyca, încât ajunsese să creadă că acest cuvânt însemna o dregătorie de cinste. Cei mai mulți Ghyca ce întâlnise, fiind oameni în vârstă, când îi fu prezentat un Ghyca tânăr, străinul strigă mirat: „Atât de tânăr și totuși Ghyca!"

Emil, Alexandru și Grigore Ghyca erau câte și trei miniștrii României în diferite posturi, unul la Berlin, unul la Viena și unul la Constantinopol. Câteși trei erau încântători, dar cel mai plăcut dintre toți era Emil Ghyca, cel de la Viena. Infățișarea lui te câștiga în chip neînvins. Era un omuleț mic, cu nasul cârn și cu păr ca puful, mai târziu alb de tot, dar pe atunci cărunt. Avea picioarele scurte și le ținea cu vârful întors înăuntru. Pielița obrazului era albă și trandafirie, iar zâmbetul și glumele lui nespus de fermecătoare. Era un diplomat de seamă, mult prețuit în toate posturile ce a ocupat, și cât se poate de bine ajutat de aristocratica și inteligenta lui soție Catherine, născută Florescu, care la statură se potrivea întocmai cu soțul ei. Amândoi alcătuiau perechea cea mai plăcută ce-și poate cineva închipui; erau apropiați, plini de demnitate și de duh; o oră în tovărășia lor era o adevărată desfătare.

Grigore Ghyca, era însurat cu o soră a Re-

ginei Natalia a Serbiei, o femeie nespus de frumoasă cu cele mai desăvârşite trăsături şi cu un minunat ten de brună. Era foarte mult admirată în societatea berlineză, unde chiar Kaiserul, după cum se spunea, nu rămăsese rece în faţa farmecului ei, cu toate că nu avea mare slăbiciune pentru femei.

Mariette Ghyca măcar că era deşteaptă, plăcută şi chiar originală, nu era o fiinţă cu care să te învoeşti uşor, cum era cumnată-sa Catherine. Mariette ştia uneori să fie tăioasă şi înţepătoare, dar eu, fiind mare admiratoare a frumuseţii ei o vedeam totdeauna cu deosebită plăcere; şi ea şi Catherine petreceau de obicei vara la Sinaia cu copiii lor şi locuiau în două frumoase vile, una lângă alta în aceiaş grădină.

Al treilea frate, Alexandru Ghyca, era cel mai mucalit dintre ei. Trecea drept „mauvais sujet" *) şi era despărţit de soţia sa. Avea trei copii: o fiică, Jeanne, şi doi fii, dintre cari unul se căsători mai târziu cu o D-ră Singer şi avu mulţi bani de cheltuit, pe când tatăl său se îngrăşa numai din datorii. Jeanne, fiica lui, avea cei mai frumoşi ochi din lume, ochii căprii luminoşi cari păreau plini de o căldură arzătoare. De Jeanne îngrijea mai ales mătuşa ei Mariette.

Alexandru Ghyca, avea mare simpatie pentru mine. Era un om grăsuliu, jovial, ale cărui glume între bărbaţi erau, pare-se cam pipărate, însă îi plăcea societatea femeilor, ceea ce-i pricinuia, multe încurcături. El şi Jean Bălăceanu treceau drept oamenii cei mai de spirit din România. Se socotea nepotrivit ca o

*) Om cu purtări uşoare.

tânără prinţesă să arate simpatie unui om ca Alexandru Ghyca. Imi amintesc cuvintele mângâietoare ce mi le-a spus într'un timp, când eram cam copleşită de nemulţumiri. Inima lui largă, nu putea suferi să vadă o fiinţă tânără atât de abătută. Intr'o zi înainte de naşterea unuia din copii, stam ghemuită într'un colţ, pe când o veselă adunare de tineret, mai în vârstă decât mine, juca tennis. Ghyca se apropiă de mine (Alexandru Ghyca, ca şi încântătorul său frate Emil, umbla cu vârful picioarelor întoarse înăuntru) şi privindu-mă cu o dragoste părintească zise: „crede-mă, frumoasa mea „Princesse lointaine", lumea te iubeşte mult mai mult decât ţi se dă voe s'o crezi. Nu ţi-e fiece om duşman cum ţi se dă a înţelege; ţara te iubeşte şi se bizue pe D-ta, aşa dar fii curajoasă, nu trebue să pierzi nădejdea".

Mă întreb dacă-şi dădea seamă de binele imens şi înviorător ce cuprindeau cuvintele lui. O vorbă bună rostită într'un ceas de durere, e într'adevăr ca roua pe iarba arsă de soare. Un autor german dintre favoriţii mei spune că „nerecunoştinţa nu e alt decât lipsă de experienţă", şi aşi dori să adaug că recunoştinţa e pentru suflet o mană cerească. Cel ce se poate preda din toată inima sentimentului de recunoştinţă, e cu adevărat un om bogat".

Mă simţii bogată după acele puţine cuvinte rostite de Alexandru Ghyca şi atunci uitându-mă la el pentru prima oară mai amănunţit, îmi dădui seamă că de la tatăl ei moştenise Jeanne ochii ei calzi şi catifelaţi.

O chestiune mereu arzătoare în viaţa unui prinţ, e acea privitoare la prieteni.

Nici un om, fie el rege, nu poate străbate viaţa fără prieteni; cel puţin aşa îmi pare mie. „Prieten" e unul din cuvintele cele mai sfinte din graiul omenesc; s'au scris cărţi întregi despre prietenie, şi vrednic de milă e cel ce n'a cunoscut mângâerea, frumuseţea şi însufleţirea prieteniei.

Când e vorba de un rege însă, prietenia aduce netăgăduit încurcături. Regele Carol, monarhul înţelept, stăpân pe sine, cumpănit la minte, era împotriva prietenilor în viaţa unui prinţ. Cunoştea greutăţile şi chiar primejdiile prietenilor în palate şi la sosirea mea în ţară, decretase formal că nu voi avea prieteni. La început, se putuse împlini voia lui, căci fiind încă foarte tânără şi sub dependinţa Prinţului şi a Regelui, am fost ţinută strâns departe de cei de vârsta mea, sau dacă îi întâlneam vreodată, aceasta se întâmpla numai în mijlocul mulţimii, fără nici o intimitate. Dar prea eram plină de viaţă, aveam prea multă putere de atracţie magnetică, pentru a nu insufla prietenie. Insăşi singurătatea mea, deştepta în ceilalţi, dorinţa de a răzbate dincolo de hotarele ce mă îngrădeau; afară de aceasta, nemărginitul meu imbold spre viaţă şi libertate, nu putea fi încătuşat multă vreme. Nu eram dintre cei ce primesc cu supunere să le fie inima şi sufletul înfometate.

Azi, după ce am străbătut o cale lungă, pricep de ce Unchiul era atât de temător de prieteni, pentru membrii cei tineri ai familiei lui. Tinereţea întinde mâna spre tinereţe, şi e nepricepută în alegere; dorul ei de tovărăşie, de

un suflet apropiat, e atât de mare încât poate uşor lua drept aur, o imitaţie ieftină.

Tinereţea e nechibzuită şi pripită; arare ori stă să cântărească urmările şi vede toate prin prizma dorinţelor ei; unui suflet fără vicleşug, chibzuiala e ceva necunoscut şi uşor i se întind curse. Când e însă vorba de familia regală, orice pas greşit ajunge fără doar şi poate la urechile tuturor, de aceia nu-i este îngăduit ca altora să se înşele şi să dea naştere la încurcături.

Unchiul ştia toate acestea, dar eu la vârsta mea, nu mă puteam învoi cu înţelepciunea lui; fiece fiinţă omenească, trebue să descopere adevărul pe seama ei, rar se întâmplă ca experienţa altora să-i fie de folos; ascultăm, dar nu ne pătrundem de cele auzite. Durerea de măsea a altuia, nu-mi dă mie junghiuri şi niciodată nu mă pot simţi în deplină simpatie cu el, dacă nu mă doare şi pe mine măseaua.

Şi eu la rândul meu am cugetat mult asupra prieteniilor regilor şi n'am ajuns la nici o deslegare mulţumitoare. Prieteni avem şi trebuie să avem, dar niciodată nu va fi uşor să le pui zăgazuri şi să-i menţii în hotarele cuvenite.

In viaţa oamenilor de orice treaptă, pot fi prieteni şi buni şi răi, dar nu se află chiar de la început o inegalitate a castelor care să nască o nepotriveală între valori. Prietenii regilor, oricât ar fi de minunaţi, de altruişti şi de neîncrezuţi, sunt totdeauna un prilej de pizmă pentru cei din afara cercului, ajung „le point de mire" *) al tuturor, sunt priviţi cu aprobare sau desaprobare, după preţuirea nu

*) Punctul privit de ochii tuturor.

totdeauna nepărtinitoare a acelor ce n'au fost aleşi. „Să nu-ţi pui încrederea în prinţi", spune zicătoarea, totuşi de câte ori n'am văzut eu, dinăuntrul cetăţei, că foarte adesea cei dinafară au silit pe Prinţi să fie schimbători, iar nu firea însăşi a Prinţului. Mi s'a întâmplat chiar mie (precum şi altora) să cunosc durerea de a fi nevoită din pricina opiniei publice, să părăsesc un prieten.

Apoi mai sunt şi prietenii prietenilor tăi ; aceştia sunt adesea primejdioşi, precum e totdeauna primejdios într'un palat, orice alcătueşte întrucâtva un *clan*. Aceasta se poate vedea în tot lungul istoriei; totuşi se repetă atât de des şi mai întotdeauna fără ştirea fiinţii în jurul căreia se învârteşte totul.

Nimic nu se poate întâmpla neştiut într'un palat; orice lucru e aflat de toţi; a păstra o taină e aproape cu neputinţă. Primejdia prietenilor noştri; stă în faptul că adesea se slujesc de favoriţi ca de un mijloc pentru a ajunge până la urechea regală şi a-şi satisface ambiţiile. Nu sunt linguşiţi numai Regele şi Prinţul, ci şi prietenii lor, iar prietenii sunt uneori mai slabi faţă de linguşiri decât persoanele regale. Puţini oameni, sunt destul de tari sau de altruişti ca să nu se bucure că au fost aleşi; şi uneori o fac într'un chip egoist, care la urma urmei e în dauna celui pentru care s'au devotat.

Cu toate că sunt o aprigă apărătoare a castei mele, sunt dintr'acei ce pot privi lucrurile sub toate unghiurile şi trebuie să recunosc că graiul obişnuit la Curte e, adesea, linguşitor; însă, nu din pricină că noi îl dorim astfel sau că cei ce ne laudă sunt făţarnici, dar pentrucă de când e lumea, aşa a fost; cei mari, fie ei

regi sau nu, sunt totdeauna întâmpinaţi cu vorbe măgulitoare; ei insuflă teamă pentrucă sunt puternici. Acesta e blestemul puterii, că nimeni nu se poate apropia de ea fără a-şi pregăti dinainte cuvintele ca să fie bine primite. Orice om se apropie de suveran vine cu propriul său adevăr, aşa cum i-e hărăzit de propria lui lumină, dar acel adevăr a străbătut multe minţi înainte de a ajunge la urechea suveranului. Aşadar e nedrept să se spună că un suveran nu aude niciodată adevărul; aude dimpotrivă prea multe adevăruri şi uneori ne mai ştiind nici el pe care să-l primească, se lasă îndemnat de firea lui omenească să aleagă pe acela care e mai plăcut de auzit.

Puterea e şi strălucită şi înfricoşătoare; într'însa zace germenul tuturor putinţelor, dar puţini dintre cei cărora le-au fost hărăzite sunt destul de mari la suflet ca să nu se molipsească de înrâurirea ei distrugătoare. Chiar respectul ce-l insuflă tuturor îi ispiteşte să facă abuz de puterea ce le-a fost dată.

Niciodată n'am mânuit puterea, dar am fost aproape de cei ce o deţineau şi în nenumărate rânduri, m'am mirat şi am fost mâhnită văzând cât de turburătoare era limpezimea judecăţei lor, de linguşirea celor ce-şi puneau în minte să se facă stăpâni pe voinţa lor.

Aceasta nu se întâmplă nu numai la regi, ci tuturor celor cari ocupă un loc de seamă. Cei ce sunt în opoziţie sau în afară de cetate păstrează de obicei o vedere mai netedă, mai chibzuită, când bine înţeles nu sunt pătrunşi de gelozie sau de josnică rea voinţă. Când însă dobândesc la rândul lor puterea, am văzut cu părere de rău cum le pierea treptat independenţa de cuget şi cum începeau să facă

întocmai ceea ce criticaseră când erau simpli spectatori.

Trebuie să spun, spre cinstea Regelui Carol, că era cumpănit la minte, cum rar s'a văzut. Ii plăcea puterea şi nu era lipsit de unele deşertăciuni, dar erau neînsemnate şi nu se poate spune că l'au stăpânit vreodată. Se credea un mare politician şi poate aşa şi era; oricum ar fi fost, era înţelept şi plin de chibzuială; tămâia aprinsă în faţa lui, niciodată nu i-a turburat judecata. Avea o înaltă idee despre priceperea lui, „ego" la el era mai presus de orice, însă fiind deplin stăpân pe sine şi ajuns dincolo de orice dorinţă, era destul de tare pentru a stăpâni pe alţii şi ştia cum să-i ţină la distanţa cuvenită. Se pricepea de minune să alcătuiască un adevăr al său din toate adevărurile ce i se aduceau. Regele Carol nu avea nici o năzuinţă omenească, îşi stăpânea cu aceiaşi putere inima ca şi nervii şi dorinţele; lăsase în urma lui toate patimile. Sta singur în faţa vieţii, cu ochiul limpede, cu voinţa de fier; nu-l mânau nici o simpatie şi nici o antipatie personală, era nepărtinitor, impersonal, prevăzător şi credea în dreptul lui de a domni.

„Der Onkel" fusese un stăpân aspru, umbra lui ne apăsase tinereţea ca o povară, dar ştia să mânuiască puterea aşa cum se cuvine, fără patimă, cu răceală, cu dreptate, şi în mâna lui, puterea nu se deda la nici un abuz. Faptul că nu înţelegea pe cei tineri, se trăgea din marea lui stăpânire de sine; în ochii lui, orice nu era muncă era de prisos, nevrednic şi aproape fără înţeles. Unchiul era exigent, însă cu oarecare lărgime, şi nu simţise niciodată nevoia de a avea un prieten.

Eu însă aveam nevoie de prieteni.

Pe când scriu acestea se perindă în faţa ochilor mei multe chipuri de bărbaţi şi de femei, de oameni mari sau neînsemnaţi, de neamuri diferite. De amintirea lor se leagă şi bucurie şi durere, veselie, râs, şi lacrimi.

Uneori îţi alegi prietenii, alteori te aleg ei; norocul şi împrejurările de bună seamă joacă aici un mare rol, dar totuşi legea atracţiei e acea care precumpăneşte. Mai sunt din nefericire şi fiinţe pe care le rabzi pentrucă nu te lasă inima să înlături sârguitoarea lor apropiere; uneori ajung o povară în calea ta. Ar fi mai bine să nu ai milă de la început, dar trebue să spun cu părere de rău că mi-a lipsit întotdeauna curajul în această privinţă şi din pricina acestei slăbiciuni s'au ivit nesfârşite încurcături în viaţa mea. Mi-a venit prea greu să rănesc sensibilitatea cuiva — ori să umilesc chiar pe fiinţa cea mai neînsemnată sau mai nevrednică, dar aţi împovăra viaţa din milă cu persoane ce nu se potrivesc cu tine, e o greşală de care totdeauna te căeşti mai târziu. Această greşală am făcut-o nu numai odată.

La început, din pricina singurătăţii mele silite, mi-am ales prietenii îndeosebi dintre străini, şi anume dintre diplomaţi.

Sir Hugh, ministrul Angliei şi Lady Windham aveau două fiice, Florence şi Nelly. Florence avea mare talent la pictură; era o fată serioasă, plăcută şi împărtăşea gusturile mele artistice, pe când Nelly râdea mereu şi avea patimă pentru călărie; aşa dar mă întovărăşea în plimbările mele călare. De nenumărate ori ne-am gonit caii în galop nebun şi acesta făuri între noi o plăcută tovărăşie, în-

temeiată pe dragostea ce o aveam amândouă pentru acelaş sport.

După familia Wyndham veni ca ministru al Angliei Sir John şi soţia lui, Lady Kennedy, care aveau o singură fiică şi patru fii dintre cari trei au murit mai târziu în marele război. Yoné Kennedy se născuse în Japonia, de aceia purta numele de Yoné cu răsunet exotic şi melodios. Era o fată frumuşică şi bălaie, ceva mai tânără decât mine. Ne vedeam des şi ne împrietenirăm temeinic. Aveam caractere foarte deosebite, ba chiar se întâmpla uneori să trezesc în prietena mea mirare, căci era o fată timidă, cam demodată chiar. Eu eram mai neastâmpărată, mai pripită, îmi păsa mai puţin de aparenţe şi propovăduiam cu o îndrăzneală nestăvilită, care uimea pe Yoné, vederile mele despre libertate. Uneori o cam speriam, dar inima ei iubitoare nu cunoştea nimic de cât devotamentul şi când nu pricepea, nu-şi îngăduia să judece; câteodată însă trecea pe faţa ei o umbră de nelinişte, aproape de jignire, când îndrăzneala mea părea că trece peste graniţele severei ei legiuiri.

Yoné şi cu mine ne împărtăşeam impresiile, ne plăcea plimbarea împreună, discutam despre cărţi, artă şi chestiuni sociale, şi chiar cu mult interes despre cunoştinţele noastre. Părerile noastre despre oameni nu erau totdeauna aceleaşi, ceea ce era cu atât mai înviorător. Yoné, cu toate că era timidă, uneori chiar temătoare şi de o sensibilitate netăgăduit prea vie, făcea parte din fiinţele ale căror principii fundamentale sunt neclintite ; sub aparenta ei slăbiciune, era o tărie ascunsă pe care totdeauna am admirat-o. Yoné mă întovărăşea şi ea în plimbările călări, cu toate

29

Principesa Elisabeta la vârsta de 11 ani

că era o călăreaţă mai puţin îndrăzneaţă de cât Nelly Wyndham. Familia Kennedy stătu mai multă vreme în Bucureşti, aşa că legătura dintre noi dăinui mai mult şi prietenia noastră nu fu smulsă din rădăcini când veni tristul ceas al despărţirii, astfel încât şi mai târziu în viaţă nu ne pierdurăm urma, una alteia.

Inevitabila schimbare a diplomaţilor dintr'o ţară în alta era pentru mine o necontenită durere. Am cunoscut multe ceasuri de întristare când despărţirea de prietenii mei a fost o adevărată sfâşiere; mâhnirea era cu atât mai mare cu cât despărţirea avea să fie definitivă, mai ales că pierea o bucată de viaţă ce nu se mai putea reînoi.

In ţara depărtată în care venisem şi din pricina strictelor reguli la care eram supuşi, prietenii şi cunoştinţele din diplomaţie jucau un mare rol în viaţa noastră.

In timpul dinainte de război, Legaţiunea Austro-Ungară era totdeauna numeroasă, compusă din oameni eleganţi şi foarte plăcuţi din punctul de vedere „mondain"; avui printre ei nenumăraţi prieteni. Cei mai de căpetenie erau Contele şi Contesa Fritz Larisch. El era un călăreţ de seamă şi avea cai de soi. Soţia lui May, o femeiuşcă frumoasă cu obrajii trandafirii şi ochi albaştri ajunse una din prietenele mele cele mai intime. Părea totdeauna fericită şi părul ei bălai se involta ca un nimb în jurul chipului ei radios. „Contesa mică" sau „credincioasa mea tovarăşă" cum o numeam, petrecea prea multă vreme născând sau îngrijind copii pentru a fi o adevărată călăreaţă, ne însoţea totuşi în excursiile pe munţi; de fapt nu prea era iubitoare de călărie, măcar că aceasta era patima de căpetenie a familiei La-

risch. Cu toate că nu puteam gusta laolaltă plăcerile acestui sport, ne vedeam des și se născu între noi o prietenie călduroasă și statornică, întemeiată pe lucrurile bune și plăcute ale vieții. Era o adevărată tovărășie a două femei tinere, iubitoare de viață, într'un timp când viața era ușoară și când lumea trăia într'o pace prosperă. Nu se ivi niciodată nici o umbră sau vre-o neînțelegere în prietenia noastră care a fost toată numai soare și zâmbet. „Fritzi" era adorat de soția lui; ieșea adesea călare cu mine; mai târziu aduse din țara lui câini de vânătoare și organiză vânători care îmi făcură mare plăcere.

Cam pe atunci și chiar puțin mai târziu făceau parte din Legațiunea Austro-Ungară câțiva tineri austriaci foarte plăcuți, precum Contele Lago, Rubido Zichy, Colonelul Roswadowski, Baronul Gall, toți înfocați călăreți și dansatori. Mai era și Otto Franz, înalt, cu o înfățișare atrăgătoare, ochi șăgalnici și zâmbet plin de taine; suferise de curând o operație și nu putea încăleca, însă era cât se poate de deștept și un tovarăș nespus de plăcut. Mai erau și Pejatchewitch, Czekonics și încă alții, precum May și Carl Fuerstenberg, frate mai mic al lui Max Fuerstenberg, marele prieten al Kaizerului; Otto Czernin, și alții, răspândiți acuma în diferite țări după năruirea marelui imperiu.

May Fuerstenberg era una din cele două Festetics care fuseseră cu mine la neuitata bătaie de flori de la Nisa când avurăm atât succes în trăsura noastră împodobită cu ramuri de portocal. Era o femeie drăgălașă cu vorba domoală și cu o privire puțintel crucișă ce îi sporea farmecul. Era una din ființele cele

mai blânde și mai potolite pe care le-am întâlnit vreodată; nimic nu-i turbura liniștea, vorbea de întâmplări uimitoare cu un calm desăvârșit și povestea anecdote nemaiauzite, parcă ar fi fost rostite de un copil, fără a pune în relief înțelesul lor. De când sunt n'am văzut într'o femeie o sinceritate mai placidă, mai lipsită de emoție. Orice întâmplare, chiar nemaipomenită, era istorisită de ea fără comentarii, cu acelaș glas blând, domol, neturburat; era o desfătare s'o asculți, dar nu se străduia câtuși de puțin să fie nostimă. Pielița obrazului ei era de o frumusețe desăvârșită; avea un nas scurt ce se sfârșea într'un vârf pătrat de toată nostimada și un păr ca aurul.

Soția lui Otto Czernin era engleză, fiică a lordului Grimthorp; căsnicia lor era cam furtunoasă și mai târziu s'au despărțit. Contesa Czernin era cât se poate de plăcută și de o înaltă cultură, dar avea o fire prea vijelioasă. El era un mare sportsman; avea o bărbie de om încăpățânat ca a lui Mussolini și privirea rece și severă. Eram prietenă cu amândoi și auzeam pe fiecare povestindu-și în felul său necazurile, dar nici unul din ei nu se supăra că celălalt mi se destăinuia. Intr'un chip ciudat ajunsesem, din pricina dragostei ce avea fiecare pentru mine, o trăsătură de unire între ei.

Dar prietenii cei mai scumpi dintre toți au fost Waldorf Astor și sora sa Pauline.

Am făcut cunoștință cu ei în anul încoronărei regelui Eduard, într'o duminică la un prânz la Cliveden, căci după străvechea datină toată lumea acolo iese duminica din oraș. Fusese o invitație, ca multe altele, de simplă

politeţă, dar a fost punctul de plecare a unei foarte scumpe prietenii care a avut mare însemnătate în viaţa mea.

Din prima clipă în care mi-au fost prezentaţi, am simţit o puternică şi instinctivă simpatie pentru aceste două fiinţe încântătoare, fratele şi sora; şi eu le plăcui la amândoi.

Prânzul fu atât de reuşit încât familia Astor ne pofti pe soţul meu şi pe mine cu suitele noastre să petrecem câteva săptămâni la Cliveden, ca să aşteptăm ziua încoronării ce se amânase din pricină că Eduard se îmbolnăvise subit.

O pereche mai plăcută decât Waldorf Astor şi sora sa Pauline nu mi-a fost dat să întâlnesc. Prin nu ştiu ce întâmplare norocoasă era o desăvârşită potrivire în gusturile noastre; nu ştiu cum se făcea, dar priveam viaţa în acelaş chip, aceleaşi lucruri ne plăceau sau ne plictiseau şi aveam cam aceleaşi păreri şi aceleaşi idealuri.

Fratele şi sora, şi mai entuziaşti ca mine, găsiseră o tovarăşă înţelegătoare pe care se puteau bizui; cu toate că eram ceva mai în vârstă decât ei, împărtăşeam orice speranţă şi orice temere a lor, orice năzuinţă şi ambiţie, iar ei îmi dădeau fără preget tinereasca şi încântătoarea lor simpatie.

Acele câteva săptămâni în frumosul castel Cliveden fac parte din cele mai desfătătoare amintiri ale mele. A fost o fericire fără margini. Fiind însetată de viaţa pentru care mă născusem, găsisem la Cliveden o viaţă sănătoasă, plină de libertate, în locuri de o rară frumuseţe, în tovărăşia unor fiinţe tinere, cât se poate de potrivite cu mine.

Doamna Astor murise când erau copiii încă

mici, iar domnul Astor, cufundat în numeroasele lui afaceri, era un tată cam aspru şi neînduplecat, cu obiceiuri şi gusturi neîmpărtăşite de copiii lui. Imens de bogat, trăind o viaţă mondenă convenţională şi totodată pătimaş iubitor de ştiinţe, nimic întrînsul nu amintea duioşia părintească. Plin de principiile cele mai înalte, insufla totuşi copiilor lui un soi de teamă. Tinerii Astor, cu toate că erau foarte iubiţi în societate şi aveau totdeauna casa plină de musafiri, simţeau în viaţa lor o oarecare singurătate; aceasta lăsă loc liber pentru covârşitoarea prietenie ce se născu între noi.

Mai aveau şi un frate mai mic, John, pe atunci la Eton *) şi o soră mai mică, atinsă de o gravă boală de inimă. Pauline era ca o mamă pentru copila bolnavă şi-şi petrecea nopţile îngrijind de ea, căci noaptea suferea fetiţa mai rău.

Waldorf căzuse odată la un joc de polo şi se rănise grav la genunchi, aşa încât fu nevoit să umble câtva timp sprijinit într'un baston. Tânăr şi iubitor de sport cum era, neputând pe atunci să încalece pe şea bărbătească, mă întovărăşea în lungile plimbări călare pe şea de femeie şi îmi împrumuta cu multă dărnicie toţi ponny-ii lui de polo pe rând. Astfel ne plimbam împreună în toate împrejurimile şi rătăceam nesfârşit prin încântătoare meleaguri sau alteori goneam prin parcul din Windsor.

E cu neputinţă să descriu până în ce grad mă încânta viaţa la ţară, liberă şi uşoară cum e în Anglia. Era o fericire ce nu cunoştea mar-

*) Şcoala unde sunt crescuţi aristocraţii englezi.

gini. Ştiam că era numai un răgaz, o oază în obişnuitul şir al zilelor, o vreme ce nu avea să se mai întoarcă, dar am trăit acele săptămâni cu toată înflăcărarea firii mele care ştie să se bucure de lucruri şi totodată să simtă o adâncă recunoştinţă pentru tot binele ce i-a fost hărăzit. Tot ce primeam la Cliveden era bun, sănătos, pornea din inimă, iar tovărăşia acestor două fiinţe desăvârşite, frate şi soră, era pentru mine mai de preţ decât aşi putea spune.

Pauline avea un chip încântător înconjurat de păr castaniu ondulat. Ochii îi erau mari, căprii şi nespus de strălucitori, cu o privire totdeauna cam uimită, parcă orice lucru i-ar fi părut o minune. Mişcările ei aveau o mlădiere desăvârşită; era vioaie, plină de duh şi avea un râs fermecător.

Intr'însa era ceva ce-ţi amintea o gazelă, ţinuta ei avea o linişte plină de demnitate cum rar se întâlneşte la o fiinţă atât de tânără. Cu toată drăgălaşa ei veselie, plutea parcă asupra ei ceaţa unei mâhniri datorită desigur boalei micei sale surori şi faptului că pierduse prea devreme pe mama sa.

Se simţea şi în Waldorf ceva din aceiaşi mâhnire; era mare asemănare între sora sa şi el. Avea şi el ochi mari căprii, catifelaţi, şi un surâs încântător. Era înalt, cât se poate de subţire, şi avea o purtare întrucâtva sfioasă care îi sporea încă farmecul. Vocea lui era joasă şi nespus de plăcută. N'am întâlnit niciodată o mai atrăgătoare îmbinare de veselie şi de curtenie ca în aceste două fiinţe venite de peste ocean.

In aceiaşi toamnă muri subit sora lor cea mică, iar Waldorf şi Pauline veniră la mine la Sinaia, el ca să se întremeze după o operaţie ce i se făcuse la genunchi, ea spre a se mângâia de îngrozitoarea singurătate pricinuită de moartea surioarei pentru care fusese ca o mamă.

Astfel se stabili obiceiul nespus de plăcut pentru mine de a-i găzdui la mine în fiece an. Waldorf şi Pauline erau amândoi de o sănătate plăpândă; îi îngrijeam pe amândoi pe rând. Mai în vârstă decât ei şi totuşi încă tânără, mă purtam cu ei ca o mamă, fiind totodată tovarăşa lor. Le plăcea România, îi admirau frumuseţile şi originalitatea; marele interes ce arătau pentru ea, întări şi mai mult în mine dragostea tot mai mare pentru ţara mea adoptivă. Prietenia lor desăvârşită îmi dădea curaj şi nădejde şi-mi dăruia o tovărăşie de care eram însetată. Deasemeni felul hazliu în care mă ajutau să-mi înfrunt necazurile şi greutăţile, îmi deschise o privelişte nouă asupra vieţii şi-mi dădu o încredere mai mare în cele ce mă înconjurau.

Waldorf avea o fire nespus de duioasă şi de altruistă, lucru neobişnuit la un om atât de tânăr. Se gândea mereu la ceilalţi şi necontenit născocea prilejuri pentru a le face plăcere; această nepreţuită însuşire îmbinată cu un simţ ascuţit al umorului făcea din orice lucru un izvor de veselie, până şi din ceremoniile oficiale şi din serbările naţionale.

Regele Carol preţuia pe aceşti doi tineri; purtarea lor era desăvârşită, iar interesul ce-l arătau pentru România plăcea severului suveran, aşa încât consfinţi prin aprobarea sa, prietenia noastră.

Bineînţeles rămânea primejdia unor gelozii ce s'ar fi putut ivi, nimicind o tovărăşie care era bucuria vieţii mele. Obişnuită să tremur

pentru tot ce mi-era drag, după ce suferisem adânc de nenumăratele intrigi în centrul cărora se situa Marele-Inchizitor, nu mai îndrăzneam să nădăjduesc într'o viaţă paşnică. Insă neasemănata dibăcie a acestor fraţi scoase la liman luntrea prieteniei noastre, fără ciocnire cu stâncile care ar fi putut-o răsturna de atâtea ori. Cu toate că mai tineri, erau mai pricepuţi decât mine în ale lumii; ştiau cum să-mi înăbuşe imboldurile prea nechibzuite şi în multe rânduri m'au învăţat ce înseamnă măsura. Mă iubeau cum trebuie să iubească prietenii cei buni, nu orbeşte, ci cu inima întotdeauna gata să înţeleagă şi să îndrumeze.

Impărtăşeam câte şi trei patima pentru cai. Waldorf, călăreţ neîntrecut, îmi dădu multe poveţe asupra călăriei, sportul meu preferat. Eram bineînţeles o şcolăriţă destoinică şi voioasă şi îi urmam cu pricepere sfaturile, după cum mărturisise şi el. Căută în Anglia cai pe placul meu şi astfel grajdul meu se îmbogăţi cu câţiva cai minunaţi, ponny pentru polo, cai de vânătoare şi pur-sânge. Cel mai scump dintre ei mi-a fost un ponny cu ochi focoşi numit Airship *). Un adevărat diavol de roib cu glesne albe, care-şi căpătase numele pentrucă era mai mult pe sus decât pe pământ. Nu pornea niciodată din loc fără să-şi joace mai întâi mendrele, ba uneori se ridica dela pământ cu câteşi patru picioarele deodată. Dar Airship era frumos, de-o frumuseţe care face şi acum să-mi tresară inima de bucurie când mă gândesc la el.

Waldorf adusese nişte ponny şi pentru co-

*) Avion.

pii. Era idolul lor; se înebuneau după „Mr. Anne", cum îl porecliseră nu ştiu pentru ce, şi am făcut cu toţii nenumărate plimbări călare pline de întâmplări.

Făceam şi ascensiuni în munţii Sinaiei, şi poposeam printre nori sub corturi joase milităreşti. Vizitam diferitele herghelii din ţară şi Waldorf mă învăţa multe despre cai şi diferitele lor rase. Orice lucru mă interesa şi-mi plimbam prietenii peste tot pe cât îmi îngăduiau posibilităţile, căci pe acea vreme deabea se iviseră automobilele, şi noi n'aveam nici unul, pe seama noastră; apoi plimbările ne erau îngrădite de vrerea Regelui Carol.

Au fost patru ani de prietenie desăvârşită în care am împărţit toate împreună. Mă uit înapoi la acei ani cu încântare, cu adâncă recunoştinţă. Au fost aproape fără nici un nor, dar bineînţeles soarta aştepta pe prietenii mei şi la urma urmei ne despărţi. Pauline se mărită cea dintâi şi Waldorf se însură după doi ani, dacă nu mă înşel. N'aşi putea spune că n'am rămas în urma lor în mare singurătate, dar viaţa e plină de desrădăcinări şi de renunţări. Nimic n'a putut să zdruncine prietenia noastră, dar se sfârşise scumpa şi intima tovărăşie dintre noi, n'a rămas decât recunoştinţa fierbinte pentru ceia ce fusese un bine atât de mare.

Incetul cu încetul trecând anii şi copiii mei făcându-se mai mari, viaţa mea se lărgi şi se făuriră diferite prietenii cu persoane din ţară.

Viaţa de neţărmurită frivolitate pe care s'a spus că o duceam a fost o legendă născocită de cei ce auzeau zvonuri nelămurite despre

toaletele mele şi aşa zisele mele excentricităţi. In ochii multora eram „la Princesse Lointaine" care trăia într'o ţară de la Soare-Răsare şi aceasta le aprindea închipuirea; şi apoi îndată ce o femeie trece drept frumoasă, lumea vrea să ştie toate despre ea, căci ea stârneşte interesul mai mult decât orice alt. Gura lumii răspândea zvonul că duceam o viaţă de petreceri, pe când la drept vorbind viaţa noastră se scurgea austeră şi îngrădită.

Adevărul e că în mine era o adâncă şi neînvinsă „joie de vivre" *) peste care nu se putea trece, pe care nici o desaprobare şi nici o încătuşare nu o putuse înăbuşi. Oriunde mergeam duceam cu mine această bucurie de a trăi; pentru mine orice lucru avea interes şi totul mă însufleţea, aşa dar în chip firesc şi eu însufleţeam pe cei cu care mă întâlneam. Se pomeneau târâţi de valul entuziasmului meu şi nu mai stăteau să se întrebe de ce. Isvorul acestei neasemănate puteri de viaţă nu era altul decât sănătatea mea excepţională şi iubirea mea pentru natură şi tot ce e frumos.

Fără îndoială au fost vremuri în care temperamentul meu artistic m'a împins să găsesc plăcere în toalete deosebite de cele ce se purtau de obicei; uneori erau, chiar, prea arătoase sau prea pitoreşti. Dar scuza mea stă în faptul că şi eu, ca şi femeile din timpul meu făceam parte din epoca „romantică". Apoi aveam o minte îndrăzneaţă şi plină de imaginaţie şi fiind izolată, departe de occidentul în care mă născusem, adoptai un fel şi un

*) „Bucurie de a trăi".

stil al meu, fără să-mi pese de critici, cu o primejdioasă indiferenţă faţă de orice îngrădea iubirea mea pentru tot ce găseam frumos, în ţara poeziei în care trăiam.

Fiind despărţită de multe lucruri cu care fusesem obişnuită, îmi făurii cu încetul propria mea atmosferă, aprobată sau desaprobată, după cum era firea criticilor mei.

Ajunsesem cum s'ar zice în toiul tinereţii, când intrară în viaţa mea câteva femei tinere, cam de vârsta mea: Nadèje Stirbey, Maruka Cantacuzino, Hélène Sutzo, Hélène Creţianu, Sybile Chrissoveloni, Marthe Bibescu şi câteva altele. Se mai iveau din când în când vorbe şi mustrări prilejuite de vecinicul pânditor şi neîmblânzitul duşman din vechiul Palat, dar eram păzită cu mai puţină severitate decât înainte. Adevărul e că Regele Carol şi cu mine, treptat-treptat, ne împrietenisem. Incepuse să aibă încredere în mine, iar eu îl înţelegeam mai bine.

Maruka Cantacuzino avea locul de frunte în grupul prietenelor mele; era născută Rosetti-Teţcani, dintr'o familie de boeri moldoveni. Inaltă, frumoasă, cu ochi negri, mândră la chip, era uneori ciudată şi avea netăgăduit o fire originală. Tovărăşia ei te însufleţea, dar zadarnic ai fi cercat să te opui ideilor ei. Căsătorită cu Mişu Cantacuzino, fiul mai mare al lu Gheorghe Cantacuzino poreclit „nababul", era bogată, nu depindea de nimeni, şi trăia după placul ei, fără să-i pese de critică. Bunăoară nimic în lume n'ar fi putut-o face să primească o invitaţie; dar îi plăcea să ne adunăm la ea acasă, şi fiind una din fiinţele care ştia să-şi îndeplinească dorinţele, ne făcea să ne supunem zâmbitoarei ei tiranii. Petrecurăm

astfel nenumărate seri plăcute în semi-obscuritatea salonului ei, căci Maruka avea manii şi una dintre ele era gustul de a sta aproape în întuneric. Aprindea în vatră un foc mare şi nu îngăduia alt mod de a se lumina. Acest obicei dădu naştere în mai multe rânduri, la întâmplări hazlii, deoarece Maruka poftea uneori persoane din afară de cercul nostru, neiniţiate în riturile sacre întocmite de ea. Aceşti musafiri, neobişnuiţi cu odăile pe jumătate întunecoase, se împiedicau de scaune până să-şi croiască drumul spre locul unde eram aşezate.

De obicei ne întruneam ca să ascultăm cântând, pe George Enescu, minunatul nostru violonist şi compozitor, mare prieten al casei. Nenumărate ceasuri încântătoare, am petrecut lângă vatra Marukăi în tăcere, sub vraja arcuşului său fermecat.

Trebue totuşi să mărturisesc că prietena mea avea o dragoste ciudată pentru absurd în toate formele sale. Lua lucrurile în serios până la un oarecare punct; de acolo înainte, totul nu mai era decât o imensă glumă în care se cuprindeau obiceiurile, maniile şi decretele impuse de ea. Uneori râdeam împreună ca două şcolăriţe; Maruka era totdeauna aceia care se apuca de năzdrăvănii şi toată lumea era nevoită să ia parte la râsetele ei, chiar şi diplomaţii cei mai serioşi. Când îmi amintesc de unele întâmplări în odăile pline de umbră ale Marukăi, îmi vine să râd chiar când sunt singură.

Intr'o seară o doamnă mioapă, bâjbâind printre mobile ca să-şi găsească blana, se pomeni trăgând de păr pe un pianist pletos care moţăia istovit într'un jeţ adânc, ceea ce făcu

pe gazda noastră să izbucnească în hohote de râs şi de veselie.

Mulţi ani după războiu, — Maruka se mutase în altă casă unde întocmise un soi de mare divan acoperit cu valuri de brocat roşu, eram aşezată într'o seară la un capăt al acestei născociri asemănătoare cu un tron, iar ea în celălalt capăt. Pe când cânta Enescu, se făcuse bineînţeles o tăcere desăvârşită. Prietena mea însă, totdeauna plină de idei caraghioase, scornise că trebue să fim în legătură una cu alta printr'o eşarfă de mătase ale cărei capete să le ţinem fiecare, ca să ne împărtăşim însufleţirea prin mijlocirea făşiei de mătase care ne unea. Era o ideie cu totul „Marukiană" şi care arătă întorsătura hazlie a gândurilor ei. Intre amândouă colţurile unde eram fiecare *intronate*, rămânea un loc destul de mare, aşa încât din când în când, prietena mea poftea pe câte un musafir să vie să stea de vorbă cu noi.

Uneori îi venea chef să dea serate pompoase, cum le numea ea, la care invita diplomaţi, oameni politici, profesori, doctori şi doamne în vârstă. Ii plăcea să fiu de faţă şi să-i ajut să împartă tuturor vorbe măgulitoare şi niciodată nu voi uita cum în ziua cu eşarfa de mătase, făcu deodată semn unui foarte grăsuliu şi important ministru străin să vie să vorbească cu noi. Foarte măgulit, gentilomul din ţara aliată, îşi lăsă greoi imensul volum pe divanul dintre noi, întorcându-se când într'o parte când într'alta, pentru a se face, plăcut totodată amândorora. Deodată îşi aminti Maruka de făşia de mătase care ne unea; întinse mâna să apuce capătul din partea ei, dar circumferinţa domnului îngropată în divanul

moale scurtase atât eşarfa noastră, încât nu mai rămăsese bucăţică din ea. Cu toate că eram amândouă pe acea vreme persoane destul de aşezate, descoperirea păru Marukăi atât de hazlie încât izbucni într'un răsunător hohot de râs, pe când nevinovatul musafir n'avea habar de pricina care stârnise într'însa o veselie atât de sgomotoasă şi de neaşteptată.

Era în absurdităţile Marukăi ceva sincer şi spontan care făcea dintr'însa o tovarăşă încântătoare.

Soţul ei Mişu Cantacuzino, era un om plin de bunătate, care jumătate râdea şi jumătate se supăra de năzbâtiile ei. Uneori încerca să fie pompos, dar Maruka repede îl desumfla; nu era chip să ţii piept râsului ei.

Mişu Cantacuzino a murit acum câţiva ani într'un accident de automobil şi Maruka îşi închise frumoasa casă cu divanul învelit cu brocat roşu ; nu se mai făcură adunări în odăile ei întunecoase; a ajuns acum aproape o pustnică, dar când mă uit înapoi parcă îi aud încă râsul minunat şi parcă văd pe greoiul diplomat aşezat pe brâul de mătase... mais tout passe *)...

Hélène Sutzu era foarte deosebită de Maruka; născută Chrisoveloni era de origină greacă. La înfăţişare semăna cu o Tanagra, avea capul mic şi-l purta mândră pe un gât foarte drept deasupra umerilor foarte drepţi şi ei; trupul ei avea proporţii desăvârşite, iar trăsăturile feţei erau limpezi şi de o croială clasică. Totul în Hélène era curat: privirea dreap-

*) Dar totul trece.

tă şi sinceră a ochilor, rostirea limpede şi precisă a cuvintelor, părerile clare şi neşovăitoare despre lucruri, întâmplări şi fiinţe. Purtarea ei îndeobşte era sigură, corectă, ironică fără răutate şi cu un spirit critic desvoltat în dorinţa ei de perfecţie. Fusese crescută cu multă grijă; vorbea cu uşurinţă mai multe limbi, şi era cât se poate de citită. Trăind mai mult la Paris, făcea parte din cercurile literare şi aristocratice de acolo şi era o desăvârşită „femme du monde" *). Cu toate că se deosebea mult de Maruka cu ciudăţeniile ei, şi cu teama ei de lumină, Hélène era prietenă cu ea şi de câte ori se afla în România, venea la seratele „clair- obscur" **) ale Marukăi.

Jean Chrisoveloni, fratele Hélènei, un tânăr foarte deştept, era însurat cu o englezoaică, Sybil Youell, care făcea şi ea parte din cercul nostru. Firea ei adevărat anglo-saxonă, veselă, plină de avânt, fără făţărnicie, alcătuia un contrast încântător cu a cumnatei ei, mai blazate. Sybil ca şi frumoasa ei soră, doamna Benett, era o întruchipare strălucită a voiniciei. Inaltă, bălaie, neobosită, veselă, cu inima bună, spontană, avea o statură minunată şi pieliţa albă ca laptele; mişcările ei păreau pline de o vioiciune falnică şi toată fiinţa îi era pătrunsă de sevă şi de strălucită vitalitate. Dinţii ei erau albi şi sănătoşi şi râsul molipsitor; avea ochi căprii ca iazurile din munţi, iar nasul ei mic şi delicat avea vârful puţin ridicat în sus, în chip încântător. Farmecul ei era neîntrecut; Sybil era una din acele fiinţe care după cum spune vechiul cântec „trebue să se fi născut într'o dimineaţă plină de soare".

*) Femeie de lume.
**) Semi-întuneric.

Nimeni nu-şi purta găteala în chip mai desăvârşit; avea o înfăţişare de fericire triumfătoare care te înviora. Era darnică, fără şiretenie, prea încrezătoare; dar cu tot belşugul bunurilor pământeşti, viaţa n'a fost totdeauna bună cu Sybil. Când vedea că a fost înşelată sau păcălită, indignarea ei era ca a unui copil şi o arăta făţiş în cuvinte. Sybil era una din fiinţele cele mai curate la gând şi o iubeam din toată inima...

Dar Sybil acum e în pământ...

Nadèje Stirbey sta mai mult la ţară; rar se afla între noi, în salonul Marukăi.

Era şi este încă tipul perfect al soţiei şi al mamei; a trăit numai pentru ai ei. Imi plăcea mult să mă duc la ea; soţul şi copiii ei îmi erau deasemenea prieteni. Când te aflai lângă ea, pierea latura mai întunecată a vieţii. Avea într'însa ceva ce amintea o pasăre sau fluture. Totdeauna cânta, era veselă, era fericită, mereu în mişcare şi pătrunsă de griji duioase; umbla după treburi ici şi colo, în casă, în grădină, în bucătărie, cu copiii, cu servitorii, cu ţăranii; mânile ei aveau totdeauna ceva de lucru: picta, scria, broda sau grădinărea. N'avea alte năzuinţi decât îndeletnicirile ei obişnuite, nu căuta împliniri greu de dobândit şi nu dorea să se înalţe pe culmi ameţitoare. Era o grazdă cât se poate de plăcută, bucuroasă de oaspeţi; o tovarăşă veselă şi fără griji. Cunoştea meşteşugul de a înlătura din drumul ei orice i-ar fi putut întrista sau îngreuna viaţa — e una din puţinele femei pe deplin fericite ce le-am cunoscut vreodată.

In mare contrast cu vesela Nadèje cu suflet

„Mignon" între bujori.

30

de copil, era cumnata ei mai tânără, Marthe Bibescu, care la vârsta de şaisprezece ani se căsătorise cu fratele Nadèjei, George Valentin Bibescu.

Născută Lahovary, Marthe mai avea trei surori; tatăl ei, Ion Lahovary, era frate cu Alexandru şi Jaques Lahovary despre care am pomenit. Martha intrase în viaţă, înţeleaptă de la început şi plină de ştiinţă. De copilă, Marthe era un om în toată firea.

Am cunoscut-o fetiţă, în primii ani după venirea mea în România, căci era între noi o diferenţă de zece ani. O poreclisem „pony" spre deosebire de sora mai mare Jeanne, căreia îi dădusem numele mai puţin măgulitor de „âne" *) şi în acele zile depărtate, eu tânăra prinţesă bălaie din Marea-Britanie, eram idealul lui „pony".

Din prima ei copilărie, Marthe dădea semne că va fi frumoasă, şi visa măriri. O însufleţea tot ce era măreţ în astă lume, fie că era vorba de regi sau de orice alt lucru de seamă. Nume mari, succese mari, talente mari, cariere fabuloase, toate vrăjeau pe mica fetiţă cu ochi căprii, cu minte ageră şi cercetătoare. Imi plăcea să o am pe lângă mine; avea o fire nespus de bogată şi de înviorătoare, iar adoraţia ce avea pentru mine îmi măgulea vanitatea de fiinţă tânără. Aveam doar un nume însemnat, şi două lungi şiruri de străbuni în amândouă capetele Europei; toate acestea le ştia Marthe.

Ca toţi Lahovăreştii era un soi de enciclopedie chiar la vârsta ei fragedă, şi avea o memorie minunată; niciodată nu uita nimic şi nici nu se înşela. Chiar când era copilă nu mi

*) Măgar.

se părea că sunt lângă un suflet mult mai tânăr decât al meu. In „pony” nu era nimic naiv, ochii ei erau pânditori și mintea mereu în lucrare.

Fetița frumoasă ajunse o femee cât se poate de atrăgătoare, ba chiar o adevărată frumusețe: cu ochii ei mari și miopi, cu o ciudată gură cam mare, Martha avea ceva din Circé în puterea ei de a fermeca. „In caracterul omului stă scris destinul lui”. Martha își puse-se în gând să se ridice cât de sus și să izbândească: așa a și făcut. Știuse să atragă în cercul vieții ei, lucrurile pe care le visase. Intră în legătură cu oameni al căror nume stă în fruntea tuturor în curgătoarea și schimbătoarea noastră viață de azi.

Incetul cu încetul adună în jurul ei persoane de talent și de mare renume. Mintea ei ageră descoperă orice îi poate fi de folos din punct de vedere social; primește persoane regale, diplomați, oameni politici, artiști, scriitori, savanți și aristocrați. Călătorește în multe țări și musafirii ei sunt totdeauna dintre cei mai aleși și cu vază. Ca pe vremea când era fetiță și-i ziceam „pony”, urechile și ochii ei sunt mari deschiși și nu uită niciodată ce aude și ce vede. Martha a ajuns una din cele mai vestite și prețuite scriitoare, o scriitoare admirată de criticii cei mai critici. Cunoștința limbii franceze e la ea desăvârșită, stilul ei e de o migăloasă și minunată dibăcie, descrierile bogate și pline de poezie; cărțile ei sunt pătrunse de înțelepciune și de adâncă cunoaștere a lucrurilor, iar fiece frază e șlefuită ca o piatră nestimată.

Mintea ei cercetătoare nu lasă să se piardă nimic, fiecare citat al ei arată gândirea adâncă, o erudiție de necrezut și o uimitoare cunoștință a subiectului tratat; nimic nu e lăsat la voia întâmplării sau după pofta clipei.

Orice e frumos o mișcă și găsește cuvinte alese cu care descrie ceeace vede și aude. Tocmai această iubire a frumosului pe care o împărtășeam amândouă ne-a făcut să fim ani îndelungați tovarășe strâns legate.

Ne plăcea la amândouă grădinăritul și florile, ne plăcea să plănuim locuințe ciudate și originale, să colecționăm pietre antice sau să descoperim colțuri tainice neexplorate, biserici vechi, case părăsite și atâtea alte lucruri pline de farmec, pentru care alții aproape n'au ochi. Ne plăceau cărțile și poezia și culorile frumoase și sunetul clopotelor în depărtări; da, ne asemănam în multe privințe, dar cu cât înaintam în viață, drumurile ni se despărțiră treptat, năzuințele ei o duseră pe altă cale și aceleași lucruri încetară de a ne părea la amândouă de aceeași însemnătate.

Elena Crețeanu, mai târziu Elena Moruzi, era cu totul deosebită de Marta. Ii plăcea viața la țară, călăria, vânătoarea și în orice făcea, punea energie, convingere și o mărginită și ușoară voie bună. Subțirică dar vânjoasă, cu părul ondulat natural în chip încântător, avea ochi strălucitori cu o privire totdeauna hazlie și întărea orice spunea prin expresive mișcări ale mânilor. Avea în firea ei o fărâmă de băețească nesupunere care o făcuse să pară primului ei soț, diplomat așezat și cam solemn, o ființă greu de *mânuit*. Niciodată nu-i dăduse ea voie să se arate atât de important cum se credea el; aceasta, nu putea avea ca urmare o bună înțelegere

între ei. Se învoi mult mai bine cu elegantul ofițer de cavalerie cu care se căsători mai târziu.

In tinerețea ei o vedeam mai puțin, deoarece lipsea mult din țară; de fapt n'am fost niciodată mult împreună, însă ne lega simpatia ce simțeam una pentru alta de câte ori ne întâlneam. Era o prietenie spontană care nu scăzu în dealungul anilor.

Acum a încărunțit părul ondulat al Elenei Moruzi, își administrează moșia cu o pricepere bărbătească, dar ochii i-au rămas tot atât de sclipitori, și viața nu i-a înăbușit simțul umorului. Azi ca și în prima ei tinerețe îi place să râdă de isprăvile ei care se desfășoară mai ales printre ogoare, țărani, vite, grădini, flori, zarzavaturi, orz și porumb.

Elena Moruzi e o ființă de-o prospețime sănătoasă și înviorătoare.

Am mai avut și alte prietene care mă înconjurau cam pe la anul 1907, Didina Palady care avea întotdeauna atâtea de spus despre orice subiect și care e azi femeia cea mai de căpetenie a mișcărei noastre feministe, cele două frumoase d-re Pherekide, Irena și Ana, Elena Odobescu, Zetta Cantacuzino, Eufrosina Ghyka, femee de o rară eleganță prietenă sinceră și devotată, Simky Lahovary — azi una din doamnele mele de onoare. Regele Carol începuse să mă socotească drept o personalitate; ajunsese nu numai să mă iubească, dar chiar să mă prețuiască. Mă supusese unei reeducări neînduplecate, dar treptat, se deșteptase în mine o mai deplină înțelegere a motivelor lui și o adevărată admirație pentru însușirile sale de om și de rege, iar într'însul crescuse cu încetul încre-

derea că se putea cineva bizui pe mine dacă nu mi se înăbușea prea tare voința. Eram ca un cal ce trebuia mânat cu frâu ușor, o mână prea grea pe frâu mă făcea să svârl sau *să-mi iau vânt*. Și apoi mai era ceva: îmbătrânise și simțea însfârșit o oarecare plăcere de a se vedea înconjurat de chipuri tinere și înveselitoare. Grupul prietenelor mele era întrucâtva diferit de cel ce sta, la picioarele Reginei Elisabeta. Eram ființe trăite mai ales în aer liber, sub cer deschis și Regele se simțea înviorat în noua atmosferă adusă de nepoata lui plină de sănătate și de viață.

Neîncrederea lui în mine scădea din zi în zi; vedea că începusem să pricep ceeace se aștepta dela mine și mai în deosebi își dădea seama că an cu an prindeam dragoste de țară. Simțea cum se naște în mine patriota ce am devenit, ființa care s'ar putea înflăcăra de nevoile și de aspirațiile poporului ei.

N'aveam nici răbdare nici destulă disciplină ca să fac întocmai cum făcuseră înaintea mea el și bătrâna Regină. Eu eram din vremea mea cum fuseseră ei dintr'a lor, afară de aceasta era între noi o deosebire fundamentală de rasă și de educație, dar cu toată iubirea mea de neatârnare aveam un simț puternic al datoriei și Unchiul știa că la urma urmei se putea bizui pe mine, chiar dacă nu izbutea să mă facă să ascult de fiece poruncă.

Cea mai puternică legătură dintre noi erau copiii; îi iubea din toată inima și avea pentru ei toată îngăduința ce nu avusese pentru noi.

Se zicea că alegerea prietenilor dă pe față caracterul omului, „dis-moi qui tu hantes et

je te dirai qui tu es" *). Prietenele mele erau foarte deosebite una de alta, aveam ca să zic așa câte o prietenă pentru fiece latură a firii mele. S'au făcut comentarii asupra acestui lucru și nu fără oarecare răutate de către o doamnă mânată întrucâtva de gelozie.

Intr'o zi glumeam cu Maruka și o lăsam să propovăduiască una din cele mai noi teorii ale ei. (Maruka totdeauna se arunca cu entuziasm în vreo manie nouă iar noi, intimele ei, eram silite să discutăm serios asupra celor mai recente năzdrăvănii ale ei. Marukăi îi plăceau desbaterile, iar noi făceam haz de ciudatele ei argumente).

Doamna posacă ascultând discuția noastră însuflețită ne privea cu desaprobare; îi displăceau schimbările repezi ale gândului meu, iar veselia cu care întâmpinam neauzitele șotii ale Marukăi era unul din necazurile ei cele mari. Fiind rudă de departe cu prietena mea, se socoti îndreptățită să-și dea pe față mânia înăbușită în aceste cuvinte nu prea măgulitoare: „Să fiu în locul tău, dragă Maruka, ași înceta de a spune atâtea absurdități; nu ți-ai dat seama până acum că Prințesa vă întrebuințează pe toate ca pe niște paiațe ale căror sfori le trage ca să petreacă pe socoteala voastră?"

De bună seamă aceste cuvinte erau usturătoare pentru prietena mea și jignitoare pentru mine. Din fericire Maruka nu se lăsă mai pe jos; izbucni într'un hohot de râs molipsitor: „Paiațe suntem noi? Până acum nu prea m'am privit pe mine sub acest unghiu, dar

*) Spune-mi cu cine te însoțești și-ți voiu spune cine ești.

dacă e așa îmi pare cât se poate de bine să fiu paiața Prințesei; găsesc că e ceva foarte nostim". „Pantin" e cuvântul exact pe care l'a întrebuințat doamna cea desaprobatoare.

Ei bine, nu, învinuirea era cu totul neîndreptățită; niciodată nu mi-am privit prietenele drept paiațe, fiecare mi-era scumpă și o prețuiam în felul ei. Eram o fire cu multe laturi. Fără îndoială, lucrurile ce mă interesau erau multe și felurite; faptul de a iubi poezia, de a citi pe Nietzche, de a-mi plăcea muzica bună, nu însemna că nu mă puteam desfăta grădinărind sau cercetând moda pariziană sau făcând vre-o prăjitură bună sau că nu mă interesa câte tunuri îi trebue unui regiment de artilerie, sau ce costum purta împăratul Chinei la încoronarea lui.

Nu mă dădeam drept autoritate asupra nici unui subiect, nici măcar a creșterei copiilor. N'aveam o teorie proprie și nu m'am amestecat niciodată în treburile altora, nici n'am stăruit să impun părerile mele. Tot ce aveam era o minte ageră, o înțelegere ușoară și simțeam pentru orice lucru un viu interes; nimic nu mi se părea prea mic ca să-l iau în seamă. Durerile și bucuriile unui om neînsemnat, erau pentru mine tot atât de mari ca planurile unui om de stat. Mila în inima mea se deștepta ușor, îmi puneam sufletul în toate lucrurile și în orice împrejurare. Înțelegeam fericirea pricinuită unei mame de primul ei născut și puteam să-i împărtășesc elanul, citeam cărți serioase, râdeam de o glumă hazlie, căutam a afla cum se construește un pod, gustam plăcerea unui galop nebun, însuflețirea unei goane vertiginoase în automobil, ascensiunea unui munte , plănui-

rea unei camere noi, ascultarea unei conferinţe asupra arhitecturei, navigaţiei sau asupra celor mai bune teorii privitoare la îmbunătăţirea rassei cailor. Nu aveam o minte deosebit de cultivată, dar era primitoare şi mai presus de toate plină de interesul ce-l simţeam pentru viaţă şi omenire.

Plăcerea de a mă găsi ca acasă în salonul Marukăi, luminat de pâlpâirea focului nu mă împiedica să mă simt atrasă de copiii Nadejei, de trandafirii Elenei Moruzi, de succesele pariziene ale Elenei Sutzu sau de ultima carte a Martei.

In fundul inimei, poate că preţuiam tovărăşia uneia din aceste prietene mai mult decât a celorlalte, dar bucuria de a fi împreună cu ele, pe rând, era la mine sinceră şi deplină.

De alte prietene voi vorbi mai târziu, după cum va înainta povestirea vieţii mele dealungul anilor.

Descrierea prietenelor mele m'a adus la o dată mai proaspătă, dar trebue să mă întorc spre vremuri mai îndepărtate, căci sunt încă multe lucruri de povestit despre anii de reeducare când orice îmi părea o descoperire nouă.

Ni se îngăduia vreo şase săptămâni vacanţă pe an şi cu toate că uneori treceam peste această limită, timpul liber ni se dădea totdeauna la sfârşitul verei sau la începutul toamnei, mai ales în primii ani, când erau toate rânduite după program.

Câtă vreme a trăit Tata mi s'a dat voie să-mi văd părinţii la Clarence-House şi astfel am avut de vreo două ori bucuria de a fi la

Londra în anotimpul petrecerilor, lucru ce nu mi se întâmplase până atunci deoarece mă măritasem aşa de tânără. Altă dată după naşterea primilor doi copii ai mei am petrecut o lună neuitată la Osborne, într'o vilă ce ne-o pusese la dispoziţie Bunica-Regină ca să se poată bucura copiii mei de aerul mării. Ducky, pe atunci Mare-Ducesă de Hessa, împărţea vila cu mine; îşi adusese şi ea fetiţa şi era o fericire fără seamăn să fim iar împreună într'un loc atât de scump copilăriei noastre.

Regăsirăm iubita plajă cu scoicile ei, păzitorii coastelor cu bărcile lor, digul lunecos cu iarba de mare în toate culorile, mirosul îmbătător al crângului încălzit de soare, a caprifoliului, a răsurilor din gardurile vii, şi mai presus de toate pe Bunica-Regină care îşi lua dejunul sub umbrela cât un cort căptuşită cu verde, înconjurată de Induşii ei, de soldaţii ei scoţieni şi de câinii ei nemaipomenit de bine dresaţi.

Dar acum era rândul copiilor noştri să fie duşi la ea, de câte o bonă îmbrăcată în alb, ca să-i sărute mâna. Bunica arăta un interes binevoitor generaţiei celei noi. Trebuia să ne înfiinţăm în fiece zi la dejun şi să ne supunem întrebărilor ei cercetătoare asupra căminului nostru şi vieţei noastre îndeobşte.

Explorarea reînoită a tuturor locurilor iubite în copilărie era o nemărginită bucurie; plaja, crângul, grădinile, parcurile, fermele, vestita vilă elveţiană cu răzoarele din grădină, crinii albi şi fermecătorul muzeu cuprinzând toate lucrurile colecţionate de Papa şi de fraţii lui: fluturi albaştri, piatra mlădioasă şi minunatele scoici în formă de evantai...

Aveam o trăsurică trasă de un ponny pe care îl mânam pe rând. Independenţa noastră ca femei măritate ne părea încă ceva nou şi ne bucuram de ea ca nişte copii în vacanţă. Scârţâitul roţilor trăsurei când intra pe podul plutitor sau ieşea de pe el, de câte ori mergeam la Cowes, nu pierduse nimic din farmecul lui şi ne făceam de lucru prin dugheni căutând daruri pentru marinarii care ajunseseră robii copiilor noştri cum fuseseră pe vremuri ai noştri. Ne luam la întrecere la înotat, căutam scoici şi mi-aduc aminte că în una din grădinile Bunicii văzui pentru prima oară un trandafir urcător „Crimson Rambler" în plină înflorire şi rămăsei încremenită în faţa lui ca în faţa unei minuni; trandafirii „Rambler" erau încă rari pe acea vreme.

Ducky şi cu mine ne întoarserăm acasă împreună; Bunica ne dăduse yachtul ei „Osborn" ca să trecem Canalul Mânecii şi ne oprirăm la Middlebourg în Olanda, vechi şi pitoresc orăşel pe mare unde fetele şi băeţii poartă încă străvechiul costum încântător: adevăraţi copii de pe cărţi poştale, parcă prea frumoşi pentru a fi aevea.

Mă oprii şi la Darmstadt şi petrecui câteva zile la Wolfsgarten, care era reşedinţa de vară preferată a Marelui-Duce de Hessa. E un loc minunat pentru călărit, cu nesfârşite drumuri nisipoase sub cetini, prin păduri.

Grajdurile dela Darmstadt eram renumite pentru caii lor de mare preţ, dela arabul cu piciorul ager până la greoiul irlandez de vânătoare. Sora mea era o călăreaţă desăvârşită şi casa fiind întotdeauna plină de musafiri, se făceau multe şi vesele plimbări călare

pe lună, când codrul părea o stranie nălucă şi era greu să-i urmezi cărarea.

Darmstadt era marele loc de întâlnire a întregii famii apropiate sau depărtată. Ţarul şi soţia sa, Unchiul Serge şi Tante Ella veneau cât de des puteau, căci şi Ţarina şi Tante Ella erau surorile lui Ernie. Îmi plăcea cât se poate de mult viaţa la Wolfsgarten; era atât de plină de veselie şi întâlneai acolo atâta lume plăcută şi interesantă, dar mai presus de toate îmi plăceau călăria şi minunatele grădini ce îţi luau ochii cu florile cele mai frumoase şi cele mai rare. Ducky şi cu mine pictam şi desemnam tot timpul cât nu eram în mijlocul lor sau la plimbare, călare ori cu trăsura.

Mai aveam şi altă mare bucurie; Ducky avea mai mulţi cai splendizi albi Lipizaner cu hamuri ungureşti, bătătoare la ochi. Ii înhăma câte patru-cinci sau uneori şase şi îi mâna ea singură; era o privelişte minunată să vezi pe aceşti arabi uşor la pas, străbătând, în fugă, pădurea.

Intr'un rând, cu câţiva ani mai târziu, am fost nevoită să fac o cură la băile Schwalbach, o localitate frumoasă dar cam plicticoasă în apropiere de Darmstadt. Trebuia să fac băi de nămol; or fi foarte de folos, însă mi-era groază să intru în magma neagră şi lipicioasă care după celelalte mai avea şi un miros nesuferit. Ducky, totdeauna bucuroasă de a fi împreună cu mine, obţinuse voia să vie să mă vadă ca să-mi uşureze plictiseala curei şi adusese cu dânsa trăsura cu patru cai albi, spre marea bucurie a vizitatorilor.

In fiece după amiază făceam lungi plimbări în frumoasele păduri din împrejurimi; de obicei ne opream undeva ca să ne facem

ceaiul. Nu se inventaseră încă sticlele thermos, aşa încât fierbeam apa pe o maşină de spirt. Credincioasa Gretchen era cu noi şi alcătuiam un trio mult mai nevinovat decât se credea. Cei patru cai albi atrăgeau privirile tuturor, deaceea treceam drept zvăpăiate. Cu toate astea nu era la noi nimic zvăpăiat decât pasul arabilor noştri, cai iuţi la picior, dar pe acea vreme orice făceam atrăgea asupra capetelor noastre fulgerele censurei; se vede că aveam darul să stârnim indignarea mai marilor noştri.

A fost mai ales o plimbare care a rămas de pomină când am mers la cursele dela Frankfurt, după ce sfârşisem cura şi mă oprisem câteva zile la Wolfsgarten, înainte de a mă întoarce în ţară.

Ne pusesem în gând să mergem la curse în stil mare. Şeful grajdurilor dela Darmstadt, Herr von Riedesel, era un om binevoitor, cam în vârstă, după cum ni se părea nouă. Era încântat că sora mea avea aşa patimă pentru cai, căci aceasta dădea însemnătate deosebită grajdurilor admirabil administrate de el. Era pentru Ducky un sclav devotat şi îi plăcea să îngrijească de trăsurile şi de caii ei cu cea mai desăvârşită amănunţime.

Se ivise acum un prilej cât se poate de potrivit ca să arate ce putea, iar noi ca să nu ne lăsăm mai pe jos decât caii şi trăsura, hotărârăm să ne îmbrăcăm cu cât mai mult „chic", însă în felul nostru deosebit care uneori ne expunea desaprobărei. Toaleta noastră trebuia să fie simplă însă bătătoare la ochi; se cuvine s'o descriu deoarece mai târziu, de pe urma denunţului unei mătuşi, care scria prea des mamei, primirăm dela aceasta, fiecare pe rând, scrisori pline de dojană din pricina prea marei noastre slăbiciuni pentru găteală şi a nesăbuitei dorinţe de a avea o înfăţişare deosebită de a altor prinţese.

Costumul cu pricina se compunea din nişte foi simple de postav alb, care atunci se purtau lungi şi „cloche" şi dintr'o nostimă jachetă scurtă croită bărbăteşte, fiecare de altă culoare. Jacheta lui Ducky avea o nuanţă viorie ştearsă, iar a mea era ca peruzeaua de un ton închis, o culoare încântătoare între verde şi albastru. Aceste jachete aveau o croială desăvârşită în toate amănuntele şi erau împodobite cu nasturi de cristal; pălăriile, pantofii şi mănuşile erau albe, la fel cu foile, iar sub bărbie ne legasem câte o fundă de tulle alb, căci nu era încă moda găturilor goale; aceste funde diafane le socoteam cât se poate de elegante. Dar când ne scoborîrăm în curte gata să ne urcăm în trăsurică, atenţia ne fu atrasă de un ghiveci cu *hydrangeas* albastră şi viorie în plină înflorire, aşezat pe treptele terasei. Ne veni atunci în minte că un mănunchiu din florile acelea în formă de globuleţe prins la piept ar da toaletei noastre o ultimă desăvârşire. Imi vine să cred că tocmai acest din urmă amănunt care pusese vârf eleganţei noastre a fost socotit ca cel mai vinovat.

Trebue să mărturisesc că eram foarte frumuşele, cocoţate sus una lângă alta pe înalta capră a trăsurichii, o soră oacheşă şi una bălaie, cu jachetele în tonuri şterse una viorie şi una albastră, care alcătuiau o aşa plăcută armonie, cu doi lachei bine sclivisiţi aşezaţi spate în spate cu noi, cu cei patru cai frumoşi în goana mare, cu hamurile lor arătoase le-

gănate de iuţeala mersului. Bineînţeles mâna Ducky.

Dobândirăm tot succesul la care ne aşteptam, iar mai târziu când se învolbură în jurul nostru vijelia de mustrări, ne mângâiarăm cu gândul că adevărata pricină a desaprobării mătuşei pornite pe critică, era faptul că simplicitatea noastră plină de chic, pusese în umbră gătelile greoaie purtate de alte femei cu acest prilej. Oricum, nici o desaprobare viitoare nu putea să ne zdruncine convingerea că fuseserăm cât se poate de bine.

Vacanţele noastre, potrivit dorinţei Regelui bine stabilite şi neînduplecate, trebuiau petrecute între Sigmaringen, Coburg şi Tegernsee, unde după moartea Tatei îşi cumpărase Mama o frumoasă casă aşezată sus pe un deal de pe care se vedea lacul. Orice ştirbire a acestei regule sau orice încercare din partea noastră de a ne îndeplini o dorinţă proprie, orice năzuinţă spre o schimbare, erau cu străşnicie înăbuşite din vreme.

Socrii mei, se instalau vara în micul castel unde petrecusem puţinele noastre zile de miere, iar spre toamnă, se mutau la Weinburg, un vechiu castel ce-l aveau în Elveţia lângă lacul Constanz. In aceste două castele se aduna adesea familia şi acolo se întâlneau copiii noştri cu verii lor Hohenzollern sub ochii binevoitori ai bunicului, pe care îl iubeam din suflet, cum îl iubea de altfel toată lumea.

Insă cu toate că eram la încântătorul meu socru, viaţa la Krauchewics era cam plicticoasă. Castelul era foarte frumos cu un parc mare care se întindea până la pădurile sălbatice. Hoinăream prin grădini şi fâneţe presărate cu flori de câmp; dar ne necăjeau mult ţânţarii şi-mi aduc aminte de disperarea mea când înţepară pe dulcea mea Mignon, pe atunci o minunată copiliţă de un an, durdulie, albă şi trandafirie, şi făcură din obrajii ei ca piersica, un soi de „plum-pudding" *).

Soacra mea, suferind din ce în ce mai mult de boala ei, nu venea în cercul familiei decât la prânz. Cum îi plăcea foarte mult găteala, stăruise ca această masă în mijlocul zilei să fie schimbată într'un fel de prânz de gală, astfel încât eram silite să ne înfiinţăm în fiece zi la ora 12 jum. în toalete ca de bal câmpenesc, cu toate că ne aflam într'un colţ pierdut la ţară.

Mi-a rămas o amintire cam neplăcută despre grupul nostru în toalete nepotrivite; grup care cuprindea pe lângă mareşalul curţii, un doctor, câţiva aghiotanţi şi doamne de onoare cam în vârstă, adunaţi toţi în jurul nelipsitului joc de popice, după masă. Parcă văd încă pe soacra mea cu rochiile de mătase ţeapănă şi foşnitoare, cu bustul ei ciudat de mic şi de subţire aşezat pe şolduri cam mari, legănând fără vlagă greoaia ghiulea de lemn atârnată de o sfoară. Avea picioare prea mici pentru greutatea ei şi călca încet şi şovăitor; mânile îi erau minunate, însă aveau mişcări nesigure şi bâjbâitoare cum se întâmplă la toţi cei ce sunt prea mult ajutaţi de alţii şi nu au obiceiul să facă nimic ei înşişi. Mă revăd şi pe mine, cam răsvrătită, cu rochie de moire albastră ca floarea de merişor, căci socoteam că o asemenea găteală nu se potriveşte

*) Un fel de cozonac cu stafide.

pentru un joc de popice, afară doar în tablourile lui Watteau.

Il văd şi pe socrul meu, încântător, împăciuitor, curtenitor cu fiecare pe rând, cât se poate de politicos chiar cu fiii lui şi doritor de a face din adunările noastre un prilej de petrecere. Mai văd şi pe cei doi cumnaţi ai mei; William jovial, gras, însă fără soţia sa, căci se învoiseră să trăiască mai mult despărţiţi; Carlo înalt, slab, prea blond şi mai ales prea mulţumit de frumuseţea sa, adorat de soţia lui Josephine, cu mult superioară lui, dar care din nenorocire era surdă ca tatăl ei Contele de Flandra. Şi văd pe drăguţa Mătuşică cu gulerele ei înalte, ce o sugrumau. Nu prea i-era dragă cumnata ei, Prinţesa Antoinette, şi nu o cruţa întotdeauna de sarcasmele ei, dar îşi iubea nepoatele şi era iubită de ele cum era iubit şi Unchiuleţul cu glasul lui domol şi aşezat.

Şi îl văd pe Nando cu o înfăţişare desăvârşită de om în vacanţă, cu o ţigară de foi prea groasă în gură (în Germania toată lumea fumează havane prea mari), Nando răsfăţat de mama sa care ar fi vrut să mă facă geloasă prin atenţiile care le avea pentru el şi Josephine, pe când pe mine nu mă băga în seamă.

Prinţesa Antoinette era o persoană cu care era greu de trăit. Nimeni n'o iubea afară de soţul ei şi într'o măsură mai mică, fiii ei; era egoistă şi ştia să te *sâcâe* până la mânie; marele ei simţ artistic şi marea ei iubire pentru flori, alcătuiau între noi o legătură care îmi ajuta, adesea să nu-mi ies din fire. Catolicismul ei strâmt era supărător, ca şi obiceiul ce-l avea de a micşora neîncetat pe alţii pe când îşi lăuda propriile ei însuşiri.

Nu era o femeie deşteaptă însă era plină de talent. Nu izbuti să bage zâzanie între mine şi Josephine, căci eram amândouă prea sincere şi credincioase una alteia, cu toate că viaţa nu ne-a dat adesea prilejul de a ne vedea.

Prietena mea cea mai intimă în familia de la Sigmaringen, era Frifri, vară de departe a soţului meu, nepoata unei strămătuşe, născută Taveggi, orfană pe care o creşteau socrii mei şi care mai târziu să căsători cu baronul Geier, aghiotantul lor.

Frifri şi cu mine ne potriveam în multe lucruri. Vioiciunea ei de italiancă te însufleţea, şi când se afla şi ea la Sigmaringen, şederea mea acolo era mult mai veselă. Stam mult împreună, citeam cărţile cele mai noi, iubeam amândouă poezia şi arta în general. Nando avea multă dragoste pentru Frifri şi am poftit-o în România în mai multe rânduri. Incerca şi ea să meargă călare, dar murea de spaimă când se vedea pe cal; mă întreba ce mutră face calul ei şi dacă după privirea lui se putea ghici dacă are intenţii bune sau rele.

Soseau mereu musafiri la Sigmaringen şi într'un rând veni pentru câteva zile bătrâna Regină Carola a Saxoniei. Era o doamnă bătrână, bună şi cât se poate de evlavioasă. Bătrânul Mare-Duce de Baden şi soţia sa erau şi ei dintre bunii prieteni ai familiei, precum şi numeroşi alţi membri ai caselor domnitoare germane.

Indată ce puteam fugi dela Sigmaringen fără să jignesc pe Nando şi pe părinţii lui, mă repezeam la mama şi atunci începea adevărata mea vacanţă de fiece an. Până să nu cumpere mama castelul Sengeschloss, la Te-

gernsee, ne întâlneam de obicei în iubitul nostru Rosenau. Rosenau cu turnurile lui rotunde şi cu frontoanele gotice. Rosenau cu încăperile lui prietenoase, cu zidurile ciudat pictate, cu potolita lumină a lămpilor lui şi cu mirosul lui de rogojini; Rosenau cu răsunetul de fântâni jucăuşe şi mai presus pe toate cu bătrânul grădinar ce grebla cărările cu toate că erau prea netede, Rosenau cu întinsele lui fâneţe, cu trandafirii lui, cu pajiştea verde din faţa casei şi cu mama şezând sub bătrânul arţar, Rosenau din care cel mai neînsemnat colţişor îmi era drag.

Am fost odată la Reinhardsbrunn lângă Gotha şi la Oberhof, două castele de vază, scumpe Tatălui meu. Mama fiind nevoită să plece în Rusia mă lăsase să ţin casa în lipsa ei, lucru de care mă simţi foarte mândră, căci trăind departe de ei, rar mi se întâmpla o asemenea cinste.

După moartea Tatei, se schimbară bineînţeles multe lucruri. Alfred murise, aşadar nepotul Tatei fiul Ducelui de Albany ajunse Duce de Coburg. Mama cumpără atunci, castelul din Tegernsee, şi cu toate că inima îmi rămăsese lipită de Rosenau, potriveam vacanţele mele în timpul când era Mama la Tegernsee.

Tegernsee avea marea însuşire de a fi lângă Münich; lipsită cum eram de tot ce privea arta, găseam în aceste vacanţe prilejul de a mă sătura de muzică, de expoziţii de pictură şi de muzee.

Münich e unul din puţinele oraşe cu adevărat încântătoare, în timpul verii; nu e niciodată prea cald, iar nenumăratele expoziţii şi teatre atrag mulţi străini, astfel încât oraşul e în totdeauna plin de chipuri vesele şi de oameni mulţumiţi, aprigi în căutarea plăcerilor artistice.

Era totdeauna ceva deosebit în sosirea mea la Münich. Mama mă aştepta cu câteva zile înainte în vechiul hotel Russischer Hof, după gustul ei, căci nu putea suferi hotelurile noi şi la modă. In drumul dela Tegernsee la Rosenau se oprea totdeauna câteva zile la Münich, lăsând pe servitorii ei să orânduiască mutarea dintr'o reşedinţă într'alta. Ii plăcea cât se poate de mult Münichul cu expoziţiile şi teatrele lui, precum şi cumpărăturile prin prăvălii şi pe la anticari.

Indată ce puneam piciorul pe pavelele Münich-ului mă cuprindea bucuria încântătoare de a fi în vacanţă; simţeam un freamăt deosebit în clipa când ieşeam pe uşa hotelului, liberă ca aerul, fără să fie cineva care să mi se împotrivească sau să mă oprească dela ceva, nimeni care să mă supravegheze. Şi apoi fericirea de a şti că e mama acolo, că mă întorc la ea; Mama căreia îi plăcea să te vadă că petreci şi care arăta un interes atât de călduros pentru toate isprăvile noastre, mama care te încuraja în tot ce făceai şi niciodată nu-ţi cerea să stai la un loc. Numai din când în când lua şi ea parte la plimbările noastre, dar îi plăcea să vadă că petrecem şi că suntem mereu în mişcare. Uneori vorbea de „neastâmpărul lui Missy", dar când nu eram „neastâmpărată" se simţea desamăgită. Nu putea suferi să-şi piardă cineva vremea. Un singur lucru o supăra, şi anume când veneam prea târziu la masă. Ora prânzului şi a cinei erau sfinte pentru ea.

Bineînţeles era totdeauna cu ea una din su-

rorile mele, mai ales Baby Bee, şi-mi plăcea să ascult cu ea operele lui Wagner la Prinzregententheater. Amândouă aveam o adâncă adoraţie pentru Wagner. Toată atmosfera din Prinzregententheater avea ceva deosebit; parcă te simţeai la biserică în cuprinsul lui. Îmi plăcea să şed în rândul întâi din stal, cât se putea de aproape de scenă ca şi de cântăreţi. Muzica plină de vrajă ce se ridica din întuneric, aproape de sub picioarele noastre, mă umplea de o răpire pe care nu o pot înţelege decât cei ce au simţit-o. Am o preferinţă deosebită pentru „Walkyria" şi cred că, dacă Wagner nu ar fi scris nimic alt decât scena în care îşi ia rămas bun Wotan şi „Vraja focului" ar fi fost totuşi un geniu. Erau părţi din fiece operă a lui care mă transportau într'o altă sferă, care mă umpleau de freamăt şi mă desprindeau cu totul de lumea asta: bunăoară „freamătul pădurii" din „Siegfried", marşul funebru din „Amurgul Zeilor" şi „trecerea zeilor spre Walhalla" din „Aurul Rhinului", sau scena de dragoste din primul act al „Walkyriei", din care mai răsună câte un ecou în clipele cele mai tragice ale ultimului act. Mai e şi actul al doilea din „Tristan", despre care am spus totdeauna că nu l'am auzit ci l'am simţit, într'atât înfioară fiece fărâmă a fiinţei mele. Tot atât de minunată e şi opera „Maeştrii cântăreţi" cu „Preislied" şi „Parsifal" cu prodigioasa lui uvertură, cu „vraja Vinerii Mari" şi cu cereasca mântuire dela sfârşit. Dar pe acea vreme nu se dădea încă „Parsifal" la München ci numai la Bayreuth, şi nu mă puteam duce la Bayreuth căci nu aveam niciodată voie să ies din ţară în timpul stagiunii.

Plimbarea în antracte, la Prinzregententheater era o desfătătoare petrecere; ca şi la Bayreuth întâlneai o mulţime de cunoştinţe din multe ţări, îmbrăcate cu eleganţa ce se cerea la aceste reprezentanţii şi alcătuind o adevărată defilare de toalete; toată lumea se plimba de colo-colo prin mica grădină dimprejur, uitându-se amănunţit unii la alţii şi scoţând câte un strigăt de bucurie când recunoştea vreun prieten.

Mi-aduc aminte de o anumită rochie albă cu mantie verde ca salcia, cu care îmi plăcea să mă arăt; era o găteală ce mă prindea şi nu trecea nebăgată în seamă. Baby Bee era o tovarăşă încântătoare, cât se poate de hazlie şi plină de duh; petreceam de minune împreună şi starea noastră sufletească de copii în vacanţă sporea nostimada celei mai neînsemnate întâmplări.

Baby iubea adânc muzica şi se pricepea mai bine decât mine în tot ce privea pe Wagner; iar mai târziu când se căsători cu Infantul Alfonso de Bourbon-Orléans ajunseră amândoi pătimaşi cercetători ai reprezentaţiilor dela Bayreuth; nu era o notă din partiţie, nici un cuvânt din libret pe care să nu le cunoască pe din afară.

Ali — e una din cele mai desăvârşite fiinţe omeneşti ce am întâlnit vreodată. La început au fost mari greutăţi de învins pentru căsătoria lor, sora mea fiind protestantă şi câtva timp nu i se mai dădu voe lui Ali să se arate în Spania. Aşadar rămaseră la Mama, dar asta e în sine o întreagă poveste ce nu-şi poate găsi locul în aceste pagini. Alcătuiau o pereche încântătoare şi originală a cărei tovărăşie te însufleţea; erau plini de haz, fără

pretenţii şi se deosibeau de toţi prin ideile şi părerile lor ciudate. In zilele fericite când mergeam la Prinzregententheater, sora mea nu era încă măritată.

Viaţa la Tegernsee era cât se poate de liniştită. Locul în sine era foarte frumos şi un adevărat rai pentru copii, iar lungile ceasuri, seara când stam şi citeam în jurul Mamei erau ceasuri de adâncă mulţumire. Ultima oară când ne întâlnirăm cu toţii la Tegernsee a fost în 1913, după naşterea băeţelului meu Mircea...

Deoarece am descris la începutul acestei cărţi încoronarea dela Moscova, îmi pare că trebuie să vorbesc şi de încoronarea Regelui Eduard, precum şi de a Regelui George, la care am fost de faţă ca reprezentanţi oficiali ai ţării noastre.

Au trecut ani de atunci şi în mintea mea se cam amestecă aceste două încoronări, cu toate că între ele s'au scurs zece ani.

Mărețe amândouă ca şi cea din Rusia, era totuşi în festivităţile dela Londra o oarecare nuanţă potolită în contrast cu splendoarea orientală dela Moscova. Şi aici erau datine unice în felul lor şi ceremonii care răsfrângeau timpurile de mult trecute; era o desfăşurare de falnică putere, însă fără strălucirea fantastică ce scălda orice lucru la Moscova.

Regele şi Regina se arătară într'o trăsură de aur, tot atât de frumoasă ca şi cele din Rusia, trasă de cai albi ca laptele cu hamurile de piele roşii şi panglici albastre ca levănţica împletite în coamă; erau după cât îmi pare mai frumoşi decât acei înhămaţi la trăsurile celor două împărătese. Armata avea uniforme

mai elegante însă mai puţin pitoreşti, bărbaţii erau mai frumoşi, şi Induşii o minunată arătare. Cu toate că Londra înebunise de entuziasm, se trăda în toate, măreţia potolită a unei civilizaţii desăvârşite, în cadrul liniştit al Londrei, falnic dar monoton în pofida miilor de steaguri fâlfâind dealungul străzei de-o parte şi de cealaltă, aşa încât alaiul regesc părea că trece sub un tavan mişcător în culori de curcubeu.

Iconostasele de aur ale Moscovei erau înlocuite prin farmecul întunecat al catedralei dela Westminster, cu toată frumuseţea stilului ei gotic înegrit de vreme. Potolite erau şi cântările, poate mai îngereşti însă mai puţin zguduitoare decât nemaipomenitele voci de bas din Rusia, care cântă fără acompaniament de instrumente, turburându-ţi adânc sufletul şi făcând să-ţi tremure adânc inima. Musafirii regali erau înşiraţi în jurul corului în câte o strană gotică ce încadra minunat pe fiecare din doamnele sclipitoare de giuvaere şi o armonizau cu *fundalul* de pe care se desprindea; eram şi eu aşezată în rândul lor, lângă soţul meu, şi mă simţeam vrăjită de solemna frumuseţe, de rânduirea şi liniştea demnă a fiecărei procesiuni; nobilimea, prinţii şi prinţesele, familia regală, Principele de Wales, înaltul cler şi însfârşit Regina şi Regele. Cântările se înălţau din ce în ce mai sus ca un cor de îngeri, umplând bolţile învechite cu imnuri de laudă şi de mulţumire.

Eram astfel aşezaţi, încât nu puteam urmări bine întreaga ceremonie, dar nu e nevoe s'o descriu, e destul de cunoscută în toate amănuntele. Se perindă în faţa mea un şir

de minunate tablouri şi din toate se desprinde resfrângerea unei nemărginite puteri bine statornicite şi nediscutate. Ea ne înfăţişează simţirea unui întreg popor, întemeiată pe baza de granit neclintită a datinelor şi a respectului. Sub ea nu simţeai că se ascunde vreo tragedie, vreo temere sau vreo jertfă. Chipurile reginelor erau senine, aproape nemişcate, tronurile spre care se urcau erau ca să zic aşa scaunele păcii.

Fără voia mea mi se ivea în minte ca o nălucă, tânăra Ţarină, dreaptă şi ţeapănă cu mantia de aur căzându-i în falduri de pe umeri, cu obrajii aprinşi, cu privirea tragică şi cu buzele strânse.

Regina Alexandra şi Regina Mary erau două arătări senine, pătrunse de demnitatea regală, cu chipuri frumoase pline de o linişţită siguranţă; coroanele lor cu toate că erau împodobite cu o mie de nestimate, nu păreau că le strivesc. Era în aceste regine o încredere în viitor bine stabilită, care te făcea să te bucuri pentru ele, iar nu să simţi teamă.

Incoronarea regelui Eduard VII avusese însă şi ea o clipă tragică deoarece o boală gravă lovise pe suveran chiar în ceasul celei mai mari slăvi a lui; a trebuit aşa dar să se amâne data ceremoniei.

Era în această întâmplare ceva de un dramatism puternic. Prinţii şi trimişii din toate colţurile lumii se adunaseră laolaltă pentru a cinsti pe omul a cărui frunte avea să primească simbolul puterii pământeşti, dar el tocmai în acea clipă nu putea fi printre noi, ci era silit să se predea cuţitului unui chirurg. Viaţa îi atârna în cumpănă şi steagurile înălţate trebuiră date jos.

Cât de bine îmi amintesc de frumoasa regină Alexandra în ceasul când îşi primea musafirii; parcă văd încă îngrijorarea ascunsă sub zâmbetul ei. Nu ni se spusese cele întâmplate şi pândeam toţi uşa prin care trebuia să apară regele, unchiul Bertie, gentilomul atât de primitor şi de sigur de sine cu aerul lui binevoitor de regească prietenie.

Verişoara Victoria care rămăsese întotdeauna acasă cu părinţii ei îmi spuse însfârşit că „scumpul Papa era foarte bolnav". Vestea mă izbi ca o lovitură; era neaşteptată şi avea ceva năpraznic şi teatral. Situaţia era cu adevărat dramatică şi fusese nevoie de multă dibăcie ca să netezească toate şi de multă diplomaţie ca să nu se înspăimânte lumea, ci să înţeleagă cei care veniseră pentru a petrece, că cel puţin câtva timp nu vor fi petreceri.

Ni se pusese la dispoziţie frumosul palat Chesterfield pe timpul cât avea să ţină serbările. Nu-mi aduc aminte câtă vreme am stat acolo, nici nu ţin bine minte ce recepţii se vor fi dat cu toată boala regelui.

Nu ştiu bine la care din cele două încoronări au dat Ducele şi Ducesa de Westminster un bal la palatul Grosvenor, dar ce mi-a rămas viu întipărit în minte e desăvârşirea fără seamăn a acelei recepţii, care înfăţişa felul tipic cum se primea în casele mari din Anglia în timp de pace şi de belşug.

Veneam acolo dela o reprezentaţie de gală la operă şi purtam hainele noastre cele mai sărbătoreşti. Eu aveam o lungă rochie albă ca zăpada, dintr'o mătase ce curgea în falduri grele, sfârşindu-se printr'o trenă bogată, iar pe cap aveam o coroană de diamant. Rochia mea a fost pricină de desastru pentru

mine și pentru alții. Poftită să dansez, am primit, cu toate că toaleta pe care o purtam nu era potrivită pentru dans, căci fiind din stofă moale și mlădioasă se încolăcea în jurul picioarelor dansatorilor făcând să cadă pe mai mulți din ei. Dintre aceștia a fost și sora mea Sophy, prințesa moștenitoare a Greciei; după această întâmplare neplăcută mă trăsei la o parte îngrozită de ce pricinuisem, îmi luai locul pe estrada pregătită musafirilor regali unde rămăsei ca o simplă spectatoare. A fost una din adunările cele mai strălucite și elegante ce mi-a fost dat să văd.

In măreața sală de bal cu tablouri de preț ce ne priveau de sus, între care celebrul „Băiat Albastru" de Gainsborough care nu fusese încă pornit spre America, se adunase laolaltă lumea cea mai de seamă a societății londoneze. Se aflau acolo câteva din cele mai frumoase femei din lumea întreagă.

In primul rând era prințesa Daisy Pless, sveltă și de o strălucitoare frumusețe englezească cu înflorirea tenului ei alb și trandafiriu. Purta o rochie de fir cu o înaltă diademă de aur, așezată în părul ei de culoarea mierei, veselă, zâmbitoare, binevoitoare față de toți; era în adevăr o arătare sclipitoare, desăvârșita întrupare a acelor zile de pace, de belșug și de obștească bună-stare. Gazda noastră, sora lui Daisy, *era perechea ei,* însă oacheșă; era și ea o femeie înaltă, luminos de arătoasă și acoperită cu giuvaere, dar dintre amândouă mi-a părut întotdeauna Daisy cea mai frumoasă dintre fiicele lui Cornelius West.

Una din priveliștile ce mi-au rămas mai bine întipărite în minte a fost minunata sală

de banchet ridicată pentru acest prilej. Era toată în albastru și împodobită cu vase de argint. Ici și colo câte o tufă de *hydrangeas* albă și albastră care făcea să reiasă și mai bine albastrul din jur. Amândouă surorile, cea bălaie și cea oacheșă, Daisy și Sheila, atrăgeau toate privirile, căci amândouă se potriveau minunat de bine cu acest cadru.

Sosii cam târziu și-mi luai locul la una din mese, nu-mi aduc aminte lângă cine, știu numai că prânzul era fără ceremonie și că doamnele intrau cu dansatorii lor și se așezau unde voiau. Această imensă sală în albastru și argint, plină de flori, era o sărbătoare pentru ochi. Se dobândise o armonie deplină la care nu poate ajunge decât cel mai desăvârșit gust englez; nici o notă falsă, nici o greșală în culoare, proporție sau amănunt. Bogăție fără ostentație, cea mai deplină perfecțiune a bunului gust. Lachei în livrele fără cusur, cu ținuta măreață și demnă care deosebește pe servitorii englezi, aleși fiecare pentru statura și frumusețea lui, flori minunate, neprețuite servicii de masă de porțelan, de cristal și de argint, lumina răspândită în chipul cel mai dibaci și măgulitor pentru ten, iar în depărtare muzică în surdină.

Iubitoare de frumos până în fundul inimei, stam și sorbeam în mine atâta desăvârșire ce n'o puteau înfăptui decât numeroase generații de civilizație îmbelșugată. Soarta mă dusese într'o țară unde totul era în formație, unde fiece pas înainte însemna o sforțare grea și iată că mă întorsesem în țara în care mă născusem și care se potrivea așa de bine cu sufletul meu. Din orice lucru care a atins desăvârșirea se desprinde un soi de pace, mai

ales pentru cine a cunoscut lupta şi apăsătoarea meschinărie a lucrurilor ce nu sunt încă bine întocmite. Mă cuprinsese un sentiment de neasemănată mulţumire şi tihnă, lăsasem toate deoparte, până şi gândirea. De bună seamă se cheltuise multă strădanie pentru plănuirea întregei alcătuiri, dar strădania nu se simţea; părea că toate nu puteau fi altfel decât aşa cum erau, lucru care răspândea un neasemănat sentiment de mulţumire deplină, sentiment ce l'am cunoscut în unele ceasuri ale vieţii mele, când mi se părea că fiece simţ îmi era pătruns de o bucurie îmbătătoare şi de o adâncă aprobare lăuntrică.

Banchetul albastru şi alb fusese unul din aceste ceasuri; al doilea a fost un mare prânz dat de Nicolae II, la Tzarskoje Selo. Nu mă pot opri de a redeştepta viziunea acelei seri de care îmi reamintesc cu recunoştinţă.

Aici cadrul era deosebit: o sală de serbări din timpul Catherinei celei Mari, o capod'operă a celei mai bune epoci rococo. Pereţii erau acoperiţi cu mici pătrate de oglindă, iar în faţa unui fundal atât de sclipitor se desprindeau ghirlande sculptate şi poleite ce se adunau toate la un loc, pentru a alcătui un tavan aurit pe care erau pictate delicate arabescuri de flori. Aurul îndulcit de curgerea veacurilor, căpătase nuanţa frunzişului de fag toamna, luminile eau strălucitoare fără a te orbi, păreau că se resfrâng ca soarele din pereţii aurii.

In această minunată încăpere era un număr de mese rotunde, acoperite pe deantregul cu un serviciu de aur de o bogăţie covârşitoare, iar în mijlocul fiecărei mese se învoltă o adevărată grădină de lalele galbene. In jurul meselor se aşezaseră doamne în rochii somptuoase, militari şi personalităţi oficiale; nu şi-ar putea închipui cineva o adunare mai sclipitoare. La mese deosebite, stau amândouă Împărătesele şi toate Marile-Ducese în costumul de gală al curţii ruseşti, în nuanţe bogate, încărcat cu broderii de aur şi de argint; pe cap purtau ca un nimb, coroane scumpe, grumazurile şi braţele le erau acoperite pe de-a'ntregul cu diamante şi pietre nestimate de toate culorile. Multe femei erau tinere şi frumoase, dar şi cele ce trecuseră de prima tinereţe îşi purtau podoabele copleşitoare cu uşurinţa celor născuţi pentru strălucirea imperială. Se aflau acolo şi uriaşii mei unchi şi veri, înconjuraţi de o suită numeroasă de adjutanţi şi înalţi demnitari, toţi în uniforme, fără a mai vorbi de diplomaţii cu soţiile lor şi de un şir nesfârşit de doamne dela curte; nuanţele roşii, albastre, verzi, violet şi galben ale rochiilor alcătuiau o scară de culori deosebite, ce se reliefau orbitoare pe fondul aurit.

Ochii mei văzură cu drag şi pe Împărat, pe „Nicky" iubit de noi toţi. El nu era dintre uriaşi, dar blândeţea privirii lui îl făcea cât se poate de atrăgător; parcă ţi se topea ceva în inimă când te uitai la el, la blajinii lui ochi căprii, la duioasa croială a buzelor lui, sau când îi priveai mişcările-i potolite sau îi ascultai glasul dulce şi domol.

La fiecare uşă stau negri înalţi, îmbrăcaţi în costume ce aminteau stampele vechi înfăţişând baletele dela curtea lui Ludovic al XIV. Pe cap purtau pene mari de struţ, în diferite culori. La un semnal aceste arătări cu chip de abanos deschideau uşile unui nesfârşit alai de

lachei în livrea roşie cu galoane aurite, care intrau ca un puhoi în sală, purtând enorme farfurii de aur şi de argint încărcate cu păuni, lebede, fazani serviţi cu strălucitele lor pene, farfurii atât de mari şi de grele încât te mirai cum putea un singur om să ducă o asemenea povară. Peşte, carne, vânat, legume, îngheţată, creme, fructe din tropice, vinuri rubinii, aurii, în culoarea chilimbarului şi a topazului; orice ţi se punea dinainte era nu numai servit în chip încântător, dar şi avea un gust ce te desfăta.

Pentru a da un ultim farmec desăvârşirii acestui banchet imperial, orchestra specială a împăratului ne încânta cu o muzică răpitoare; nu era obişnuita muzică militară, ci fiecare muzician era un artist de seamă. Se cântau bucăţi din Tschaikowski, Borodin, Rimski-Korsakof, Rachmaninow, Strawinski, precum şi din Beethoven, Mozart, Schumann, Wagner, Strauss, Debussy, etc... Unii spuneau că era păcat de asemenea muzică, deoarece în astfel de împrejurări nimeni nu ascultă, dar toate fiind atât de minunate, eu mă bucuram de această ultimă desăvârşire atât de deplină, încât mi-a rămas în veci neuitată.

Acest prânz a fost una din împrejurările în care aproape mută, m'am simţit copleşită de o mulţumire fără seamăn. Nicăeri nici o greşală, toate păreau că n'ar putea fi altfel; toate ţi se desfăşurau sub priviri ca o paradă a regalităţii ajunsă la punctul ei cel mai înalt. Aici deasemeni se ajunsese la îndeplinirea cea mai desăvârşită, simţeai aceiaşi desfătare ca şi când asişti la o reprezentaţie teatrală sau lirică fără cusur, când asculţi marea orgă într'o catedrală, priveşti un dans minunat, cu lumina, ritmul, muzica, culoarea şi cadrul de o egală perfecţiune. Orice atinge perfecţiunea deplină te umple cu un sentiment de pace şi de o adevărată mulţumire fizică, care face să doarmă orice nedumerire; nu te mai miră nimic, nici risipa neîngăduită, nici luxul fără măsură; nimic nu mai trăeşte în tine decât mulţumirea.

Acea uimitoare lume imperială s'a năruit şi n'am de gând să critic sau să apăr cele ce au fost. Nu pot decât să afirm că era ceva minunat, o dumnezeiască desfătare a ochilor.

Mais tout passe...

Deosebirea dintre belşugul englezesc şi cel rusesc e un interesant prilej de studiu. In Rusia totul era de-o strălucire covârşitoare ce nu se poate descrie, dar în acel lux se desluşea ceva oriental, chiar în casele unde se sălăşluiseră obiceiuri şi principii apusene. Simţiai că peste tot e risipă şi neprecupeţită dărnicie dedesubtul cărora se ascundea o oarecare nepăsare, ba chiar oarecare nesocotinţă. In toate se vedea o generozitate cheltuită la întâmplare, precum şi ceva încă primitiv. Ţi se părea că aici toate au crescut prea repede, pe când în Anglia toate păreau întemeiate pe neclintite obiceiuri, întărite ca piatra printr'o lungă tradiţie şi statornicite prin nestrămutate convingeri.

Bunăoară nimic în lume nu e mai desăvârşit decât curtea regelui Angliei şi întreaga ei rânduire; în ea domneşte un belşug potolit fără nimic bătător la ochi şi o bunăstare liniştită şi aristocratică în care nu e nimic izbitor. Totul se înfăptueşte fără zgomot, pe rotiţe unse atât cât trebuie şi fiece lucru se înjgheba de

minune în locul lui, fără goluri, fără lipsuri, fără note false. Dela gentilomii de serviciu de o neasemănată curtenie, îmbrăcaţi cu o îngrijire neîntrecută, care te primesc la intrare, până la lacheii plini de o măreaţă solemnitate şi totodată primitori care îţi arată drumul dealungul sălilor, totul e plăcut ochilor şi te mulţumeşte până în cel din urmă amănunt. Când evoc locuinţele regale din Anglia, revăd întotdeauna coridoare cu covoare moi şi tablouri pe pereţi, cu un lacheu păşind fără zgomot în faţa mea, discret, impersonal şi totuşi făcând parte din ambianţă. Parcă simt cum urc scări cu trepte domoale care mă duc spre nişte încăperi tot atât de minunat îngrijite cum au fost şi caii trăsurilor regale ce te-au adus până în pragul intrării şi tot atât de minunat sclivisite ca şi înaltul soldat de strajă ce prezintă arma în faţa porţii. Uniforma lui e mai bine croită decât orice uniformă din orice altă ţară, iar el e mai svelt, mai drept, mai curat, mai lustruit decât orice alt soldat. Orice lucru ce-ţi opreşte ochii, parcă a fost atunci scos din cutie, adus în clipa aceia dela spălătorie, călcat fără cusur, fără creţuri, fără pete.

Cei ce trăesc în Anglia sunt aşa de obişnuiţi cu această rânduială de mult statornicită, cu această potolită somptuozitate, încât li se pare că n'ar putea să fie altfel, dar cei ce s'au rătăcit din turma lor şi s'au sălăşluit în ţinuturi mai răsăritene se minunează, când se întorc în ţara lor de baştină, de desăvârşirea dobândită în multe generaţii de bună orânduială, care a ajuns la urma urmei o însuşire caracteristică a naţiunii engleze.

Nu numai curtea, dar toate casele mari din Anglia poartă aceiaşi pecetie a unui lux discret

31

Unchiul cu Nicolae

însă temeinic, a unei netăgăduite perfecţiuni fără strădanie, minunat organizate care nu mai miră pe nimeni decât pe cei ce vin dintr'o ţară îndepărtată.

N'am fost în Anglia de mai multă vreme; ştiu că toate în lume se schimbă, dar trag nănejde că atâta perfecţiune nu începe să piară cum au pierit atâtea alte lucruri.

De câte ori mă întorc, după o lipsă de mai mulţi ani, în ţara copilăriei şi a primei mele tinereţi, sunt cuprinsă de un sentiment de aşa adâncă şi covârşitoare mulţumire încât îmi pare că ceva, ce era în mine înodat şi dureros, se deschide deodată şi că mă las să lunec agale în locul hărăzit mie, care în adâncuri face parte din adevărata mea viaţă, dar nu învie decât în ceasul când pun piciorul pe pământul meu natal. In această mulţumire se ascunde bucurie şi durere, şi dorul nepotolit de toate lucrurile de lângă care am fost smulsă.

Strădania îndelung reîncepută de a învinge greutăţi şi lupte, de a trăi cât se poate de armonios şi de vitejeşte acolo unde m'a aşezat soarta, adormise întrucâtva acel dor. Trebuia sugrumat, trebuia gonit ca să pot găsi curajul de fiece zi şi să ajung treptat o fiinţă constructivă ce a biruit părerile de rău ca slăbiciuni cărora nu trebue să te predai. Nu e îngăduit să te uiţi înapoi, ci numai să păşeşti voiniceşte înainte, fără răgaz, fără sfârşit.

Sentimentul că te întorci la casa ta, care nu mai e căminul tău, e şi minunat şi nespus de dureros; ţi se pare că ţi se sfâşie inima, că ţi se umple, până la margine, potirul cu lacrimi pe care nu ai îndrăznit niciodată să le plângi şi te cuprinde un dor cât lumea de mare pe care niciodată n'ai îndrăznit să-l rosteşti.

20

Mi-aduc aminte că într'o zi m'a copleşit acest dor ca un talaz puternic, pe când mă plimbam cu Regina Alexandra pe pajiştile dela Sandringham. Iarba de sub picioare era moale, deasă, verde ca smaraldul; în faţa unei pădurici de brazi creşteau tufe mari de azalee şi rhododendron, iar eu păşeam ca într'un vis. Asta era Anglia, ţara mea; astea toate fuseseră odată ale mele. Acum nu mai erau ale mele, ajunsesem aproape o străină şi totuşi nu eram o străină căci rădăcinile mele rămăseseră cu adevărat aici, în acest pământ englezesc. Mă cuprinse o dorinţă nemăsurată de a cădea la pământ şi de a săruta iarba verde, atât de verde, de a mă rostogoli pe ea, de a o pipăi, de a o stăpâni, de a o face încă odată a mea. Eram cuprinsă de o durere sfâşietoare, de tot dorul, în înţelesul lui cel mai adânc, de apriga năzuinţă a exilatului spre tot ce i-a fost răpit şi dela care el însuşi s'a smuls.

Mătuşa mea se uită la mine şi mă luă de mână. „Iţi sunt dragi toate astea?" mă întrebă ea, fără a zice mai mult. „Da, îmi sunt dragi şi e chinuitor să iubeşti ceva atât de tare"...

Dorul...

Dorul! Mi-aduc aminte de o primăvară petrecută la Esher, într'o vilă mică închiriată de sora mea Infanta Beatrice, care-şi creştea copiii în Anglia. Aceasta s'a întâmplat mult mai târziu, după război, dar îşi are locul în capitolul acesta, deaceea trebuie pomenit aici. De la copilăria mea încoace era întâia oară când petreceam o primăvară în Anglia. Mi se îngăduise vreo trei săptămâni de vacanţă şi trăii fiecare ceas al acelor zile cu o intensitate ce nu se poate descrie.

N'am să fac niciodată parte dintre fiinţele nepăsătoare, chiar dacă voi ajunge la adânci bătrâneţe; simt că întotdeauna emoţiile mele vor fi puternice.

Sora mea îmi dăduse o cameră mică din care se vedea grădina; o odăiţă cu tavanul înclinat, adevărată odaie de vilă englezească. Mult îmi era dragă, cu marile vase de flori ce răspândeau o mireasmă încântătoare.

Cum deschideam fereastra ca să intre aerul viu al primăverii, să ascult păsările sau uneori ploaia, mi se părea că mă scol după boală şi că sorb în mine sănătate şi viaţă nouă. Ştiam bine că aşa ceva nu va ţine mult şi că zilele vor trece prea repede, dar voiam să strâng în braţe fiece secundă; nici un minut, nici o clipă nu trebuia pierdută.

Dincolo de grădină se întindeau pădurile pline de clopoţei albaştri, covor azuriu care numai în Anglia se găseşte şi de ciuboţica cucului, iar în fiecare pom păsărele ce-şi făceau cuibul umpleau văzduhul cu cântecul şi chemările lor. Cunoscusem toate acestea ca copil, cu patruzeci de ani în urmă, dar niciodată nu mă bucurasem de atâtea frumuseţi, şi totuşi se părea că nimic din cele ce se întâmplaseră de atunci nu fusese aevea, decât această primăvară englezească.

Putem să fim patrioţi aiurea, putem să muncim, să iubim, să ne adaptăm, să ne facem datoria acolo unde i-a plăcut Domnului să ne aşeze, dar când suntem născuţi pe alt pământ şi îndeosebi pe pământ englezesc, nimic nu poate vreodată clătina rădăcinile ce ne leagă de el.

Fiece contur, fiece culoare, fiece sunet, fiece miros au laolaltă lucruri de care fără să ştiu

eram de mult însetată. Deplina mulţumire lăuntrică ce mă cuprinsese din prima clipă era o netăgăduită dovadă a acestui fapt. Mi se părea că mă întorc acasă la ceva ce de atâta vreme îmi lipsea.

Bunăoară dejunul englezesc, mâncările cunoscute: marmelada, smântâna de Devonshire, pesmeţii speciali numiţi „scons", prăjiturile, pâinea albă mare şi groasă. Caprifoliul înconjura pervazul ferestrei mele care se deschidea deasupra pajiştei, o adevărată pajişte englezească de un verde intens, netedă, deasă, moale sub picior; tufele mari de pansele galbene mă chemau în grădina dintre ziduri cu răzoarele de flori îmbobocite, precum şi toate păsările din pădurea cu covor albastru... Până şi necontenitele ploi din Anglia de care atâţia se plâng, păreau prietenoase şi răcoritoare unei fiinţe ce trăia într'o ţară plină de praf.

Simţeam că trebue să mă grăbesc să prind, să sorb totul în mine. Repede aveau să se scurgă zilele; tot acest farmec avea să-mi lunece din mâini, aceste locuri aveau să nu mă mai cunoască; eu le cunoscusem din adâncul sufletului meu, dar aparţineam acum altor ţinuturi...

1906-1914

PARTEA IV-a

Intr'o vacanţă a noastră dela începutul toamnei — era mi se pare în anul 1906 — ne-am dus să vedem pe Prinţul şi Prinţesa de Pless la Fuerstenstein, un măreţ palat pe care îl aveau în Silezia.

Daisy introdusese acolo obiceiul englezesc de a avea musafiri în gazdă cu săptămânile. Enormul lor castel era întotdeauna plin; găzduirea lor era largă şi plină de o desăvârşită nepăsare pentru cheltuială, lucru ce pare aproape fantastic când te uiţi înapoi, pe lângă strâmtoarea de azi.

Nu mi-aduc tocmai aminte cum s'a întâmplat că am primit acea invitaţie care era cu totul în afară de călătoriile mele obişnuite şi desigur dintre lucrurile neîngăduite de Unchiul; îmi închipui că m'am dus acolo fără a-i cere învoiala, care desigur nu mi-ar fi dat-o. Eram întovărăşită de sora mea Sandra de Hohenlohe şi de vara mea, Sofia, prinţesă moştenitoare a Greciei.

Daisy avea cele mai neprecise idei asupra timpului; făcea toate câte îi treceau prin cap, la orele cele mai neaşteptate, şi era întotdeauna în întârziere la masă, spre disperarea soţului ei foarte tacticos şi cât se poate de german în obiceiuri, care totuşi încerca totdea-

una să găsească scuze potrivite pentru lipsa ei de punctualitate.

La Fuerstenstein fiecare avea voie să facă ce poftea, toate lucrurile stăteau la dispoziția musafirilor, iar frumoasa noastră gazdă își pusese în gând să petreacă și ea cât se putea de bine. Musafirii se despărţiră în două grupuri, după gustul fiecăruia. Grădinile erau minunate, iar castelul atât de imens încât abea puteai să-l străbaţi în întregime.

Prinţul de Pless avea grajduri mari pline cu cai de preţ, iar Daisy și cu mine făceam adesea plimbări împreună. In ziua întâi mi se dădu un murg de toată frumuseţea, care cum îl încălecai, se ridică drept pe picioarele dindărăt. Chipul cum izbutii să-l stăpânesc cu acest prilej, mă statornici ca bună călăreaţă în părerea tuturor. Daisy și soţul ei erau amândoi foarte buni călăreţi. Imi aduc aminte că întovărășite de mai mulţi domni englezi, între care generalul Sir Jan Hamilton, eşirăm într'o zi călări departe în câmp, în căutarea minunatei armate a Impăratului Wilhelm, concentrată în acea toamnă la Breslau pentru manevrele imperiale de fiece an.

Se dansa seara, după somptuoasa cină, iar printre dansuri ne plimbam pe frumoasele terase de pe care se vedea valea împădurită.

Intr'o seară vanitatea mea dobândi mulţumira unui deosebit succes. Purtam o rochie trandafiriu deschis cu argint, croită în o linie prelungă, iar pe părul meu bălai purtam o coroniță simplă de clasici trandafiri roz, ceeace alcătuia o podoabă a capului de minune potrivită cu conturul chipului meu. Imi dădeam seama că mă prindea cât se poate de bine și acest sentiment era prin el însuşi ceva îmbătător. Se afla printre musafiri un american, dansator neîntrecut, și fui rugată ca împreună cu el să execut o serie de valsuri și bostoane, foarte la modă pe atunci.

Dansatorul meu și cu mine rămași stăpâni pe podele dansarăm aşa cum se poate dansa numai când pasul tovarășului e în deplin acord cu al tău. Eram pătrunsă de acea însufleţire care te cuprinde când îndeplinești ceva desăvârşit, şi când te privesc spectatorii cu deplină aprobare. Mi se părea că înot sau că sbor, iar rochia mea tivită cu argint ne urma toate mişcările cu graţioasele ei mlădieri. Ştiam că toţi ochii sunt ţintiţi asupra mea și mărturisesc că gustam din plin acest mic triumf atât de măgulitor pentru încrederea ce o aveam în mine. Am cunoscut în viaţă partea mea de succes, dar unele împrejurări mi-au rămas întipărite mai adânc ca altele. Ne având prilej să fiu printre „le monde où l'on s'amuse" nu eram de loc blazată; şi toate lucrurile ce mă desfătau mi se înfăţişau cu o prospeţime ce nu poate fi închipuită de cei ce trăiesc într'un nesfârşit şir de petreceri cât e anul de lung.

Manevrele aveau să se sfârşească printr'o mare paradă la Breslau, și Daisy ne rugase, pe sora mea şi pe mine, să mai rămânem la ea, ca să mergem împreună la defilarea trupelor. Prezenţa Kaiserului făcea să fie tot oraşul într'o fierbere de veselă însufleţire.

Trăsurile familiei Pless erau renumite pentru splendoarea lor regească; Daisy hotărîse să ne ducem la paradă cu mare alai, să avem şi noi mica noastră paradă specială, și stăruise să mă îmbrac în hainele mele cele mai strălucite. Mi-aduc aminte încă de lunga mea man-

tie de culoarea prunelor şi de mica tocă de aur cu pene de paradis albe lăsate pe o ureche. Daisy avea un fel al ei de a se înfăşura în tulle, ceea ce îi dădea o înfăţişare diafană care adăuga mult la admiraţia ce stârnea oriunde apărea. Incântate amândouă de găteala noastră, parcă aud şi acum pe Daisy cum spunea că avem să întrecem pe Impărat cu toată slava lui.

Echipajul nostru era destul de bătător la ochi ca să mulţumească orice fel de public; trăsuri înalte pe arcuri moi, cu roţi de cauciuc, cu patru cai minunaţi, în care străluceam noi două, tinere femei blonde, numai zâmbete, în toalete de gală; având în faţa noastră pe Prinţul Pless în uniformă strălucită.

S'au povestit multe despre defilările Kaizerului. Era o desfăşurare măreaţă, unică în felul ei, o impunătoare dovadă de putere şi de minunată organizaţie. Fiecare regiment defila ca un singur om şi mult zeflemisitul pas zis „de gâscă" era o dovadă netăgăduită a dresajului fără seamăn. Era o privelişte uimitoare să vezi mii de oameni ridicând vârful piciorului exact la aceiaşi înălţime. Regimentele înaintau unul după altul ca nişte ziduri mişcătoare, fără a ştirbi linia dreaptă nici cu un vârf de deget şi fiecare mişcare era executată cu o preciziune de necrezut. Uniformele soldaţilor nu erau bătătoare la ochi, afară de aceea a regimentelor de cavalerie, dar aveau o croială fără cusur şi erau lipite pe ei cu o desăvârşită potriveală.

Clipa cea mai zguduitoare era aceea când Kaizerul în toată slava lui, apărea călare pe un cal alb, sau uneori pe unul bălţat, urmat

de un lung şir de ofiţeri în uniforme sclipitoare.

Cu câţiva paşi înaintea celorlalţi, drept, ţeapăn şi cu vârful mustăţii agresiv îndreptate spre cer, cu bastonul de mareşal în mână, fiece bucăţică din el înfăţişa pe dominatorul sigur de sine, îmbătat de mărire, aşa încât, fără să vrei, pricepeai, ba chiar împărtăşai cu simpatie, falnicul triumf care fulgera din ochii lui în clipa când privea splendidele lui trupe.

Când cugetă acum la trecut, din strâmtoarea lăcaşului său de exil, îmi închipui că-şi spune în gând: „cu adevărat oastea mea era o desfătare pentru ochi", şi aşa era; cred că nimeni nu va putea tăgădui aceasta, iar eu una, mă bucur că am fost de faţă la acea defilare dela Breslau.

Deobiceiu îl întovărăşea şi Impărăteasa la defilări; care-şi urma ceva mai departe stăpânul şi suveranul ei, pe un mare cal negru şi purtând o uniformă albă şi un tricorn alb pe cap.

Unii încercau s'o zeflemisească şi să o treacă drept ridicolă, dar eu una am admirat întotdeauna curajul şi răbdarea cu care această fiinţă devotată, îndeplinea până la cea mai mică poruncă a soţului ei; era în purtarea ei o abnegare vitejească ce nu e hărăzită multor femei. Nu cred că totdeauna îi plăcea atâta zgomot şi atâta oboseală, dar niciodată nu pierea de pe buzele ei zâmbetul ce o deosibea.

In acea seară toate muzicile militare din Breslau se adunaseră sub fereastra marelui hotel unde Impăratul şi suita lui sărbătoreau, într'un banchet, solemnitatea zilei.

Gazdele noastre, ca să se poată bucura şi musafirii lor de o asemenea privelişte, închi-

riaseră o odaie cu un etaj mai sus, în acelaş hotel. Mă văd încă aplecându-mă peste marginea ferestrei, învelită într'o largă mantie de postav roşu, în culoarea regimentului meu de roşiori. Capul blond al lui Daisy era lângă al meu, iar sora mea de partea cealaltă, şi câteşi trele eram foarte vesele şi petreceam, mult mai bine decât falnica sindrofie de pe terasa de jos.

Mulţi dintre cei ce o alcătuiau, între cari prinţul moştenitor şi câţiva din fraţii lui, Prinţul Max Fuerstenberg şi alţii, veniră să ne salute, dar vărul meu Wilhelm dintr'un motiv pe care nu mi-l lămuresc, găsi de cuviinţă să nu ne bage în seamă. Eu veneam rar şi ar fi fost foarte firesc să-mi arate un semn de recunoaştere, dar nu făcu aceasta, ceeace mi se păru puţin curtenitor. Insă eu râdeam pe acea vreme, toate îmi păreau prilej de veselie. Ar fi trebuit ceva mai mult decât nepăsarea Kaizerului ca să-mi poată înăbuşi bucuria. Auzii pe cei din jurul meu cârtind, dar nu luai parte la criticile lor; viaţa era prea scurtă şi prea plină de bunuri ca să mă pot supăra de o mică trecere cu vederea din partea prea regescului nostru văr.

N'am alte călătorii interesante de povestit, deoarece erau rare şi la mari intervale. Ni s'a dat voe să mergem în Rusia, în anul 1908, la cununia verişoarei mele Marie singura fiică a unchiului Paul, şi altădată în 1910, la Berlin pentru ziua de naştere a Kaizerului.

La Petersburg am fost găzduiţi în palatul unchiului Wladimir şi al Tantei Miechen, pereche imperială ce juca un rol precumpănitor în capitala Rusiei.

Impăratul Nicolae II, şi soţia sa părăsiseră aproape de tot palatul de iarnă; nu mai locuiau decât la Tzarkoje Selo, despărţiţi cu totul de lumea din jurul lor. Era fără îndoială un trai casnic şi fericit, dar viaţa lor închisă nu putea avea drept urmare frumoasa şi leala unire sufletească ce legase între ei pe toţi membrii familiei imperiale ruseşti în timpul celor două domnii precedente şi alcătuise marea ei putere. Până în acea zi familia formase un bloc care se închegase întreg în preajma Impăratului; în toate împrejurările membrii familiei se adunau laolaltă în jurul suveranului lor, întărind astfel autoritatea lui. Nicky şi Alix, prea închişi în ei înşişi, cu gândul numai la copii, lăsau departe pe rudele lor imperiale şi astfel micşorau pe nesimţite încrederea, lealitatea şi chiar iubirea lor.

E o mare greşală pentru un suveran să lase să se destrame sentimentul de unire în familia sa; înconjurat de ea e mult mai puternic; purtarea binevoitoare şi iubirea faţă de generaţiile mai în vârstă precum şi de cele mai tinere, păstrează legătura dintre ele şi desrădăcinează orice prilej — închipuit sau temeinic — de nemulţumire sau de jicnire.

Indată ce un suveran îngăduie, fie prin nedreptate, fie prin nepăsare, ca familia lui să se desbine în două tabere seamănă un germene de neînţelegere şi de răzvrătire, care dă loc la un adevărat dezastru în ceasurile de primejdie când rămâne singur; părăsit, aşa cum a părăsit şi el pe cei ce altă dată erau gata să vadă într'însul cea mai înaltă a lor căpetenie.

Unchiul Wladimir — un savant în tot înţelesul cuvântului, — avea o patimă deosebită pentru istorie şi nu era nume, dată sau întâm-

plare pe care să nu o știe așa încât convorbirea cu dânsul era cât se poate de interesantă; deasemeni era oștean până în adâncul sufletului.

Prietenos, plin de umor, avea un glas răsunător și îi plăcea să primească numeroși musafiri, cu care soția lui foarte amatoare de sindrofii, umplea casa lor. Ca toate rudele mele rusești, avea obiceiul să-și spună gândul pe șleau, într'un chip ce uneori te stânjenea, iar glasul lui fiind neobicinuit de sonor și pătrunzător, spusele lui uneori nu prea îți veneau la socoteală, dar acesta era singurul lucru în el ce-ți putea insufla sfială; căci unchiul Wladimir era un om dintre cei mai binevoitori în toate apucăturile lui.

Tante Miechen, era o femeie încântătoare cum rar se vede, și totodată ambițioasă. Simți așa dar oarecare mulțumire când din pricina împrejurărilor, ajunse ea centrul vieții sociale din Petersburg. Trebue să recunoaștem că era o gazdă de o nemaipomenită curtenie și că avea un dar desăvârșit de a primi bine tot soiul de oameni.

In toată viața ei fusese iubită, lingușită, răsfățată; putând să cheltuiască cât poftea, se bucura de cel mai mare lux, de cea mai desăvârșită bună-stare, precum și de toate onorurile. Era una din femeile cele mai bine îmbrăcate din acea epocă; toaletele ei aveau o eleganță fără pereche. Avea darul deosebit de a ști anume ce să poarte în fiece împrejurare; niciodată nu făcea vreo greșală. Plutea în jurul ei o atmosferă de nemărginită îmbelșugare; ea era netăgăduit centrul lumei în care trăia. Infățișarea ei însăși atrăgea luarea aminte; era fără doar și poate un copil răsfățat al vieții și se

părea că așteaptă dela oricine se apropia de ea, să adauge ceva răsfățului cu care era obișnuită; așa se și întâmpla, cu toate că în aparență ea avea aerul să copleșească de favoruri, pe ceilalți.

Casa ei era fără îndoială, foarte plăcută când te găzduia pentru un timp scurt, căci te primea cu o dărnicie fără margini și aduna în salonul ei personalitățile cele mai cu vază și cele mai interesante. Aici domnea ea fără rivali: miniștri, generali, ambasadori străini, chiar și intelectuali se închinau în fața farmecului ei dacă nu și în fața duhului ei, căci la drept vorbind era mai puțin deșteaptă decât se credea îndeobște, însă avea ceeace se cheamă „la manière" *) însușire mai prețuită de cât oricare alta. Ne înțelegeam de minune amândouă; era cât se poate de bună față de soțul meu, vorbea nemțește cu el și se pricepea cu o dibăcie minunată să-l facă a-și învinge sfiiciunea, astfel încât în tovărășia ei se simțea ca acasă.

Un șir de serbări urmară după cununie: baluri, recepții, petreceri, dejunuri și prânzuri; făcurăm multe cunoștințe și petrecurăm de minune, dar din nenorocire nu mă simțeam prea la îndemână deoarece îmi așteptam al cincilea copil.

Rușii au un dar al lor de a te primi ca nimeni altul; se simțea în tineri și bătrâni deopotrivă, o însuflețire ceeace sporește valoarea oricărui lucru. Oriunde mă duceam aveam senzația plăcută că eram cea mai prețuită; parcă ași fi fost eu cea așteptată cu nerăbdare, și sosită însfârșit, ca o oiță rătăcită întoarsă

*) Un dar deosebit de a se purta.

la turmă în mijlocul celor ce de mult o socoteau ca una dintre ei. E greu să te împotrivești unei astfel de bunăvoinţi. Pe acea vreme individualitatea fiecăruia juca un mare rol în Rusia, nimeni nu era silit să fie după acelaş calapod. Mă simţeam foarte mulţumită la Petersburg.

Deosebirea dintre curţile cele mai însemnate din Europa înainte de războl era ceva interesant de urmărit: Londra, Viena, Petersburg, Berlin. Londra era potolită, plină de demnitate şi de o supremă aristocraţie în înţelesul cel mai înalt al cuvântului. Bineînţeles fiece suveran, regina Victoria, regele Eduard şi regele George, răsfrânseseră asupra epocii lor o tonalitate deosebită, dar în câteşi trele domniile ieşea la iveală aceiaşi măreaţă şi tihnită demnitate, chiar în timpul regelui Eduard, când curtea fusese mai puţin sever îngrădită. Viena, era toată, numai etichetă şi datini străvechi; ţeapănă, neînduplecată, n'avea loc pentru clasele de jos, şi peste tot se răsfrângea mentalitatea catolică tiranică, îngustă, nemlădioasă. Dar era un oraş vesel, primitor, un centru strălucit. St. Petersburg de o bogăţie— copleşitoare, cu găzduire îmbelşugată, generoasă şi darnică până la risipă, bună primire fără margini, dădea o oarecare impresie de mister în care se ghicea întrucâtva şi îngrijorare. Aici se vedea bogăţie, neţărmurită putere în forma ei cea mai neînfrânată, însă cu ceva nesigur într'însa, ceva întunecos ascuns sub aparenţe sclipitoare. Berlinul, avea înfăţişarea unui „nouveau riche" *) printre puterile cele mari

*) Nou îmbogăţit.

Principesa Ileana

și curțile lor. Mari parade militare, ordine și disciplină neîntrecute în care se simțea o putere tânără, însă cam prea nouă, prea umflată, prea sgomotoasă. Bineînțeles vorbesc de Wilhelm II, Wilhelm I fusese un om foarte tihnit și potolit, iar domnia împăratului Friedrich nu fusese decât o flacără repede stinsă...

Wilhelm II, era o fire plină de avânt și cu multe laturi. Urcându-se pe tron foarte tânăr, fusese în chip firesc orbit de partea sclipitoare și bătătoare la ochi a realității. Găsea o bucurie deosebită în ceremoniile sgomotoase și pline de fast. Se vedea pe el însuși ca punctul central a grozavelor desfășurări militare și fiind înzestrat cu însușiri teatrale și multă siguranță de sine era foarte firesc să fi primit cu bucurie rolul ce trebuia să-l joace. Era tânăr, pripit, avea în fața lui o viață întreagă și apoi nu se naște fiece om cu firea lui deosebită ? Unii sunt sfioși, singurateci, îngroziți de a fi în lumina rampei, iar altora dimpotrivă le place să fie punctul de atracție; într'înșii parcă se zărește o inconștientă involtare a ființei lor; le place să fie cei dintâi, să fie întâmpinați cu urale, nu se tem de răspunderi, caută să fie ascultați, să vorbească mai tare decât alții, sunt siguri de părerile lor, siguri de drepturile lor, primesc fără răbdare contrazicerea și se supără mai ales, când încearcă cineva să le pună stavilă.

Astfel era Wilhelm. Fiind și eu una din ființele impulsive, spontane, ce nu cunosc teamă, găseam în vărul meu multe lucruri pe care le înțelegeam. El credea în dreptul lui de a împărți, de a hotărî de a domina și credea totodată în aprobarea poporului său. Credea că este — și poate chiar era — domnitorul dorit

de el. Se simţea susţinut şi preţuit; monarh tânăr al unui popor tânăr şi puternic, îi părea dulce puterea şi succesul i se suia, ca vinul la cap.

Dacă ar fi cunoscut izbânda până la capăt, numele lui ar fi rămas ca al unui mare împărat. A fost înfrânt la sfârşit şi cei înfrânţi sunt daţi deoparte, sunt îngropaţi în uitare şi se ţin minte numai greşelile lor iar nu virtuţile.

Kaiserul avea netăgăduit ceva într'însul care îl făcea neplăcut familiei sale. Nu prea era iubit de nimeni căci nu-şi dădea osteneala să nu jicnească simţirile altora; era prea sigur de dânsul, prea dominator. Nu era într'însul nici un pic de modestie, nici chiar în clipele când ar fi fost mai elegant să se arate mai puţin îngâmfat; aceasta îl punea adesea într'o lumină rea şi erau puţini dintre noi care să nu se simtă jicniţi de purtarea lui bruscă şi nepăsătoare, ca şi cum nu ne-ar fi găsit cu adevărat vrednici de luare aminte. Totuşi era o personalitate, care nu se poate trece cu vederea.

Soţul meu fusese de faţă de mai multe ori la „serbările aniversării Kaizerului", dar acum pentru întâia oară veniserăm împreună; de fapt nu mai fusesem niciodată în gazdă la Wilhelm din 1892, anul în care ne logodisem, şi acum era în anul 1910, dacă nu mă înşel, iar eu eram mama mai multor copii.

Nando se bucura de orice prilej de a merge la Berlin sau la Potsdam; atmosfera acestor oraşe îi rămăsese scumpă, şi apoi întâlnea acolo mulţi prieteni vechi şi tovarăşi de militărie; afară de aceasta unul din fraţii lui îşi făcea serviciul militar la Potsdam în regimentul I de gardă, iar celălalt ca lăncier, la Berlin.

In contrast izbitor cu Kaiserul, tot atât de sfios pe cât era celălalt de sigur de sine, tot atât de modest cât era Wilhelm de îngâmfat, soţul meu păstrase totuşi o neclintită lealitate faţă de fostul lui şef militar şi cap al familiei; niciodată n'a fost dintre cei ce-l criticau şi era totdeauna gata să-l apere, cu toate că Wilhelm nu-i dădea mare atenţie.

Bineînţeles am fost primiţi în mod oficial şi am putut să-mi dau seama de straşnicia desăvârşită ce domnea la curtea prusiană. Totul se făcea într'o ordine minunată şi se desfăşura într'un chip ce arăta marea aplecare a suveranului pentru o măreţie solemnă.

Din frumosul apartament ce ni se pusese la dispoziţie în palat, îmi aduc aminte îndeosebi de odaia mea de culcare, o încântătoare cameră în stil rococo, albastru cu aur, care pe vremuri fusese a lui Frederic cel Mare. Deasupra patului era atârnat portretul lui din acea epocă. Eram deasemeni încântată de minunatele amaryllis aşezate în mari tufe roşii în salonul meu.

Augusta Victoria mă conduse la acest apartament cu obişnuita ei curtenie lipsită de căldură. Nu era într'însa nimic cu adevărat spontan, avea o înfăţişare de bunăvoinţă impusă ce nu putea fi plăcută, deoarece prea părea silită.

Am păstrat totuşi despre monumentala şi prea formalista mea vară, o amintire la care îmi place să mă mai gândesc. „Dona" nu părea nicăeri mai mulţumită decât printre fiii ei; aceştia alcătuiau pe atunci un grup frumos de tineri plini de făgăduinţe. Când se afla în mijlocul lor îşi pierdea întrucâtva purtarea înfiptă şi rece care împiedica orice legături mai apropiate. Intr'o zi, după un dejun de familie,

toţi verii mei cei tineri erau adunaţi în jurul meu, mulţumiţi că aveau cu ei o rudă pe care o vedeau aşa de rar. Purtam o rochie de postav alb dela Redfern de o eleganţă pariziană, şi-mi venise pofta să pun pantofi şi ciorapi portocalii pentru a adăuga mai mult farmec costumului meu. Verişorii erau atât de încântaţi de această desăvârşire, încât stăruiră să vie şi mama lor s'o admire şi mi-aduc aminte că-mi pusei vârful piciorului pe o canapea şi că-mi ridicai puţin rochia cu trenă lungă ca să-mi arăt pantofii portocalii. Impărăteasa rămase uimită în faţa acestei încălţăminte neobişnuite, însă cuprinsă şi ea de veselia ce o înconjura, uită o clipă obiceiul ei de a ne privi de sus şi râserăm cu toţii din toată inima. E singura dată când îmi aduc aminte să fi văzut-o aşa cum îi era adevărată firea, fără purtare impusă, ca să zic aşa, fără a juca un rol silit.

Verişorii mei se purtau cu mine cât se poate de drăguţ mă făceau să văd cu câtă bucurie primeau pe neobişnuita lor musafiră; mă împrietenii cu ei toţi şi se luară la întrecere care să mă facă să petrec mai bine.

Prinţul moştenitor dădu în cinstea noastră o serată foarte elegantă. Cu un an înainte ne făcuse o vizită la Bucureşti unde lăsase o amintire cât se poate de frumoasă prin purtarea lui desăvârşită şi neasămănata lui curtenie. Soţia lui Cecile era una din cele mai încântătoare femei din vremea ei. Era înaltă, mlădioasă ca o ramură de salcie, cu ochii mari deschişi cam depărtaţi unul de altul. Avea gura mare, însă plăcută, un zâmbet fermecător, apucături simple fără nimic silit şi îşi primea numeroşii musafiri cu o desăvârşi-

tă curtenie primiri la care lua parte cu multă bunăvoinţă şi Kaizerul, căruia îi plăcea să adune în jurul lui doamne elegante şi frumoase.

Prinţul moştenitor, fiind mare călăreţ se îngrijea mult de statura sa înaltă, sveltă şi dreaptă; niciodată nu-şi îngăduia să crească în greutate nici măcar cu o oca. Uniformele lui erau croite cu o grije ce atingea ultimul grad al desăvârşirii, şi încălţămintea lui strălucea ca o oglindă; iar sabia îi era sclipitoare ca soarele şi mai uşoară decât se obicinueşte.

Luarăm cina pe mese mici acoperite cu prea frumoase flori. In această călătorie mă însoţiseră şi câteva tinere doamne romånce, căci Prinţul moştenitor răpise inimile câtorva dintre frumuseţile Bucureştiului. Fiind însă şi el foarte simţitor faţă de farmecul feminin, se svonea că nu rămăsese nepăsător faţă de doi ochi mari şi catifelaţi. Aceste doamne fuseseră invitate la masa regală neobservate, astfel încât seara îmi păru cât se poate de plăcută. Printre musafiri era şi Daisy de Pless, strălucitoare ca în totdeauna în rochia ei de „tulle"; atrăgea ochii tuturor, căci frumuseţea ei englezească, albă şi trandafirie niciodată nu putea fi trecută cu vederea.

Ni se dădu şi un bal la Eitel Friedrich, al doilea fiu al Kaizerului, şi un dejun la August Wilhelm, al cărui singur copil era finul meu. Soţia lui Eitel Friedrich era foarte deşteaptă şi-mi plăcea, cu toate că îndeobşte era mai puţin iubită decât Principesa moştenitoare, deoarece era cam scurtă la vorbă şi nu mergea bucuros în lume. August Wilhelm era cel mai blând, cel mai prietenos dintre prinţi; era cam

prea gras, însă bun şi jovial şi aveam unul pentru altul o simpatie instinctivă.

Serbările de ziua de naştere a Kaizerului au fost strălucite şi organizate de minune, iar desfăşurările militare cu care Wilhelm îşi înconjura orice mişcare erau totdeauna bine orânduite şi de mare efect.

Mi-aduc aminte că eram aşezată lângă el la o reprezentaţie de gală. Purtam o rochie de fluturi de argint şi Kaizerul întorcându-se spre mine în felul lui brusc şi cam agresiv mă întrebă dacă îmi închipuiam că sunt Lohengrin sau Loreley. Ştiam totdeauna foarte bine să fiu la înălţime faţă de el, dar trebue să mărturisesc că stârnea în mine o oarecare învrăjbire, ceeace mă făcu să-i răspund pe acelaş ton. In acest suveran prea sigur de sine, ieşea la iveală toată vanitatea masculină; ştia să fie plăcut când voia, dar arăta faţă de femei îndeobşte şi mai ales de cele din familia lui, când le vorbea un oarecare dispreţ care era în mare parte voit, şi stârnea în mine vrajbă, încât orice convorbire cu el era ca încrucişarea a două săbii.

La unul din prânzurile de gală, mi se dăduse ca vecin de masă pe bătrânul duce de Saxa-Weimar, gentilom de modă veche vestit pentru curtenia lui formalistă şi demodată; era totdeauna gata să-ţi facă un compliment sau să rostească vreo frază nesărată şi ceremonioasă. Avea un fel al lui cam neobişnuit de a plescăi din buze şi de a rămânea cu gura deschisă parcă s'ar fi înăbuşit din lipsă de aer. Intorcându-se spre mine declară că dela început ghicise pe frumosul meu chip că nu citeam niciodată romane. Dragostea mea pentru adevăr mă făcu să protestez, ceeace mă coborî într'o

dată în aprecierea lui. Imi închipui că privea citirea romanelor drept o dovadă de uşurinţă.

Acest falnic aristocrat bătrân era înalt şi izbutise cu toată vârsta lui înaintată să păstreze o linie elegantă, ceeace îl umplea de mulţumire. Faţa lui însă era ca de momâie sub pielea uscată şi încreţită pe de-a'ntregul. Pentru a-şi ascunde tâmplele scobite, îşi pieptăna părul cu grije dela spate în spre faţă într'un chip ce amintea portretele din timpul Imperiului francez, iar vârful mustăţilor lui era ceruit şi subţiat ca acul. Se ţinea atât de drept pe cât îi îngăduia vârsta, dar pasul lui, altă dată marţial, ajunsese ţeapăn din pricina înţepenirii din ce în ce mai mare a bătrânelor lui încheeturi. Strâns în uniforma fără cusur, semăna întrucâtva cu o jucărie mecanică, mai ales din pricina mersului său ca de lemn şi a privirii cam aiurite a ochilor albaştri spălăciţi.

Se povesteau nenumărate anecdote ciudate despre acest prinţ plin de curtenie şi nespus de ceremonios, cu manierele frumoase, însă cam formaliste a generaţiilor trecute. Robit şirului de îndatoriri mereu aceleaşi ale rangului său de rege, mereu vizita instituţii, deschidea şcoli, punea pietre fundamentale, inaugura clădiri ale statului şi câte altele.

Intr'o zi, pe când inspecta o închisoare, se cam obosise, însă urma vitejeşte să arate tot interesul ce se aştepta dela un prinţ atât de conştiincios şi binevoitor şi punea nesfârşite întrebări directorului care îl conducea din sală în sală, ba din când în când vorbea chiar cu deţinuţii. Oprindu-se în faţa unuia a cărui înfăţişare îl izbise, îl întrebă care fusese vina lui şi i se răspunse că omul ucisese pe mama sa. Bătrânul Mare-Duce exclamă atunci cu ne-

schimbată bunăvoință: „Ah, pe doamna mama sa... foarte interesant!" apoi întorcându-se spre director întrebă ce pedeapsă se dăduse bietului om". „Inchisoarea pe viață!!" — „Ah, așa ? Ei bine, în amintirea vizitei mele regale doresc să fie iertat de restul pedepsei" și cu pas măreț bătrânul gentilom trecu înainte.

In altă împrejurare pe când trecea cu trăsura pe o stradă cu case clădite de curând, de care erau foarte mândri locuitorii, admiră cu înaltă bunăvoință străduința vrednică de laudă a orașului, întrebând: „Aici s'au clădit toate casele astea ?"

S'ar mai putea povesti multe istorioare asupra acestui ciudat bătrân, care chiar pe atunci era o rămășiță a trecutului, dar trebue să trec mai departe.

Regele Carol își primea cu mai multă plăcere musafirii la Sinaia, marea dragoste a vieții lui. Nu simțea nici un interes pentru palatul din București, veche casă boerească în care lipseau atât frumusețile cât și farmecul și comfortul. Nu vroi niciodată să cheltuiască un ban pentru a o îmbunătăți sau pentru a o mai împodobi; rămăsese așa dar, o clădire cam primitivă cu câteva odăi mărețe și o frumoasă scară de onoare, dar fără apartamente potrivite pentru găzduirea musafirilor.

„Der Onkel" era un om prea cufundat în îndeletnicirile lui ca să găsească plăcere în recepții. Viața lui era atât de orânduită după un program încât orice întrerupere a șirului obișnuit era pentru el o adevărată zdruncinare; până și vizitele membrilor familiei lui îl tulburau, dacă își vesteau sosirea sau propuneau să vină în timpul lunilor când se afla în oraș.

Iși dădea seama că vechiul palat nu avea însușiri primitoare, iar treburile fiecărei zile în timpul sesiunei parlamentare nu erau astfel orânduite încât să-i lase vreme pentru a-și distra musafirii, fie că erau membri ai familiei sau nu. Intreg mecanismul cam greoi al vieții la curtea din București era astfel întocmit încât excludea veselia și petrecerile. Regele dădea însă câteva baluri în timpul iernii, dar acestea făceau parte din datoriile ce și le impunea lui și familiei regale și nu trebuiau nici decum privite ca o plăcere, cuvânt pe care Regele Carol II îl ștersese din dicționarul său Faptul că eu petreceam la acele baluri care erau pentru mine un prilej de a-mi scoate la iveală cele mai frumoase găteli, de a-mi întâlnii prietenii nu era decât o excepție prin care se confirma regula.

Nu voi uita totuși niciodată chinul ce a fost pentru mine primul bal la București. Deabia împlinisem 17 ani și eram cu totul străină într'o lume necunoscută, pradă a o mie de ochi De bună seamă în noțiunea mea simplă asupra lucrurilor, balul însemna dans, dar deși aceasta păru că miră pe Unchiul, sfârșii prin a spune că la urma urmei de ce n'ar dansa copila dacă dansatorii ar fi aleși cu grijă, potrivit cu demnitatea unei prințese ? Așa dar, după „reifliches Ueberlegen" mi se aduse drept cavaler un colonel mai în vârstă, care fusese poate vesel în vremea lui dar desigur nu mai era așa într'a mea, și împreună ne aventurarăm în jurul marelui salon, pe când ceilalți dansatori foarte politicoși se dădeau la o parte din drumul nostru. A fost un chin nespus; colonelul își dădea toată silința să fie la înălțimea situației, dar eu mă simțeam întristată și

umilită să dansez cu un om bătrân, cel puţin aşa îmi părea, şi mă întorsei la locul meu cu ochii aproape în lacrimi.

Insă peste câţiva ani începui să petrec la aceste baluri. Dobândisem o situaţie mai temeinică, începusem să cunosc chipurile fiecăruia, nu mai mă simţeam o biată străină speriată de singurătate şi mă obişnuisem să fiu prada sutelor de ochi. In două ierni dearândul am fost îndemnaţi chiar să dansăm cadrile costumate, precum o pavană, un menuet, dansuri japoneze şi ţărăneşti. Soţul meu şi cu mine luarăm parte la aceste dansuri care erau foarte frumoase şi au rămas o amintire strălucitoare în analele bucureştene, obişnuite până atunci cu potolitele petreceri dela curte.

Mi-a plăcut mult dansul în vremea mea. Luasem obiceiul de a-mi schimba rochia spre sfârşitul seratei, după ce se retrăgeau Regele şi Regina şi se făcea loc în salon în vederea cotilionului. Pentru intrarea oficială şi în timpul cât stam de vorbă cu invitaţii, purtam o rochie lungă cât se putea de falnică şi de demnă, totdeauna aleasă cu grijă ca să aibă efectul cuvenit, dar când se începea adevăratul dans, fugeam din sală, îmi schimbam toaleta şi mă întorceam cu o rochie mai potrivită pentru exerciţii obositoare, căci în adevăr pe timpul valsului şi al cotilionului dansul era un adevărat exerciţiu.

Atât eu cât şi soţul meu petreceam de minune la aceste cotilioane. Sala era mare, parchetul cât se poate de neted, dansatorii mai toţi buni afară de câteva neplăcute excepţii pe care le porecliserăm „primejdii", căci îţi rupeau rochia şi te călcau pe picioare. Era de neasemănată importanţă să-ţi ai ca pereche un dansator bun. Eu îmi alegeam în gând pe acei cu care aveam poftă să dansez, dar găseam că e o dibăcie de diplomat să dansez mai întâi cu câţiva plicticoşi ca să câştig dreptul de a dansa apoi cu cei preferaţi. Cred că această naivă şiretenie nu păcălea pe nimeni; nu prea eram bună actriţă şi-mi închipui că nu înşelam pe nimeni decât pe mine însămi.

Dar să ne întoarcem la povestirea vizitelor.

Erau de bună seamă împrejurări în care Unchiul nu putea evita de a-şi primi musafirii la Bucureşti, mai ales când venea să-l vadă un suveran sau un principe moştenitor. Atunci socotea de rigoare să-l găzduiască întâi în capitală unde cetăţenii erau doritori să-şi arate bucuria regeştilor oaspeţi, pregătindu-le o măreaţă primire.

Cel mai însemnat dintre toţi cei pe cari i-am primit a fost scumpul şi bătrânul Impărat Frantz Joseph. (Vizita Ţarului a avut loc mult mai târziu, la 1910). Eram foarte tânără pe acea vreme şi priveam încă asemenea împrejurări ca un prilej de plăcută însufleţire.

Regele Carol păstra un sentiment de respect şi de dragoste bătrânului Impărat. Acesta era un adevărat prieten al Regelui României, chiar dacă politica lui apăsa uneori cam greu asupra ţărişoarei noastre pline de avânt, care arăta prin semne, întrucâtva îngrijorătoare, că voia să trăiască, să înflorească şi să se mărească.

Impăratul Frantz Joseph veni la 16 Septembrie 1896 şi sosirea lui printre noi se socoti drept prilej de mare bucurie şi de manifestări de simpatie, iar soţul meu şi cu mine furăm

îndemnaţi să ne facem şi noi datoria cum se cuvenea mai bine.

In acelaş timp tatăl meu îşi exprimă pentru întâia dată dorinţa de a veni să mă vadă, şi mare îmi fu bucuria; Unchiului însă mi se pare că nu prea-i venea la socoteală să primească altă vizită regală odată cu a Impăratului şi mă îndemnă să scriu lui Papa cât de dibaci voi putea, că deoarece trebuia să primim această vizită foarte oficială poate că ar prefera să vie el ceva mai târziu ? Dar din fericire Papa se făcu că nu pricepe şi răspunse că dimpotrivă ar fi cât se poate de încântat să se întâlnească cu scumpul şi bătrânul Impărat pe care nu-l mai văzuse de mulţi ani; aşa dar Unchiul fu nevoit să cuprindă şi pe Ducele de Coburg în programul serbărilor

Papa bineînţeles fu găzduit în casa noastră şi-mi aduc aminte că i-am făcut ciudata rugăminte să-şi aducă cu el bucătarul. Papa răspunse glumind, că i se ceruse adesea să ia cu el un prieten, o puşcă sau o undiţă, dar că era întâia oară când fusese poftit cu bucătar cu tot, însă că-l va aduce.

Pricina acestei rugăminţi neobişnuite era că în casa noastră de curând întemeiată erau întotdeauna neînţelegeri cu bucătarii. Parcă era un făcut, nu împlineau niciodată anul la noi, şi uneori mă găseam destul de încurcată, căci casa noastră era foarte mare şi greu de pus pe roate, fiind dat ajutorul prea puţin folositor ce-l primeam dela cei ce deţineau autoritatea. Generalul Robescu, şeful casei noastre, de altfel un om foarte plăcut, nu era nicidecum în stare să descurce greutăţile pricinuite de meşterii culinari.

Ajunsese de pomină în familie pentru că

nu-i puteam ţine mai multă vreme, şi Mama mă necăjea mereu din această cauză. Ba într'un rând puserăm rămăşag că de izbuteam să ţin bucătarul până la anul nou, îmi va da o acuarelă italienească a ei pe care o doream de mult. Imi câştigai acuarela, dar n'aşi putea să jur că bucătarul a stat la noi mult după 1 Ianuarie!

Bucătari de toate soiurile şi de toate neamurile se perindară neîncetat în primii ani: un rus care voia să se îmbogăţească prea repede, un german care era întristător de nepriceput, un francez care se credea poet, ascundea muzicuţe în budinci şi arăta cu lipsa de stăpânire a firii lui latine că nu putea suferi pe generalul Robescu; un polonez bolnav de degerături la degete şi un ceh care nu se împăca cu nevastă-sa, etc.. etc...

Trebue să mă grăbesc să adaug că bucătarul ce-l am acum în serviciul meu îşi va serba în curând jubileul de 30 de ani, ceeace arată că dificultăţile culinare n'au dăinuit veşnic.

Unul din punctele programului hotărît de Unchiul pentru primirea Impăratului Austriei fiind un mare dejun oficial pe care trebuia să-l dăm la Cotroceni, era de neasemănată importanţă să avem un adevărat „cordon bleu" şi cel dela Coburg era o celebritate. Mă bucur să spun că dejunul nostru a avut un succes desăvârşit şi Papa îşi freca mâinile plin de o veselie tăcută.

A fost prima şi singura dată când a venit Papa să mă vadă în România şi eram cuprinsă de o dorinţă înfrigurată de a-l face să se simtă ca acasă. Pe atunci nu eram o stăpână de casă prea pricepută, mă împăcam greu cu obiceiurile pământului, iar desăvârşita mea

neputinţă de a certa un servitor nu putea să aibă drept urmare o bună orânduială. In România, nimic nu e din fire bine regulat, sunt puţine lucruri bine stabilite iar eu obişnuită cu preciziunea apuseană, nu-mi dădeam seama de strădania neîncetată ce mi se cerea ca să înving neaşteptata şi buclucaşa nepăsare orientală.

Cu trecerea anilor, Tata se făcuse tot mai tăcut, ba uneori era chiar posomorît şi îi plăcea să fie lăsat singur cu îndeletnicirile şi obiceiurile lui. Fusesem crescute în ideia că trebuiesc riguros ţinute în seamă. Nimeni nu putea fi mai plăcut decât Papa în zilele când era vesel şi primitor, dar ce-i plăcea mai mult era să-şi citească jurnalele ceasuri întregi ascuns dindărătul lor, cu un pahar de bere la îndemână din care când şi când sorbea încet câte o înghiţitură.

Pe acea vreme aveam numai doi copii, Carol şi Elisabeta. Eram foarte mândră de ei şi împărţeau cu noi fiece ceas din zi. Elisabeta, pe atunci de vreo trei ani, era ca şi bunicul ei foarte tăcută; rar dădea pe faţă ce simţea sau ce dorea, iar mişcările ei erau hotărîte şi precise. Faţa ei era foarte rotundă, trăsăturile foarte mici, regulate şi de un clasicism cât se poate de pur, iar privirea îi era pătrunzătoare, uneori aproape severă, guriţa mică şi strâns închisă. De fapt era o ciudată bucăţică de om, însă foarte atrăgătoare în felul ei copilăresc.

Această copiliţă se prinse de o mare dragoste pentru bunicul ei; cu el se înţelegea, fără cuvinte şi se simţea la locul ei, lângă el.

Parcă o văd şi azi îmbrăcată într'un mic costum românesc de toată nostimada, îmbrobodită ca ţărancele cu o basma portocalie legată sub bărbie, ceeace îi făcea obrăjorii şi mai dolofani, păşind tăcută pe urma lui Papa şi trăgând după dânsa un scăunaş de paie ridicol de mic, pe când urmărea cu luare aminte — ca să vadă unde avea să se aşeze — mişcările bătrânului gentilom care intrase aşa neaşteptat în viaţa ei. După ce îşi alegea Papa scaunul şi colţul care îi plăcea şi după ce se adâncea îndărătul jurnalului întins, Elisabeta îşi aşeza şi ea scăunaşul lângă el şi sta acolo în cea mai deplină tăcere, însă foarte mulţumită, parcă şi-ar fi găsit tovarăşul cu care se potrivea mai bine. Din când în când prindea câte o privire aruncată peste ziar, dar înţelegea că nu trebue să se aştepte dela el nimic alt şi astfel aceşti doi ciudaţi prieteni nu schimbau între ei nici un cuvânt. Insă îndată ce se mişca Papa, fetiţa se lua după el cu scaun cu tot, gata să-şi reia locul lângă el oriunde s'ar fi aşezat. Elisabeta arăta rar dragoste excesivă pentru cineva, deaceea făceam mare haz când urmăream aceste mici manevre ale ei.

Se apelase la toate putinţele şi la toată bunăvoinţa oraşului şi a ţării ca să fie primit bătrânul Impărat aşa cum se cuvenea. Ţinea mult Regele Carol ca acest venerabil suveran să fie cinstit în tot felul; această vizită îi mulţumea şi politica şi simpatiile, şi la Regele Carol politica şi simpatia mergeau întotdeauna mână 'n mână. Neştiutoare cum eram încă, simţeam totuşi lămurit că Regele priveşte această zi ca o zi mare pentru el şi ţara lui.

Nando se arăta foarte doritor să-mi joc şi eu

rolul cât se putea mai bine; era totdeauna cam îngrijorat în asemenea împrejurări şi se temea ca nu cumva să-mi dau prea puţin seama de însemnătatea lucrurilor şi să le privesc cu prea multă uşurinţă. E adevărat că n'am putut niciodată învăţa să fiu prea convenţională şi ceremonioasă; copil al naturii, nu trăisem niciodată într'un mediu de neînduplecat protocol. Educaţia mea în această artă era aşa dar foarte insuficientă, însă eram din fire plină de curtenie şi când nu mă simţeam sfioasă eram binevoitoare faţă de oricine şi apoi n'aveam în tinereţea mea bălaie o nepreţuită aliată? Aunty Elisabeth dimpotrivă era neîntrecută în arta de a primi. Darurile ei sociale erau fără seamăn şi convorbirea ei încântătoare, interesantă, cu toate că uneori se avânta cam sus şi era prea poetică pentru oamenii „tere à terre". Dar am învăţat multe dela ea cu toate că pe acea vreme bunăvoinţa ei prea exagerată mă stânjenea uneori. Nu-mi venea întotdeauna să intru în jocul ei, căci cei tineri se tem să pară ridicoli şi apoi eu făceam parte dintr'o familie unde nu era obiceiul să-ţi exprimi sentimentele în cuvinte.

Nu mai ştiu toate amănuntele acelei vizite imperiale; e aşa de mult de atunci şi n'a mai rămas nimeni cu care să mai vorbesc de ea; toţi s'au dus!

Imi amintesc însă marea defilare în care mândră, călăream alături de Unchiul şi de Impăratul; era cu noi şi Papa în uniformă albastră de huzar german.

Mai târziu Unchiul comandă pictorului Adjukiewitch un tablou înfăţişând această vestită defilare a trupelor lui în faţa lui Franz Iosef. Aunty privea parada dintr'o trăsură à la Daumont, în tovărăşia doamnelor ei de onoare. Impăratul se arătă foarte mulţumit de cum călăream şi mai târziu îmi trimise ca amintire a acei zile memorabile, un pur-sânge din hergheliile lui, o iapă frumoasă numită Preciosa, de care eram cât se poate de mândră şi pe care o încăleca adesea Ducky când venea la mine.

După ce se sfârşiră serbările dela Bucureşti, plecarăm cu toţii la Sinaia, unde îşi făcu o plăcere Unchiul să arate vechiului său prieten, castelul pe care îl clădise cu atâta dragoste şi grijă şi de care era atât de mândru. In Castelul Peleş era loc în deajuns pentru musafiri, iar apartamentul pregătit anume pentru bătrânul Impărat poartă şi azi numele de „Kaiserzimmer" *). Se rânduiseră petreceri aşa zise rurale, în măreţul cadru al Carpaţilor şi îndeosebi o solemnă plimbare pe jos până la Stână, loc minunat pe coasta muntelui, unde erau duse la păşune turmele de vaci ale Unchiului şi unde ni se dădu un dejun mai mult sau mai puţin rustic, la care fiecare se simţea dator să se arate simplu, vesel şi fără răutate. Insă un „pic-nic" oficial cu musafiri de înaltă însemnătate nu e niciodată prea vesel. E totdeauna ceva cam caraghios în încercarea fiecăruia de a nu fi solemn; merge vorba că s'a lăsat la o parte protocolul şi formalismul, însă de obiceiu aceasta nu prea se adevereşte, căci cu greu se schimbă apucăturile cam ţepene ale regilor, ale diplomaţilor şi ale demnitarilor unei curţi, fiinţe a căror „raison d'être" e ceremonia. Nimic din toată desfăşurarea nu semăna a sinceritate, iar cei doi actori principali, Regele Carol şi măreţul lui musafir, nu

*) Odaia Impăratului.

erau potriviţi de loc să joace rol într'o comedie uşoară.

Aunty se străduia cât putea să însufleţească prânzul sub cer deschis. Avea darul să vadă lucrurile aşa cum le dorea, dar avântul ei poetic nu era totdeauna pe gustul Unchiului.

In acea zi, era îmbrăcată cu o rochie foarte ciudată, ridicată puţin pe alocuri. In vremea de demult îi plăcea să pornească în excursii prin păduri şi prin munţi, urmată de o droaie de tineret, pe care căuta să-l farmece prin graiul ei poetic şi să facă să vadă lumea aşa cum dorea ea s'o vadă.

Mai târziu, când aproape nu mai ieşea din casă, nu mă puteam opri de a admira cât avea încă pasul de uşor o fiinţă care aproape nu mai făcea altă mişcare decât umbla de colocolo prin odaie. Avea picioare foarte frumoase înguste şi mici, cu care se mândrea şi avea un mod al ei de a călca elegant, punând jos mai întâi vârful piciorului; ne îndemna să facem şi noi la fel, zicând că aşa ar trebui să calce orice om. Unchiul asculta asemenea vorbe cu un soi de mârâit, cu care primea spusele ei de câte ori le desaproba.

Mi-a rămas o amintire foarte ştearsă despre suita Impăratului, însă ţin minte lămurit pe Contele Paar, şeful casei militare a lui Frantz Josef care păru încântat de mine şi îmi arătă cea mai mare luare aminte. Austriacii sunt foarte plăcuţi, cu ei e uşor să te înţelegi şi apoi toţi acei gentilomi se simţeau obligaţi să fie deosebit de curtenitori cu mine, iar eu ca gâsculiţă mă credeam din pricina asta de o foarte mare însemnătate.

Această vizită imperială a fost socotită ca un mare succes şi de adăvărat folos pentru prietenia celor două ţări, lucru de mare însemnătate, căci de obicei vecinii prea apropiaţi n'au mare dragoste unii pentru alţii.

Kaizerul Wilhelm nu veni niciodată la Regele Carol care toată viaţa aştepta vizita celui pe care îl privea ca şeful familiei, cu toate că ramura cea mai veche a familiei Hohenzollern era cea din Sigmaringen. Verişoara Charley şi intrigile ei au fost pricina pentru care fratele ei n'a venit niciodată în România, căci învenina cu mare grijă orice neînţelegere se ivea între cei doi suverani. Ar fi greu să lămurească cineva pentru ce anume se purta astfel; mi se pare că dragostea ei de zîzanie era atât de înrădăcinată încât era un imbold căruia nu i se putea împotrivi.. Soţului meu îi părea foarte rău de aceasta; i-ar fi plăcut mult să vadă pe Impăratul Germaniei urmând pilda Impăratului Austriei, însă nădejdea i-a fost zadarnică.

Tata îşi prelungi vizita după plecarea lui Frantz Iosef; îi plăcea Sinaia, se simţea mulţumit în căsuţa noastră, măgulit şi înveselit primea cu multă bunăvoinţă tăcuta dar vădita dragoste a fetiţei noastre.

Aunty de mult, în tinereţe, avusese o mare simpatie pentru Tatăl meu.

Supunându-se dorinţei mamei sale pline de regală autoritate, Tata făcuse când era tânăr, ocolul curţilor din Europa ca să treacă în revistă toate prinţesele de măritat, înşirate cu grijă pe o listă de către Regina Victoria. Această listă îl adusese şi la New-Wied ca să vadă pe tânăra Elisabeth cunoscută pentru farmecul ei şi neobişnuita ei inteligenţă.

Elisabeth de Wied era „schwaermerisch", visătoare, poetică, şi fusese crescută printre ar-

tişti şi intelectuali; iubea muzica, literatura, filosofia; era de fapt o fire entuziastă şi cu aptitudini pentru literatură, o literatură poetică plină de ideal. Papa era frumos, avea ochi de un albastru intens, iar când descoperiră tânăra prinţesă şi mama ei că ştie să cânte din vioară îl duseră în mult iubitele lor păduri de fag, şi acolo sub copaci îl puseră să le cânte.

Era nostim să auzi pe fiecare povestindu-şi amintirile despre acel concert rustic. Pentru Aunty rămăsese o împrejurare neuitată, întâmplare minunată a cărei amintire fusese cu drag păstrată toată viaţa.

„A fost adevăratul meu roman" îmi spuse ea într'o zi.

Dar pentru Papa din nenorocire fusese unul din motivele care-l făcuseră să şteargă de pe lista mamei lui, pe Elisabeth de Wied. Pentru tânărul şi sfiosul englez acest episod poetic fusese chinuitor de neplăcut.

Aunty îmi mărturisi că tata rămăsese pentru ea: „un vis care nu se îndeplinise".

Incercai s'o pregătesc pentru schimbarea ce avea să găsească în idealul ei, după atât amar de ani, dar era sentimental înfrigurată la gândul de a-l revedea şi păstrase în viziunea ei un tânăr cu ochi albaştri şi cu vioară sub bărbie.

Bineînţeles revederea a fost o desamăgire...

Mai întâi Tata nu fusese niciodată ceeace îşi închipuise ea, nci măcar în prima lui tinereţe, căci lucrurile nu sunt adesea aşa cum par; vioara nu fusese niciodată ceva de seamă în viaţa lui, ci numai un amănunt. Nu era obiceiul tânărului Alfred, să cânte la vioară sub copacii din pădure, şi chiar atunci, în acea împrejurare de pomină o făcuse fără voie şi

numai ca să se supună dorinţei celor două doamne, însă viziunea unui prinţ tânăr şi frumos apăsându-şi vioara sub bărbie le părea lor *adevărul* fiinţei lui, aşa cum îl dorea închipuirea lor poetică. Iar astăzi Papa era fără doar şi poate, un gentilom cu obiceiurile înrădăcinate ale celor ce văd viaţa aşa cum e şi nicidecum prin ochelari trandafirii. Afară de aceasta avea un simţ adânc al realităţii şi îndura cu prea puţină răbdare ceeace numea „nerozii sentimentale".

Totuşi Aunty rămăsese cu credinţa neclintită că el iubea muzica mai presus de orice. Nu se putea opri de a vedea că el ajunsese azi un om bătrân, cam posomorît şi duşman al rapsodiilor înaripate, dar nimic nu-i mai încăpăţânat decât un vis de demult. Carmen Sylva, Regina Poetă, în ciuda celor mai vădite adevăruri voia să deştepte în acest prinţ încărunţit ale cărui iluzii pieriseră una câte una dealungul vieţii, un ecou cât de slab al acelor zile de demult, de sub marii fagi din pădurea dela New-Wied.

Din nenorocire Papa veni tocmai în timpul când Aunty credea că descoperise un geniu muzical într'un pictor de talent îndoelnic. Am pomenit mai sus de acest om; ridicolul bătrân care îşi închipuia că putea cânta tot atât de bine rolurile de bas, de bariton şi de tenor.

Entuziasmul Reginei pentru o fiinţă în adevăr absurdă a fost pricina pentru care se orândui un al doilea „pic-nic". Aunty dorea ca protejatul ei să-şi desfăşoare talentele într'un cadru sălbatec şi poetic. Aşa dar pornirăm în cap cu Aunty şi străbăturăm pădurea până într'un loc sălbatec printre stânci şi aici, aşezaţi

în grupuri, cam ne la îndemână, printre bolovanii tari, începu concertul; nu voi încerca să-l descriu.

Pe lângă toate astea, Aunty care nu trăia în lumea reală avea obiceiul să adune în jurul ei tot felul de lume; cu cât erau mai mulţi cu atât era mai mulţumită, fără să-i pese de amestec şi de nepotriveală. Bătrâni şi tineri, săraci şi bogaţi, din clase deosebite, de neamuri deosebite, unii blazaţi, alţii naivi, unii isteţi, alţii săraci cu duhul; toţi trebuiau să asculte de porunca ei, căci Carmen Sylva avea nevoie de auditoriu.

Aşa dar Tata se pomeni făcând parte din această adunătură cu toptanul, care nu-l interesa câtuşi de puţin şi pe care o trecu în revistă cu sentimente nu prea prieteneşti. Nu-i venea la socoteală să fie târît pe cărări de munte şi nu găsea nici plăcere, nici odihnă pe scaunul lui stâncos.

Eu eram cam îngrijorată, căci ştiam că Tata era iute din fire, că nu prea avea răbdare şi nu era îngăduitor; când îl supăra ceva nu avea obiceiul să-şi ascundă necazul sub o mască binevoitoare. Il pândeam aşadar cu oarecare teamă, ştiind că nervii lui aveau să fie puşi la grea încercare.

Erau cu mine două tinere englezoaice, prietene de ale mele, şi schimbam între noi priviri pline de îngrijorare. Vedeam partea comică a împrejurării, eram obişnuite cu ciudăţeniile lui Aunty şi ne dădeam seama că formalismul britanic al lui Papa va fi izbit primejdios.

Şi în adevăr, aşa a fost.

Pseudo-cântăreţul se făcu de râs deabinelea, ivindu-se neaşteptat de după o stâncă şi luându-şi o atitudine eroică pe care o socotea potrivită cu decorul; izbucni într'o serie de sunete nemai auzite, pe care Aunty le asculta cu mâinile încrucişate.

Eu mă aşezasem cât mai aproape de Papa, cu gândul să împiedic dezastrul : Papa când era necăjit avea obiceiul să-şi întindă buza de jos ca un copil bosumflat, ceeace era pentru noi semn de primejdie şi ne dădea a înţelege că trebuie să călcăm în vârful picioarelor. Deodată se întoarse spre mine şi zise :

„Asta le întrece pe toate! Să-l las să-şi bată joc de mine ?"

— „Nu, nu Papa, dar stai puţin că am să găsesc vreo scuză ca să plecăm de aici".

Şi însfârşit chiar aşa făcurăm înainte să izbucnească furtuna; dar încercarea fusese îngrozitoare, îmi tremurau genunchii când mă sculai şi nici nu-mi aduc aminte ce scuză nimerită am găsit ca să-l iau pe Papa cu mine, lăsând pe Aunty să-şi asculte concertul împreună cu toţi cei ce o urmaseră.

Tata mârîi tot drumul plin de indignare, mâniat pe fiece piatră ce o întâlnea pe cărarea povârnită :

„Asta e ce numiţi voi a cânta, în România?"

— „Nu nu Papa, dar Aunty, ştii..

„Nu ştiu şi nu vreau să ştiu; mi se părea că sunt într'o casă de nebuni!"

— „Nu, nu Papa, dar Aunty, vezi..."

„Nu, nu văd şi nu vreau să văd, era ceva caraghios!"

Şi aşa am mers tot drumul.

Mai târziu, după ce plecă Papa, Aunty îmi spuse într'o zi oftând: „Drăguţă, n'am găsit în el nici o urmă din tânărul care fusese visul

meu, ce păcat! nimic, nici măcar dragostea pentru muzică".

Şi în acea clipă, simţind deosebirea între a fi şi a nu fi poetă, încercai domol să lămuresc:

— „Vezi, Aunty, nu sunt mulţi oameni care să fie la 60 de ani ce erau la douăzecişiunu".

— „Eu nu m'am schimbat mult" zise Aunty. Şi aceasta era adevărat.

Musafirii Prinţesei stârneau oarecare îngrijorare în bătrânul palat; câţiva dintre ei aveau darul să răstoarne tihnita rânduială a lucrurilor. Cel care deştepta mai multă teamă era vărul meu Boris. Fiind mare Duce nu putea fi uşor înlăturat şi trebuia primit cu toată cinstea, dar din clipa în care intră în scenă acest tânăr, castelul Peleş îşi aprinse toate farurile în semn de primejdie.

Vărul meu Boris aducea cu dânsul ecoul a aşa-zisului „monde où l'on s'amuse". Intr'însul se întrupau toate lucrurile cu grijă înlăturate din traiul nostru bine orânduit şi menit datoriei, iar nu plăcerei. Din punctul de vedere al tihnei şi al formalismului, pricep foarte bine că Regele Carol să se fi temut de o bună înţelegere între noi, căci verişorul Boris fără doar şi poate, întruchipa acea latură plăcută a vieţii de care trebuia să fiu cu străşnicie ţinută departe.

Boris era un băiat bun, însă după părerile educatorilor mei, netăgăduit nu era „de tout repos" *).

Lipsit cu desăvârşire de simţul răspunderii, şi de orice grijă, era când vesel, când zvăpăiat, când gânditor; era bogat, era nespus de

*) fără primejdie.

risipitor, şi-şi petrecea viaţa în haz şi nebunii. Cu toate acestea în fundul inimii, era trist şi dezgustat de viaţă, avea într'însul o fărâmă din acel „imponderabil" care-i deosibeşte pe ruşi, ceva ce nu se poate descrie, ce nu se poate cântări, şi aceasta făcea din el un tovarăş ce te însufleţea, dar te şi neliniştea. In cei mai mulţi ruşi se află acel straniu „nu ştiu ce", un amestec de sfinţenie şi de păcat, şi nimeni nu poate şti care din două va ieşi neaşteptat la iveală. In Boris dealtfel nu prea era mult din firea unui sfânt.

Bătrânul palat pândea cu grije mersul prieteniei noastre; când era lăsat slobod Boris printre noi, nu puteai şti la ce să te aştepţi, deorece el trăia după pofta fiecărei clipe; iubea petrecerea şi înfrigurarea şi umbla după ele peste tot. Ii plăcea călăria, precum şi strălucirea vieţii milităreşti, dar totodată se înebunea după muzică şi poezie şi era uneori foarte sentimental.

Intr'un rând veni la noi cu fratele lui mai mic André, un copilandru cu un chip rotofei încântător de alb şi de trandafiriu; altă dată veni cu fratele meu Alfred şi cu un adjutant foarte înflăcărat. Alfred era însoţit de trei prieteni ofiţeri; mai aveam ca musafir şi pe un englez şi învăţai în acea toamnă cât e de greu pentru o gazdă foarte tânără să o scoată la capăt cu o jumătate duzină de admiratori geloşi unul de altul; jurai atunci că niciodată nu voi mai aduna sub acoperişul meu atâţi tineri.

Şi Alfred şi Boris erau încântaţi de România, o ţară cu totul nouă pentru ei. Nu o priveau prin aceiaşi prismă ca mine, ci prin acea vedere a plăcerilor ce puteau găsi. Prin-

tre acestea erau lăutarii, pentru care aveau o adevărată patimă. Neştiind în nevinovăţia mea că acest soi de muzică era de obicei întovărăşită de petreceri prea vesele, trimeteam după lăutari, de câte ori îmi cereau cu stăruinţă musafirii mei, mai ales seara, până când, îşi rosti Unchiul obişnuitul veto şi ne opri să mai aducem aşa des în casa noastră pe Ciolac şi droaia lui de scripcari tuciurii.

După vechea datină românească, lăutarii te însoţesc peste tot; se înfiinţează la fiece picnic *) la fiece excursie, ori unde se adună trei oameni laolaltă nu pentru rugă ci pentru chef. Nu se poate fără ei nici la nuntă, nici la botez; te pomeneşti cu ei şi la înmormântări, unde viorile lor scot nişte sunete deosebit de jalnice. Taraful de ţigani e o parte nelipsită a vieţii româneşti, e o ciudată şi pitorească podoabă a traiului zilnic, de care Nando şi cu mine prinsesem gust aproape pe neştiute. Nu aveai nevoie să trimeţi departe după ei, erau totdeauna la îndemână, în preajma ta ca muştele sau ţânţarii. Muzica lor uneori îmbătată de răpire, alte ori sălbatecă şi totdeauna plină de jale, învăluia fiece petrecere cu farmecul straniu şi tainic ce deosibeşte această ţară.

Chiar când porneam călări la câte un picnic, Ciolac cu taraful lui găsea mijlocul de a se înfiinţa. De bună seamă am făcut multe galopuri nebune cât a stat Boris la noi, şi goana noastră plină de avânt semăna uneori destul de mult cu plimbările noastre din Malta. Roşiorii mei înlocuiau ofiţerii de marină dela Malta, şi vărul Boris pe blândul văr

*) petrecere câmpenească.

Georges. Insă se scurseră între timp zece ani, nu mai eram o fetiţă, ci o femeie măritată.

Mi-amintesc mai cu deosebire o zi în care Boris a schiopat un cal împrumutat de Vechiul Palat, vrând să bage spaima într'o paşnică turmă de vite ce păşunau într'o fâneaţă. Ne prefăceam că suntem o droaie de „cowboys" *) în urmărirea unei cete de bivoli sălbateci, ceeace pricinui câteva galopuri nebune peste întinderi de pământ nu prea netede.

Bineînţeles se făcu un tămbălău fără seamăn din pricina schiopării acestui cal regal, nimănui nu-i păru mai rău decât mie. Schioparea unui cal era cu totul împotriva legilor, după părerea mea, dar se întâmplă accidente chiar în familiile cele mai bine rânduite, aşadar a trebuit să înfruntăm cum am putut mai bine furtuna ce o stârnisem chiar noi.

Işi poate cineva închipui cu câtă bucurie se asvârli Marele-Inchizitor asupra isprăvii cam nesăbuite a acelor tineri şi cum ţesu din ea nesfârşite născociri cu care să deştepte indignarea fariseilor.

Insă după cum spune proverbul englez: fiecare căţel trebuie să aibă o zi a lui, aşadar îmi închipui că a trebuit să am şi eu pe a mea. Atâta lucru ştiu: orice am făcut a trebuit să plătesc înzecit, dar eram gata s'o fac. Viaţa e viaţă şi trebuie trăită cu clipele ei bune şi rele, cu ceasurile ei de imprudente nebunii, precum şi cu lungile epoci de rece bun simţ; toate sunt de folos pentru făurirea şi treptata desvoltare a unui caracter. Nu-mi pare rău de nimic şi mi-e drag să mă uit înapoi spre acele năprasnice izbucniri de vese-

*) călăreţii din pampas din America.

lie fără răgazuri, când avântul bucuriei gonea orice chibzuială şi când orice nebunie ţi se părea la locul ei, îndată ce puteam râde cât ne poftea inima. Trebuie să facă omul din când în când cură de râs, pentru a se feri astfel de a îmbătrâni prea repede.

Treptat-treptat, s'au cuminţit prieteniile mele; trebuie să reamintesc că în acele vremuri eram abia de douăzeci de ani şi că tinereţea fie ea regală sau nu, îşi cere drepturile; dacă i se tăgăduiesc aceste drepturi fireşti se îndărătniceşte, îşi alege petreceri mai puţin nevinovate decât gonirea unei cirezi de bivoliţe într'o câmpie sau ascultarea unui taraf de lăutari.

In toate fazele educaţiei şi a uceniciei mele pe calea vieţii, am rămas o femeie tânără, sănătoasă şi normală, care primea bucuria când i se ivea în cale, dar totodată şi multiplele datorii ce-i erau impuse. De bună seamă nu eram foarte înţeleaptă, dar niciodată posomorîtă sau neiertătoare. Dojana făcea să mi se aprindă obrajii, să mi se umple ochii de lacrimi, dar cu toate că mă durea să mă văd aşa des nedrept judecată şi ponegrită, încercam totdeauna să pricep de ce erau alţii aşa răutăcioşi şi căutam să mă privesc pe mine însămi din punctul lor de vedere. Am avut totdeauna darul de a găsi scuze duşmanilor mei. In mine sălăşluieşte un idealism neînvins care mă îndeamnă să văd ce e bun în fiece om. A fi trădată e pentru mine o durere chinuitoare, aşadar vreau mai degrabă să găsesc în mine vina decât să mă învoiesc cu gândul că alţii, de bună voie, au vrut să mă înşele. Totdeauna îmi zic: ei n'au priceput bine, trebuie să fie vreo greşală la mijloc, e cu neputinţă să facă oamenii aşa ceva, e ceva nefiresc...

Dacă acest fel de a gândi e socotit ca prea naiv, trebue să lămuresc că partea prea urîtă a vieţii nu-mi fusese încă niciodată desvăluită, ocrotită fiind, întrucâtva de singurătate şi îngăduiri, astfel încât am putut păstra un fel de naivitate şi de neştiinţă în privinţa multor lucruri, ceeace-mi înlesni să privesc fără teamă lumea şi oamenii dintr'însa, bărbaţi sau femei. Eram cu totul neştiutoare în privinţa acelor adâncimi necurate de sub înfăţişarea din afară a lucrurilor, şi aceasta păstră în mine o oarecare nevinovăţie pe care unii o credeau datorită făţărniciei sau chiar unui neasemănat dar de comediană. In mine însă nu era nici un meşteşug de comediană; eram cu totul neiniţiată în unele realităţi ştiute de mulţi oameni ba chiar încercate de ei.

Cu mulţi, mulţi ani mai târziu am fost nemăsurat de jignită şi de zguduită când încetul cu încetul mi-a fost desvăluit prin convorbiri îngrozitoare, ce gândeau şi ce spuneau oamenii unii despre alţii şi am fost şi mai indignată când am văzut că unele erau întemeiate pe adevăr. A fost cu adevărat o descoperire nespus de dureroasă.

Poate că noţiunea mea despre viaţă şi despre oameni era făurită din iluzii şi neadevăr, oricum ar fi mă bucur că acele desvăluiri s'au ivit mai târziu în viaţa mea; am avut din această pricină o tinereţe mai fericită, am sorbit aer mai curat, am păstrat gândurile neîntinate, vitejia neştirbită. A rămas astfel în mine un nestăvilit avânt către tot ce era frumos, înalt, măreţ, avânt care desigur ar fi

fost micşorat dacă aşi fi ştiut că lucrurile nu sunt aşa cum par. Pentru soiul de muncă ce-mi fusese hărăzit, era mult mai bine să pot crede în omenire, căci altfel n'aşi fi putut nici odată ajunge acea care arată calea şi care ajută în ceasul de grea cumpănă.

Dacă „bătrânul palat" găsea cusur musafirilor noştri, noi la rândul nostru găseam adesea plicticoşi pe cei ce veneau la Castelul Peleş.

Sfârşitul verii sau începutul toamnei erau anotimpurile când aceştia se iveau de obicei; se aştepta dela noi să ne facem datoria oferindu-le petreceri, aşadar se urmau necontenit legăturile zilnice între cele două palate. Mai ales eram siliţi să luăm parte şi noi la prânzurile lungi şi obositoare, urmate de recepţii şi mai lungi şi mai obositoare, căci Unchiul socotea că menirea acelor ceasuri era de a convorbi serios cu persoanele cărora nu le dăduse o audienţă specială.

Acel soi de „cerc" se petrecea în sala numită „Maurischer Sall", o sală lungă cu ferestre de amândouă părţile şi nici o altă mobilă decât şiruri de bănci sculptate de-alungul pereţilor; era o cameră cu o înfăţişare puţin primitoare şi prietenoasă şi obiceiul era să nu se aşeze nimeni jos.

Dejunurile mai ales ne umpleau de disperare; ne sileau să ne îmbrăcăm în toaletă de gală în mijlocul zilei şi ne ştirbeau nepreţuitele ceasuri de după prânz în plină vară, când doream cu toţii să fim afară în pădure.

Unchiul cerea familiei sale să se supună fără răgaz acestui chin de fiece zi. Nu-i trecea prin gând ce înseamnă viaţa la ţară şi ducea

cu el plictiseala din Bucureşti la reşedinţa sa din munţi. In primii ani mă supuneam fără resemnare acestei orânduiri. Nu mă simţeam încă destul de temeinic aşezată în locul meu, dar mai târziu, cu toate că Nando se încrunta, îmi dobândeam libertatea ducându-mă deadreptul la Unchiul spunându-i că soarele de afară şi copiii mă reclamă: „Imi dai voie să mă duc?"

Unchiul la început fu oarecum mirat, poate chiar nemulţumit de îndrăzneala mea; nimeni până atunci nu se încumetase să-şi aibă gândurile sale proprii; dar treptat-treptat se obişnui cu lipsa mea de etichetă, şi la urma urmei zâmbea de nerăbdarea mea. Nu mă arătam niciodată nesupusă, însă eram foarte sinceră, îi lămuream motivele mele binecuvântate de şi la urmă mă bătea uşurel pe umăr, cu îngăduinţă: „Geh nur, ich weiss Du kannst es im Hause nicht länger aushalten" *).

Când mă mustra Nando pentru purtarea mea puţin protocolară, căutam să-l conving că jertfele nefolositoare falsifică valorile lucrurilor. Era mult mai însemnat pentru mine să nu pierd acele nepreţuite zile de vară, decât pentru Unchiul să mă reţină în casă, martoră plictisită şi nefolositoare a lungilor lui convorbiri politice, cu persoane care pe atunci îmi păreau cât se poate de neatrăgătoare.

Aunty, drept mângâiere, ori se socotea că-şi joacă rolul de martiră, ori aţipea cu un zâmbet pe buze, ceea ce punea pe toţi în încurcătură; dar eu nu aveam vocaţia de a fi marti-

---

*) Haide, poţi pleca, ştiu că nu poţi răbda să stai în casă.

ră și căscatul meu iresistibil era și mai compromițător decât ațipirea lui Aunty. La urma urmei nu trebuia decât puțintel curaj ca să înfrângi niște orânduiri care nu aveau temelie logică; se putea tot atât de bine stabili o datină în favoarea mea ca și împotriva mea; și aici era vorba tot de cumpănirea valorilor...

E o greșală să se supună omul la ce nu poate răbda. Nu e folositor pentru nimeni. Era în mine un instinct de apărare care îmi dădea curajul să resping ori ce stârnea în mine sentimente de îndârjire. Simțeam că ași fi mai utilă omenirei îndeobște, dacă răbdarea mea nu ar fi fost supusă unor încercări peste fire. Unii își pun mândria în a răbda lucrurile ce nu se pot răbda, iar alții în faptul de a le înfrânge. Mă simțeam mai aproape de Unchiul când nu mă supuneam unei tiranii nelogice; nu-mi venea la socoteală să mă dau învinsă și să mârîi, și apoi să mă jeluiesc de el când nu era de față; îmi plăcea mai bine să apuc taurul de coarne cum se zice, și să statornicesc odată pentru totdeauna o stare de lucruri bine primită de amândouă părțile, care după prima ciocnire, a fost stabilită cu bună învoire și s'a țesut în urzeala vieții zilnice; această arată că cel puțin într'un punct biruisem eu.

Erau două lucruri în fața cărora se răzvrătea răbdarea mea regească: pierderea zilelor de vară și slujbele bisericești prea lungi. De aceste două scăpam de câte ori puteam, și căutam să răscumpăr în alt chip „ceeace lăsasem nefăcut din cele ce trebuiau făcute".

Imi plăcea mult slujba bisericească ortodoxă, dar socoteam că a stat în picioare așa

In pădurea Sinaei, cu fiii Mei Carol și Nicolae în costume naționale

33

mult nu înlesnea sentimentele de evlavie, căci la urma urmei nu te poţi opri de a te gândi mai mult la oboseala picioarelor decât la Dumnezeu; nu mă mişcau rugăciunile înşirate cu nepăsare, şi îmi venea să cred că Atotputernicul era de aceiaşi părere ca mine.

Imi place să-mi rostesc propriile mele rugăciuni; am scris mai târziu „Rugăciunea unei Regine" pe care poate o voi cita mai încolo. Repeţirea neîncetată a lucrurilor e una din plictiselile cele mai mari ale vieţii; până şi faptul că-ţi pui în fiece dimineaţă ciorapii ajunge o oboseală de care ar scăpa cu drag cineva dacă ar putea născoci vreun *„Ersatz"* *).

Simt în mine o nerăbdare înăscută, o răsvrătire neîncetată în contra oricărei supuneri, fie a trupului fie a minţii; totuşi răbdarea a fost adevărata temelie a vieţii şi izbânzii mele, o răbdare nesfârşită, chinuitor de lungă, pe care n'a îndrăznit nimeni s'o tăgăduiască.

Acum să mă întorc la musafirii Unchiului şi ai lui Aunty.

Fără îndoială unul din cei mai interesanţi şi mai plăcuţi a fost Ferdinand al Bulgariei. A venit în mai multe rânduri; când era Prinţ, cu prima lui soţie, mama copiilor lui, şi mai târziu ca Rege, cu a doua soţie Leonora, dar a venit şi singur şi trebuie să mărturisesc că sosirea lui printre noi îmi părea totdeauna binevenită, pentrucă era aşa de nemaipomenit de hazliu.

Unchiul Carol şi Unchiul Ferdinand erau amândoi socotiţi drept dibaci politiciani şi

*) mod de a înlocui.

diplomaţi abili şi e netăgăduit că aşa erau, însă făceau partea din şcoli foarte deosebite.

Nu prea era mare dragoste între aceşti doi suverani, însă curtenia lor unul faţă de celălalt era fără cusur şi vrednică de admirat ca o mare desfăşurare a celei mai desăvârşite purtări. Pentru spectatori, a-i vedea împreună, era ca o scenă dintr'o comedie, căci ar fi greu să se găsească un contrast mai mare decât acel dintre aceşti doi regi.

Unchiul era serios, cam pompos, se socotea pe el însuşi şi-şi socotea opera sa drept ceva nespus de însemnat, şi e netăgăduit că metodele lui erau drepte, înţelepte şi lipsite de vicleşug, atât cât i-o îngăduia datoria lui de diplomat şi de domnitor; însă Unchiului îi lipsea cu totul simţul umorului şi nici nu se pricepea în meşteşugul de a flecări sau de a duce o convorbire elegantă. De fapt Unchiul era întrucâtva un pedant.

Inchipuiţi-vă acum în mare contrast cu el pe Ferdinand de Coburg, vestit în lumea întreagă pentru deşteptăciunea lui şi pentru dragostea de uneltiri politice pe care o mânuia ca pe o artă. Sângele francez ce-i curgea în vine îi hărăzise un dar fără pereche de „causeur" *); răspunsurile lui erau sclipitoare, ironia lui uşoară, aproape nevăzută şi totdeauna nimerită. Cu spiritul ascuţit, cu un dar de observaţie căruia nu-i scăpa nimic, înzestrat cu un simţ rafinat al umorului, îşi îngăduia uneori delicata plăcere de a râde de el însuşi, de a-şi lua în zeflemea înfăţişarea, ciudăţeniile, gusturile, simpatiile şi antipatiile. Toate astea erau prilejul unor nesfârşite convorbiri pline de duh, în care dădea drumul sarcasmelor cât îi poftea inima.

*) om cu talentul de a conversa.

Afara de aceasta Ferdinand era artist până în vârful degetelor; arta pentru el era o nevoie a vieţii ca pâinea şi apa, iar ca biolog şi botanist cu greu i-ai fi găsit pereche chiar în lumea ştiinţei; avea şi o neţărmuită şi adâncă dragoste pentru flori, plante şi animale.

Poate că erau în firea Unchiului Ferdinand şi laturi mai puţin atrăgătoare, dar nu s'ar putea închipui un tovarăş mai plăcut, mai înviorător şi mai erudit când îşi punea mintea să-şi farmece auditoriul.

Pentru oricine avea câtuşi de puţin simţul umorului, era o adevărată petrecere să vezi împreună pe aceşti doi regi.

Unchiul se lua totdeauna în serios, în orice ceas al zilei, în orice anotimp al anului şi în tovărăşia oricui. Viaţa era pentru el un lanţ nesfârşit de întâmplări însemnate şi niciodată nu eşia câtuşi de puţin din această stare de greoaie seriozitate.

Monarhul bulgar era un mare actor. „Il aimait s'écouter" *) şi se vedea pe el însuşi în rolul pe care vroia să-l joace, când de om politic viclean şi ceremonios, când de neînduplecat monarch ale cărui susceptibilităţi trebuiau respectate, când de „homme du monde" blajin, curtenitor, sarcastic, de o rafinare fără seamăn, tot numai zâmbete şi bunăvoinţă, când de tiran încruntat, aproape tragic, domnind peste o ţară misterioasă întotdeauna în fierbere. Vorbea atunci de primejdii, de dezastre, de trădări şi de morţi năpraznice; glasul i se făcea dramatic, cu intonaţii zgudui-

*) îi plăcea să se audă vorbind.

toare şi izbutea să-ţi deştepte în minte tablouri sinistre pline de întunecoase prevestiri. Dar nici o clipă în timpul acestor tirade nu pierdea chipul lui întipărirea obişnuită de ironie pe jumătate glumeaţă; de fapt se părea chiar că face semn cu coada ochiului său mic, şiret şi atot-văzător; un semn destinat celor destul de deştepţi ca să împartă cu dânsul plăcerea ce o simţea întrupând aceste straşnice şi deosebite personalităţi.

Aceşti doi monarhi alcătuiau şi la înfăţişare un contrast interesant; Unchiul era un ascet, puţintel la trup, fără pretenţie de eleganţă; avea sânge albastru însă era totuşi un om ajuns prin propriile sale puteri, mândru de cele ce înfăptuise; avea într'însul şi o nuanţă de naivitate pentrucă se lua atât de orbeşte în serios. Unchiul era un adevărat oştean şi întrucâtva spartan, sau mai bine zis era în Regele Carol ceva din firea unui călugăr. Regele Bulgariei dimpotrivă era înalt, de statură cam greoaie, un sibarit căruia îi plăcea să vorbească despre sănătatea lui şi să ia poza unui om bolnăvicios, duşman al oricărei osteneli fizice, iubitor de viaţă uşoară şi răsfăţată, cât se poate de îngrijit în portul şi în eleganţa lui, „grand seigneur", până a părea decadent, vorbind cu sarcasm de el însuşi şi de alţii, dar ştiind să stârnească râsul împotriva altora. Ochii lui mici şi pânditori erau aşezaţi cam prea aproape de un nas fără îndoială foarte aristocratic, însă de proporţii netăgăduit exagerate.

Unchiul Ferdinand, pătimaş iubitor al frumosului, îşi dădea bine seama că avea nasul prea proeminent; aşadar pomenea mereu de acest nenorocit apendice pe care îl numea „die

Dulderin" *) şi într'un rând arătându-mi fotografia unui grup al cărui centru era el, îmi spuse, cu glasul lui cam pe nas : „Avec ces tout petites yeux et ce nez comme une trompe, ne suis-je pas tout à fait comme un éléphant?"

„Mais, ma chère nièce, aussi toute la sagacité de ce si vénerable quadrupède" **) — şi atunci începea să râdă, cam aşa cum râdea şi biata Tante Philipa, de îi dispăreau cu totul ochii, în timp ce trăgea aerul într'un chip ciudat prin nările acestui nas supărător.

Ferdinand al Bulgariei avea o patimă stranie pentru pietrele preţioase; le mângâia parcă atingerea lor i-ar fi pricinuit un fel de extas fizic. Socotindu-mă, se vede, drept un auditoriu vrednic, scotea la iveală anume pentru mine câteva istorioare de ale lui, căci ştia că preţuiesc spiritul său subtil; aşadar îmi făcu într'un rând un portret al lui pe care nu l'am uitat niciodată, un tablou în care sta aşezat singur de tot într'o cameră abia luminată, învăluit în faldurile unui lung halat de catifea neagră şi mânuind nepreţuitele lui pietre scumpe: „Peux-tu me voir, tout de noir vetu, laissant rubis, saphirs, émeraudes, perles et diamants couler entre mes doigts; drappé de velours, tout seul dans une demi-obscurité, très chère nièce, c'était je te l'assure une vraie volupté" ***).

*) mult răbdătorul.

**) Cu ochii ăştia prea mici şi nasul ca o trompă nu semăn cu un elefant? Dar scumpa mea nepoată am şi înţelepciunea acestui venerabil quadruped.

***) Poţi să mă vezi cum eram, în negru de sus până jos, lăsând să-mi curgă printre degete smaralde, safire, perle şi diamante drapat în catifea, singur în semi întuneric, prea scumpă nepoată? Te asigur că era o adevărată voluptate.

Unchiul Ferdinand avea mâini albe şi cât se poate de îngrijite şi purta unghiile peste fire de lungi; de atunci încolo de câte ori mă uitam la acele degete palide mi se părea că văd lunecând din ele una câte una nestimate în felurite culori.

In viaţa obişnuită aceste degete albe erau încărcate cu inele de toată frumuseţea; mişcările lui erau încete şi aveau în ele ceva din tihna unui preot oficiând într'o biserică, afară de aceasta purta întotdeauna la gât o cruce atârnată de un lanţ, vârâtă în tunica uniformei; se juca necontenit cu acea cruce spunând că-şi dă astfel o înfăţişare cuvioasă, aproape sacerdotală. Mi se pare că Unchiului Ferdinand i-ar fi plăcut foarte mult să fie Papă.

Imi era drag să vorbesc cu el de flori şi de animale; mi se părea că răsfoiesc o carte minunat scrisă. Călătorise în multe ţări şi ştia să-mi spuie cu cele mai mici amănunte unde creşteau florile cele mai rare; îmi vorbea despre pământul care le pria, despre obiceiurile şi culorile lor şi cuvintele lui erau atât de descriptive încât se perinda sub ochii mei tablou după tablou.

Regele Ferdinand avea darul destul de neobişnuit de a putea urmări două convorbiri deodată. Işi îngăduia uneori această plăcere pe când vorbea cu Regele Carol, al cărui spirit nu avea ca al lui însuşirile schimbătoare ale cameleonului. Discursurile lui serioase şi pompoase erau îndreptate către Regele Carol, iar spusele lui mai hazlii erau pentru generaţia mai tânără, însă le ţesea aşa de neted în convorbirea lui, încât înainte să bage de seamă Unchiul acest joc pe de lături, Regele Ferdinand reintrase iarăşi în mijlocul disertaţiei lui politice, parcă nu s'ar fi rătăcit o clipă dela subiectul central.

Intr'o zi la Bucureşti, la un prânz de gală, eram aşezată la stânga lui. Era tocmai după ce se declarase el rege şi se întorcea în ţară, venind din Rusia. Fusese primit oficial cu toate onorurile, căci Unchiul Ferdinand ţinea cu deosebire la îndeplinirea protocolului. In aparenţă se purta la acel prânz cât se poate de cuviincios, era nespus de ceremonios şi acoperit cu decoraţii; din buze parcă îi pica miere. De amândouă părţile se rostiseră discursuri potrivite cu împrejurarea; tocmai se aşezase jos, după ce sfârşise un discurs cât se poate de curtenitor, paharele fuseseră ridicate, se băuse în sănătatea fiecăruia şi atunci se plecă spre mine şi cu ochii lui mititei, sclipind de ironie glumeaţă îmi şopti în ureche: „Et, très chère nièce, il faut savoir qu'au fond nous nous détestons!" *) Dar mă lăsă să înţeleg că eu având în vine sânge Coburg, nu eram cuprinsă în acest sentiment.

Astfel era Regele Ferdinand al Bulgariei aşa cum l'a văzut o nepoată căreia îi îngăduia, nefiind nici ea lipsită de simţul umorului, să arunce câte o privire în culise; îşi poate oricine închipui câtă plăcere îmi făcea venirea lui din când în când printre noi.

Mă tem totuşi că acest gentilom neasemănat de hazliu nu era cel mai plăcut dintre soţi. Insă soţiile lui aveau pentru el un mare respect îmbinat cu teamă şi n'ar fi îndrăznit

*) Şi trebue să ştii, prea scumpă nepoată, că în fundul inimii nu ne putem suferi

câtuşi de puţin să se opună voinţei lui. Biata, plăpânda, Marie-Louise era o femeie mică şi şubredă, cu un chip lung şi melancolic ca în tablourile lui Greco, şi purta nenumăratele şi splendidele juvaere cu care o copleşea soţul ei ca şi când ar fi fost o povară prea grea pentru puterile ei. Ochii ei mari de un albastru spălăcit aveau o privire resemnată şi îndurerată; era întocmai ceea ce părea: o femeie mâhnită care nu avea destulă sănătate ca să poată îndura tot ce se aştepta dela ea. Născu tiranicului ei stăpân patru copii şi apoi muri, şi aceasta i-a fost de bună seamă scăparea.

Născută Bourbon Parma, era cât se poate de aristocratică şi catolică până în fundul inimii, aşa încât orice ştirbire a acestei credinţe îi părea un păcat de moarte şi totuşi trebuì să rabde durerea de a vedea pe fiul ei mai mare botezat a doua oară în religia ortodoxă, după ce fusese botezat în religia catolică. Niciodată nu se întremă după această lovitură; aşadar îngăduì primei boli grave ce o lovi s'o ia din această lume de durere şi de desamăgire.

Eleonora de Reuss, a doua soţie a Regelui, avea o fire cu totul deosebită de a primei soţii. Era protestantă şi era o femeie mult mai voinică şi de un caracter mai hotărît. In timpul războiului ruso-japonez se dusese ca infirmieră să îngrijească răniţii. Cunoştea viaţa şi o înfruntase vitejeşte; avea o fire altruistă, însuşiri practice, multă energie şi trecuse de prima tinereţe când primi să fie a doua regină a Bulgariei. A spune însă că a fost fericită ar fi mi se pare o exagerare.

Işi servi poporul cu neprecupeţită abnegare şi fu o soră de caritate neîntrecută în timpul

războiului balcanic şi mai târziu în războiul mondial, dar muri înainte să se încheie pacea.

Eleonora era cam înrudită cu Aunty şi într'un rând a venit la Sinaia fără înfricoşătorul ei soţ. Cu acest prilej am putut preţui firea ei plină de bună voie şi de simţ al umorului, îi plăcu mult cercul nostru familiar; adusese cu dânsa doi sky-terriers *) nemaipomenit de frumoşi, cum nu mai văzusem până atunci. De câte ori mă gândesc la Tante Eleonora o văd împreună cu acei doi splendizi prieteni din rasa canină.

Aunty primea uneori vizita prietenelor din tinereţea ei şi cea mai de căpetenie dintre acestea erau Frau von Deichmann născută Bunsen, precum şi pe Marie Bunsen, care era, mi se pare, nepoata ei sau poate era cumnată ?

Frau von Deichmann fusese o frumuseţe în tinereţe şi avea şi acum un profil desăvârşit şi mâni lungi înguste, aristocratice, pe care le ţinea încrucişate pe genunchi într'un gest tihnit. Frau von Deichmann era una din femeile cele mai senine şi neturburate ce am întâlnit vreodată. Avea o vorbă domoală, aproape tărăgănată şi spunea lucrurile cele mai hazlii, uneori cele mai sincere, fără a schimba câtuşi de puţin expresia feţei, nici tonul vocii. Se uita totdeauna drept înainte parcă ar fi privit în depărtare, însă cu tot aerul ei distrat nu-i scăpa nimic; aşa dar adorând pe Aunty cu o neclintită statornicie se întâmpla ca uneori să-i potolească cu blândeţe avânturile prea exagerate sau s'o readucă la realitate când începeau vorbele ei să se înalţe spre sfere ce treceau dincolo de raţiune.

*) Câini cu părul lung şi ondulat.

Fuseseră pe vremuri tovarăşe de joacă; aşadar această doamnă potolită avea toate privilegiile unei prietene încercate care împărtăşise cu ea bucuria şi durerea timp de mulţi ani. Liniştea ei neclintită era un contrast hazliu cu firea furtunoasă a lui Aunty. Ii zicea întotdeauna „scumpă Majestate!" Toate frazele ei astfel începeau: „Scumpă Majestate, mi se pare că exagerezi puţintel!", „Scumpă Majestate, dă-mi voie să nu-ţi împărtăşesc părerea, mi se pare că memoria te înşeală". „Scumpă Majestate, mi se pare că uneori priveşti printr'o prizmă care schimbă sau măreşte lucrurile, dă-mi voie să le readuc la dimensiuni mai puţin poetice" etc., etc. Şi toate astea le spunea cu mâinile încrucişate pe genunchi, cu ochii jumătate închişi şi fără a apăsa pe vreo parte din frază; vorbea de fapt parcă nu şi-ar fi îndreptat cuvintele spre o anumită fiinţă, ci parcă ar fi rostit adevăruri nestrămutate chiar când erau fără mare însemnătate.

Frau von Deichmann fusese foarte primitoare faţă de mine şi de soţul meu, când eram în Anglia, la încoronarea Regelui Eduard, şi mi-arătă totdeauna o caldă simpatie pe care nu prea eram obişnuită s'o întâlnesc printre prietenii Unchiului şi a lui Aunty.

Bătrânul Deichmann, cu toate că era aproape orb, avea mare patimă pentru călărie şi pentru mânatul trăsurii cu patru cai; ce-mi părea mai atrăgător în casa lui era faptul că făcuse o galerie care unea salonul cu grajdul. Aceasta îmi păru cu totul vrednic de aprobare.

Simţeam o mare simpatie pentru Marie Bunsen. Era în firea ei un soi de libertate englezească ce se potrivea cu felul meu de a privi viaţa; avea ceva înviorător din viaţa sub cer deschis şi te umplea de însufleţire. Afară de aceasta era artistă până în suflet şi picta acuarele minunate. Ne plăcea să discutăm împreună despre mobilatul camerelor; fiecare dădea drumul închipuirii ei, ne împărtăşeam ideile şi ne interesam fiecare de părerea celeilalte asupra acestui subiect care farmecă orice femeie iubitoare de căminul ei. Mi-aduc aminte că mi-a spus cum şi-a vopsit podelele şi uşile albastru aprins, ceeace era o ideie foarte originală.

Marie von Bunsen era dintre musafirii „vechiului palat", cel cu care îmi plăcea mai mult să stau; pe acea vreme credeam că are pentru mine sentimente prieteneşti, dar cunoaştem noi vreodată ce se petrece în fundul unei inimi de femeie şi încetăm oare vreodată de a ne vedea iluziile smulse una câte una...

Mi-erau foarte dragi nepoatele şi nepoţii de Wied ai lui Aunty. Se înfiinţau din când în când la Sinaia; erau nişte tineri foarte plăcuţi care vorbeau englezeşte cât se poate de bine. Mă împrietenii mai îndeosebi cu Victor, care era diplomat. Toţi fraţii şi surorile aveau o purtare desăvârşită din care nu lipsea totuşi un mare simţ al umorului. Nici unul dintr'înşii nu era cu adevărat frumos, dar erau înalţi şi aveau înfăţişarea foarte aristocratică. Chipurile lor păreau cam ciudate din pricina slăbiciunei lor neobişnuite; aveau gura mare şi plină de dinţi albi şi puternici şi când râdeau sau zâmbeau pielea lor lipită de oase se încreţea într'un chip ce le dădea o aparenţă stranie; cu toate astea erau atrăgători.

Regele Gustav al Suediei veni şi el într'un rând la Sinaia. Era văr primar cu Regina Elisabeta, mamele lor fiind surori. Era şi el un om foarte plăcut, simplu, prietenos şi gata să petreacă cu orice prilej; de când cu acea vizită, am rămas totdeauna în relaţii cu el. Mai era şi o legătură deosebită între noi, deoarece moştenitorul lui se căsătorise cu vara mea primară Margaret, fiica cea mai mare a Ducelui de Connaught, care din nenorocire muri curând după marele război.

Dar vizita despre care am păstrat cea mai nostimă amintire, e vizita Reginei-mame a Olandei, Emma, vară primară cu Aunty. Cu toate că amândouă erau în absolut contrast în ceea ce priveşte apucăturile, obiceiurile şi temperamentul, te izbea asemănarea lor aproape nefirească. Erau ca două plante din aceiaşi specie, dar care fiind sădite în pământuri deosebite, se desvoltaseră în chip diferit, căci fiecare sorbise într'însa ceva din geniul ţărei căreia îşi închinase viaţa.

Amândouă înalte, voinice, rumene, aveau fruntea de o înălţime exagerată şi amândouă ochi albaştri şi miopi ce te priveau prin ochelari. In pofida acestor asemănări fizice, mentalităţile lor erau adânc opuse.

Aunty se desvoltase după un tipar idealist, nepământesc şi înlăturase tot ce era prozaic, practic şi „terre à terre" *). Inchipuirea Carmen-Sylvei făurise, cu o splendidă nepăsare a realităţei, o lume poetică şi nesubstanţială.

Regina Emma dimpotrivă avea picioarele temeinic înfipte pe pământ; era o femeie aşezată, cu apucături materne, avea o fire practică, în care fantezia de va fi fost într'însa în cantitate cât de mică era minunat ţinută în frâu. Timp de mulţi ani, când era Wilhelmina copilă, Emma fusese regenta Ţărilor de Jos, aşa încât dobândise firea tihnită a neamului aşezat şi potolit pe care îl guvernase cu o destoinicie bărbătească. Se pricepea cât se poate de bine în diplomaţie, politică, finanţe, economie, legi, regulamente, datini, convenţii precum şi în tot ce priveşte latura stabilă şi neclintită a lucrurilor ce sunt temelia bine statornicită a statului, a societăţii şi a progresului. Regina Emma nu avea iluzii, Regina Emma *ştia*.

*) prea pământesc.

Păcat că înfăţişarea ei n'avea nimic impunător, nimic majestos; parcă era o menajeră blajină cu boneta ei bătrânească de dantelă albă, cu talia ei plinuţă şi îmbrăcămintea ei cât se poate de cuviincioasă însă nicidecum regală.

In tinereasca mea lipsă de respect o poreclisem „Obergouvernante" (şefa guvernantelor), poreclă care — trebue s'o mărturisesc — încânta mai mult decât se cuvenea pe Aunty, supusă la cam prea multe sfaturi educative când se afla în casa ei verişoara Emma, ex-regenta.

Verişoara Emma obişnuită să guverneze, să sfătuiască, să dojenească, socotea că Elsa — aşa o numea pe Aunty — se desvoltase după un tipar prea puţin obişnuit; desaproba modul ei poetic de a vorbi, îndrăzneţele zboruri ale imaginaţiei ei, iar cuvintele ei, prin care făcea pe Carmen-Sylva să se întoarcă pe pământ aveau netăgăduit darul de a-i reteza aripile. Vorbele verişoarei Emma aveau de fiece dată darul de a slăbi orice avânt şi făceau pe biata Aunty să pară aproape ridicolă; vântul ca-

re-i umfla pânzele cădea deodată şi elanul ei era oprit pe loc. Se părea că în clipa când plină de veselie, înălţa un zmeu multicolor cineva îi tăia deodată sfoara, aşa încât rămânea ţinând în mână o aţă fără vlagă, pe când frumosul zmeu făurit din visuri pierea în văzduh. Nu ne simţeam niciodată, Aunty şi cu mine, instinctiv legate prin mai multă simpatie decât în timpul când şedea la noi Regina Emma. Mi-amintesc cu deosebire o scenă la care am fost martoră şi care e vrednică de povestit, deoarece caracterizează în mod atât de hazliu deosebirea între noţiunile lor despre lucruri în general şi despre literatura poetică în particular.

Aunty avea un secretar tânăr, plăcut şi deştept numit Dal' Orso. De origină italian, mic şi vioi, era înzestrat cu un maldăr de păr des, castaniu, ondulat natural şi cu o mulţime de nepreţuite talente şi anume: cânta din gură, din vioară, citea cu glas tare şi vorbea cu haz; de fapt era uneori prea cu haz pentru situaţia în care se afla. Oricât devotament simţea pentru Regină, ciudata adunătură de oameni cu care se înconjura îl umplea din când în când de o îndârjire nostimă care îl făcea uneori să uite purtarea cuvenită la curte; îşi îngăduia atunci să se exprime şi să se poarte într'un chip ce nu putea fi nicidecum aprobat de Marele-Inchizitor.

Imi plăcea mult să-l ascult pe Dal'Orso citind. In lungile seri de toamnă la Sinaia, Aunty îşi aduna în jurul ei toată sindrofia şi se făcea muzică ori se citea tare; alteori se sta de vorbă pe când doamnele se aşezau în cerc cu lucrul în mână. Când orânduia Dal' Orso aceste adunări, erau de obicei nostime şi

interesante. Tinereţea lui voinică, dădea oarecare prospeţime atmosferei care uneori se umplea cu electricitate din pricina persoanelor ce dezaprobau purtarea neceremonioasă a lui.

In seara despre care e vorba, amândouă Reginele verişoare erau aşezate în nişte jeţuri moi, primitoare, faţă în faţă una de alta. Lămpile cu abat-jour răspândeau o lumină îndulcită peste degetele lor harnice.

Aunty, drapată într'o rochie albă cu falduri largi şi cu un văl alb pe cap, mânuia cu gesturi elegante, care scoteau la iveală frumuseţea mâinilor ei minunat modelate, o mică suveică pentru „frivolité" *), pe când Regina-Mamă a Olandei, îmbrăcată într'o rochie mohorîtă, cu boneta de dantelă pe cap, trăgea foarte cuminte un prozaic fir de aţă printr'o cusătură ce se vedea cât de colo că e vreo bucată de rufărie folositoare.

Cele două doamne regale păreau a se pândi una pe alta cu priviri furişate, semănând mai mult a două rivale decât a două vechi prietene.

Dal'Orso citea tare din „La Vie des Abeilles" a lui Maeterlinck şi găsise nimerit să aleagă tocmai capitolul în care se povesteşte zborul nupţial al reginei albinelor.

Acest zbor e descris într'un grai de o măreaţă poezie. Ne arată pe gâza suverană ridicându-se în înălţimi tot mai sus până în ceruri, urmărită de un roi de aprigi îndrăgostiţi. Mai sus, tot mai sus se ridică albina, iar cei ce o urmăresc rămân în urmă unul câte unul istoviţi, fără puterea de a îndura oboseala unui

*) un soi de dantelă ce se face cu ajutorul unei mici suveici.

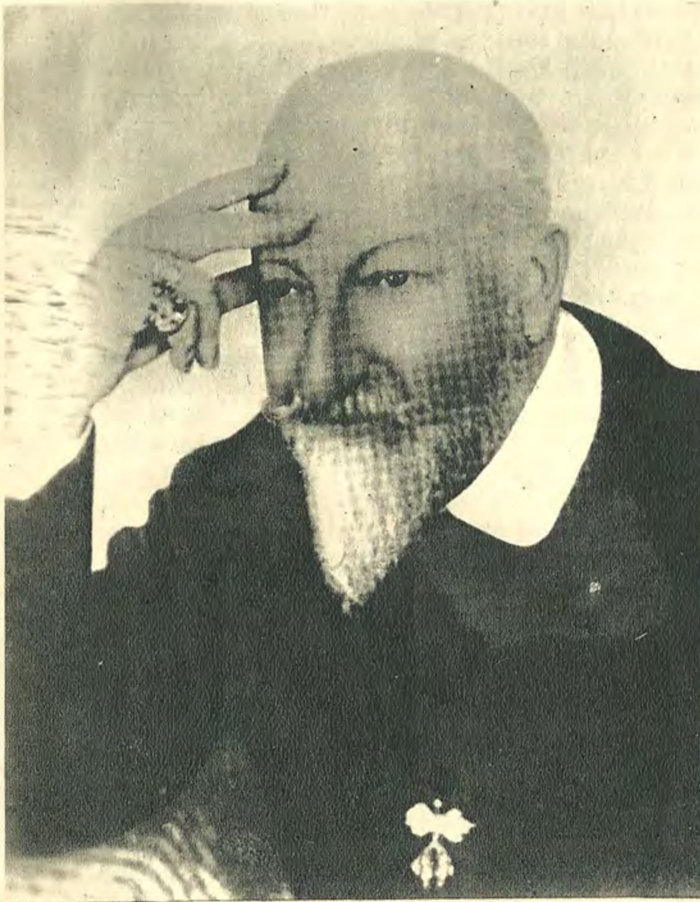
asemenea avânt. La sfârşit unul singur mai rămâne; şi acolo sus, în eternul albastru, se înfăptueşte împreunarea lor, iar în răpirea ultimei clipe îndrăgostitul biruitor îşi dă viaţa murind în suprema împlinire. Distrus de propria sa năzuinţă, soţul cade fărâmat în bucăţi, iar rămăşiţele lui nefolositoare plutesc spre pământ unde se prefac în pulbere. Invingătorul e învins, iar Regina îmbogăţită cu o viaţă nouă, se ridică din ce în ce mai sus, până chiar în inima soarelui. Când se întoarce însfârşit din cer spre pământ, cuprinde într'însa o generaţie nouă.

Aunty urmărea fiece frază cu strigăte de admiraţie; lăsând să-i scape suveica îşi împreunase mâinile plină de încântare şi de răpire cuprinsă de o emoţie covârşitoare la gândul întoarcerei reginei, menite să fie în adevăr „mama poporului ei". Ideia că îndrăzneţul soţ se destrămase nemilos în mici fărâme în ultima strădanie, părea că o pătrunde de o mulţumire aproape neomenoasă.

Regina Emma dimpotrivă sta cu buzele strânse; acest soi de literatură nu se bucura de aprobarea ei. Asemenea exagerări ale stilului, nu erau pe gustul ei: căsătoria e căsătorie, un necaz ca toate altele căruia o femeie ce îşi cunoaşte datoria trebue să i se supună fără a se plânge; şi apoi o femeie n'are dreptul să aştepte ca soţul ei, plăcut sau neplăcut, să se năruie în bucăţi în greaua clipă a biruinţei, aşa ceva nu se face..."

Trebuie să mărturisesc că „Obergouvernante" nu rosti nimic din toate acestea, dar privirile pe care le arunca lui Dal'Orso şi verişoarei ei poete, spuneau mai multe decât un volum; nu mai era nevoie de cuvinte...

34

Regele Ferdinand al Bulgariei

Unchiul avea uneori de primit delegaţii militare din diferite ţări precum: Rusia, Germania, Austria, Spania, etc.

Soţul meu şi cu mine petreceam foarte bine în timpul acestor vizite. Nando din punctul de vedere ostăşesc, iar eu pentrucă mulţi dintre ofiţeri erau tineri şi plăcuţi, plini de însufleţire şi mai presus de toate, încântaţi de a fi aşa de bine primiţi într'o ţară încă puţin cunoscută.

Bineînţeles era menirea Unchiului să pregătească petreceri pentru cei bătrâni şi importanţi, generali şi colonei etc., pe când nouă ni se cerea să vedem de cei mai puţin ridicaţi în rang, ba chiar se statornici obiceiul ca eu să duc în plimbări călări prin munţi pe aceşti tineri, care atât aşteptau, căci Unchiul era mândru de Sinaia lui şi îi plăcea să fie văzută, cunoscută şi preţuită.

Pe acea vreme aveam nu numai cai mari de călărie, dar şi un număr de căluţi de munte, căci învăţasem pe copiii mei să încalece dela vârsta cea mai fragedă; aşadar îşi avea fiecare căluţul, ceeace ne prindea bine în acele împrejurări. Erau cai mici şi vânjoşi, gata să poarte orice greutate şi să se caţăre pe cărările cele mai primejdioase, chiar când purtau în spate oameni în toată firea. Era nostim să vezi cât ajungeam de folositoare eu şi caii mei în asemenea împrejurări. Imi amintesc de nenumărate şi vesele plimbări călare, în care mă urma o droaie de tineri militari admiratori ai mei. Trebuie să mărturisesc că de multe ori îmi plăcea să-i uimesc prin îndrăzneala mea.

Călare pe şea bărbătească, în costumul meu căzăcesc, îi duceam dealungul unor cărări ne-

potrivite pentru o prinţesă. Sigură de fiorosul meu cal Cerkez, gonind în fruntea lor în sus şi'n jos peste hărtoape prăpăstioase, mă înebuneam de bucurie când îi băgam în toate spaimele. Nu era de mirare că plecau dela noi cu părerea că eram o femeie cam zvăpăiată şi greu de prins: „bună de urmat, dar greu de întrecut".

In timpul acestor plimbări călări învăţai mult despre diferitele feluri de neamuri şi diferitele feluri de bărbaţi. Germanii aveau o nemaipomenită politeţă; totdeauna cam pedanţi erau gata să-ţi lămurească toate, chiar şi lucrurile pe care le ştiai tu mai bine decât ei; aveau despre orice, idei dinainte făurite şi ţineau la ele morţiş chiar când li se dovedea contrariul. Curtenia lor era cam greoaie însă foarte cavalerească. Austriacii erau plăcuţi, veseli, îngăduitori şi înţelegeau sportul aşa cum se cuvine; erau adevăraţi iubitori de cai şi apoi ştiau cum se vorbeşte cu o femeie. Ruşii se aprindeau cu o uşurinţă nemaipomenită; erau îndrăzneţi, înfocaţi, totdeauna, gata să asculte de poruncile doamnei lor, şi gata la toate nebuniile; nu era uşor să pui zăgaz admiraţiei lor.

In purtarea mea cu ei mă ţineam strâns de hotarele camaraderiei, şi când mi se făceau complimente cam prea directe aveam un chip al meu de a privi pe deasupra capetelor lor parcă aşi fi admirat cerul, ceeace punea repede pe un om la locul lui fără ajutorul vreunui cuvânt, căci cel mai bun chip de a ţine un admirator la depărtarea cuvenită, era de a te preface că nu pricepi câtuşi de puţin ce vrea să spună.

Dragostea mea de născociri originale şi fărâma de fire copilărească ce păstrasem în fiinţa mea, mă împinseră să-mi clădesc o colibă mică şi nostimă, sus în frunzişul unor pomi. Această ideie hazlie încântă pe Lecomte de Nouy, arhitectul Unchiului; aşadar îmi desenă o căsuţă drăgălaşă şi originală care trebuia proptită sus în aer, între nişte brazi uriaşi. Işi poate cineva închipui ce farmec avea pentru copiii mei această casă ca din basme.

Era alcătuită din trei camere ; dealungul unei părţi se întindea o galerie largă şi un balcon dela care priveai într'o mare adâncime. Una din odăi era chiar mărişoară; o văpsisem în alb cu o friză de maci mari roşii. Găsisem şi un servici de ceai cu maci roşii care se potrivea de minune cu friza. Din această odaie treceai într'una mult mai mică zugrăvită într'un verde dulce; aici adunasem tot felul de lucruri ciudate precum: olărie veche, vase de aramă şi de alamă, iar pe pereţi atârnasem câteva stampe atrăgătoare. Pe un chaise-longue de pânză întinsesem o învelitoare de o nuanţă portocalie ştearsă, încărcată cu o mulţime de perne ruginii. Combinarea culorilor era cât se poate de frumoasă şi bineînţeles toate încăperile erau ticsite cu flori. Odaia cea din fund nu era decât o bucătărie în care se puteau face adevărate bucate, dacă aveam poftă să pregătesc musafirilor mei o masă. Vâlva stârnită de „Cuibul Prinţesei" a fost mare şi toată lumea voia să-l vadă.

Se ajungea la acest locaş printr'o scară ascunsă într'un turn de lemn, copiat după clopotniţele noastre ţărăneşti, iar între clopotniţă şi casă era un pod mişcător „pont-levis"

care ducea spre înalta mea locuinţă. Când ridicam podul eram ca într'o cetate.

Acolo, printre vârfurile pomilor, era cea mai desăvârşită singurătate, iar în zilele de furtună, prietenescul meu colţişor se legăna uşor împreună cu brazii uriaşi, pe când vântul, ce vâjîia prin cetini, vuia ca marea.

Nu numai copiii mei erau încântaţi de această căsuţă. Cu toate că la început multă lume zâmbise de ideia mea caraghioasă, fiecare voia să treacă peste podul meu şi să-mi vadă cuibul pe dinăuntru. Chiar şi Unchiul, omul auster şi fără imaginaţie, căzuse sub vraja născocirii mele şi, lucru nemaipomenit, stăruia să invit acolo la ceai musafirii pe care nu ştia cum să-i mai distreze.

Aşadar smeritul meu „Juniperus" — astfel îmi botezasem cuibul, îşi deschise larg uşile pentru tot soiul de oameni; iubitul meu colţ de singurătate fu năpădit şi de domni importanţi, uneori greoi şi plicticoşi şi cu totul nepotriviţi cu farmecul cam absurd al locaşului.

„Der Onkel" nu putea aproba în mod oficial năzdrăvăniile mele, dar uneori fără voia lui găsea plăcere într'însele; era vădit că-i plăcea să-şi aducă musafirii la „Juniperus" unic în felul lui şi pe care la urmă ajunsese să-l privească drept o creaţiune a lui.

Aveam un catastif în care se înscriau cei ce vizitau „Juniperus" şi pe foile lui pictasem florile sălbatece ale Sinaiei. Aceasta dovedeşte numărul şi importanţa persoanelor primite începând cu Ferdinand al Bulgariei până la cei mai smeriţi sublocotenenţi, primiţi în ceasurile când oamenii mari ai zilei aveau de făcut ceva mai bun decât să se lase legănaţi uşor în vârful copacilor mei. In zilele de demult

singurul mod ce-l avea Unchiul de a distra musafirii, era o liniştită plimbare cu trăsura până la Buşteni, un târguşor ceva mai sus, pe valea Prahovei, unde mai dedemult clădise o bisericuţă de sat de o culoare mohorâtă. Acest modest edificiu de o nuanţă cenuşie se înalţă în mijlocul unei curţi aşternută cu pietriş gros care îţi intra în pantofi. Singura podoabă a acestui loc puţin ademenitor, era un biet basin sărăcăcios aşezat într'un răsad de flori, de o formă prea de tot regulată şi din care ţâşnea un „jet d'eau" slăbuţ şi strâmb cu o înfăţişare melancolică. Afară de aceasta, biserica era aşezată cu spatele spre munţi şi împrejmuită de toate părţile cu case ce astupau orice vedere. Poate că pe vremea când Unchiul cu mulţi ani înainte ridicase această biserică, împrejurimile erau rustice şi frumoase, dar vremea aceia se trecuse. Mi se pare totuşi că Unchiul niciodată nu-şi dădu seamă de toate acestea; în ochii lui acel loc rămăsese frumos şi pitoresc, altfel ar fi fost greu de înţeles de ce-şi aducea necontenit musafirii în plimbare aici, la un aşa-zis pic-nic.

Se aşeza o masă lângă zaplazul de lemn, tot aşa de cenuşiu ca şi biserica; acolo urmaţi fiecare de suita sa ne aşezam cu gândul să fim cu tot dinadinsul plini de veselie, pe când ni se servea sandviciuri cu piept de pui, iar Aunty lăuda vitejeşte aerul Carpaţilor şi frumuseţea munţilor şi a cerului.

Căsuţa mea din pomi aduse o spărtură în plicticosul şir al plimbărilor la bisericuţa din Buşteni şi de la clădirea ei, Unchiul îndrumă paşii musafirilor lui, fie că erau regi, arhiduci sau episcopi, generali sau miniştri, spre cuibul înalt al nepoatei lui, iar eu cu veselia mea ce

n'o putea nimic înăbuşi, serveam ceaiul în ceştile mele pictate cu maci şi tot soiul de bunătăţi mai puţin învechite decât sandviciurile regale.

Musafirii mei se prăpădeau exclamând şi făcând mult haz, însă gâfâiau puţin, căci cuibul meu era agăţat cam sus şi suişul nu era prea uşor pentru cei neobişnuiţi cu cărările din munţi.

Puţină vreme după război, „Juniperus" a fost doborît de o straşnică furtună, iar eu nemaifiind tânăra şi zvăpăiata prinţesă a cărei educare o luase în mână Unchiul, nu l'am clădit a doua oară.

O veche cruce de piatră pe care o aşezai într'o zi acolo, înseamnă singură azi locul unde Unchiul, cu solemnitate, mi-a adus atâţia musafiri.

Tout passe...

Unul din ultimii musafiri de seamă primiţi de Unchiul la Sinaia a fost arhiducele Franz Ferdinand, de dureroasă amintire, nepotul bătrânului împărat Franz Iosef, ales moştenitor al tronului austro-ungar după moartea tragică a lui Rudolf, singurul fiu al împăratului.

Franz Ferdinand era însoţit de soţia lui morganatică, prinţesa Hohenberg, pe care Unchiul şi Aunty o primiră cu onoruri aproape regale ceeace o stânjeni întrucâtva, căci la curtea dela Viena nu izbutise nici odată să dobândească situaţia dorită pentru ea de Franz Ferdinand, care îşi iubea soţia din toată inima.

Prinţesa Hohenberg era o femeie înaltă, plăcută, decorativă şi semăna în totul a vieneză; apucăturile ei erau cam ceremonioase şi convenţionale. N'aşi putea spune că mă atrăgea

mult, însă Aunty care simţea o puternică înclinare pentru căsătoriile morganatice, făcu mare vâlvă în jurul ei, o strânse la piept şi o copleşi cu atâtea dovezi de bunăvoinţă încât o zăpăci; totuşi purtarea ei fără cusur şi desăvârşita educaţie primită la curte o ajutară mult şi se pricepu cu mare îndemânare să iasă din toate încurcăturile. Nu era nici prea smerită, nici prea îndrăzneaţă şi îşi juca rolul cât se poate de bine şi spre mulţumirea tuturor.

Născută contesă Choteck, Prinţesa Hohenberg fusese doamnă de onoare a unei arhiducese plină de duh şi de mare însemnătate, care avea multe fete de măritat. In loc de a se îndrăgosti de una din tinerele fete de viţă imperială, Franz Ferdinand din nenorocire se îndrăgosti de doamna de onoare şi se căsători cu ea în pofida tuturor stavilelor, spre marea tulburare a Impăratului.

Căsătoria însă fu deplin fericită şi duioasa pereche avu mai mulţi copii, care însă nu aveau calitatea de a moşteni tronul; aşadar fu ales ca urmaş al lui Franz Ferdinand, arhiducele Karl, fiul răposatului său frate Otto.

Franz Ferdinand avea cele mai bune intenţii faţă de România. Neiubind pe unguri, încerca să ia sub ocrotirea lui pe românii asupriţi de dominaţia ungară. Din această pricină îl îndrăgise Regele Carol, aşadar vizita lui fu foarte bine primită şi ni se dădu a înţelege că trebuia să ne arătăm în tot chipul bunăvoinţa şi mulţumirea, ceeace şi făcurăm cu multă plăcere.

La gara din Sinaia se făcu perechei imperiale o primire plină de zgomot şi de îmbulzeală, cu obişnuita gardă de onoare, cu urale şi buchete în număr prea mare. Acea zi mi-a

rămas întipărită în memorie printr'un amănunt banal şi nevrednic de luare aminte; era pe timpul pălăriilor de mărime exagerată, copleşite de flori şi de pene şi ţinute în echilibru pe cap cu oarecare greutate, prin mijlocirea unor tufe de păr fals şi a unor ace de pălărie de o lungime nemaipomenită.

După cum am spus în mai multe rânduri, primirile româneşti sunt entuziaste şi de o căldură măgulitoare, dar însuşirea care le deosibeşte nu e buna orânduire sau cel puţin nu era în fericita vreme de demult. Era totdeauna o îmbulzeală ameţitoare, lumea se împingea, se strivea, se călca pe picioare şi mi-aduc foarte bine aminte cât de supărătoare a fost pălăria mea prea mare în acea împrejurare însufleţită, însă nicidecum tihnită. Mă stingherea în chip îngrozitor şi în fiece clipă mă temeam de un naufragiu. Pălăria Prinţesei Hohenberg o întrecea chiar şi pe a mea în mărime şi era mereu în primejdie de a fi smucită din loc de apriga înfrigurare a celor ce se înghesuiau ca să ajungă la punctul central şi plin de interes.

Regele Carol ne făcu să trecem prin şirul obişnuit a ceremoniilor nelipsite în asemenea împrejurări: dejunuri, prânzuri, discursuri, muzică în apartamentele intime ale lui Aunty, defilări şi bineînţeles ceaiul luat la Buşteni, lângă biserica de un cenuşiu mohorît.

Costumul aşa zis de „pic-nic" purtat de noi în acea zi, a trecut la nemurire în fotografia cât se poate de ridicolă a grupului nostru: pălării mari, voaluri voluminoase şi câte altele, între cari şapca de automobil a lui Aunty şi hainele rustice ale lui Franz Ferdinand. Iubitoare de frumos cum sunt din fire, nu mă pot

hotărî să public acea îngrozitoare fotografie, cu toate că fără îndoială ar face pe mulţi să petreacă.

Pe acea vreme nu eram iniţiată în discuţii şi planuri politice, dar mi se pare că s'au ţinut convorbiri de mare importanţă între Regele Carol şi musafirul lui, convorbiri la care se îngădui şi soţului meu să ia uneori parte. Fără îndoială se dădură la iveală planuri de mare însemnătate şi de amândouă părţile se ajunse la o înţelegere menită însă să fie distrusă de o întâmplare mai tragică şi mai puternică decât ar fi putut să şi-o închipuie mintea omenească.

Vizita la Bucureşti a prinţului moştenitor al Germaniei în vara anului 1909 a fost o întâmplare mult mai veselă; avea ca să zic aşa, un alt răsunet, era mai puţin ceremonioasă, mai plină de culoare, însfârşit mai potrivită cu fragedul şi înfloritul anotimp.

Inalt şi cât se poate de svelt, cu toate că nu era frumos, Wilhelm în uniformă albă de cuirasier, cizme înalte şi lustruite şi cască strălucitoare încoronată cu o acvilă, era falnic la vedere şi, fiindcă îşi pusese mintea să cucerească inimile, se făcu îndată iubit de toţi. Când căuta să se poarte bine, avea apucăturile cele mai desăvârşite şi ştia să se ia bine pe lângă Rege într'un chip încântător, plin de respect şi de atenţie, aşa încât bătrânul suveran era foarte mulţumit de el, deşi nu prea se simţea la îndemână cu oamenii tineri.

Tânărul Wilhelm avea însă o slăbiciune şi anume prea marea sa aplecare pentru doamnele frumoase. Aceasta insufla păzitorilor lui în uniformă o neîncetată îngrijorare care trecu dela ei la Unchiul aşa încât mai marii lui

cu puteri unite spulberară cu iscusinţă toate năzuinţele lui de a fi liber şi de a-şi ticlui lucrurile aşa cum îi plăceau.

Spre marea neplăcere a generalilor din suita lui, Wilhelm isbuti să scape de o vizită ce trebuia să o facă la Constanţa, în speranţa de a petrece acea zi cu mine şi cu tinerele mele prietene. Acest mic plan aducător de bucurie, se isbi de împotrivirea mai marilor noştri, nemulţumiţi de refuzul lui de a vizita portul nostru la mare, unde o colonie de germani îi aşteptase venirea cu înfrigurată însufleţire. Aşadar, în loc să i se dea voie să petreacă în tovărăşia care i-ar fi fost mai pe plac, fu dus fără voie dintr'o instituţie plicticoasă într'alta şi în loc să ia ceaiul la Cotroceni cum nădăjduise să facă, a trebuit la urma urmei, să-l ia cu Aunty care îi vorbi despre măreţul şi falnicul lui bunic şi îi spuse că era în comuniune intimă cu sufletul Impăratului Friedrich.

Se făcură însă câteva concesii dorinţelor şi tinereţii lui Wilhelm şi i se dădu voie să petreacă, poate nu cum ar fi vrut el, ci în strimtele hotare ale protocolului curţii.

Se orândui o mare serbare câmpenească la Buftea, reşedinţa prinţului Ştirbey; se dansară pe iarbă jocuri naţionale în costume ţărăneşti şi deoarece erau numeroase doamne tinere, strălucitul prinţ putu să-şi pună în joc farmecul cât îi pofti inima, oferind şi primind omagiile într'un chip ce dovedea cât era de obişnuit cu aşa ceva.

Petrecerea câmpenească avu mare succes, vremea era frumoasă, peste tot erau flori şi pomi acoperiţi cu un frunziş tânăr. Regele şi Regina cinstiră serbarea cu prezenţa lor. Aunty, îmbrăcată în alb, zâmbea luminos şi cu în-

găduinţă de bunică chipeşului vlăstar al neamului de Hohenzollern şi printre jocuri îl dăruia cu cele mai bune sfaturi, pe care el le asculta cu nelipsita veselă bunăvoie ce o arăta de câte ori vorbea cu o femeie, oricare ar fi fost vârsta ei.

Unchiul umbla de colo-colo printre musafirii tineri şi bătrâni şi se făcea plăcut tuturor cu un soi de neînduplecată străduinţă înăscută în simţul lui de datorie. Eu însă petreceam în mine, pândind tăcută întrecerea dintre tinerele frumuseţi ale Bucureştilor care, toate fără excepţie, îşi puseseră în minte să farmece inima nestatornică a acestui Făt-Frumos vestit pentru veşnica lui aplecare către sexul slab.

Copiii mei erau punctul central al vieţii mele. Femeile din rasa mea sunt mame pătimaşe şi nu ne putem închipui lumea fără copii. Toată munca, toată străduinţa şi năzuinţa noastră n'au alt ţel decât de a-i modela potrivit idealului nostru, de a-i face fericiţi şi de a le pregăti un viitor frumos.

Camera copiilor era miezul vieţii mele şi am putut să mă bucur ani îndelungaţi de plăcerea de a o vedea plină, deoarece numai primii doi copii s'au născut unul după altul, pe când între ceilalţi patru au fost intervale mai lungi.

Totdeauna mi-a fost mai dragă camera celor mici decât sala de clasă a copiilor, care îmi părea că-i îndepărtează cu un pas, de vârsta cea de aur, ca un început al grijilor şi al muncii. Nu aveam fire de pedagog. De fapt mă trăgea inima să fiu prea îngăduitoare; am avut întotdeauna groază de orice fel de tiranie sau de constrângere şi mi-a fost cu ne-

putinţă să înving groaza ce aveam de a dojeni. Nu puteam suferi să fiu dojenită şi mi-era şi mai nesuferit să dojenesc eu. Aceasta a fost pentru mine un mare neajuns în tot timpul vieţii, mai ales din pricină că-mi dădeam seama că de fapt această groază era un semn de slăbiciune şi de neputinţă de a fi aspră chiar cu acei ce meritau din plin să fie mustraţi.

Din nenorocire însă severitatea în doză prea mică e tot atât de primejdioasă pentru bunele rezultate ale educaţiei ca şi severitatea în doze prea mari. Aprigul avânt spre libertate care era trăsătura temeinică a firii mele, mă făcu să nu fiu în stare de a asupri pe alţii, chiar când străşnicia ar fi fost nu numai la locul ei, dar chiar netăgăduit necesară. Mărturisesc că multe din dezamăgirile şi chiar din dezastrele vieţii mele, pot fi atribuite acestei neputinţe înnăscute de a certa sau de a dezaproba.

La naşterea fiului meu al doilea Niculae — al patrulea copil al nostru — părăsirăm prima noastră locuinţă din Sinaia, „Foişorul", o casă încântătoare, ascunsă printre brazii uriaşi, chiar sus în marginea pădurii.

Imi fusese foarte drag acest prim cuib al nostru; era o locuinţă idilică. Cu toate că anii petrecuţi sub acoperişul lui nu fuseseră toţi numai pace şi fericire, era tocmai locaşul de care se putea lipi inima oricui; avea mici balcoane joase dealungul faţadei şi uşi ce se deschideau drept în pădure. Ajunsese acum prea mică pentru familia noastră care creştea mereu, aşa că Unchiul ne pregăti o casă mult mai încăpătoare, „Pelişorul", unde locuesc şi acum, când sunt la Sinaia.

Niculae a avut ca naş pe ţarul Niculae al

II, al cărui nume i-a fost dat. Sosirea lui pe lume a fost primită cu bucurie de întreaga ţară şi de popor. Ducky venise să stea cu mine înainte şi după naşterea lui.

Nicky fu îndată foarte iubit de toată lumea, mari şi mici. Avea anume însuşirile, şi aşi putea adăuga şi cusururile menite să-l facă fermecător şi lesne de iertat când păcătuia.

Era cât se poate de nostim şi de neascultător, parcă ar fi avut argint viu în vine, nu putea să se astâmpere nici o clipă, era totdeauna şi mereu în mişcare. Cu toate că nu era nici cuminte, nici supus, avea un fel al lui prin care făcea pe toţi să-i împlinească voia. Oriunde se ducea Nicky, se ducea să poruncească şi să dea ordine, nu doar că era stăpânitor şi agresiv, dar pentrucă era mucalit. Nostimada lui era plină de voie bună, irezistibilă şi făcea să râdă şi pe cei mai posaci. De când era abia un nod mititel, răspunsurile lui erau atât de hazlii, încât în loc de a-şi atrage mustrarea de care era vrednic, stârnea la toată lumea râs şi veselie. Avea o şiretenie comică, mulţumită căreia i se îndeplinea întotdeauna voia căci învingea orice stavilă sau piedică. Chiar şi cele mai neîngăduitoare doamne bătrâne din palat ajunseseră sclavele lui şi nici Unchiul nu se putea împotrivi lui Nicky; copilul devenise netăgăduit favoritul şi era peste tot biruitor; singur el dobândea concesii care nouă nu ne fuseseră niciodată hărăzite. Unchiul îl iubea şi-l lua cu el în lungi plimbări, poate că uneori era cam uluit de năzdrăvăniile acestui copil impulsiv, însă nebuniile lui spontane înviorau şi înveseleau pe bătrânul Rege mai mult decât orice alt. Nicky ajunsese distracţia Regelui, care aproape nu mai putea fi o zi fără el şi

avea un zâmbet de o bunăvoinţă specială pe care îl păstra numai pentru acest copil vioi ca o flacără care îi furase de-a binele inima.

„Der Nikolai ist wirklich ganz unglaublich" *), astfel îşi rostea Regele părerea despre copil. „Man kann ihn nie fassen" **).

In adevăr Nicky avea în el ceva fluid ca apa, ceva ce nu se lăsa prins; totdeauna scăpa sau fugea din orice ar fi putut să-i ştirbească libertatea, să-i împiedice mişcările sau să-l ţină în frâu.

Işi punea în minte câte cineva să-l domolească, însă se pomenea deodată făcându-i toate poftele, împlinindu-i dorinţele cele mai nesocotite şi uitând cu totul că pornise cu gândul de a-l cuminţi.

De fapt lui Nicky nu i se putea nimeni împotrivi. Era un băeţel frumos deşi avea nasul cam prea lung pentru un copil. Ochii erau de un albastru intens cu o privire impunătoare, uneori aproape fioroasă; şi câtva timp a avut păr buclat de un blond argintiu, subţire şi strălucitor ca sticla toarsă în fire; am încă una din aceste bucle păstrate ca un odor scump într'o preţioasă cutiuţă „Fabergé". Până în ziua de azi se încolăceşte în jurul degetului meu parcă ar fi pătrunsă de o viaţă tainică.

Nicky era mlădios, uşor, în neîncetată mişcare, când ici, când colo, când peste tot; îţi fugea din mâni ca o pâlpâire, era bucuria şi chinul celor ce-l iubeau şi trebuiau să-l ţină de scurt.

Carol, cel mai mare dintre copiii noştri, era cu totul altfel.

*) Nicolae e într'adevăr ceva de necrezut.

**) Nu poţi niciodată să-l ţii în loc.

Ca copil mic era dolofan, vesel şi ascultător. Fiind cel dintâi a fost bineînţeles răsfăţat de toţi, mari şi mici, şi toate bunurile de pe pământ au fost aruncate la picioarele lui. Era mult doritul moştenitor şi deaceia favoritul tuturor.

Când se făcu ceva mai mare era un băeţel aşezat, cam serios, uşor de mânuit şi avea totdeauna o mare năzuinţă spre învăţătură. Invăţă să citească cu o repeziciune uimitoare. In primii ani era numai lumină şi bună voie, mai târziu se făcu puţintel pedant; surorile lui spuneau uneori: „lui Carol îi plac lucrurile plicticoase". Adevărul e că de pe când era un băeţel mic, simţea un interes neobişnuit pentru orice privea legile, regulamentele, prescripţiile şi interzicerile. Ii plăcea să cerceteze înţelesul adânc al tuturor lucrurilor, poate din pricina că petrecea mult timp cu Unchiul, al cărui dar special era de a instrui. Găsise în Carol un pământ rodnic, căci băeţelul împărtăşea patima tatălui şi al Unchiului său pentru toate chestiunile militare. Iubea orice privea arma- şi cele mai mici amănunte ale disciplinei şi ta şi-i erau cât se poate de dragi uniformele, ale comandei.

La vârsta de trei sau patru ani, cu o sabie micuţă în mână, mergea în fruntea soldaţilor când se schimba garda, foarte solemn şi sigur că el comanda; alteori se aşeza lângă şeful muzicei militare cu un beţişor în mână, imitând cât se poate de serios fiece mişcare a acelui om important.

Carol era adorat de ofiţeri şi de trupă şi primea în dar un număr nesfârşit de mici uniforme din partea regimentelor. Când le îmbrăca umbla falnic de colo-colo, comandând oşti ima-

ginare şi imitând nemaipomenit de bine glasurile celor ce comandau, despărţind răspicat frazele şi apăsând voiniceşte pe litera „r".

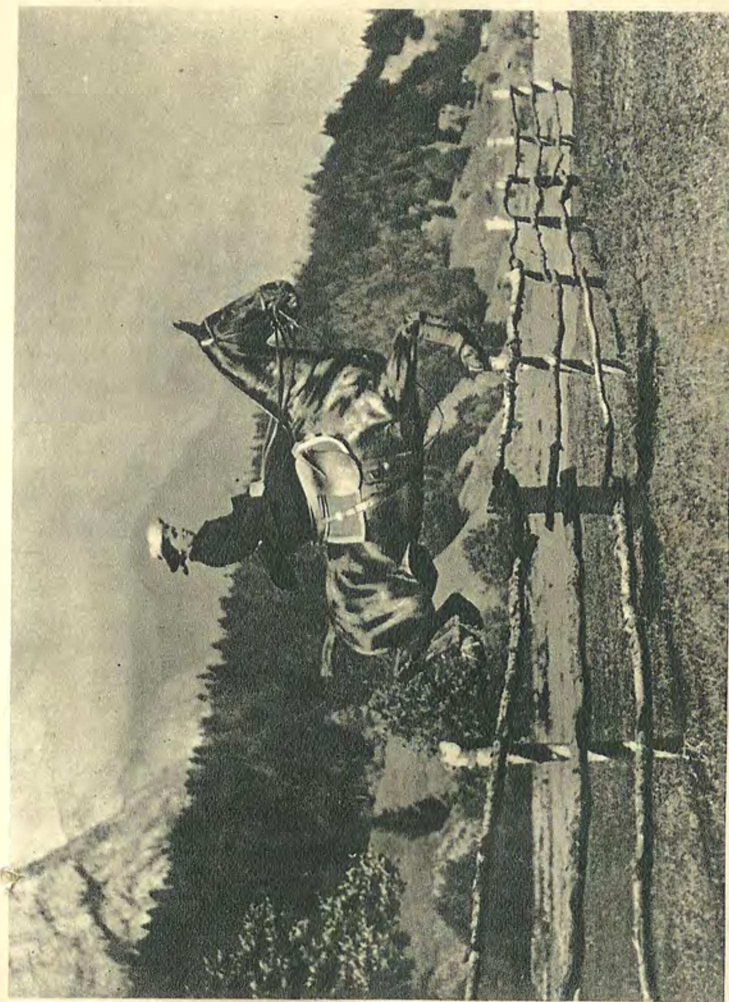
Insă acest băeţel prea iubitor de militărie era un chin pentru surorile lui; într'însul dormea ascuns stăpânul, aşa încât jocurile lui întocmite pe tiparul instituţiunilor de stat şi a porucilor militare, fără voia lui, stricau cheful fetiţelor. Bunăoară aşeza o graniţă în mijlocul galeriei unde îşi goneau surorile lui, caii de lemn şi cărucioarele şi stăruia să i se plătească taxe vamale, ceeace împiedica libertatea jocului şi pricinuia nenumărate scene de răzvrătire şi de indignare.

A privi copiii când se joacă poate fi un studiu interesant; nimic nu le desvăluie mai bine caracterul. Bunele însuşiri şi defectele ce stau adormite în fiece mică fiinţă, ies atunci la iveală.

Carol era tot numai ordine şi precizîune şi avea într'însul un tainic imbold de a domina. de a subjuga şi de a impune restricţii. Elisabeta, cu toate că era foarte tăcută, avea o fire plină de căldură, de fantezie şi de imaginaţie. Ii plăcea să stea singură, dar copil mic de tot , era uneori cuprinsă de însufleţire; ochii ei atunci se aprindeau, însă rareori rostea în cuvinte ceeace gândea. Avea mâni mici şi tari ca oţelul.

Era cât se poate de frumoasă şi chiar în primele luni avea trăsături minunat de clasice cu toate că chipul îi era rotund ca al unui îngeraş. Privirea ei te ţintea drept, aproape sfidătoare, sub sprincenele bine desenate. Dorinţa lui Carol de a o subjuga trezea într'însa o neîmpăcare cumplită însă aproape mută.

Mignon era toată numai zâmbete şi blânde-

La Sinaia, sărind un obstacol pe armăsarul Meu „Wheatland".

ţe; se mulţumea cu orice, se învoia cu supunere la toate jocurile celorlalţi, fără a arăta vreodată dorinţa de a porunci sau de a domina. Firea ei era plămădită din blândeţe şi râbdare, cu un oarecare amestec de indolenţă: părea că s'ar fi născut pentru a fi „souffre-douleur" *) al celorlalţi. Niciodată nu se jeluia de nimeni, nici nu se supăra, ochii ei prelungi şi albaştri, aveau o privire liniştită şi îngăduitoare. Frumosul ei păr blond, foarte des, era o necontenită ispită pentru Nicky, care nu se putea opri de a-l trage. Imi amintesc că într'un rând, când îmi arătai mila pentru că-şi prinsese părul în clanţa dela uşe, ea îmi răspunse liniştit : „O, nu face nimic, mă doare mult mai tare când mă trage Nicky", şi din nenorocire Nicky o trăgea foarte des pe sora sa de păr !

Mignon avea aproape o răbdare de ţăran. Ţi-ai fi putut-o foarte bine închipui într'o colibă la ţară reazăm al întregei familii, făcând focul, mulgând vaca, scoţând apă din fântână sau purtând în braţe copii prea grei pentru ea, măturând pe jos şi punând masa. Mignon era din fire un copil casnic şi gata să ajute.

Deoarece se născuse într'un timp când eram încă foarte nenorocită, o iubeam cu dragostea unei leoaice pentru puii ei. Mignon era ca să zic aşa, copilul luptei mele dureroase şi parcă simţeam în trupul meu când o atingea pe Mignon vreo durere.

Dacă Mignon era copilul sbuciumului meu, Ileana era fără îndoială acel al întregirei mele.

Se născu tocmai în 1909, când nu mai eram chiar aşa de tânără, viaţa mă domesticise până

*) Cel ce rabdă toate.

la un punct oarecare, eram o ființă mai conștientă, caracterul meu ajunsese la maturitate; învățasem să mă stăpânesc și să privesc viața și întâmplările drept în față. Imi îndreptam umerii vitejește și mă simțeam gata să primesc răspunderea faptelor mele.

Nașterea Ileanei a fost o mare fericire pentru mine și mă bucurai că aveam încă o fetiță.

Mi-aduc aminte cum stam întinsă pe spate după ce se sfârșise lupta, strângând la piept noua mică pribeagă a vieții și ascultând salvele de tun: douăzecișiunu de tunuri. Poate că unii vor fi fost desamăgiți că nu era băiat, dar eu nicidecum, și pentru mine acele tunuri erau glasul poporului meu bucurându-se de nașterea celui de al cincilea copil al nostru.

Acum nu mai îmi părea rău când îmi spunea cineva că fiii mei aparțin țării, ci mă mândream că era așa.

Străbătusem un drum lung dela Octombrie 1894, când se născuse primul meu copil; eram atunci abia de șaptesprezece ani, iar acum eram de treizecișicinci; învățasem câte puțină răbdare și abnegare și înțelesesem că omul trebuie să năzuiască necontenit către un țel care să fie miezul vieții lui și că a fi de folos e adevăratul scop pentru care trăim. Toți trebuie să învățăm a servi; grea învățătură pentru unii. Eu eram dintre aceștia. Acum începeam să înțeleg toate și în lumina acestei înțelegeri începuse să-mi fie mai lămurită și mai simpatică personalitatea Unchiului. Nu era fără cusur, se putea și el înșela, dar era înțelept aproape în toate lucrurile, mai presus de toate era serios, avea convingeri adânci și iubea mult România. Cu toate că uneori era

fără motiv apăsător, avea în purtarea lui o linie dreaptă dela care niciodată nu se depărta.

Ileana din prima ei copilărie avea în firea ei ceva pe care nu-l avuseseră ceilalți copii ai mei. Ochii ei nepus de albaștri, închis, se uitau la mine adânci și cercetători, părând că-mi înțelege fiece emoție cu o limpezime aproape zguduitoare.

Ileana era un copil cuminte și se născuse cu legea binelui într'însa. Pe Ileana n'aveai nevoie s'o înveți ce e bine și ce e rău. Dar cu toate acestea, nu era încrezută; era un copil vesel, fericit, plin de viață și de vioiciune. Când se născu Mircea la începutul anului 1913, Ileana îl iubi cu o patimă de mamă, iar Mircea o adora pe Ileana mai mult decât pe oricine pe lume, mai mult chiar decât pe mama sa. Așa trăiam cu toții, o viață de familie foarte fericită, înainte de războiul care a smuls din rădăcini atâtea lucruri.

Am mai povestit într'alt loc că una din teoriile Regelui Carol era că trebuia să aleagă el și nu noi pe cei ce aveau să ne crească copiii. Mai târziu înțelesei multe din interzicerile Unchiului care ni se păruseră nouă o tiranie de prisos. In ziua de azi însă, cu judecata anilor mei mai maturi, socotesc că în această privință părerea lui era pe deplin greșită. Dădu naștere la nesfârșite tulburări în viața noastră de familie și rezultatul final n'a fost nicidecum mulțumitor. Dar aceasta face parte din durerile intime asupra cărora nu e de folos să stăruim. Multă nenorocire de care ne-am fi putut feri a intrat în chipul acesta în viața noastră, deasemenea s'au ivit întâmplări cu urmări de-

părtate care — aşi putea zice — au schimbat pentru noi faţa istoriei.

Tot ce pot să spun e că nu ni s'a îngăduit să-i creştem noi pe primii doi copii şi din această pricină au intrat în casa noastră elemente şi înrăuriri care au fost un dezastru în mai multe privinţe.

Totuşi am multe amintiri plăcute despre fericita noastră viaţă în familie; mi se zugrăvesc în minte multe tablouri din trecut, scăldate în soare, înveselite de glasuri de copii şi de tropăitul picioruşelor lor.

Cotroceni: dejunul e servit afară sub pomi. E primăvară sau începtul verii; păsările ciripesc, florile se ivesc una câte una după anotimp: ghiocei, brebenei, narcise, zarnacadele, lalele, stânjenei, liliac, bujori, trandafiri, crini, iar copiii aleargă de colo-colo fericiţi, fără griji, plini de viaţă cotropitoare. Mireasma salcâmilor şi mai târziu a teilor, umple aerul cald, peste tot sunt albine şi fluturi de toate culorile. De departe vine sunetul goarnelor militare, multe din ele disonante, însă atât de obişnuite, încât urechile noastre aproape le-au îndrăgit, căci ne par acompaniamentul firesc al unor ceasuri anumite din zi; din când în când o muzică militară şi ropotul picioarelor soldaţilor mergând spre câmpul de exerciţii. Mai în depărtare glasurile fetelor dela Azilul Elena Doamna cântând în cor, şi totdeauna şi la orice oră, lătrat neobosit al câinilor. Iar pe pietrişul de curând greblat, copitele pline de înfrigurare ale cailor mei, care mă poftesc cu nerăbdare să pornim în galop. Copiii şi câinii mă înconjoară, bonele aleargă în rochii albe scrobite, „adio mamie!" — „Mă întorc îndată, copii!" şi pornesc în zbor şi bucuria vieţii îmi curge ca vinul în vine.

Sinaia: aer tăios de munte, brazi; tot ce creşte aici, pom sau floare, e puternic, se înalţă drept, voinic şi viu colorat; fiece răsuflare în care sorbi aerul îţi intră adânc în plămâni parcă ai bea o gură de apă limpede şi îngheţată. Lungi plimbări, poene pline de flori, cu iarbă atât de înaltă încât copiii sunt aproape jumătate ascunşi într'însa, clopoţei albaştri, gălbenele de munte, degeţei, gladiole sălbatece, crini înalţi şi câte altele; peste tot soare, miros de fân proaspăt cosit, zvon de vesele glasuri, iar în depărtare munţii înalţi pe a căror pereţi stâncoşi se caţără întunecoase oştiri de brazi uriaşi.

Plimbări călare: copiii călări pe vânjoşi căluţi de munte cu coama şi coada fluturând în vânt, şi eu în fruntea lor pe focosul „Airship" (Avion) cu glezne de oţel. Cu tropotul copitelor grăbite în urma mea, înaintăm în pas vijelios înfruntând în unghiuri primejdioase cotituri neaşteptate. Toţi strigă în gura mare, râd veseli, plini de o însufleţire înfrigurată şi mă urmează bucuroşi pe cărăruiele încâlcite din mijlocul codrului şi peste podurile de lemn deşi nu suntem siguri că vom ajunge de partea cealaltă, căci uneori în timpul iernei putrezesc bârnele podurilor, dar suntem tineri, fără griji, ne bizuim pe norocul nostru şi nu ştim ce e teama.

Apoi trecem dincolo de râul Prahova, peste malurile povârnite, până ce ajungem la pajiştile mai depărtate. Aici galopuri nebune peste florile munţilor, peste garoafele sălbatece, cu mireasmă mai dulce ca toate miresmele. Intâlnim ţărani în haine albe care în-

cep să coasească toată această bogăţie; râsete, veselie şi glasurile de copii atât de plăcute la auz.

Indărăt prin pădure; deodată ropot de ploaie pe frunzişul deasupra capetelor noastre, strigăte de veselie, îmbulzeală „s'ajungem acasă cât putem de repede" ca să nu fim udaţi.

Acasă: tropăit de picioruşe dealungul galeriilor, uşi deschise şi închise, iarăşi râsete, strigăte după Nana, după Nini, iar când mă aplec pe fereastră în timp ce-mi scot hainele ude, văd ploaia cum îmi izbeşte florile în grădină; dar a fost numai un ropot, soarele iarăşi se iveşte printre noi...

Constanţa: marea... portul cu viaţa lui în fierbere: vapoare, marinari, strigăt de sirene, semnale deosebite, sunetul pătrunzător al fluerului, zbierete ieşind din coşurile vapoarelor ce se depărtează, miros de gudron, de funii, de ierburi marine; oameni murdari cărând mari greutăţi, culorile steagurilor bântuite de vânt, luciri de argint pe aripi de pescăruşi albi, zgomot de ape bătute de vâsle, făşâit de valuri izbite de dig, învălmăşeală, viaţă, energie.

Şi iarăşi tropăit de picioruşe; de data asta pe puntea vasului „Regele Carol" sau „Traian"; chipurile ofiţerilor, zâmbetul hazliu al căpitanului Perieţeanu, mic, oacheş ca nuca, om scurt la vorbă, dar mare prieten al copiilor care l'au botezat „pikitoni", vrednic de încredere şi devotat ca o dădacă.

Doctorul vaporului cu barbă neagră şi ochi atotvăzători şi el prieten al copiilor; oameni în tunici albastre, mecanici, servitori grăbiţi, peste tot o înfrigurare plăcută, mereu ceva de

văzut; şi bucuria fără seamăn a vieţii pe bord, gust de sare pe buze, şi plutind peste toate, miros de bucătărie, veşnica pregătire a numeroaselor mese pentru mari şi mici, pentru înalţi şi smeriţi.

Mamaia: imense întinderi de nisip, o plajă atât de lungă încât sfârşitul i se pierde în depărtare, cu scoici trandafirii ca nişte petale de flori aruncate de zâne, băi de mare şi acel râs ce izbucneşte anume când năvăleşte asupra ta apa rece, foşnetul şoptit al valurilor ce se sparg rând pe rând domol pe mal, lăsând fiecare o fâşie de spumă albă ca zăpada; jocuri prin nisip, câini nebunatici luptându-se cu câte o bucată groasă de lemn azvârlită de valuri pe mal, sau înebuniţi de bucurie şi alergând ca nişte ogari cenuşii într'o fugă zănatecă dealungul plajei, lătrat îmbătat de fericire; bone cu uneltele necesare pentru baie: cu umbrele de soare şi cuvinte de dojană, apoi iarăşi râsete, râsete — Bărci încete lunecând alene pe întinderea lacurilor, soare revărsat fără milă asupra capetelor noastre, prefăcând apa într'o pânză de lumină care arde ochii. Un ostrov mititel, un mal plin de pietriş printr'un desiş de trestie, apoi un crâng de sălcii, umbră binevenită, însă mulţi ţânţari şi multe cuiburi de păsări, sub picior pământul e cenuşiu, acoperit cu gunoiul lor. E insula lui Ovidiu; la mijloc, o fântână cu roată şi tulburate de năvălirea noastră, păsări stranii ce se ridică asemeni unui nor spre cer; şi în zborul lor parcă-şi arată mânia. Fără voie vorbim cu glas scăzut, parcă sufletul poetului ne-ar întovărăşi când trecem crângul tăcut. Deasupra, aripile unei uriaşe acvile negre; umbra ei alunecă încet

peste ţinutul părăsit. Iarăşi trecem peste lac şi soarele apune într'un nemărginit jăratec, o învăpăiere a cerului întreg, un adevărat „amurg al zeilor" în care se văd toate nuanţele ce se pot închipui şi cele neînchipuite: trandafiriu înflăcărat, portocaliu, galben de chihlimbar, auriu şi din când în când neaşteptate făşii de un vioriu arzător; cerul şi apa sunt în flăcări. Apoi încetul cu încetul aprinderea se domoleşte, culorile încep să se stingă, se nuanţează ca opalul, ca sideful, în tonuri stinse: galben şters, cenuşiu ca turturica, verzui ca peruzeaua, albăstrui ca levănţica şi la sfârşit vine amurgul şi întinde peste toate mâna lui de umbră; nicăeri nu mai e culoare şi picioarele noastre se târăsc încet printr'un nisip greoi....

Apoi galopuri pe întinsa plaje, goană nebună prin făşia de spumă cu caii care sforăie şi au copite jucăuşe, hohote de râs, şi din când în când un strigăt de teamă, câte o coadă umedă izbind ici şi colo, ploaie de stropi ce ne udă hainele, iar de partea cealaltă, înaintând încet spre noi şi ivindu-se ca nişte umbre în zare, şiruri după şiruri de care ţărăneşti mânate de turci, de tătari, de ruşi şi uneori de nemţi, fiecare în portul neamului său. Chipurile turcilor cu barbă se aseamănă ciudat între ele, au o neclintită nepăsare întipărită pe faţă, dar sunt prietenoşi; femeile îşi dau vălul în lături o clipă ca să se uite bine la noi; ochii lor strălucesc de curiozitate. Fetiţele tătăroaice au părul strâns împletit într'o mulţime de codiţe ca de purcel, care se învoltă ţepene în jurul capului lor; părul precum şi sprâncenele şi unghiile sunt vopsite roşu aprins, cu „henne"; şalvarii lor de

bumbac în culori ieşite la spălat au nuanţe şterse ce încântă ochiul, cenuşiu bătând în albastru, liliachiu şi verde ca rozeta.

Ruşii, uriaşi, bălani şi bărboşi cu ochi albaştri, poartă cămăşi stacojii care se resfrâng în apă în lungi făşii colorate. Caii lor frumoşi şi de o rasă pură, nechează ca de bună primire, sforăie, svârle, sau întinzându-şi voiniceşte gâturile în ham, aproape se smulg din hăţuri în aprigul imbold de a se înfrăţi cu caii noştri. Carele sunt în primejdie de a fi prăbuşite în mare.

Şi apoi iar s'a făcut seară; umbrele s'au lungit atât încât caii noştri par a umbla pe picioroange, sute de pescăruşi albi îşi strigă cu glas ce'nfioară mâhnita chemare; sunt păsări ca nişte stafii cu glasuri de strigoi. Şi apoi deodată luna, crai nou alb desenat pe cer, care trimete spre mare o făşie tremurată de argint într'o răsfrângere mai strălucitoare decât palidul ei chip. Glasurile s'au domolit, râsul nu mai e atât de sgomotos, o oboseală tihnită învăluie şi oamenii şi animalele, amurgul cenuşiu ca fluturii de noapte întinde peste culori şi sunete o mantie dintr'o singură nuanţă. Nu mai e viaţă, şi în faţa noastră se ridică o semi-lună subţire, de o paloare de vis...

Tegernsee: casa Mamei deasupra lacului; primirea noastră în micul hall plin de flori; mama cu faţa strălucind de zâmbete, întrebările ei, interesul ce-l arată, bucuria ei de a săruta pe rând pe toţi copiii... unii au crescut, alţii s'au schimbat: e un an de când nu i-a văzut!...

Apoi ne luăm în primire camerele cu drag

pregătite, peste tot flori şi mireasma unui oarecare parfum care deosebeşte casa Mamei, împreună cu mirosul ţigărilor ruseşti.

Dojană blândă, prânzuri minunate cu mâncările mele favorite, zâmbete de bună primire pe chipul servitorilor vechi, prăjituri delicioase, belşug de „torturi" la ceai. Grădina plină de anemone japoneze albe şi liliachii, şi de gura leului în culoarea flăcării, belşug de trandafiri. Ploaie, prea multă ploaie de care Mama se plânge şi chiar se scuză puţin parcă ar fi vina ei, parcă ar fi ea răspunzătoare de chipul cum se poartă cerul.

Lungi plimbări prin fâneţele verzi ca smaraldul, prin sate pitoreşti, cu ţărani voinici şi sănătoşi cosindu-şi iarba; mireasma fânului cosit, dar din nenorocire şi mirosul gunoiului pentru îngrăşăminte, vaci mari şi lustruite păşunând în câmpii umede, genţiane albastru închis crescute prin mlaştini, nori clisoşi şi iar ploaie.

Mama încearcă să facă educaţia lui Nicky, dar îl găseşte greu de strunit; Mama însă e obişnuită să poruncească şi să fie ascultată. Băeţelul e îmbrăcat într'un costum tirolez albastru aprins, cu tunică de bumbac şi pantaloni scurţi de piele; pe buclele lui blonde poartă o pălăriuţă de fetru caraghioasă, cam de forma celor ce se văd la clovni prin circuri, iar la spate are înfiptă o pană de fazan aproape tot atât de lungă cât e copilul însuşi.

„Fetele sunt cu adevărat mult mai drăguţe decât băeţii" spune Mama, şi renunţă la orice sforţare de a domoli pe acest nepot nesupus, care fuge dintre noi ca să se ducă să tulbure şoferii dela treburile lor. Ba chiar găseşte mijlocul să toarne apă în benzină ceeace e

pricină de dezastru, însă vinovatul nu se lasă înspăimântat, îţi lunecă din mâni ca peştele în apă. „I-ar trebui o bătaie" declară Mama, dar trage nădejde că altcineva îi va da bătaia. Uneori socoteşte că e mai înţelept să nu vadă toate poznele lui Nicky...

Seara, joc de cărţi dacă avem musafiri, altfel se citeşte în jurul unei mese în mijlocul căreia arde o imensă lampă cu abatjour. Uşile sunt deschise în spre grădină, aerul de afară e răcoros, cam umed, însă când şi când un pas striveşte pietrişul de afară bine greblat; atunci Mama se uită peste ochelari. Un liliac înspăimântat vine de afară şi se învârteşte nebun în jurul camerei, doamnele îşi ridică instinctiv mânile să-şi acopere părul, apoi liliacul se face nevăzut în noapte. In etajul de sus copiii dorm în pătuţuri albe ca zăpada, stelele îşi resfrâng chipul în lacul liniştit, din când în când o adiere de vânt înfioară frunzele marelui tei. Pace. Sunt departe de politică, de intrigă, de vrajbă. Sub acoperişul Mamei e odihnă...

Münich: Elisabeta tropăie uşurel alături de mine, într'un nostim costum de lână albastru închis, părul ei e foarte blond şi prinde într'însul lumina, parcă s'ar fi agăţat în pletele ei fluturi de aur. Impărtăşim amândouă o încântătoare însufleţire; am plecat să privim în galantarele prăvăliilor: cărţi, cadre, stampe, porţelanuri, cristal, jad, iar la magazinul rusesc icoane vechi, pietre din Ural, cutioare de argint şi tot felul de nimicuri ciudate. In magazinul de blănuri: vulpi nespus de frumoase şi de moi, samuri cafeniu închis şi blana ruginie a leopardului; ceva mai departe un ispititor belşug de eşarfe, voaluri şi mătăsuri

de culori încântătoare. Nici una din noi nu are punga prea umflată, aşa dar socotim cu grijă cât îndrăznim să cheltuim, ne uităm întâi bine, de afară, până să ne încumetăm să intrăm în prăvălie. Parcă răsună altfel picioarele noastre pe pavele, fiecare pas pare a proclama cuvântul „vacanţă, vacanţă”.

Ne întoarcem la hotel unde Mama s'a şi aşezat la dejun; au sosit diferiţi veri şi verişoare, câte un unchiu, câte o mătuşă; copiii se uită sfioşi unii la alţii; la ei un an înseamnă o deosebire, le trebuie câtăva vreme până să piardă prima sfiiciune. Se fac planuri, pregătiri, e atât de încântător să simţi viaţa cu nădejdiile ei deschisă toată în faţa ta...

Langenburg: un frumos castel medieval aparţinând familiei Hohenlohe. Aici e căminul surorii mele Sandra. E o veche locuinţă încântătoare cu ziduri enorme şi grădini minunate sădite în şanţul ce pe vremuri înconjura castelul. Splendidă vedere peste deal şi vale, păduri întinse şi de jur împrejur oraşe bătrâneşti nespus de pitoreşti: Rothenburg, Dinkelsbuehl, Hall, Noerdlingen şi multe alte; minunate plimbări cu trăsura şi excursii.

Viaţa de familie liniştită; aici copiii au partea leului şi Mignon, marea favorită, se simte ca la ea acasă în castelul unde o las săptămâni întregi cu verişorii ei; cunoaşte fiece colţ, fiece piatră, e prietenă cu fiecare servitor, cunoaşte şi lumea din sat şi are o poreclă a ei pentru Unchiul Erny, care le citeşte seara câte o poveste hazlie.

Din nenorocire mâncarea la Langenburg e prea de tot bună: Mignon se îngraşă, dar e atât de fericită, iubeşte pe toată lumea şi toată lumea o iubeşte.

Un balcon de piatră perforat se întinde de-a lungul curţii interioare, iar dedesubt se vede Nicky dând târcoale pe bicicletă; s'ar părea că niciodată nu se poate obosi acest copil şi te întrebi cum se face asta. Aici ca şi peste tot, nimic nu-l domoleşte; plin de viaţă, în fierbere, şi dobândeşte o libertate a lui pe care nimeni nu îndrăzneşte să i-o ştirbească.

Camerele Sandrei sunt pline de comori şi de amintiri, din copilăria noastră, au ceva primitor cum au deobicei odăiţele în care se trăieşte mult; dovedesc o viaţă de familie intimă. Apartamentul în care locuiesc, priveşte drept deasupra vârfurilor de pomi şi în jos spre valea verde şi adâncă prin care curge un râuleţ. Şi aici plouă prea des, şi Sandra se plânge de vremea rea tocmai ca şi Mama; i se pare că e o jicnire îndreptată împotriva ei.

Ceaiurile din Langenburg sunt vestite: nici odată n'au fost şi n'au să fie cozonaci, prăjituri cu fructe, pesmeţii numiţi „Bretzeln”, sandviciuri sau marmelade ca în casa Hohenlohe. Mai e şi o splendidă argintărie veche, şi în toate simţi cu adevărat că e ceva moştenit, ceva de mult statornicit, prietenesc. Unora poate li s'ar părea acest trai cam plicticos.

Astfel mi-au rămas în minte tablouri deosebite, amintiri ale laturilor celor mai plăcute ale vieţii de familie, care sunt cu atât mai nepreţuite cu cât privim la ele în trecut şi cu cât ştim că mânile noastre întinse nu le mai pot apuca. Aparţin trecutului fără nădejde să se mai întoarcă...

Inventarea automobilelor aduse o mare schimbare în viaţa noastră. Ele contribuiră

mai mult decât orice, la liberarea şi emanciparea noastră. Acum nici un loc nu mai era prea departe şi distanţa fiind biruită, toţi oamenii ajunseseră vecini; aceasta ne înlesni apropierea cu mult mai multă lume şi îngreună simţitor menirea celor ce ne controlau şi ne puneau stavile.

Ziua acum era a noastră într'un oarecare înţeles; ca stăpân ai spaţiului puteam desfide micile interziceri.

Lucru ciudat, Unchiul nu era câtuşi de puţin în potriva acestui nou mod de a călători, din contră automobilul ajunsese una din plăcerile bătrâneţei lui. Din nenorocire era încă sub înrâurirea verişoarei Charley care trebuia să-şi arate înţelepciunea în orice împrejurare; îl făcuse să creadă că cele mai bune automobile erau N. A. G. pe care ea le favoriza; aceasta însă nu era nicidecum adevărat, cel puţin pe acea vreme, aşa dar se întâmplă că Regele în excursiile lui niciodată nu ajungea la destinaţie sau dacă ajungea, nu o făcea fără mari greutăţi, căci automobilul N.A.G. era o maşină greoaie şi cu toane, mai obişnuită să aibă pane decât oricare alta ce mi-a fost dat să văd.

Aceasta însă nu-l descuraja pe Regele Carol. Ii plăcea noua uşurinţă cu care învingea distanţa, deşi maşina se oprea la fiece deal şi nemilosul lui şofer german îl asvârlea din loc de câte ori întorcea o cotitură; îşi închipuia fără multă socoteală că aşa erau toate maşinile şi toţi şoferii, şi nu voia să asculte glasurile celor ce încercau sfios, să-l convingă că erau maşini cari urcau dealurile cât de grele şi şoferi cari ştiau să ia cotiturile într'un chip mai puţin tulburător pentru liniştea tuturor;

însă mult iubita Charley recomandase şi automobilul şi şoferul, aşa dar trebuia să fie cei mai buni din lume. Deoarece scumpul nostru Unchiu nu se aşeză niciodată într'altă maşină decât a lui, se cobori din nenorocire în mormânt, înainte de a cunoaşte plimbarea cu automobilul în condiţiuni adevărat plăcute. Totuşi simţea o bucurie fără margini că mulţumită acestui mijloc îşi descoperi a doua oară ţara la bătrâneţe.

Aunty era tot atât de entuziastă ca şi Unchiul şi-şi cumpăra la şepci costisitoare care însă nu prea o prindeau. Era toată numai zâmbete ce descopereau minunaţii ei dinţi albi, şi purta pe cap o şapcă ţuguiată care o făcea să semene cu un bătrân profesor de botanică pornit Duminica în excursie. Dar nouă ne plăcea Aunty cu acele şepci, nu doar că-i şedeau bine căci netăgăduit n'o prindeau, dar pentrucă ne dădeam seama că ajunseseră în felul lor simbolul emancipării nevisate de ea, dobândită cu prilejul goanei dealungul unor drumuri pe care din pricina sănătăţii şi a împrejurărilor nu putuse să le cerceteze în tot timpul lungii ei vieţi de abnegare.

Şi Unchiului şi lui Aunty îi plăcea să ia copiii cu ei în lungi plimbări, pe înserate; îi trimeteam pe rând şi era ceva adevărat mişcător să vezi cum tovărăşia celor mici sporea pentru cei bătrâni bucuria plimbărilor.

Mai presus de toate le era drag să meargă cu copiii la mânăstirile din apropierea Bucureştilor precum: Ţigăneşti, Căldăruşani, Snagov, Cernica şi Pasărea. Aceste mânăstiri aşezate în locuri frumoase, departe de vâlva oraşelor, priveau vizitele regale ca adevărate binecuvântări şi pomenesc şi acuma cu evlavie

zilele neuitate când venerabilii suverani, veneau în mijlocul lor aducând cu ei generaţia cea tânără.

Incetul cu încetul se stabilise între noi o mai deplină armonie. Vârsta şi boala, îmblânziseră mult pe omul de fier; iubea copiii şi din pricina lor se arăta mai blajin faţă de părinţii lor, mai îngăduitor; iar noi la rândul nostru îl înţelegeam mai bine şi totodată eram cuprinşi de o adâncă admiraţie pentru destonicii noştri premergători, ale căror vieţi fuseseră fără preget închinate poporului lor în dorinţa neprecupeţită nu numai de a-l conduce, dar şi de a-l servi. Mă bucur că pot spune că aceşti din urmă ani au fost ani aproape fericiţi, când domnea în viaţa noastră de familie o bună învoire de amândouă părţile.

In primăvara anului 1907, ţara a fost zguduită din starea ei de fericire şi mulţumire de sine, prin cumplite răscoale ţărăneşti. Era la putere partidul conservator sub conducerea lui Gheorghe Cantacuzino. Acest guvern nu-şi dădea seama de primejdia celor ce se întâmplau; mişcarea începută în Moldova se întinse repede, şi în câteva zile întreaga Oltenie se ridică înarmată. Ţăranii cereau cu înverşunare împărţirea marilor proprietăţi şi o mai bună retribuţie a muncii câmpului.

Liberalii totdeauna la pândă, stau gata să ia locul conservatorilor. Când la 10 Martie, Gheorghe Cantacuzino îşi dădu demisia şi fu chemat în locul lui un guvern liberal cu Dimitrie Sturza ca preşedinte şi generalul Averescu ca ministru de război, rămase în sar-

36

Unchiul şi Carol (fotografiaţi de Mine)

cina generalului Averescu să potolească răscoala cu forţa armată.

Rezultatul final fu stabilirea unor legi noi pentru ocrotirea ţăranilor; totodată li se împărţi o mare întindere de pământ, mai îndeosebi pentru islazuri. Deasemeni se înfiinţă aşazisa „Casă rurală" care ajuta pe ţăranii cei mai săraci să cumpere pământ până la 5 hectare.

Ordinea era restabilită, însă lumea primise o lecţie care nu era uşor de uitat. Reforma integrală însă, cuprinzând împărţirea radicală a marei proprietăţi, nu se înfăptui decât sub domnia Regelui Ferdinand şi voi vorbi de ea la locul cuvenit.

Am destule motive pentru a-mi aminti de primăvara anului 1907, când mi se deschiseră ochii asupra mai multor adevăruri, şi când începui să pătrund mai adânc interesele ţării mele. Multe lucruri pe care nu le pricepusem sau le trecusem cu vederea din neştiinţă sau din lipsă de pătrundere mi se desluşiseră acum; zarea gândirii mele se lărgise, făcui cunoştinţă cu oameni mai interesanţi; acum eram deabinelea o fiinţă în toată firea. De bună seamă ajunsesem încet la maturitate, dar aşa se întâmplă cu oamenii din rasa mea; aceasta e însuşirea mulţumită căreia ne menţinem idealurile timp mai îndelungat şi păstrăm în noi o rezervă de forţă pentru zilele de nenorocire. Sufletul la noi rămâne tânăr.

In viaţa mea se iveau schimbări; păşeam cu încetul spre inima lucrurilor.

Trecuseră zilele de chinuitoare singurătate, nu mai eram străină în ţară străină; în jurul nostru se adunase acum un mare număr

de prieteni şi de cunoştinţe. Ca să zic aşa, îmi găsisem temelia; totodată mi se deşteptase şi interesul şi acum când discutau unchiul şi nepotul politică sau chestiuni militare, urechile mele nu mai erau astupate de nepăsare. Treptat începusem să văd însemnătatea convorbirilor lor şi să ascult cu ager interes tot ce era de o importanţă vitală pentru ţara mea: agricultură, industrie, armament, politică internă şi externă; şi dorinţa de întregire...

Unul din subiectele de conversaţie mai obişnuite, mereu reluat, era asuprirea românilor de peste munţi de către unguri. Unchiul se mâhnea văzând ce zadarnic atrăgea atenţia Vienei asupra faptului, că o asemenea stare de lucruri punea la grea încercare lealitatea lui faţă de Tripla Alianţă, căci creştea fără voie amărăciunea României împotriva vecinilor ei.

Dar pe atunci nu înţelegeam pe deplin ce importanţă fără seamăn aveau toate acestea pentru viitoarea linie de conducere a politicei noastre.

Moartea socrului meu în 1905 a fost o mare durere pentru întreaga familie, dar mai îndeosebi pentru soţia lui şi pentru Regele Carol, al cărui prieten intim fusese de pe timpul când acesta îşi părăsise căminul pentru a veni să domnească peste o ţară depărtată. Dintre amândoi, Regele Carol fără îndoială avea caracterul cel mai puternic, dar Prinţul Leopold, cu tactul lui desăvârşit şi cu minunata lui erudiţie în privinţa oricărui subiect, era adesea în stare să dea cele mai bune sfaturi. Trăind în centrul Europei, putea mai uşor să vină în atingere cu tot soiul de lume şi cu cele mai multe curţi germane, precum şi străine, cu

care Unchiul nu mai avea contact direct. El era aşa dar pentru Unchiul cel mai de căpetenie izvor de informaţie despre întâmplările din Europa. Leal, demn de încredere, devotat, nimeni nu era mai potrivit decât el pentru rolul de mediator; mereu netezea greutăţi şi neînţelegeri şi îmbuna orice jignire.

Socrul meu era din fire împăciuitor; fie veşnic binecuvântată amintirea lui pentru această însuşire rară şi vrednică de preţuire! Sigmaringen după moartea Prinţului Leopold n'a mai fost niciodată ceeace fusese, căci el era sufletul şi inima lui.

Unchiul avea deasemenea mare dragoste pentru fratele lui mai mic Friedrich, însă era puţină apropiere între gusturile şi caracterele lor. „Unchiuleţul", avea o fire plină de neturburată bună-voie, îi plăcea tihna, nu se amesteca în nimic şi nu se sinchisea câtuşi de puţin de politică sau de problemele mondiale. Îi plăcea viaţa liniştită, cât se poate de intimă şi fără complicaţii. El socotea că „marele om al familiei" — aşa numea în glumă pe fratele său — făcea din fiece muşuroi de furnici un munte şi că exagera fără noimă proporţiile lucrurilor, şi prin aceasta dădea naştere la greutăţi ce nu s'ar fi ivit dacă ar fi binevoit să le treacă cu vederea. „Dă o însemnătate prea mare atât persoanei cât şi ţărei lui şi oricărui lucru ce-l face sau îl lasă nefăcut, oricărui cuvânt sau gând al său; e un om prea important ca să facă altora plăcută viaţa de toate zilele", zicea unchiuleţul şi atunci zâmbea cu zâmbetul lui prelung şi fermecător.

Mătuşica, soţia lui, mică, slabă, neobosită şi vorbăreaţă, era mai gata de luptă şi nu prea arăta multă răbdare faţă de Unchiul şi Aunty.

Amândouă cumnatele ei, mai bătrâne, o umpleau de îndârjire, atât Prinţesa Antoinetta cât şi Carmen Sylva; le găsea pe amândouă obositoare în unele împrejurări, aşa încât se simţea plină de simpatie pentru generaţia tânără, de câte ori aceasta îşi permitea să judece pe mai marii ei. Mătuşica era foarte hotărâtă în părerile ei, dar n'avea fire de pedagog; ştia să râdă cu cei tineri.

O vizită făcută în primăvara anului 1909 Unchiului şi lui Aunty de către această pereche iubitoare de tihnă, n'a fost pe deplin mulţumitoare pentru toţi. Musafirii găsiră că viaţa prea liniştită lângă nişte suverani atât de serioşi nu putea fi un izvor de plăcere, iar Unchiul şi Aunty găsiră că nu se dădea preţuirea cuvenită nici muncei, nici ţării lor.

Mătuşichii îi plăcea să dea sfaturi bune, iar lui Aunty, convinsă de superioritatea ei pe lângă cumnată-sa mult mai tânără, nu-i venea la socoteală să fie mustrată. Mătuşica nu înceta de a lămuri că ar fi mult mai bine pentru cumnaţii ei, dacă ar face cutare sau cutare lucru în felul cum îl înţelegea ea, iar nu în felul lor. Ceeace plictisea cu deosebire pe Unchiuleţul era poliţia secretă — de fapt nicidecum secretă — pentrucă îi urmărea fiece pas în lungile plimbări pe care şi el şi neobosita lui soţie, aveau obicei să le facă măcar că nu socoteau Bucureştii ca un loc prea potrivit pentru plimbări.

Mătuşichii îi plăcea să aibă persoane limbute şi pline de bună voie, cu care să stea de vorbă, persoane ale căror convorbiri plăcute nu se coborau în adâncimi; îi plăcea să râdă, să fie veselă şi să petreacă, aşadar şedinţele muzicale ale lui Aunty atât de intens înfiorate de emoţii, nu prea erau pe gustul ei. Mereu încerca să scape şi să vie la Cotroceni unde îmi mărturisea cât era de scoasă din răbdări.

Insă nemulţumirea nu era numai a ei, căci de câte ori mă duceam la Aunty, trebuia să ascult cealaltă latură a situaţiunii şi auzind amândouă părţile, îmi dădeam seamă că sunt în lume elemente ce nu se pot amesteca armonios oricât de desăvârşită ar fi purtarea şi bunăvoinţa fiecăruia.

Aunty şi Mătuşica nu puteau niciodată fi acordate în acelaş ton. Pentru cel ce privea, acestea îi stârneau întrucâtva simţul umorului, iar când sună însfârşit ceasul despărţirii mi se pare că musafirii plecară cu netăgăduit sentiment de uşurare.

Viaţa are darul cumplit de a despărţi chiar pe acei născuţi sub acelaşi acoperiş.

Regele Carol pe la sfârşitul vieţii lui, era foarte des bolnav; suferea de o boală de ficat acută şi foarte complicată care adesea îi pricinuia mari dureri, însă rar îl silea să stea în pat. Incetul cu încetul slăbise îngrozitor; trebuia să urmeze un regim sever, ceeace îi lua mult din puteri.

Indura această stare de sănătate, cu stoicismul care îl caracteriza în toate, însă erau epoci în care era atât de bolnav încât orice îndatorire ajungea o încercare dureroasă şi atunci era firesc să prefere a lucra cu cei ce-l înţelegeau dintr'un cuvânt şi nu pierdeau din vedere vârsta lui.

Astfel se născu preferinţa lui pentru Ionel Brătianu; apriga dorinţă a tânărului om de stat de a mulţumi pe suveranul său era o uşu-

rare după obositoarele discuţii cu bătrânul Sturza, neînduplecat în argumentele lui.

Mi-aduc aminte că mi-a spus Regele într'un rând: „Ai să vezi, copila mea, cât e de obositor, când îmbătrâneşti, să lucrezi cu oameni a căror minte e prea adânc ancorată în prejudecăţi nestrămutate şi în formule. Iţi simţi propria ta minte obosită şi astfel necontenitele dezbateri şi discuţii te istovesc. In ziua de azi, a lucra cu Ionel Brătianu e pentru mine o odihnă; are o minte primitoare, îmi urmează gândul până la capăt, îmi înţelege fără vorbă dorinţele şi nu e în veşnică opunere cu mine. E plin de dorinţa de a-mi fi pe plac, precum şi de a învăţa; în ochii lui eu sunt un înţelept, pe când vechiul meu prieten Sturza e atât de îndărătnic, încât ne obosim unul pe altul".

Şi astfel începu să se înalţe steaua lui Ionel Brătianu. Unchiul recunoştea netăgăduita lui deşteptăciune, iar firea stăpânitoare a tânărului om de stat îl desemna în mod neîndoios ca urmaşul lui Sturza.

In 1908, sănătatea lui Sturza se nărui; îşi dădu demisia din şefia partidului liberal şi se retrase din viaţa publică, iar Ionel Brătianu ajunse prim-ministru, cu toate că trecu un an până să fie ales şef al partidului liberal. Sturza mai trăì câţiva ani şi muri în Octombrie 1914, cam tot odată cu bătrânul lui stăpân.

Un alt semn că Unchiul se întorcea acum cu toată inima spre tineret, e faptul că în ziua când murì căpetenia curţei lui, preţuitul prieten timp de atâţia ani, Ion Kalinderu, — în anul 1913, — Regele puse în locul lui pe Prinţul Barbu Ştirbey, declarând că trebuie să ţină în seamă viitorul şi să facă planuri pentru cei ce aveau să vină după el.

Urmaşii lui trebuiau să găsească lângă ei un om vrednic de încredere, un om al cărui trecut îndreptăţea din toate punctele de vedere alegerea ce se făcuse, un om de vârsta lor menit să înainteze în viitor împreună cu ei.

După părerea Regelui Carol, Prinţul Ştirbey era cât se poate de potrivit pentru această menire. Barbu Ştirbey având o fire cam sfioasă şi fără năzuinţe, preţuise totdeauna viaţa de familie mai mult decât cea publică, însă era un om înzestrat cu un bun simţ liniştit şi practic şi ştia ce voia. Neîngâmfat, însă totdeauna cam mândru şi scurt la vorbă, poate nu era croit pentru a dobândi vreodată preţuirea obştească, dar cei ce-l cunoşteau adevărat, aveau o părere înaltă despre caracterul şi inteligenţa lui. Insurat cu o încântătoare şi distinsă aristocrată, Nadèje Bibescu, avea patru fete şi locuia în castelul său dela Buftea în apropierea Bucureştilor, unde mă duceam adesea să fac plimbări călare prin păduri. Bunicul Prinţului Ştirbey, stăpânise pe vremuri tronul ţării româneşti şi fusese dintre cei ce votaseră alegerea Regelui Carol; Unchiul socotea că Barbu Ştirbey era în toate privinţele omul indicat pentru a fi urmaşul lui Kalinderu.

Aşa dar, când veni vremea noastră, găsii alături de noi pe Ionel Brătianu şi Prinţul Ştirbey. Aunty niciodată n'a avut simpatie pentru Brătianu, însă de mulţi ani avea multă simpatie pentru Nadèje şi Barbu.

Aunty îngrijea pe Unchiul cu neţărmuit devotament. Din pricina sănătăţii ei totdeauna cam şubrede, îngrijirea neîncetată a unui bolnav era pentru ea o menire grea, apoi fiecare avea o fire atât de deosebită de a celuilalt, în-

cât lunga lor tovărăşie nu fusese lipsită de furtuni şi de drame. Amândoi suferiseră în felul lor, dar treptat-treptat, de-alungul anilor, dobândiseră şi unul şi altul răbdare şi înţelegere, aşa încât la sfârşitul vieţii lor, bătrânul Rege şi soţia lui, erau fără îndoială o pereche a cărei bună învoire te mişca până în suflet.

Aunty juca cu drag rolul de soră de caritate şi ne spunea mereu tot ce făcea pentru Rege. Era dintre fiinţele care arată un interes aproape morbid, pentru tot ce priveşte sănătatea, doctorii sau medicina. Mereu lăuda foloasele câte unui regim nou sau a unei noi metode curative, a unui tratament nou, a unui medicament nou, dar cu toate astea era o infirmieră fără seamăn şi răbdarea ei lângă patul unui bolnav era nemărginită.

In afară de specialiştii chemaţi din când în când în consultaţie, Regele avea bineînţeles şi un doctor curant încărunţit de vârstă, Generalul Dr. Theodory. Era un militar de mare iscusinţă, totodată prieten personal al lui Aunty şi bun muzician, dar ca şi Dimitrie Sturza îmbătrânise, şi Unchiul avea uneori dorinţa instinctivă de a cere ajutor unui om mai tânăr şi mai în putere. La curte însă doctorii ca şi toate lucrurile, sunt greu de urnit din loc; fiecare ţine morţiş la postul său, aşadar numai după ce un accident nenorocit făcu din bătrân'ul doctor un invalid, fu chemat un medic mai tânăr: dr. Mamulea.

Dr. Mamulea era şeful spitalului din Sinaia; când intră în viaţa noastră, intră deabinelea şi rămase pe lângă Regele Carol până la sfârşit. Aunty îl primi cu braţele deschise, el ajunse cu încetul prietenul căruia se destăinuia şi fu în multe privinţe o mângâiere pentru ea.

Ne simţirăm mulţumiţi, când o văzurăm punându-şi încrederea într'un om atât de vrednic; ştiam că doctorul Mamulea nu va da decât sfaturi sigure şi bine chibzuite.

Acest nou răsfăţat al curţii era un tip de român cu ochi albaştri, cu o fire aşezată, pe care nimic nu-l tulbura; un om care ştia să tacă şi un om care în chip potolit îşi menţinea părerea fără să se lase legănat de vânturi trecătoare. Tăcut, demn de încredere, flegmatic, era cu neputinţă de momit din calea cea dreaptă şi îşi vedea de treabă fără sgomot. A fost pentru Rege o mare mângâere, deasemeni şi pentru soţul meu, pe lângă care a rămas până în ultima zi a vieţii acestuia.

O bună parte din pacea şi armonia ce deosebi ultimii ani ai bătrânului suveran, a fost datorită înrâuririi liniştitoare a doctorului Mamulea. Se pricepea să deştepte interesul în Aunty şi să hrănească mintea ei lacomă cu principii sănătoase; stăpânea avânturile ei prea necugetate şi îi insufla treptat o părere mai aşezată despre oameni şi întâmplări.

Cam pe vremea aceea, Carmen Sylva se îndeletnicea cu alcătuirea unui proiect imens şi complicat pentru a veni în ajutorul orbilor. Işi făurise planuri fantastice pentru întocmirea unui minunat oraş alb, în care să adune la un loc toţi orbii din lume cu familiile lor, căci găsea că nu-i milos să-i osândeşti la izolare; aici aveau să trăiască într'o armonie arcadiană, iubindu-se între ei, ascultând muzică frumoasă pe când lucrau la diferite meşteşuguri.

Visurile lui Aunty erau mari şi generoase şi când le povestea în cuvinte înflăcărate, cei ce-i sorbeau fiece cuvânt, întrevedeau în acea clipă, viziunile de armonie şi de bună învoire ce

li se zugrăveau sub ochi, aşa încât, ţi se părea aproape că poţi s'o urmezi pe străzile cetăţii albe isvorîte din închipuirea ei. Alţii mai cinici, o luau în zeflemea şi se întrebau „quel borgne serait roi: *) în această ţară de nenorociţi supuşi.

Aunty se vârî în nemaipomenite încurcături, cu prilejul proiectelor făurite de ea pentru binele orbilor. Folosindu-se de entuziasmul ei, nişte oameni de rea credinţă îi câştigară încrederea şi o băgară în datorii. Unchiul trebui s'o scape; o făcu însă cu o mână nu prea uşoară şi impuse nenumărate umiliri Reginei, a cărei singură greşală, fusese că văzuse lucrurile în proporţii neadevărate şi că îşi pusese încrederea în fiinţe care abuzau de naivitatea ei.

Datorită în mare parte înrâuririi doctorului Mamulea, a părăsit Carmen-Sylva unele îndeletniciri care nu se mai potriveau cu vârsta ei şi mai adesea îi prilejuiau cumplite desamăgiri şi mustrări umilitoare din partea Regelui.

Aunty înfiinţă multe opere de binefacere; era o minunată iniţiatoare şi femeia cea mai generoasă şi altruistă ce am întâlnit vreodată; trăia numai pentru a face bine. Vedea însă toate prea în mare şi planurile închipuite de ea nu se înjghebau bine cu realitatea; măreţele ei avânturi trebuiau canalizate, iar când încăpea pe mâna linguşitorilor de rea credinţă era pierdută. Intra astfel mereu în neînţelegere cu Unchiul şi era ceva dureros să vezi pe Aunty necontenit pedepsită pentrucă fusese prea milostivă.

*) Care chior va fi rege.

Ceeace dă măsura ideilor Unchiului despre petreceri, sunt excursiile noastre pe Dunăre. Le chibzuia dinainte, cu gândul să ne dea tuturor o vacanţă odihnitoare.

Timp de mai mulţi ani dearândul, pe la sfârşitul primăverii sau la începutul verii, plecam cu toţii pe Dunăre pe yachtul nostru Ştefan cel Mare: Unchiul şi Aunty, soţul meu şi cu mine, copiii mai mari, doamnele de onoare, suita militară, uneori câţiva musafiri şi *bineînţeles* unul sau doi miniştri, căci aceştia în România, sunt nelipsiţi când călătoreşte un suveran în ţara lui sau când întreprinde orice lucru neobişnuit.

Când punea la cale Regele Carol o escursie sau o călătorie prin ţară, chiar cu scopul de a se recrea, nu era niciodată plănuită pentru petrecere, ci pentru datorie şi deoarece ne urneam foarte rar, aceste împrejurări trebuiau folosite cât se putea de temeinic. Plimbările pe Dunăre nu erau o excepţie la această regulă.

Lunecam încet dealungul marelui fluviu şi în fiecare oraş mare sau mic, ne aşteptau recepţii entuziaste, pline de îmbulzeală şi de zgomot.

Recepţiile în ţinuturile rurale, erau încântător de colorate şi de pitoreşti, dar cele din centrele mai mari, erau uneori plictisitoare din pricina căldurii, a înghesuelii şi a zgomotului asurzitor, căci toată lumea se repezea deodată asupra noastră.

Din când în când ni se dădea răgaz o zi de linişte, când treceam încet, prin lungi întinderi pline de sălcii însufleţite de glasul privighetorilor ce-şi avântau printre ramuri cântările de dragoste. Alteori, părăseam yach-

tul şi în bărci cu motor sau în luntre cu vâsle ne strecuram printre mlaştinile, lacurile şi canalurile Deltei, în ţinuturi pline de vrajă ce nu se asemănau cu nimic alt în lume: peisagii de vis, pace şi tihnă, o lume de ape singuratice plină de lebede sălbatice, babiţe, bătlani, stârci mari şi mici de tot soiul, raţe, vulturi şi nenumărate alte păsări de pradă.

Acelea erau zile însemnate cu o slovă roşie, când puteam să ne schimbăm hainele de gală şi să ne îmbrăcăm în portul dela ţară şi când ne era îngăduită însfârşit iluzia unei plăceri în locul neînduplecatelor îndatoriri regale.

Bineînţeles miniştrii şi fracurile lor nu se urneau de lângă noi, totuşi în asemenea împrejurări pierdeau ceva din însemnătatea lor; erau mai puţin solemni şi politici, printre păsări, peşti şi nuferi.

Mă fermecau aceste ţinuturi singuratice ce nu semănau cu nimic alt şi erau pătrunse de poezia locurilor sălbatice. Canaluri strâmte sub umbra pădurilor de sălcii năpădite de ape, fiecare pom semănând cu un monstru preistoric, cu trunchiul scorojit şi strâmb; întinse bălţi întrerupte ici şi colo de câte o insulă stăpânită de acvile regale cu pene ruginii, arbori desfrunziţi ale căror ramuri desenau izvoade încâlcite pe cerul fără nori, tufişuri dese care iarna erau, lăcaşul lupilor.

Peste tot nuferi ca nişte stele imense deschizându-şi larg petalele albe ca zăpada şi chemând soarele să înviorezе belşugul lor de stamine aurii. Nesfârşite oşti de trestii ce se înclinau ca nişte musafiri bine dresaţi ai curţilor regale, când năvălea peste picioarele lor valul stârnit de barca noastră, şi care

apoi îşi ridicau încet capul ca să se uite după noi şi rămâneau iarăşi drepţi şi ţepeni, însă mâhniţi pentrucă atât de curând erau iarăşi părăsiţi în veşnica lor singurătate. Era ceva nespus de falnic în aceste trestii înalte ce se închinau în faţa bărcii regale; nu încetam de a le privi căci era o atât de stranie mlădiere în gestul înclinării lor.

Cel mai scump tovarăş al nostru în aceste excursii pe Dunăre era doctorul Antipa, care a fost ani îndelungaţi directorul Pescăriilor Statului.

Era un om neobişnuit de mic la stat, rotund, jovial şi plin de înţelepciune. Işi făcuse studiile în Germania şi vorbea nemţeşte cu aceiaşi uşurinţă ca şi limba lui. Nu era nimic în lume ca să nu ştie el despre apă, peşti şi păsări. Antipa era prieten cu toată lumea şi o plimbare pe Dunăre fără el pierdea jumătate din farmecul ei.

Copiii îl iubeau în chip deosebit şi fiindcă era aşa de mic aveau faţă de el un sentiment neobişnuit de tovărăşie; numărul centimetrilor lui îl aduceau foarte aproape de inima lor. Afară de aceasta ştia tot şi era totdeauna gata să-ţi împărtăşească cunoştinţele în anecdote interesante şi hazlii.

D-rul Antipa a fost şi prietenul soţului meu în tot timpul vieţii lui.

Cu toate că recepţiile oficiale, pline de înghesuială, oboseau pe Aunty până la istovire, nimănui nu-i plăceau excursiunile pe Dunăre mai mult decât ei. La sfârşitul zilei, cădea pe jeţul ei de pânză şi îşi aduna doamnele în jurul ei ca să se avânte în cuvinte de laudă despre vraja marelui fluviu.

Era printre doamnele ei de onoare, una pe

care o iubeam toţi: Zoe Bengescu, suflet dulce şi blând care ajuta pe Aunty în binefacerile ei cu mai multă pricepere decât oricine; deasemeni o ajuta şi Marie Poenaru, care a servit-o cu credinţă mulţi ani.

Punctul cel mai înalt al înfrigurării, era atins când de departe apărea profilat în zare splendidul pod dela Cernavoda, desluşindu-se din ce în ce mai mare, cu cât se apropia yachtul care luneca în fine sub vastele lui arcade.

Aunty atunci cânta adevărate imnuri de glorie, căci acest falnic pod fusese una din marile înfăptuiri ale Regelui Carol, visul către care păşise încet în timpul primilor ani plini de greutăţi. Prin acest pod peste Dunăre, legase Dobrogea şi Marea Neagră cu pământul ţării noastre şi cu Europa occidentală şi în acest chip atrăsese mult comerţ şi mulţi drumeţi spre România şi singurul ei port la mare, Constanţa.

Aunty, socotea ca o îndatorire morală necontenita fluturare a batistei spre supuşii ei adunaţi pe malul fluviului ca să ne vadă trecând; şi adesea de teamă ca batista să nu se vadă destul de bine, întrebuinţa un şervet pe care îl flutura de colo-colo ca pe un steag alb. Fiind foarte mioapă se întâmpla uneori spre nespusa veselie a copiilor să-şi îndrepte semnalele prieteneşti spre paşnicele vaci şi oi ce păşteau pe malurile apei.

Mi-erau dragi acele ceasuri de amurg, când după vâlva şi îmbulzeala zgomotoaselor recepţii, se cobora încet pacea peste lumea noastră, când mâinile se odihneau alene şi glasurile instinctiv se domoleau. Sălciile se prefăceau în umbre şi soarele în asfinţit colora apa în o mie de nuanţe schimbătoare pentru

care paleta n'are nume. Stelele se iveau sfioase pe cerul de un albastru indigo, iar cântecul privighetorilor, înfiora tăcerea cu picurarea notelor lui pline de jale.

Liniştite ceasuri de frumuseţe, când fiece om e ca o insulă şi îşi păstrează gândurile pentru el singur.

Mi se iveşte în minte, o altă înfăţişare a lui Aunty. Pana mea cu greu se desparte de ea, căci era o fiinţă cu atât de multe laturi şi în multe privinţi atât de măreaţă, cu toate că avea uneori mici ciudăţenii de care nu se putea să nu zâmbeşti dacă erai înzestrat cu simţul umorului.

Mi-e mai dragă amintirea ei decât mi-a fost vreodată dragă când trăia, căci unele persoane cu toate că întrebuinţau numai vorbe mieroase, o îndemnau prea des să se poarte faţă de mine fără dragoste. Dar azi nu se mai poate ridica nimeni ca să arunce o umbră între noi şi precum omul îşi aminteşte mai degrabă de lumina soarelui decât de ploaie, îmi amintesc mai ades de însuşirile ei cele bune mai mult decât de micile ei slăbiciuni.

Carmen-Sylva, regina-poetă: o văd în picioare, pe terasa îngrădită cu fier a căsuţei clădite pentru ea, pe un dig care se întinde în mare la intrarea portului Constanţa. O căsuţă ciudată zidită de inginerii portului, cu odăi ce semănau cu cabinele vapoarelor. O văd în picioare acolo în lunga ei rochie albă, cu părul ei cărunt lăsat slobod în mânia vântului. Carmen-Sylva iubise totdeauna marea cu o iubire romantică, şi era una din puţinele fiinţe cărora le e cu adevărat drag vântul. Ii umplea de

exaltare inima furtunoasă şi înviora izvoarele închipuirei ei poetice.

Unchiul şi Aunty, cu toate că se învoiau întotdeauna, ajunseseră din pricina protocolului regal, întărit prin obişnuinţă şi a unui simţ comun al datoriei, să nu se despărţească aproape niciodată, nici măcar timp de o săptămână. Dar pe la sfârşitul vieţei lor, Aunty nu mai putea îndura, vara, cu toată dragostea ei de jertfă, căldura din Bucureşti, înainte de plecarea de fiece an la Sinaia; aşa dar i se îngăduia să stea singură câteva săptămâni la Constanţa, Unchiul neputând suferi marea, pe care ea o adora.

Aici, însoţită de o doamnă de onoare favorită, de un aghiotant şi de o bătrână şi devotată cameristă, Aunty îşi întocmea viaţa după gustul ei şi se bucura de o libertate care rar îi era hărăzită.

Lui Aunty nu-i plăcuse niciodată să doarmă toată noaptea, şi avea obiceiul să se scoale la ceasurile în care nu se deştepta încă nimeni. Astfel era întotdeauna gata la timp ca să vadă vapoarele sosind sau depărtându-se, fie ziua, fie noaptea.

Albă ca o nălucă, luneca de colo-colo pe cerdacul casei cercuite de valuri, arătare scumpă celor ce o priveau de pe treptele de jos.

Şi aici flutura mereu şervetul, dar se servea şi de un megafon din care trimetea răspunsuri vapoarelor ce se depărtau, binecuvântându-le calea cu belşugul de cuvinte ce-i veneau atât de uşor pe buze.

Constanţa iubea pe bătrâna Regină Elisabeta, cea mai prietenoasă şi cea mai originală dintre suverane. Aduna în jurul ei mulţi dintre locuitorii ei, fără să-i pese de rangul lor so-

Mama Mea

cial, şi întinsă în chaise-longul de pânză, cu dantela de frivolité în mână, intra cu ei în nesfârşite convorbiri, revărsând un potop nesecat de cuvinte şi lăsându-se însăşi răpită de vraja propriului ei glas.

Am petrecut zece zile cu Aunty în ciudata ei căsuţă pe care o moştenii mai târziu. Noaptea îmi lăsam uşa larg deschisă în speranţa că mă voi deştepta când se va scula ea, să văd şi eu cum pornesc vapoarele. Uneori somnul meu sănătos mă făcea să întârzii peste ceasul sculării ei, dar câte odată venea să mă deştepte şi atunci, în picioare lângă ea, fluturam şi eu un şervet, pe când, prin megafon striga bune urări vapoarelor ce se depărtau.

Vântul se juca nebunatic în părul ei alb şi în faldurile rochii ei, pe când deasupra capetelor noastre se roteau pescăruşi de mare tot atât de albi. Strigătele lor, ce te înfiorau, păreau ecoul unor glasuri disperate care răspundeau urărilor de bună plecare trimise de regina.

Mai târziu, când fu a mea ciudata căsuţă de pe dig, mi se părea adesea c'o văd pe Aunty în picioare, lângă mine pradă inspiraţiei, o arătare înaltă în jurul căreia fâlfâiau vestmintele albe, cu megafonul la gură şi strigând binecuvântări vapoarelor ce lunecau fără sgomot afară din port, umbre uriaşe străpunse de puncte de lumină.

In România precum şi aiurea, primul aeroplan pricinui o nespusă înfrigurare.

Mi-aduc aminte de o mare adunare sărbătorească la Hipodrom, unde văzurăm pe Blériot ridicându-se în aer.

Toţi bucureştenii se îngrămădiseră să vadă

această nemaipomenită priveliște și familia regală merse întreagă, în mare alai, în frunte cu Regele și Regina și bineînțeles împreună cu copiii care erau nespus de însuflețiți.

Işi poate cineva uşor închipui, câtă înrâurire avu asupra lui Aunty minunata biruință a omului asupra aerului. Găsi tot soiul de nume poetice pentru „omul-pasăre" ajuns stăpân pe spațiu într'un chip ce până atunci făcuse parte din lumea visurilor. Il înecă într'un potop de cuvinte pitorești, pe când mulțimea se înghesuia în jurul nostru ca să audă cele ce spunea.

Unchiul, zdravăn înfipt pe pământ cu tălpile lui groase, sta în picioare lângă ea ascultând revărsarea graiului ei și nu prea stia dacă îi era pe plac această născocire, deoarece se simțea cam sceptic în privința valorii ei practice. Unchiului nu prea îi plăceau inovațiile, totuși găsi și el cuvinte de laudă pentru eroul zilei, însă într'un grai mai potolit.

Cam pe aceiași vreme un român, numit Vlaicu, inventă un aeroplan cu care făcu câteva zboruri. Dar și el ca mulți alții își văzu cariera năpraznic retezată căci mașina lui zburătoare se sfărâmă pe când trecea peste o câmpie între Ploești si Câmpina și astfel își găsi Vlaicu moartea. Numele lui totuși rămâne ca al unui pionier al neamului nostru.

Când îmi aduc aminte de sărbătorirea lui Blériot la hipodromul din Bucuresti, revăd mai deslușit două ființe în picioare lângă noi: Wilhelm de Wied, nepotul lui Aunty, și soția sa Sophia născută Prințesă de Schoenburg.

Sophia era una din marile favorite ale lui Aunty. Bunica ei fusese româncă, și familia Schoenburg moștenise o moșie frumoasă, Fântânele, lângă Bacău. Sophia petrecuse o bună parte din copilăria ei la Fântânele și avea mare dragoste pentru tot ce era românesc. Părinții ei muriseră când era de tot copilă și Aunty luase pe fetița orfană sub deosebita ei îngrijire.

Sophia era deșteaptă, plină de talente și mare iubitoare de muzică. Aunty o socotea ca o ființă excepțională în toate punctele de vedere și o iubea cu toată căldura firii ei; o copleșea cu laude și cu încrederea ce avea în minunatele ei însușiri; mai presus de toate dorea s'o apropie de familia ei prin legături de sânge.

Urmărind acest scop cu neclintita statornicie pe care o punea în toate dorințele ei, Carmen-Sylva însfârșit puse la cale o căsătorie cu nepotul ei Wilhelm de Wied, fiul al doilea al fratelui ei.

Wilhelm era un tânăr chipeș, inimos, blând, avea glas blajin și un zâmbet ce nu se mai sfârșea, dar nefiind înzestrat cu un temperament artistic, se simțea uneori uluit de atmosfera în care se pomenise atras, sau cel puțin așa îmi părea mie, spectatoare neinițiată. Wilhelm, așadar, se căsători cu Sophie iar Aunty pătrunsă de bucurie înălță spre cer rugăciuni de mulțumire.

Acum Sophie era nepoata ei și putea să-și aibe rangul cuvenit la curtea română. Aunty nu putea răbda să fie un moment fără Sophie: cântau din gură, pictau, compuneau melodii, scriau versuri, cântau împreună la harpă și la pian; mi se pare chiar că stăteau de vorbă cu spiritele de peste hotarele lumii noastre, dar n'am fost niciodată de față la asemenea ședințe; un lucru însă era sigur: nimeni nu mai

avea nici un rol în viaţa lui Aunty decât Sophie, Sophie şi numai Sophie.

Insă a picta, a cânta din gură şi la pian nu era destul. Aunty avea ambiţiuni mai mari pentru favorita ei şi pentru o fiinţă atât de excepţională n'o mulţumea nimic de mai puţină însemnătate decât un tron.

După ce câştigă pe Unchiul de partea ei, se închegă încetul cu încetul şi luă o formă hotărîtă un plan privitor la Albania, iar în Septembrie 1913 pe când Prinţul şi Prinţesa de Wied, erau în gazdă la Sinaia, Take Ionescu aduse dela curtea din Viena, dela Roma şi de la Paris, învoirea ca să fie ales Wilhelm de Wied rege al Albaniei.

Am auzit vorbindu-se mult despre această mare aventură, căci Aunty se azvârlise în ea cu tot sufletul şi toată inima şi în tot timpul acelei toamne aproape nu se mai vorbi de altceva.

Sophie era plină de înfrigurată aşteptare, dar mi se părea că tăcutul Wilhelm, era ceva mai puţin entuziast şi că îl neliniştea viitorul romantic al acestei domnii neaşteptate.

In Octombrie totuşi, tânăra pereche porni spre îndrăzneaţa lor aventură, întovărăşiţi de binecuvântările lui Aunty şi de dorinţa ei pătimaşă de a le vedea izbânda.

Porneau vitejeşte să înfrunte nişte zile tragice, ale căror sfârşit fu pierderea întregei lor averi, până şi a harpei atât de scumpe inimei lui Sophie.

Povestea e plină de înfiorate emoţii, dar e prea lungă pentru a fi spusă aici. Impărtăşeam cu Aunty interesul intens, stârnit de scrisorile pe care Sophie le scria regulat dela Durazzo. Incercase vitejeşte să lupte şi preţuiam

mult căldura cu care îmbrăţişase ea o cauză atât de plină de greutăţi. Curajul ei nu-l putut nimic slăbi. Ii admiram din suflet vitejia, dar sorţii potrivnici au fost prea puternici, uneltirile prea neruşinate, patimile prea deslănţuite şi apoi veni şi războiul mondial şi puse capăt multor nădejdi, printre care au fost şi ale Sophiei.

Sophie îşi păstră dragostea pentru Albania şi albanezi, farmecul romantic al acelei ţări sălbatice îi pătrunsese inima şi rămase neştearsă; flacăra entuziasmului ei nu s'a stins cu toate că nu mai trăieşte Aunty ca s'o întărească cu încrederea ei înfocată.

De fapt Aunty şi iubita ei Sophie nu s'au mai întâlnit în această lume...

Inainte să se nască al şaselea şi ultimul meu copil Mircea, nu mă simţeam sănătoasă ca de obicei şi în timpul vizitei mele de toamnă la Mama în 1912 a trebuit chiar să mă supun îngrijirei doctorilor, fapt care mă umplu de mirare şi de îndârjire.

Mircea se născu în Ianuarie 1913, dar nu mă întremai după naşterea lui aşa de repede ca de obicei şi am fost osândită să stau în pat trei luni apăsătoare, din pricina unei dureroase flebite.

Boala mi-a apărut totdeauna o insultă personală, ceva ce se putea întâmpla altora dar nu mie. In aparenţă mă supuneam cu răbdare, însă în suflet nu mă împăcam cu umilirea zăcerii în pat. Din pricina acestei neplăcute întâmplări, nu m'am putut bucura de ultimul meu născut cum mă bucurasem de ceilalţi, căci eram întinsă pe spate, nemişcată; a fost aşadar o mare mângâiere pentru mine să văd

pe Carol care se înebunea după copii, umblând de colo-colo prin odaie cu frățiorul lui în brațe, ca să pot cel puțin să mă uit la copilașul pe care-l iubeam din tot sufletul. Copiii mei, mai ales când erau mititei de tot și, neputincioși, îmi trezeau o dragoste aprigă și nespusă; atunci mi se părea că-mi stăpânesc fiece picătură de sânge.

In acest timp de grea încercare mi-a fost de mare mângâiere prietenia unei englezoaice încântătoare, Leila Hamilton. Venea să mă vadă în fiece zi și-mi ajută să îndur acele zile pustii de iarnă.

Soțul ei avea afaceri în legătură cu petrolul din România; era scoțian și avea în firea lui o nuanță de misticism care mă atrăgea. Leila avea un chip dulce și tânăr încadrat cu păr încărunțit înainte de vreme. Era o femeie de înaltă cultură și glasul ei era blând și alinător.

Familia Hamilton locuia vara la Câmpina, centrul exploatărilor de petrol; acolo își întocmise Leila o casă foarte drăguță, împodobită toată numai cu lucruri românești. Căsuța avea însă în toate amănuntele înfățișarea unui cămin englezesc din pricina întocmirii ademenitoare și prietenoase, unică în felul ei, care deosibește casele britanice.

Era o mare asemănare între mine și Leila în privința modului de a simți. Imi citea ceasuri întregi, și discutam împreună asupra tuturor subiectelor din lume. In Leila Hamilton totul era armonic; era tocmai soiul de ființă ce place unui bolnav.

Unchiul venea să mă vadă de câte ori putea scăpa dela treburile lui. De obicei se înființa cam pe seară, se așeza lângă patul meu și îmi povestea toate greutățile ce le întâmpina în

viața politică. Era ciudat să vezi cum mi se destăinuia; pierise parcă între noi orice distanță, iar convorbirile lui acum, nu mă mai plictiseau ca în vremea de demult.

Acestea s'au întâmplat în timpul primului război balcanic și câțiva dintre oamenii noștri politici, sub imboldul lui Take Ionescu, cereau cu înverșunare să intrăm în război alături de Grecii, Sârbii și Bulgarii care se luptau cu Turcii.

Eram cuprinsă de teama cumplită că vom fi siliți să intrăm în război pe când eram încă legată de patul meu. Gândul că soldații noștri vor porni poate să se lupte în timp ce eu stam în casă, era pentru mine un chin. Insă dr. Romalo, medicul familiei noastre, un omuleț cu spirit caustic și limbă usturătoare, foarte devotat însă foarte amar la cuvinte, pentru a mă pătrunde de neînduplecata nevoie de a sta absolut nemișcată rostise un cuvânt îngrozitor : „Nu uitați că aveți acum în picior un pistol și că cea mai mică mișcare poate descărca pistolul în inimă..."

Regele Carol printr'o politică dibace ne feri de primejdia războiului și în luna Martie fui trimeasă să fac o cură la Dax, unde învățai iarăși să umblu. A fost o învățătură cât se poate de dureroasă, însă întrebuințând o nemaipomenită energie făcui tot ce putui ca să-mi recapăt sănătatea.

Când se sfârși cura, făcui în treacăt o vizită în Spania, deși puterile nu prea mă ajutau, ca să văd pe Rege și pe Regină la Madrid precum și pe sora mea cea mai mică stabilită acolo cu soțul ei, Infantul Alfonso de Bourbon-Orléans.

Fusese totdeauna cea mai scumpă dorință a mea să cunosc Spania; Dax fiind aproape de

tot de granița iberică, ispita era prea mare ca să mă pot împotrivi. Deși nu primisem încă învoiala oficială, luai eu singură hotărîrea și mă folosii de prilejul unic care poate n'avea să mai îmi fie niciodată la îndemână.

Din nenorocire nu eram deplin întremată; în timpul îndelungat cât stătusem culcată, câștigasem în greutate mai mult decât o cerea estetica, ceeace mă mâhnea cumplit. Eram încă schioapă și trebuia să umblu cu baston în mână, afară de aceasta tălpile picioarelor din pricina lungului timp petrecut în pat ajunseseră prea plăpânde. Orice excursie sau vizită la muzeu era pentru mine o durere chinuitoare, însă cu o încăpățânare aproape eroică stărui să vizităm Toledo, Sevilla și Grenada, precum și alte locuri în apropiere de Madrid, bunăoară Escurialul și Aranjuez.

Când eram mică îmi arătase Mama vederi din Grenada și de atunci dorința mea cea mai scumpă fusese să văd Alhambra și n'am fost desamăgită.

Zidurile de cetate în culoarea mierei, înălțate din adâncimi, austere și dușmănoase, străjuiesc în inima lor o comoară de migălită arhitectură, cum cuprinde piatra neșlefuită cristalul ascuns într'însa. Peste tot grădini, curți ca de basm, șipote de apă, basinuri liniștite, flori și chiparoși, pretutindeni mireasma florilor de portocal și cântec de privighetori. Ca *fondal* munții cu creștetul de zăpadă; adevărat o viziune de frumusețe.

Tânăra regină era vară primară cu mine și ne bucuram să fim împreună; cât despre Regele Alfonso nu se poate închipui un tovarăș mai plăcut; era tânăr, înfocat și înviorat de viața ce se revărsa dintr'însul. Imi arătă cu

mândrie minunatele săli ticsite de armuri, într'o anexă a palatului, precum și splendidele grajduri pline de tot soiul de cai, tocmai cum ni le descrisese într'o scrisoare când eram copii, iubitul nostru căpitan Maurice Bourke.

Mă îndrăgostii de Spania și jurai că mă voi întoarce s'o mai văd, ceeace și făcui 16 ani mai târziu! Avui chiar curajul să văd o luptă de tauri însă n'ași putea spune că mi-a plăcut; totuși prima intrare a taurului e o minunată priveliște, când apare plin de vlagă războinică, atât de sigur de puterea sa, și sfidează lumea întreagă cu capul sus și nările sforăind. Dar îmi fu groază să văd sfârșitul vrednic de milă a măreții făpturi, iar la chinul bieților cai nici nu pot să mă gândesc!

Mi-aduc aminte cu încântare, de splendidele tapete țesute, atârnate cu prilejul unei solemne serbări religioase pe zidurile lungei galerii ce înconjoară curtea interioară a palatului. Era o serie de gobelinuri în stil gotic, înfățișând uimitoare lupte navale ce se desfășurau sub ochii senini al unor regi și regine în vestminte minunate, așezați pe un soi de tronuri, fiecare din personagii țesut cu fire de aur.

Comorile acestei țări minunate mă încântară și mă uimiră; după catedralele din Spania orice altă catedrală îmi pare mică. A fost pentru mine o durere să am atât de scurt răgaz și să nu pot îndura multă oboseală.

Cu prilejul acestei călătorii în străinătate văzu prima oară în treacăt Parisul, oraș care era pe lista neagră a Regelui Carol. El îl socotea drept un loc de pierzanie și numai prin faptul că trebuia să mă duc la Dax, mi se în-

găduise să pun piciorul în Franța și în măreața ei capitală.

Parisul fiind Mecca oricărui român, soțul meu și cu mine eram aproape de arătat cu degetul, după părerea supușilor noștri, pentru că nu cunoșteam acest oraș, mai presus de toate orașele, și care îi atrăgea ca un magnet.

Sora mea Ducky, atunci Mare-Ducesă Kirill, avea în avenue Henri Martin, un apartament încântător pe care ea și soțul ei mi-l *împrumutară* cu multă voie bună ca să nu fiu nevoită să trag la hotel.

In jurul meu fluturau o mulțime de români încântați să mă vadă însfârșit la Paris. Fiecare se străduia să-mi procure câte o plăcere și toți erau voioși să mă inițieze în petrecerile veselului oraș. Dar umbra Unchiului se înălța enormă între mine și fiece ispită, așa încât nu îndrăzneam să primesc invitațiile decât cu cea mai mare chibzuială.

Mă bucurai mult să fac cunoștință cu Ana de Noailles, a cărei tovărășie o găsii cât se poate de înviorătoare. Prinserăm drag una de alta dela început. Nimeni nu vorbea așa de bine și așa de mult ca Ana și vorba ei era atât de sclipitoare și plină de duh încât nu-ți dădeai seama că n'aveai răgaz să spui și tu un cuvânt. De felul meu, eu știu să ascult; afară de aceasta găsise și ea în mine o fire cum nu întâlnise adesea, în care nu încăpea nici un sentiment de rivalitate.

Șederea mea în Paris îmi păru prea scurtă și trebui în curând să-mi întorc pașii spre țară. Mă simțeam înviorată și împrospătată; deși nu-mi redobândisem puterea de altă dată, eram gata să-mi reiau viața și îndatoririle în veșnicul cerc al îndeletnicirilor mele.

Monotonia lor n'avea să dăinuiască mult căci lumea întreagă avea să ia în curând o înfățișare schimbată și încercările vieții o formă nouă. Fără să știm eram cu toții laolaltă împinși spre întâmplări de o însemnătate înfiorătoare.

Imi păru bine să mă întorc la copiii mei și să pot cunoaște însfârșit mai de aproape pe mititelul Mircea. Imi părea bine deasemeni să mă aflu iar la Cotroceni, căci ajunsese cu timpul un cămin scump inimei mele. In fiece an făcusem câte ceva ca să-l înfrumusețăm; de curând adăugasem casei celei vechi, o aripă nouă și izbutisem însfârșit să clădesc această parte adăugată potrivit cu dorințele și gusturile mele. Cu trecerea anilor începusem să pricep și să prețuiesc arta și arhitectura țării mele și ajunsesem inițiatoarea de căpetenie a unei mișcări ce avea drept scop, reînvierea unui stil național care să înlocuiască necontenita imitație a tot ce venea din apus. Uneori e nevoie de un ochi străin care să-și dea seama cu adevărat de frumusețile unei țări, mai ales când acea țară e în plină luptă pentru desvoltarea ei. Cei ce sunt în fierberea evoluției pot uneori trece cu vederea propriile lor comori în timp ce se străduiesc să dobândească pe ale altora.

Dragostea pentru tot ce e românesc, înflorise în mine foarte încet; neîncetata înăbușire a vieții noastre și veșnica nevoie de supunere fără împotrivire, nu avuseseră drept urmare desvoltarea liberă a simpatiilor mele. Drumul ne fusese croit de alții și atât de stăvilit, atât de strâmt, atât de îngrădit de opreliști, încât în loc de a mai ne îndemna la iubirea de țară nu deșteptase în mine timp de mulți ani, de-

cât un sentiment de răsvrătire împotriva oricărui lucru cu caracter prea vădit național.

Aceasta va părea poate straniu, dar e rar să-și iubească un prizonier lanțurile; ani îndelungați soțul meu și cu mine ne simțisem înjugați la o muncă, la o datorie care n'avea într'însa nimic ce să ne însuflețească, deoarece fusese stârpit din ea orice înfrigurare a creațiunei prin veșnica și asupritoarea nevoie de o supunere nediscutată.

Sunt poate firi ce se pot resemna la o ascultare oarbă și găsesc pacea și mulțumirea în faptul că sunt mânați de alții. Eu nu eram dintre acestea. Năzuința spre libertate și neatârnare era o parte atât de înăscută în ființa mea, încât legiuirile prea de tot aspre precum și piedicile, stârneau în mine o nevoie de răscoală. In lungii ani ai uceniciei mele, eram stăpânită de dorința oarbă însă vitală, de a-mi rupe lanțurile; împreună cu supunerea neîmpăcată față de o voință tiranică, se născuse în mine un sentiment de protestare instinctivă, împotriva oricărui lucru ce-mi părea o uneal-tă pentru subjugarea mea sau pentru ceea ce numeam captivitatea mea.

Până și căsătoria îmi părea o știrbire a drepturilor mele de ființă independentă.

N'am cunoscut niciodată blândul farmec al predării voinței mele în mânile altuia. Jumătatea ființei mele sta mereu singură și departe de toți, ca o cetate pe care nu o puteam preda.

Astfel se întâmplă că numai în ziua când începură alții să admită și să respecte propria mea personalitate, deosebită de a lor, am putut găsi bucurie în lucrurile ce țineau de țara căreia fusese jertfită tinerețea mea și, împreu-

nă cu ea, orice năzuință spre desvoltare și independență.

Imi dau seamă că aceste mărturisiri nu mă arată într'o lumină prea favorabilă, însă alcătuiesc într'așa mare măsură cheia adâncului firii mele, încât e necesar să nu le tăinuiesc dacă e vorba să fie cu adevărat înțelese viața și personalitatea mea.

Deși eram din fire iubitoare de oameni și găseam bucurie în apropiata legătură cu alții, deși eram în aparență veselă și fără griji, ba chiar socotită uneori drept ușuratecă, adevăratul „eu" al ființei mele era singuratec, avea nevoie de o nețărmurită independență, avea nevoie să se rezime numai pe el însuși și să fie liber.

In Iulie 1913 România declară însfârșit război Bulgariei și Bucureștii fură cuprinși de un delir de înfrigurare, căci de câteva luni mulți cereau cu înverșunare acest desnodământ al situației politice care ajunsese prea turbure.

E ciudat că o declarație de război poate stârni atâta entuziasm în popor; mulțimea e cuprinsă de o bucurie necugetată ca și când războiul ar fi un prilej de mare înveselire.

Mi-aduc aminte cum treceam pe străzi alături de soțul meu și cum se îmbulzea mulțimea în jurul automobilelor noastre cu urale frenetice, ba unii chiar se suiau pe treapta mașinei ca să se apropie de noi cât puteau, fluturându-și pălăria și strigând din răsputeri.

Ar fi prea lung și prea greu să fac un rezumat al războaielor balcanice de la 1912—1913, dar poate că e de folos să lămuresc pentru ce era în România un partid care dorea atât de aprig să intrăm în război împreună cu Serbia,

Grecia, Bulgaria și Muntenegru, când aceste țări declarară în 5 Octombrie 1912 război Turciei.

România socotea că avea un drept istoric asupra ținutului din Bulgaria dintre Rușciuc și Varna și, dacă ar fi intrat în luptă ca aliată, ar fi trebuit să ridice glasul, sau dacă nu putea dobândi revendicările ei cele mari ar fi pus cel puțin stăpânire pe linia Silistra-Balcic atât de necesară pentru apărarea marelui ei pod dela Cernavoda.

Partidul războinic încercase prin toate mijloacele să silească pe Regele Carol să intre fără întârziere în luptă alături de cele 3 țări, dar Unchiul avea pentru război o puternică aversiune și îi plăcea mai bine să intre în tratative diplomatice cu Bulgarii și să declare România neutră, în timp ce supraveghea de aproape mersul evenimentelor și nu înceta de a ridica glasul și de a stărui pentru dobândirea drepturilor noastre naționale.

Repedea înaintare a Sârbilor și a Bulgarilor ne izbi oarecum ca ceva neașteptat. Unchiul crezuse că Turcii vor fi mai în măsură să țină piept, însă fură bătuți de Sârbi la Comanova și de Bulgari la Kir-Kilissa și Burgas, așa încât la 27 Octombrie Bulgarii înaintau spre Constantinopol.

Aceasta îndemnă partidul războinic din România de sub conducerea lui Take Ionescu să facă manifestări zgomotoase în favoarea războiului, ceeace puse în mare încurcătură pe Unchiul care era ferm hotărît să ferească țara lui de război cât va putea de mult.

In vremea aceea, era la putere un guvern conservator sub președinția lui Maiorescu, om

așezat, plin de chibzuială, care împărtășea părerea suveranului său.

Se țineau conferințe peste tot: la București, la Sofia precum și la Londra, însă nu era ușor să intri în tratative cu Bulgarii mândri de izbânda lor și siguri că la urma urmei vor fi stăpâni pe Constantinopol.

In Februarie 1913 se adună la Londra, o a doua conferință care însfârșit admise revendicările României, cu privire la Silistra, însă nu se știa care va fi atitudinea Rusiei și aceasta ne îngrijora.

Cam pe acel timp căzu Adrianopoli înaintea forțelor unite ale Bulgarilor, Grecilor și Sârbilor, însă deodată se făcu situația mai tulbure și mai primejdioasă din pricina neînțelegerilor dintre Sârbi, Greci și Bulgari asupra chestiei Macedoniei. Astfel se născu o stare de lucruri critică între aceste țări vecine, care niciodată nu avuseseră una pentru alta prea multă prietenie.

In 26 Aprilie 1913 se ținu la Petersburg o conferință cu scopul de a discuta asupra situației din Balcani și cu acest prilej se recunoscură în mod definitiv drepturile României asupra Silistrei.

Neputând ajunge la vreo înțelegere cu Bulgaria, Serbia și Grecia declarară în 13 Iunie război fostei lor aliate, care încercase în chip viclean să înainteze spre Salonic; îndată după aceasta veni declararea de război a României în 23 Iunie. Insă România sosea prea târziu ca să intre în luptă: Sârbii și Bulgarii dobândiseră biruința fără ajutorul ei.

Cu toate acestea trupele noastre trecură în Bulgaria în diferite puncte, pe poduri de vase întocmite în grabă. Soțul meu avea comanda

oastei şi Carol îl însoţea. Generalul Averescu, unul din militarii cei mai preţuiţi de Unchiul, era şeful statului major.

In ziua de 3 Iulie bătrânul Rege Carol, se duse la Măgura şi Bechet ca să fie de faţă la trecerea trupelor lui în Bulgaria; mi se îngădui şi mie să fiu alături de el. Toate locurile acelea erau cunoscute de Rege, căci îi aminteau războiul ruso-turc dintre 1876—77 care avusese drept urmare dobândirea independenţei României de sub suveranitatea turcă.

Bulgarii, istoviţi de puteri după un război de zece luni, nu se împotrivirǎ; oastea noastră aşadar înaintă cu repeziciune şi se slobozi deabia câte un tun, căci Regele Ferdinand începu fără întârziere să ceară pace.

In ziua de 12 Iulie cavaleria noastră ajunse dinaintea Sofiei, însă Unchiul dintr'un sentiment de cavalerism faţă de Regele Ferdinand nu permise ca oastea noastră să intre în capitala Bulgariei. Inţelept în toate cele, Regele Carol ştia că un adversar trebuie scutit de unele umiliri, din pricina nesfârşitei învrăjbiri ce se poate isca în urma lor.

Aceasta fu o mare dezamăgire pentru soldaţi şi ofiţeri; am auzit argumentele din amândouă părţile, cea militară precum şi cea politică.

Nu se dăduse nici o luptă, însă trupele noastre pe când se aflau pe pământ inamic întâmpinară un duşman tot atât de cumplit ca tunul: holera.

Cunoscui de aproape această grozavă molimă când mă dusei să vizitez soldaţii în spitalele Crucei Roşii înşirate dealungul Dunării. Până atunci nu avusesem nici o apropiere cu războiul, cu grozăviile cuprinse în el şi cu

Micul Meu Mircea

epidemiile ce le provoca. Fui înspăimântată de cele ce văzui, dar totodată se născu în mine dorinţa fierbinte de a ajuta la alinarea suferinţelor soldaţilor noştri. Se deşteptă în fundul cel mai aânc al sufletului meu, ceva ce nu simţisem până atunci, precum şi o neţărmurită dorinţă de a fi de folos, o nevoie fără seamăn de a munci, ba chiar de a mă jertfi dacă va trebui şi de a mă preda cu totul nevoilor poporului meu.

Nu mă pot opri de a socoti contactul cu holera drept o cotitură nouă în calea vieţii mele. A fost prima mea iniţiere în suferinţă în înţelesul ei cel mai larg, lucru necunoscut de mine până atunci şi despre care fără îndoială auzisem vorbindu-se, însă ca de ceva depărtat cu care nu eram sortită să mă întâlnesc vreodată. Şi iată că acum se ridică imensă în faţa ochilor mei şi îmi înfiora întreaga fiinţă ca un glas menit să trezească în mine puteri adormite de care niciodată nu-mi dădusem seama.

Câteva din prietenele mele, dintre care Elisa Brătianu, intraseră în serviciul Crucei Roşii ca să orânduiască spitale pentru îngrijirea soldaţilor răniţi — aşa credeau ele că vor fi — însă primiseră ordin să nu treacă Dunărea.

Mă duceam din loc în loc vizitând bolnavii şi groaza mea sporea cu cât îmi dădeam seama de chipul în care erau conduse acele spitale şi barăci.

Intrai în lungi chibzuiri cu Elisa Brătianu şi cu mâna ei dreaptă, domnişoara Slivici, şi Elise îmi spuse că pot să fiu şi eu de mare folos dacă voi porni la lucru cu tot dinadinsul.

Pe vremea aceea eram foarte sfioasă în privinţa însuşirilor mele, dar Elise Brătianu ştia totdeauna să mă pună la încercare deşteptân-

du-mi ambiţia, trezind în mine dorinţa de a lucra şi a arăta ce pot.

Fără a ţine seama de ordinul după care nimeni nu avea voie să treacă Dunărea, intrai pentru scurt timp pe pământul bulgăresc, străbătând Dunărea aproape în taină, pe un pod de vase întocmit de trupele noastre. Acolo, într'un sat părăsit văzui lucruri care îmi îngheţară sângele în vine...

Holera aduce după ea spaimă. Iuţeala fulgerătoare şi virulenţa cu care loveşte şi îşi doboară victimele, precum şi modul în care se manifestă, au ceva care zguduie nervii cei mai puternici.

In acest spital întrucâtva părăsit pe pământul bulgăresc, găsii mulţi soldaţi de ai noştri aproape uitaţi şi murind din pricina lipsei de doctori şi de medicamente. Aceasta fu pentru mine o grozavă zguduire, mai ales când îmi dădui seama că întocmirile noastre sanitare se pregătiseră pentru răniţi, dar nu erau câtuşi de puţin destoinice pentru a lupta cu noua formă a dezastrului. Era lipsă de toate cele: doctorii duceau o luptă în care îi aştepta înfrângerea, ceeace umplea de consternare şi de uluire rândurile noastre.

Acum pentru prima oară venisem în contact cu o realitate grozavă şi ucigătoare. Inrâurirea ei asupra mea a fost ceva fulgerător; se părea că se trezesc deodată în mine energii adormite împreună cu o neînvinsă năzuinţă de a fi de folos.

Un lucru de care sunt cu desăvârşire lipsită, e teama fizică şi sănătatea mea fără seamăn îmi dădea nervi de oţel. Când mă uitai în jurul meu văzu că ceeace lipsea era un conducător, o fiinţă care să îmbărbăteze pe toţi şi

care din pricina situaţiei ei înalte să aibă autoritate, o fiinţă care prin faptul că rămânea liniştită şi cu mintea limpede, putea să devină punctul de reazăm a celor ce începeau să-şi piardă capul.

Mă întâlnii cu doctorul Jean Cantacuzino şi cu ajutorul lui, doctorul Slătineanu care era „într'un turneu de inspecţie", amândoi îngroziţi de greutăţile ce le întâmpinau. Intrai într'o lungă convorbire cu dânşii şi îmi spuseră că le puteam da un ajutor neasemănat de mare, dacă îmi puneam în joc toate puterile. Adăugau că lumea va fi gata să mă asculte şi să mă urmeze, dat fiind că eram principesa moştenitoare.

Mă întorsei aşadar în grabă la Sinaia ca să iau înţelegere cu Unchiul şi îmi pledai cauza cu atâta căldură încât îi zmulsei învoirea de a lua asupra mea lagărul de holerici din Zimnicea, unul din punctele cele mai de seamă în care aveau să se adune soldaţii noştri la întoarcerea lor din Bulgaria spre casă.

Carol care fusese până atunci pe lângă tatăl său, ceru să vină acum să-mi dea ajutor şi ajunse mâna mea cea dreaptă; îmi îndeplinea toate poruncile şi arătă multă destoinicie şi iniţiativă proprie. Muncea bine şi cu temei şi îi plăcea să fie ajutorul meu.

Luasem cu mine şi pe Doamna Mavrodi, doamna mea de onoare, fiinţă bună şi liniştită, care mă urma vitejeşte peste tot; mă însoţea şi Elena Perticari despre care am mai vorbit. femeie fără teamă şi plină de patriotism. Tatăl ei, doctorul Davila, fusese pe vremuri şeful serviciului sanitar militar, pe care îl şi înfiinţase. Venit la noi din Franţa, fusese un minunat organizator şi conducător de oameni.

Fiica lui moştenise multe din însuşirile lui, între altele şi firea lui vitejească; deşi era de o sănătate şubredă şi adesea bolnavă, n'am întâlnit niciodată o fiinţă atât de gata să se jertfească şi să răspundă la orice chemare.

E de mirare câte am putut să facem într'un timp atât de scurt. Apelul meu către autorităţi şi către mulţi dintre prietenii mei personali, mi-aduse provizii bogate, aşa încât mânile mi-erau întotdeauna pline şi puteam să apar întotdeauna ca aducătoare de daruri şi de multe bunătăţi ce nu se pot avea în lagăre militare.

Pentru o menire atât de aspră nu puteam întrebuinţa de bună seamă decât femei gata să înfrunte orice situaţie, fără teamă, fără grijă de ele înşile, gata să muncească în orice împrejurare. Chemai aşadar lângă mine pe sora Pucci, superioara călugăriţelor din ordinul Saint Vincent de Paul, o bătrână minunată pe care o cunoşteam de câţiva ani.

Sora Pucci, italiancă din naştere, era o sfântă în tot înţelesul cuvântului. Nu stătu o clipă la îndoială dacă să răspundă chemării mele şi aduse cu dânsa un număr oarecare de surori de caritate. Intinserăm pentru ele un mare cort în mijlocul lagărului de holerici, şi aceste femei eroice desfăşurară o muncă vitejească.

M'aşi lăsa târîtă prea departe dacă aşi începe să povestesc acele două săptămâni petrecute în mijlocul trupelor noastre în acel câmp de suferinţă groaznic şi pustiu. Munca era grea, priveliştea sfâşietoare, dar greutăţile ne sporeau curajul şi energia.

Bătrâna soră Pucci era pentru mine ca o mamă. Marele ei cort plin de paturi de campanie şi de lăzi de lemn aspru, era locul meu

de alinare sufletească şi de odihnă trupească.

La început, doctorii carea aveau răspunderea lagărului mă primiră cu oarecare neîncredere; le venea să creadă că voi fi mai mult o piedică decât un ajutor. E adevărat că nu ştiam nimic despre îngrijirea bolnavilor, dar nu aveam pretenţia să fiu infirmieră; puteam însă fi o îndrumătoare, un reazim, o fiinţă dela care să ceară toţi ajutor.

Simţeam faţă de boală, groaza firească ce înfioară pe o fiinţă sănătoasă, dar îmi puneam toată mândria în joc ca să nu arăt ce se petrecea în mine; dimpotrivă eram totdeauna acolo unde molima bântuia cu toată puterea, şi scrâşneam din dinţi ca să pot îndura priveliştea şi duhoarea. Aveam în adevăr aici prilejul să arăt ce pot şi să dovedesc că nu sunt numai o prinţesă veselă şi sburdalnică.

In curând ajunseră doctorii, ordonanţele, soldaţii şi surorile de caritate să mă preţuiască din tot sufletul; nu mă oboseam niciodată, nu eram niciodată descurajată, nu mă lăsam abătută de nici o greutate şi cu cât era mai aspră munca, cu atât găseam mai multă putere, aşa încât în puţine zile ajunsesem axa în jurul căreia se învârtea totul.

Munca noastră se desfăşura în condiţiuni anevoioase, căci eram departe de oricare centru şi n'aveam decât drumuri îngrozitoare şi transporturi încete. Timpul era greu de îndurat, căldura nemiloasă, întreruptă uneori de ploi ca la tropice. Uneori lagărul nostru se prefăcea într'o baltă noroioasă, prin care abia străbăteam cu grele cizme de călărie. Sălile bolnavilor erau nişte imense barăci, fără lumină îndestulătoare, înăbuşitoare când ardea soarele şi umede când ploua. Bolnavii zăceau

pe saltele de paie, unul lângă altul, cu o cărare de noroi ce despărţea amândouă şirurile de paturi. Nu aveam saltele şi aproape de loc rufărie.

O altă greutate peste celelalte, era nevoia de a izola pe ceilalţi soldaţi în lagăre învecinate de teamă să nu se întindă molima. Nu se putea demobiliza până nu se cerceta starea fiecărui om. Era o încercare anevoioasă căci fiecare era doritor să se întoarcă la vatra şi la ogorul său. Am putut fi de folos şi aici, căci mă duceam necontenit să vizitez acei soldaţi care nu înţelegeau de ce erau astfel reţinuţi, înghesuiţi laolaltă, pe când îi chemau din patru colţuri ale ţării holdele nesecerate.

Vizitam regulat pe bieţii oameni, vorbeam cu ei, îi îmbărbătam, le aduceam ţigări, flori şi orice bunătăţi găseam. Incepuseră să-mi aştepte vizita şi de cum mă vedeau venind de departe se repezeau toţi să iasă înaintea automobilului meu, cu strigăte aprinse de bună primire.

Aceste trupe mă cunoşteau bine, pentrucă fusesem alături de ele când trecuseră Dunărea la întoarcerea în România.

Eu stam pe malul ţării noastre; — ceasuri întregi am stat aşa — pe când ei veneau tropăind pe poduri de vase. Am fost astfel de faţă la scene de nebună însufleţire, când oamenii în apriga dorinţă de a simţi glia ţării lor, se aruncau jos la pământ şi chiar se rostogoleau în ţărână. Primisem primele lor urale şi glasul meu fusese cel care le strigase primele cuvinte de bună-venire.

Astfel se făurise între noi o strânsă legătură.

Colonelul Rujinski avea comanda trupelor,

ajunsese cel mai nepreţuit colaborator al meu. Impreună cu Carol era de ajutor în toate strădaniile mele. Avea o fire de adevărat militar în care se îmbinau ordinea şi disciplina cu bunătatea şi înţelegerea. Era totdeauna gata să sfătuiască, să ajute şi să înlesnească tot ce părea cu neputinţă.

In curând mă împrietenii temeinic şi cu doctorii. Işi dădură seama îndată că nu mă amestecam niciodată în lucruri la care nu mă pricepeam; veneam numai să dau ajutor şi să propun colaborarea mea în orice chip practic; eram o fiinţă înzestrată cu autoritate, la care putea oricine apela când era în încurcătură.

Cei mai preţuiţi elevi ai doctorului Jean Cantacuzino lucrau într'o clădire de lemn la capătul câmpului. Aici îşi întocmiseră un laborator provizoriu în care munceau ca robii zi şi noapte, preparând seruri şi făcând toate analizele atât de necesare în timp de epidemie. Fraţii Ciucă erau dintre cei mai de seamă din grupul lor, adevăraţi apostoli în luptă pentru binele omenirii. Din când în când îi vizitam ca să le aduc câte un cuvânt de încurajare, dar nu stam niciodată destul ca să-i întrerup dela muncă. Inţelesei repede că într'o ţară unde orice soi de muncă e anevoioasă şi grea, o vizită regală ce pica din când în când aducea multă îmbărbătare celor ce se istoveau într'o strădanie neîncetată şi nu totdeauna răsplătită.

Izbutii să mă împrietenesc deasemeni cu doctorul Lupu şi doctorul Cădere, doi tineri cu idei cam înaintate care nu erau prea dispuşi să găsească virtuţi într'o prinţesă, căci se îndoiau foarte mult de valoarea practică a u-

nei atari ființe. Acest mod de a gândi al lor nu mă jicnea, dar găseam că are haz să-i fac să-și schimbe părerea. Ajunserăm în curând să ne prețuim unii pe alții și în timpul acelor săptămâni lucrarăm cu toții laolaltă, fiecare în felul său și din răsputeri, ceeace făuri între noi o legătură care a dăinuit dealungul anilor.

Toată lumea mă binecuvânta pentrucă adusesem pe sora Pucci. Cortul ei ajunsese un refugiu pentru mine când simțeam nevoie de vreun ajutor sau numai de vreo povață bună, căci ne era dat să vedem priveliști îngrozitoare și multă suferință.

Uneori, strivită de povara durerilor din jurul meu, veneam să mă adăpostesc sub pânza cortului ei. Mă așezam pe o ladă pusă cu fundul în sus și o priveam cum își vedea de treabă, pleoscăind cu picioarele goale în noroi până la glesne pe când ploaia picura neînduplecată peste paturile surorilor.

Mi-aduc aminte de ea cum gătea într'o zi pentru doctorii istoviți de muncă, o pereche de pui numai pielea și osul. Parcă o văd cu fusta ei albastră ridicată pe alocurea și cu boneta ale cărei aripi aminteau un pescăruș alb sau floarea de cyclamen cu care o asemuiau adesea pe sora Pucci, așa încât o poreclisem împreună cu surorile din ordinul ei: „mes Soeurs Cyclamen". Mașina de tablă la care gătea scotea fum și tot cortul era plin de aburi deși. Astfel stam de vorbă împreună și uneori râdeam, căci râsul e un antidot sănătos împotriva grijei și te păstrează în stare bună în mijlocul durerii și a suferinței. Sora Pucci și cu mine aveam darul să râdem din toată inima. Era o sfântă, însă nu o mironosiță, și astfel ne înțelegeam de minune, ea catolică și eu pro-

testantă, iubirea pentru omenire ne lega împreună dincolo de deosebirile dintre crezuri.

Intre mine și sora Pucci nu erau granițe, parcă ne-am fi cunoscut de când lumea, nici casta nici religia nu ne despărțea; amândouă eram ființe omenești ce ne făceam datoria cât puteam de bine fiecare în felul ei.

Acele zile petrecute în lagărul de holerici făuriră între noi o prietenie care se sfârși numai la moartea ei.

Mai sunt două ființe de care trebuie să pomenesc înainte de a părăsi lagărul meu de holerici și anume: Vladimir Ghica și Constance Cantacuzène. Vladimir Ghica, coborâtor din voevozii români de demult, era preot prin chemarea de sus. Având o adâncă simpatie pentru biserica romano-catolică, își înfrânse mulți ani dorința de a trece la acea religie din pricina mamei lui bătrâne și mult iubite, a cărei inimă s'ar fi zdrobit dacă ar fi părăsit fiul ei religia ortodoxă în care fusese botezat. Insă cu toată inima și cu tot sufletul făcea parte din cei ce simt aprigă năzuință de a-și jertfi viața în slujba semenilor lui. Ca și Sora Pucci, Vladimir era din fire un sfânt.

Impreună cu călugărițele cu care era totdeauna în strânse legături, urmase chemării mele și-și oferise serviciile ca simplu infirmier. Iși alesese câmpul lui de muncă în cel mai întunecat dintre toate corturile de bolnavi, acel pe care îl poreclisem „iadul"; acolo erau duse cazurile cele mai fără nădejde; acolo culegea moartea cel mai bogat seceriș.

Aici oferi Vladimir Ghica să facă serviciul de noapte printre muribunzi, neînfricoșat, fără să admită că s'ar putea obosi, nelăsându-se

respins de nici o grozăvie, misionar în sensul cel mai înalt al cuvântului deşi era un om palid, plăpând, care părea fără sânge în vine şi de o sănătate şubredă.

Mult mai târziu în viaţă am fost meniţi să nu ne înţelegem în chestiuni religioase, dar n'am putut niciodată uita că împărţiserăm împreună zile de primejdie şi de grele încercări ; se făurise între noi o legătură pe care deosebirea de vederi religioase n'a putut să o slăbească.

Constance Cantacuzino, soră cu doctorul Jean Cantacuzino, despre care am vorbit în mai multe rânduri, era o fire cu totul deosebită de a lui Vladimir Ghica; era o femeie care trecuse de prima tinereţe, cu apucături bărbăteşti, cu grai pitoresc, veselă, imperioasă, de o inteligenţă sclipitoare şi dirija un spital făcut pe propria ei cheltuială. O găseai totdeauna acolo unde era primejdia mai mare, ba chiar izbutise să se furişeze în Bulgaria unde fusese de nepreţuit ajutor când izbucnise groaznica molimă.

Işi aşezase spitalul tocmai la capătul lagărului nostru şi luase la dânsa câteva din cazurile noastre cele mai grave pe care le îngrijea în paturi adevărate.

Mă duceam mereu s'o văd, era pentru mine o mare mângâere. Nu şi-ar putea închipui cineva o tovarăşă mai hazlie, mai înviorătoare de cât ea; era deşteaptă, plină de duh, adesea ironică, avea ceva sănătos care te însufleţea, un bun simţ temeinic sub o aparenţă cam aspră şi o inimă plină de căldură, pe care parcă se mândrea s'o ţină ascunsă. Nu s'a ştiut destul, tot ce a făcut Constance Cantacuzino pentru a alina suferinţele soldaţilor noştri. Doresc

să-i aduc aici un omagiu neprecupeţit şi totodată să-i exprim adânca mea recunoştinţă şi admiraţie.

O trăsătură caracteristică a ţăranului român e dragostea lui pentru flori.

Era ceva care te mişca până în suflet când vedeai ce bucurie făceam bolnavilor mei de câte ori le aduceam flori. Aproape în fiece zi primeam coşuri întregi trimise dela grădinile noastre din Sinaia şi treceam necontenit prin întunecatele săli ale spitalurilor noastre, aducând flori bolnavilor mei. Indată ce soseam cu braţele pline de darul meu mirezmat, sute de braţe se întindeau spre mine în dorul aprig de a primi o ramură cât de mică.

Mulţi îşi aşezau floarea la căpătâi vârând cotorul sub cartea de identitate ţintuită de perete, unde le regăseam a doua zi decolorate şi ofilite. Cei ce erau prea bolnavi pentru a se mişca le aşezau aproape de obrazul sau de buzele lor ca şi când petalele răcoroase şi colorate le-ar fi adus alinare ; sute de ochi mă urmăreau cu priviri de recunoştinţă.

Multe flori am pus şi pe mormintele celor ce nu putuseră fi salvaţi .. Le aşezam acolo în numele mamelor, a soţiilor şi a surorilor lor, sub razele luminosului nostru soare românesc..

Dar nu numai cei bolnavi aveau nevoie de florile mele ; aproape n'am întâlnit un soldat care mergând după treburile lui să nu se oprească şi să întindă mâna spre mine ca să-i dau un trandafir, o gherghină, o crăiţă, o tufă mică pe care şi-o prindea cu mândrie la chipui sau într'un nasture dela tunică.

In ziua când a trebuit să plec, am rugat pe soţul meu să vină şi el, şi am făcut un imens

parastas în mijlocul câmpiei care văzuse atâta suferinţă dar şi atâta muncă eroică. După parastas se oficiă un Te-Deum de mulţumire pentru că biruisem grozava molimă şi pentru că puteau oamenii noştri să se întoarcă la vetrele lor.

Oştirea era înşirată în jurul nostru într'un mare pătrat şi toţi cei ce munciseră împreună în acest câmp se adunaseră laolaltă la ceremonia despărţirii.

Era o dimineaţă plină de soare şi lumina strălucitoare curgea ca o ploaie pe odăjdiile bogate ale preoţilor, pe capetele goale ale soldaţilor, pe capela albă ca zăpada a sorei Pucci şi peste haina mea albă de infirmieră.

A fost o ceremonie care-ţi atingea inima; căci ne împrietenisem cu toţii temeinic. Deşi eram pătrunşi de recunoştinţă pentrucă puteam însfârşit privi molima ca biruită, ne părea rău că ne despărţim, căci nimic nu leagă pe oameni între ei ca munca în comun.

Când se sfârşi ceremonia, trecui încet în faţa tuturor celor aşezaţi în marele pătrat şi decorai pe fiecare cu câte o floare; ofiţeri, doctori, ordonanţe, soldaţi, şir după şir, aşa încât n'a fost unul care să nu poarte pe pieptul lui o fărâmă de culoare în acea zi de rămas bun; iar când trecui dealungul frontului, toţi soldaţii izbucniră în urale şi glasurile lor tinere se ridicară în cor spre cer; dar ochii mei se umpleau de lacrămi când mă gândeam la cei pe care îi văzusem murind şi care n'aveau să se mai întoarcă la cei ce îi aşteptau.

Câţiva ani mai târziu (pe când eram regină) am fost într'o zi primită oficial într'un oraşel din Moldova şi se întâmplase ca tocmai regimentul colonelului Rujinski să fie înşirat

de amândouă părţile drumului pe care trebuia să trec. In amintirea zilelor depărtate a lagărelor de holerici, când aveam obicei să duc flori soldaţilor lui, Colonelul poruncise ca fiecare soldat să poarte o floare la tunică şi toţi izbucniră în urale mai înfocate ca de obicei.

Intr'alt rând, în timpul războiului, am întâlnit iar pe neaşteptate regimentul lui Rujinski. Ei însă ştiau că vine Regina, dar negăsindu-se pe atunci nici o floare, îşi prinseseră fiecare la chipiu o rămurea de brad; astfel ghicii îndată fără să mi se spună al cui era regimentul. Aceasta mă mişcă mai mult decât aşi putea spune, căci era o dovadă că sunt unii oameni care ştiu să-şi păstreze înflorite amintirile.

După înfiorătoarea experienţă făcută în lagărul de holerici de la Zimnicea n'am mai fost niciodată aceeaşi de până atunci.

Văzusem faţă în faţă realitatea într'un chip pe care nu-l mai puteam uita; învăţasem acum ce înseamnă a servi, în înţelesul cel mai larg al cuvântului şi aceasta schimbă noţiunea mea despre lucruri şi trezi în mine dorinţa de a fi cu adevărat folositoare neamului meu.

Aveam şase copii, şi simţeam că această parte esenţială a datoriei mele era de-acum sfârşită. In această privinţă nu înşelasem aşteptările României; familia regală era întemeiată din belşug, avea trei fii şi trei fiice. Acum mă aştepta o muncă nouă.

Am aflat, din multe ce mi s'a dat mai târziu să citesc, că fusesem socotită drept o femeie ambiţioasă, iubitoare de uneltiri, ce înjgheba vaste planuri şi era plină de dorinţa

de a juca un rol precumpănitor chiar în politica mondială.

M'a mirat mult această descriere a ființei mele fiind că nu corespundea câtuși de puțin cu adevărul.

Aveam dimpotrivă cusurul de a fi prea nepăsătoare față de politică, ba prinsesem groază până și de cuvântul politică din pricină că văzusem pe Unchiul atât de cufundat în asemenea chestiuni.

Intreaga mea fire se dezvoltase încet și nu știusem niciodată nici cea mai mică năzuință de a juca un rol, însă dorința mea cea mare era să fiu iubită, să fiu prețuită de poporul meu. Aceasta îmi părea ceva ușor pentru că „j'avais le coeur sur la main *) și apoi fiind totdeauna plină de bunăvoință pentru alții, nu-mi puteam închipui că nu-mi vor face și alții un credit nețărmurit.

Năzuința mea de căpetenie, era libertatea și simțeam totodată o puternică nevoie de a-mi trăi viața după gustul meu.

Viața mea la drept vorbind nu fusese niciodată nici plăcută nici liberă. Fusese uneori fericită, alte ori interesantă însă era o viață îngrădită de nenumărate restricții și din prima zi a sosirii mele în România, fusese o neîncetată strecurare printre o mie de capcane și de prăpăstii, în mijlocul unor oameni veșnic la pândă ca să-mi găsească o vină sau să descopere motive încâlcite îndărătul oricărei fapte a mea.

Orice făceam sau nu făceam, era necontenit rău judecat și nimeni nu admitea că o femeie cu o fire atât de însuflețită ca a mea putea fi

*) Pentru că eram sinceră.

cu totul neprimejdioasă și fără viclenie. Nemărginita mea sinceritate, gândul meu fără înconjur, cum rar se găsește, nu erau de nimeni primite ca ceva adevărat căci ar fi alcătuit o explicare prea nemeșteșugită a caracterului meu. Lumea simțea nevoia de a descoperi cine știe ce motiv ascuns sub veșnica mea bunăvoie și sub prea marea mea încredere în oameni și în viață. Se țesu așadar în jurul meu legenda unei neînduplecate ambiții și chipul meu fără ascunzișuri ajunse de nerecunoscut chiar de mine însămi, din pricina măștii ce-și închipuiau toți că o port. Nu știu de ce îi plăcea lumei să mă vadă mai bine sub acest aspect.

Am stat adesea la gânduri asupra acestei deformări a adevărului și am ajuns la concluzia că era datorită faptului că nu-mi păsa destul de ceeace păream sau de cele ce spuneam, tocmai pentrucă eram așa de sigură de buna mea credință și de curatele mele intenții. Mă lăsam dusă de fireasca mea bună-voie și când mă stăpânea duhul veseliei azvârleam departe de mine orice chibzuială

Insă în 1913 se schimbaseră toate din temelie și munca mea din lagărul de holerici mă puse deodată în altă lumină în ochii poporului meu.

Afară de aceasta cunoșteam acum mai multă lume, intraseră în viața mea multe personalități interesante, căpătasem cunoștințe mai temeinice, iar unele înrâuriri noi în jurul Unchiului îl făcuseră să înțeleagă că ași putea să fi de folos, dacă cei dimprejurul meu ar ști să se poarte cu mine cu tact. Lucru de căpetenie era să nu se mai încerce de a-mi zdrobi voința ci să mi se dezvolte treptat inteligența

firească, arătându-mi ce aşi putea ajunge pentru poporul meu dacă mă hotăram să iau mai în serios îndatoririle mele şi pe mine însămi.

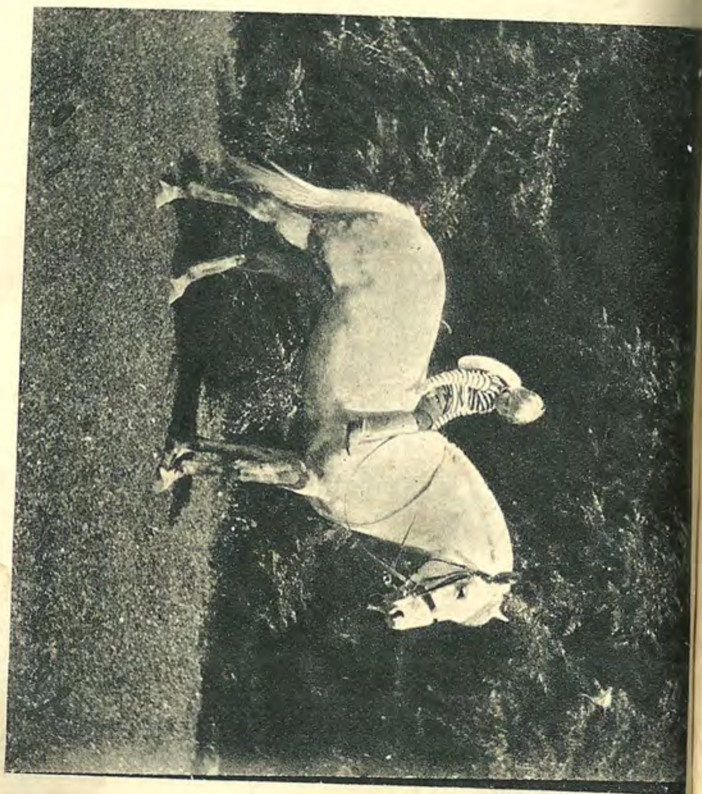
Regele Carol acum nu mai era sub înrâurirea verişoarei Charley, care sătulă de România, îşi găsise alt câmp de vânătoare. Incepuse aşadar cu destoinicie opera. Imi vorbea de România, de nevoile ei, de nădejdile şi năzuinţele ei nu ca un învăţător faţă cu un ucenic, ci ca unui colaborator în stare de a-l pricepe. Mai erau şi alţii, în afară de Regele Carol, care credeau că se cuvine să mă pregătească pentru anii ce aveau să vie...

In toamna anului 1913 făcui Mamei ultima mea vizită la Tegernsee. Nu ştiam că aceasta era cea din urmă vizită şi toată lumea se înebunea după micul meu Mircea, care era un copilaş frumos, deşi se desvoltase mai încet decât ceilalţi copii ai mei.

In ziua de 27 Decembrie muri soacra mea şi ne duserăm toţi la Sigmaringen pentru înmormântare. Cu toate că mama sa avusese două uşoare congestiuni şi că pierduse până la un punct oarecare puterea de a vorbi şi de a gândi, durerea pentru soţul meu a fost mare, căci de data asta se destrăma deabinelea vechiul cămin.

Mulţi membri din diferite familii regale se adunaseră laolaltă ca să aducă ultimele omagii femeii ce fusese pe vremuri o frumuseţe vestită; printre aceştia erau Kaizerul şi regele Saxoniei, nepot al prinţesei Antoinette şi legat de aproape cu familia Hohenzollern. Mama lui care murise cu mulţi ani înainte era soră cu soacră-mea. Era şi ea o infantă a Portugaliei, o femeie plină de virtuţi şi foarte cato-

39

Principele Nicolae, călare

lică, dar n'avea nimic din frumuseţea Antoinettei

Regele Saxoniei era renumit pentru obiceiul lui de a vorbi pe şleau şi fără înconjur. Avea o inimă de aur şi era foarte iubit de poporul lui, dar n'avea darul de a-şi înflori graiul şi apoi vorbea cu un straşnic accent saxon, care nu e cel mai armonios dintre accentele germane.

Am păstrat o amintire hazlie despre el cu prilejul marelui dejun pregătit pentru familie după înmormântare. La asemenea prânzuri mesenii care nu sunt striviţi de durere, se simt uneori îndemnaţi să se veselească ceva mai mult decât s'ar cuveni, sub înrâurirea binefăcătoare a mâncării şi a băuturei.

Kaizerul şi Regele, erau aşezaţi faţă în faţă, fiecare de partea cea mai lată a mesei şi convorbirea curgea fără zăgazuri, ceva mai tare decât se potrivea cu ceremonialul unei înmormântări. Dar regele Saxoniei avea un glas care nu prea ştia ce înseamnă tonul minor.

Intinzându-şi şervetul cu un oftat de mulţumire, se plecă înspre cumnatul meu Wilhelm, care era ca să zic aşa căpetenia celor îndoliaţi şi strigă cu glasul vesel: „Ei bine, dragul meu Wilhelm, e mare noroc că n'a ţinut mai mult ceremonia religioasă, altfel n'ar fi fost mama ta singurul cadavru". Făcea astfel aluzie la gerul ce domnise în cavoul familiei.

Wilhelm tresări şi bâlbâi un răspuns oarecare, iar eu uitându-mă la soţul meu văzui cum sta în cumpănă între un zâmbet şi o îndreptăţită indignare. Dar nimic nu putea înăbuşi buna voie a jovialului suveran care se întoarse către colegul lui imperial şi începu

să-i pună întrebări pe un ton de zeflemea, cu o voce ce răsuna în sala plină de tăcere.

Kaizerul era în drum dela Sigmaringen spre Austria, unde avea să vâneze cu arhiducele Frantz Ferdinand; Regele Saxoniei arăta interes pentru fiece amănunt și întrebă la urma urmei dacă Kaizerul avea de gând în timpul vizitei sale să poarte seara haine civile sau militare. Kaizerul stătu la gând o clipă apoi votă pentru uniformă. „Ai mare dreptate, strigă veselul musafir, ai mare dreptate, căci ești îngrozitor în haine civile".

Astfel era acest rege cu graiul fără înconjur despre care se povestește că într'o zi după revoluție, pe când trecea prin țara ce fusese odată regatul lui, fu rugat de foștii lui supuși să se arate la fereastra vagonului. Se supuse cererii poporului său și privind cu un larg surâs mulțimea ce izbucnise în urale sub fereastră strigă: „ce să zic, frumoși republicani mai sunteți !"

După războiul mondial, cei doi fii gemeni ai lui Wilhelm de Hohenzollern se căsătoriră cu două fiice ale regelui Saxoniei, cu care erau veri de-al doilea.

Carol se făcea mai mare, și-i urmăream cu oarecare turburare desvoltarea. Simțeam în chip deslușit că era ceva ce nu mergea cum ar fi trebuit.

Unchiul, cu ideea greșită că el singur era îndreptățit să aleagă pe cei ce aveau să ne crească copiii, (mai ales pe cei doi mai mari) ne pusese timp de mai mulți ani ca preceptor al fiului nostru, pe un elvețian mărunțel și ciudat. Acest omuleț de o înfățișare ștearsă, fusese ales cu multă chibzuială după „reifliches

Ueberlegen" și după recomandarea plină de griji a unor persoane în care avea încredere Unchiul. Naționalitatea lui elvețiană era pentru Unchiul o garanție a virtuților și a bunelor lui însușiri.

Nu vreau să vorbesc rău de un nenorocit ; omul acesta a suferit mult și la urma urmei a fost distrus de remușcări, însă nu fără a fi pricinuit mai înainte mult rău.

Domnul Z. a fost chiar dela început o problemă pentru noi ; rând pe rând mă umplea de învrăjbire și de milă. Din nenorocire la mine e totdeauna mila mai puternică și în cazul acesta mila era aproape o crimă. Dar mă învățasem să am atâta răbdare încât mi se părea că și aici răbdarea va birui. Dealtfel Z. avea în firea lui și unele însușiri ademenitoare, era botanist pătimaș, mare iubitor al naturii și știa să arate prietenie și oamenilor și animalelor.

Adevărul e că Z. (aceasta însă o aflarăm mai târziu) era un nevropat și pe lângă toate avea și idei socialiste înaintate. La înfățișare părea smerit și destul de neprimejdios, însă era supus unor accese de melancolie și de mizantropie care, foarte des la masa noastră, înăbușea în chip nesuferit veselia tuturor. Incetul cu încetul băgarăm de seamă că depărta inima lui Carol de a noastră. Carol voia să fie numai cu preceptorul lui și nu mai lua parte la glumele nici la veselia noastră.

Soțul meu și cu mine nu ne puteam feri de îngrijorare și de o presimțire nefastă, dar nu pricepeam cele ce se petreceau. Carol nu vorbea mult însă ghiceam că Z. îi umplea mintea cu îndoeli tulburătoare, mai ales în privința menirei lui de prinț și de oștean, și că dease-

meni îi zdruncina ideile asupra religiei ; într'un cuvânt înrâurirea lui Z. asupra copilului nostru nu era nici sănătoasă nici mulţumitoare.

Unchiul însă, fiindcă alesese el pe acest om neliniştitor, nu voia să admită că fusese rău povăţuit şi privea toate plângerile noastre ca un semn de rea-voinţă faţă de fiinţa aleasă de el cu atâta grijă. Afară de aceasta Unchiul, netrăind sub acelaş acoperiş cu Z. nu-l vedea niciodată în îndeplinirea menirii lui. Când apărea la masa Majestăţii Sale, purtarea lui era atât de sfioasă şi de neîncrezută încât nu-şi putea da nimeni seama de adevăratul lui caracter.

Numai doctorii noştri amândoi, Romalo şi Mamulea, vedeau mai limpede; Z. era un caz patologic şi avea asupra minţii lui Carol puterea de înrâurire care e uneori hărăzită celor ce nu sunt în toată firea.

Fără îndoială soţul meu şi cu mine am fost prea răbdători şi în acest caz am arătat faţă de decretele Unchiului o supunere în adevăr vinovată. N'ar fi trebuit niciodată să fie dat Z. drept tovarăş unui copilandru în pragul vieţii.

Totuşi orice încercare a noastră de a ne feri de primejdie fusese retezată scurt de la început de către Unchiul, care declară că vrea să rămână Z. la noi, cu toată tulburarea ce ne-o pricinuia. Aunty la rândul ei stăruia şi ea zicând că un om care cunoaşte aşa de bine Biblia trebuia negreşit să fie bun şi sfânt.

La urma urmii doctorii deschiseseră ochii Regelui Carol, însă răul prinsese rădăcini... Z. fu îndepărtat, dar era prea târziu...

Îmi dădui seama atunci că ce-i trebuia lui

Carol mai presus de toate, era o deplină schimbare de atmosferă, şi insuflai Unchiului ideia că ar trebui să fie trimes fiul nostru la Potsdam în acelaşi regiment în care îşi făcuseră serviciul şi tatăl şi unchiul său. Simţeam că e nevoie să înveţe Carol adevăratul înţeles al disciplinei şi al ordinei într'un loc, în care să nu aibă el o însemnătate precumpănitoare.

E ciudat că tocmai eu, englezoaica, să fi propus aceasta celor doi Hohenzollerni. Unchiul deobicei atât de sever, era de o îngăduinţă uimitoare când era vorba de copiii noştri. Atunci parcă pierea din el orice asprime precum şi obişnuita lui înţelepciune. Dealtfel nici el nici soţul meu nu luau nici o hotărîre fără o lungă tărăgăneală, chiar când nu era vreme de pierdut. Carol ajunsese la un punct al vieţii în care avea nevoie de a fi condus de o mână neşovăitoare.

Propunerea mea, care la început uimise pe Rege şi pe Prinţ, fu la urma urmei socotită drept nimerită şi bine cugetată. Aşadar în Ianuarie 1914 Carol fu însfârşit trimis la Potsdam să-şi facă serviciul în bine cunoscutul regiment I, al gărzii imperiale.

Generalul Perticari, un om foarte deştept care fusese altădată aghiotantul Regelui Carol, fu dat ca însoţitor fiului nostru, iar cu ei merse şi soţia lui, ca să ţină casă pentru amândoi. Elena Perticari fusese prietena mea aproape din ziua sosirei mele în România.

Era încă o femeie de o frumuseţe neobişnuită, înaltă, cu părul roşu, cu ochi mari larg deschişi sub nişte sprâncene arcuite în chip minunat. Era mult mai tânără decât soţul ei care se căsătorise din dragoste şi era foarte

mândru de ea, însă Elena era dintre acelea care dau totdeauna mai mult decât primesc. Pătimaşă în tot ce făcea, lua asupra ei noua îndatorire, cu entuziasmul pe care îl punea în toate îndeletnicirile vieţii ei. Avea o inimă atât de darnică încât era totdeauna gata să dea mai mult decât ceeace erau alţii gata să primească; din această pricină viaţa ei a fost un şir de dezamăgiri aproape tragice. Avea o fire cu multe laturi, era veselă, foarte cititä şi cât se poate de patriotă. Imi rămăsese credincioasă în zilele bune ca şi în zilele rele şi revărsa mereu daruri din neistovita fântână a dragostei ei, pe care n'o puteau seca nici deziluziile, nici dezamăgirile.

Carol se învoi uşor cu viaţa lui cea nouă, iar în primăvara anului 1914 ne duserăm, tatăl său şi cu mine, să-l vedem în drumul nostru spre Rusia.

Pentru înţelegerea întâmplărilor viitoare e necesar să spun aici că în ultimii ani ai domniei sale, politica Regelui Carol până atunci exclusiv îndreptată de partea Triplei Alianţe suferi oarecari schimbări.

Fără voia mea sunt nevoită să mă opresc asupra chestiunilor politice, căci păşeam neştiutori spre nişte zguduiri atât de înfiorătoare încât e cu neputinţă să nu încerc a explica, în chipu meu nepretenţios, cum s'a întâmplat că România s'a întors dela Tripla Alianţă spre Antantă. Mai târziu avui şi eu un rol în această schimbare, însă pentru a fi dreaptă faţă de mine şi de alţii, e nevoe să mă întorc înapoi ca să povestesc mersul lucrurilor dela început.

România era de fapt — însă nu mărturisit pe faţă — al patrulea factor în Tripla Alianţă.

Nu mi-aduc aminte când s'a luat întâi această înţelegere nici când s'a semnat întâiul pact, dar ştiu că a fost reînoit în 1913.

Convingerile cele mai adânci ale Unchiului îl legau cu nestrămutată lealitate de acest tratat, pe care îl credea folositor ţării lui deşi nu fusese niciodată mărturisit în public, nici recunoscut îm mod oficial. De câte ori îşi schimba Unchiul guvernul destăinuia noului primministru existenţa acestui tratat cu legământul de a-l ţine tăinuit.

Sunt însă puţini oameni cari ştiu să ţină un secret, aşadar cei mai mulţi dintre oamenii politici ştiau sau cel puţin ghiceau — deşi fără confirmare oficială — că România era al patrulea factor în Tripla Alianţă.

Lealitatea Unchiului faţă de acest secret, nu destul de secret, fu pusă din ce în ce mai mult la grea încercare din pricina unor neînţelegeri şi a unor conflicte ce se iveau neîncetat, în urma purtării Austro-Ungariei faţă de românii de dincolo de Carpaţi.

Până atunci revendicările de căpetenie ale României fuseseră îndreptate împotriva Rusiei pe care o privea ca pe o asupritoare şi pe o prietenă făţarnică decând cu războiul turcesc din 1877-78, când Rusia ceruse ajutorul militar al României în lupta ei cu Turcii. România adusese Rusiei în ceasul de cumpănă un ajutor simţit cu oastea ei mică însă vitează. Insă în loc de a culege răsplata ce i se cuvenea i se răpise de către puternica sa aliată o parte din Basarabia, locuită de un foarte mare număr de Români. Bucata din Dobrogea primită în schimb, nu vindecase rănile României. Invrăjbirea în contra Rusiei fusese timp de câteva decenii atât de aprigă, încât chestia

revendicărilor privitoare la Transilvania şi Bucovina rămăseseră în adormire. Marele duşman şi marea primejdie era Rusia.

Din nenorocire însă pentru Tripla Alianţă, Austro-Ungaria avea două laturi, cea germană şi cea maghiară; aceasta din urmă era privită de Români cu ură. In pofida repeţitelor plângeri trimise la Viena de Regele Carol, prigonirea poporului nostru sub dominaţia ungară nu scădea nicidecum şi aceasta umplea de amărăciune inimile româneşti. Afară de aceasta Ungaria născocea tot felul de greutăţi economice şi administrative în paguba ţării noastre, iar împotrivirea ei ajunsese nesuferită în chestiunea dunăreană de aşa mare însemnătate pentru noi. Ar fi prea lung să povestesc aici toate amănuntele.

Mai pe scurt, Unchiul se văzu încetul cu încetul cuprins de o nemulţumire mereu sporită împotriva Ungariei, şi aceasta făcu să pălească vechea învrăjbire în contra Rusiei cu cât creştea noul izvor de nemulţumire.

Apelul Unchiului către Germania ca aliată de căpetenie ca să facă presiune asupra Ungariei, nu avu decât prea puţine urmări sau chiar de loc. Ungurii urau pe germani aproape tot atât ca şi pe Români şi se purtau tot atât de nemilos cu germanii saxoni care trăiau pe teritoriul lor.

Franţa şi Rusia, veşnic la pândă, îşi dădeau seama bineînţeles de toate acestea şi începură de partea lor o propagandă dibace pentru a slăbi lealitatea României faţă de Puterile Centrale. Franţa totdeauna iubită de România, îşi juca rolul făţiş, pe când Rusia se ferea cu grijă de a-şi arăta faţa prea de vreme.

Cu toate acestea Regele Carol nu se clinti

cu nici o iotă din credincioşia sa, deşi urmărea cu îngrijorare greşelile Germaniei. Germania având precumpănire aproape deplină pe piaţa comercială română şi fiind totodată în strânse legături financiare cu noi, se simţea cam prea sigură de România.

Lucru ciudat, Unchiul găsi mai puţină ascultare la Berlin când era ministru al afacerilor străine Kinderlen-Waechter, care fusese odată ministrul Germaniei la noi şi tocmai în timpul când era la putere în România, un minister cu simpatii germano-file. Aceasta deşteptă în Unchiul un sentiment de neîmpăcată durere şi mi-aduc aminte că vorbi în mai multe rânduri despre aceasta; deşi pe acea vreme nu prea înţelegeam însemnătatea celor ce auzeam.

Regele Carol înştiinţă Berlinul că lealitatea lui era pusă la grea încercare şi că nu va mai putea garanta viitoarea atitudine a României, dacă Berlinul permitea Austro-Ungariei să fie căpetenia Triplei Alianţe, deoarece politica austro-ungară neavându-se decât pe ea însăşi în vedere lovea neîncetat în interesele româneşti şi sârbeşti şi dădea naştere astfel la grele primejdii în viitor.

Unchiul avea din fire mai multă simpatie pentru sârbi decât pentru bulgari, căci nu punea mult temei pe Regele Ferdinand, pe care îl socotea ca puţin vrednic de încredere.

Dându-şi seama pe deplin cât de mult câştiga teren în ţara sa propaganda franco-rusă, Regele se străduia cât putea să deschidă ochii Berlinului, dar cu toate că intervenţia venea chiar dela şeful statului, Berlinul nu o luă în seamă, pe când propaganda opusă săpa din ce

în ce temelia prestigiului Germaniei în România.

Adânc jicnit de faptul că glasul său avea atât de puțin răsunet la Berlin unde fusese obișnuit să găsească ascultare, și simțind că e nebăgat în seamă de niște aliați cărora le fusese atât de credincios, Regele Carol începu să lase lucrurile în voia lor și nu se mai opuse în mod activ propagandei franco-ruse, care câștiga mereu teren, așa încât la urma urmei chestia Transilvaniei puse cu totul în umbră pe a Basarabiei.

Unul din lucrurile ce supărau îndeosebi pe Unchiul, era faptul că miniștrii germani la București erau schimbați fără să fie el vestit mai dinainte. Fusese obișnuit ca ministerul afacerilor străine din Berlin să-i arate mult respect, însă în timpul lui Kinderlen-Waechter, acest obicei curtenitor fu lăsat la o parte. Regele fu mai cu deosebire turburat de neașteptata rechemare a d-rului Rosen, care pătrunsese în amănunt situația Europei răsăritene, pricepea deasemeni înțeleapta politică a regelui României și îi era de ajutor în toate chipurile. Chestiunile balcanice erau încâlcite și ușor dădeau naștere la gâlceavă; așa dar fusese o greșală să se înlocuiască un ministru priceput și bine văzut la noi, cu un nou venit necunoscător al situației tocmai în clipa când se aștepta o criză.

S'a crezut că rolul meu în noua orientare a politicei a fost de pe atunci precumpănitor, aceasta însă nu corespunde cu adevărul. Pe atunci eram un factor fără nici o însemnătate și nu mi-ar fi trecut niciodată prin gând să am o opinie politică a mea proprie. Poate că aveau alții ochii asupra mea, ca un factor de

seamă în viitorul țării, dar chiar dacă era așa eu nu-mi dădeau nicidecum seama de gândul lor tăinuit.

Simpatia mea pentru Rusia nu era decât sentimentală și mă simțeam uneori îndurerată când vedeam că soțul meu și Unchiul meu aveau așa de puțină dragoste și încredere față de țara mamei mele.

Adevărul e că, cu toate că tatăl meu deveni-se mare duce de Coburg, niciodată nu mă simțeam germană; eram numai engleză, cu toate că multe lucruri germane îmi plăceau. Nutream o vie dorință de a făuri înțelegere între Anglia și România, însă Anglia nu arătase niciodată vreun interes deosebit pentru țara mea adoptivă, lucru de care îmi părea adesea foarte rău.

Când a fost vorba de o căsătorie între fiul meu Carol și Olga, fiica mai mare a Țarului, eu am fost împotriva acestei idei din pricina misterioasei hemophilii pe care o transmit copiilor lor — femeile din unele familii. Știam că biata Alix trecuse moștenitorului ei această boală și nu îndrăzneam să privesc în față o asemenea primejdie pentru familia noastră. Cu drag aşi fi primit între noi pe una din fiicele lui Nicky de n'ar fi fost această teamă, căci în afară de legăturile de rudenie propunerea era măgulitoare, mai ales fiindcă pornise din partea Rusiei. Când furăm poftiți să mergem la Tsarskoe Selo împreună cu fiul nostru, Unchiul, soțul meu și cu mine socotirăm că a refuza ar fi ceva necurtenitor; afară de aceasta eram totdeauna foarte doritoare de a merge în Rusia.

Primul nostru popas a fost la Potsdam ca

să-l vedem pe Carol în căminul rânduit cu atâta dragoste și entuziasm de Elena Perticari.

Işi poate cineva închipui cu câtă bucurie ne-a primit ea și cum se strădui din răsputeri ca să ne fie toate pe plac.

Imi amintesc și azi cât de frumos a împodobit într'un rând masa pentru noi, acoperind'o toată cu lalele învoalte albe cu roz, ale căror cotoare fuseseră puse în nu știu ce vopsea, așa încât frunzele aveau culoarea aramei; de obicei nu-mi place să adauge omul ceva la frumusețea naturei, dar de data asta rezultatul fusese cât se poate de frumos și de artistic.

Carol părea mulțumit la Potsdam și se învoise bucuros cu atmosfera militărească; avusese apoi plăcerea de a-și găsi ca prieten pe vărul său Friedel, cel mai mare dintre fiii gemeni ai lui Wilhelm de Hohenzolern, care își făceau serviciul militar în acelaș regiment.

Friedel era un tânăr mărunțel și serios, tare ca diamantul în principiile lui regale despre datorie și disciplină, pe care nimic nu le putea zdruncina. Din prima lui copilărie el și cu mine eram prieteni neclintiți și mă primi cu entuziasm, încântat de a mă vedea la Potsdam; cunoscând dragostea mea pentru cai îmi arătă cu bucurie un sur de toată frumusețea pe care deabea îl cumpărase și chiar în ziua sosirii mele mă duse să-l văd în grajd.

Potsdam e un loc ideal pentru călărie; e tot numai nisip, iar Prințul moștenitor deși nu era de față lăsase vorbă să încalec caii lui. Astfel avui plăcerea să gonesc în galop pe drumurile nisipoase din Potsdam, călărind cu mândrie câte un pur sânge sur de ai lui Wilhelm, însă ca tovarăș de plimbare aveam pe fratele său Eitel Friedrich, un verișor cât se

poate de plăcut și de binevoitor, deși cântărea greu în șea. De teamă că nu mă va putea urma în vestitele mele galopuri, avea pregătit un al doilea cal, care îl întâmpina la jumătatea drumului.

Imi făcu plăcere să revăd Sans-Souci și Neues Palais cu frumosul lui parc care tocmai atunci era plin de crocuși grămădiți în escadroane viorii, galbene și albe. Mă uimi marele progres în grădinărie ce-l văzui în Germania.

Inainte de a ne urma drumul spre Rusia, Kaizerul Wilhelm ne rugă să petrecem câteva zile cu el la Berlin.

Bineînțeles atotputernicul meu văr auzise despre căsătoria proiectată în Rusia. Cu toate că deobicei arăta un oarecare dispreț pentru România, nu sunt tocmai sigură că-i venea la socoteală să vadă simpatiile ei alunecând spre rivala lui, totuși cred că pe acea vreme nu știa cât de puțin iubit era. Era prea sigur de el, de puterea lui și de „Deutscher Gott" al său.

Impărăteasa lipsea, din care pricină atmosfera fu mai puțin ceremonioasă și oficială, căci Wilhelm era o gazdă mai veselă decât Augusta Victoria și apoi se nimerise să fie plin de bună voie, așa încât își dădu toată osteneala să se arate plăcut și primitor. Ba chiar merse până acolo încât îmi vorbi ca și când ași fi fost eu un om printre oameni, lucru ce nu făcuse niciodată până atunci. Dacă făcea aceasta din motive politice nu știu, dar îmi place mai bine să cred că o făcea pentrucă petrecea în tovărășia mea, precum eu netăgăduit petreceam într'a lui. Eu una îl găseam cât se poate de interesant și înviorător.

Avea însușirea neobișnuită de a ști să descrie în amănunt oamenii și lucrurile. Când îl

întrebai despre fetele Ţarului Nicolae, pe care le cunoştea foarte bine, descoperii că era unul din rarii oameni care ştiu să-ţi pună sub ochi o fiinţă aşa cum e ca într'un adevărat portret.

Cei mai mulţi oameni au un mod convenţional şi nediferenţiat de a vorbi despre alţii, dar la Wilhelm se vedea că în adevăr cunoştea marele ducese pe care le întâlnise des pe când cutreera în yachtul său Marea Baltică, şi că studiase caracterele fiecăreia.

Conversaţia în timpul meselor era veselă şi hazlie. Soţul meu părea încântat. Lua parte la ea, cu modestia lui obişnuită şi era mulţumit să-l vază pe Wilhelm atent faţă de el.

Pe când ne aflam acolo, tocmai era vorba să inaugureze Kaizerul o nouă bibliotecă imensă, întocmită după gustul şi desenurile lui. Mi se pare că sala centrală avea o boltă din cele mai mari ce s'au zidit vreodată, o adevărată minune a arhitecturii. Împărăteasa lipsea din Berlin, hotărîse să merg eu de braţ cu el în solemna procesiune prin toată lungimea măreţei clădiri.

Imi pare bine că ni s'a dat prilejul de a vedea, aşi putea chiar spune de a simţi, pe Wilhelm în toată slava lui prusacă în timpul unei ceremonii în care se simţea la largul lui, într'o atmosferă adânc îmbucurătoare pentru el şi doveditoare de cea mai adevărată desăvârşire germană.

„Es ist erreicht" vestitele cuvinte, cu care se făcea atunci în lumea întreagă reclama aparatului de fixat mustăţile după modelul Kaizerului, păreau scrise în litere mari peste toată serbarea.

Aceasta era adevărata Germanie a împăratului Wilhelm, ceva ce fusese modelat după gus-

tul lui şi după idealul spre care tindea. Aceastä enormă clădire întruchipa izbânda. Imensă, solidă, prea bătătoare la ochi, prea strălucitoare, prea nouă era însă o puternică realizare îndrăzneaţă, cu o nuanţă de îngâmfare într'însa ba chiar ceva sfidător.

Pe când păşeam solemn alături de vărul meu, dealungul marelui hall, mi se părea că sunt pe scenă la marea intrare din Tannhaeuser sau din Aida. Kaizerul purta uniforma albă de cuirasier; era o arătare marţială cu vârful mustăţilor în sus, cu capul înălţat semeţ, iar sabia şi pintenii îi zăngăneau la fiece pas. Ca două şiruri de arbori crescuţi drepţi şi în culori felurite, stau înfipte uniformă lângă uniformă, de amândouă părţile drumului nostru, pe când nişte gornişti prea înalţi făceau să răsune deasupra capetelor noastre nişte trâmbiţe de argint prea asurzitoare, ca cele ale judecăţei de apoi.

Zgomotul era îngrozitor, dar Wilhelm petrecea de minune şi pentrucă mulţumirea lui era sclipitoare petreceam şi eu ca un copil la un spectacol minunat.

Deasemeni păreau prea înalţi pentru a fi aevea, ofiţerii în uniforme albe ce stau neclintiţi ca nişte statui la spatele scaunelor de catifea roşie, la care ajunserăm însfârşit. Drept şi ţeapăn sta în triumf vărul meu ţinând pe un genunchi ca un sceptru bastonul lui de mareşal şi rotind în jurul lui o privire de cuceritor.

„Es ist erreicht!" Uitându-mă atunci la el mă simţii nu ştiu cum, în chip nelămurit pătrunsă de simpatie pentru el. Se înălţa din cele mai tainice adâncimi ale firei mele un ciudat sentiment de înfrăţire sufletească cu

toţi oamenii buni sau răi, mari sau mici, impunători sau ridicoli, adevăraţi sau numai prefăcându-se că sunt adevăraţi. Simţeam o neînţeleasă legătură cu acest stăpânitor prea mulţumit de sine, dar care izbutise să-şi vadă idealul înfăptuit.

Era splendid în felul lui cam bătător la ochi, dar mie una îmi părea întrucâtva şi vrednic de milă, cum sunt toate fiinţele omeneşti în veşnica lor alergare după un ideal, care de obicei se depărtează pe măsură ce ei înaintează spre el.

Dar în clipa aceia Wilhelm izbândise, înfăptuise ceeace dorise şi simţeam pentru el ceea ce simţisem altădată pentru băeţelul meu când se credea un mare cuceritor fiindcă învârtea în mână o sabie de jucărie. Din fericire sunt uneori ceasuri în care omul îşi atinge idealul, fie numai timp de o clipă trecătoare. Mulţumirea lui Wilhelm o simţeam în acel minut şi în oasele mele, şi de-aceia mă puteam bucura împreună cu el. In felul cam teatral ce-l deosebea, Kaizerul Wilhelm în acel moment întrupa succesul.

Pot zâmbi cu ironie cei ce nu vor să mă înţeleagă, dar unii poate vor simţi ce am vrut să exprim.

Mare era contrastul între Berlin şi Tzarskoe Selo.

Intraserăm aici într'o altă lume ce şi-o întocmiseră Nicolae al II-lea şi nefericita lui soţie Alexandra. Cu cât trecea vremea, ne mai simţindu-se în armonie cu cei din afară se retrăseseră aproape cu totul, ba chiar din familia lor.

Rămăseseră însă neschimbate desfăşurarea

pompoasă a măririi şi a puterii în palatele sclipitoare şi în regimentele de gardă şi de cazaci cu înfăţişarea sălbatecă, veşnic de strajă. Insă toate acestea se sfârşeau la uşa de intrare; îndată ce treceai pragul te găseai deodată într'o tihnită viaţă de familie, închisă pentru străini şi cam monotonă. Tatăl, mama, fraţii şi surorile erau mulţumiţi numai între ei.

Deoarece simţeam din copilărie o mare dragoste pentru rudele Mamei, sosirea la Tzarskoe-Selo mă umplea de o bucuroasă aşteptare, deşi nici soţul meu nici fiul meu nu-mi împărtăşeau însufleţirea.

Nicky era cum mi-l aminteam din totdeauna primitor, plin de simpatie şi de un farmec liniştit. Era într'însul ceva blând, blajin, cam prea domol, iar ochii lui aveau o privire binevoitoare aproape duioasă. Avea glasul dulce, mângâetor, cam înăbuşit şi totdeauna arăta că-i părea bine să te vadă. Niciodată nu te puteai simţi înstrăinat de Nicky, dar nici nu te puteai apropia de el mai mult; părea că e înconjurat de o negură imperială.

Cu Alix lucrurile mergeau cu totul altfel. Intr'însa era veşnic ceva încordat; credeam că are anume faţă de mine această purtare, însă descoperii în curând că se purta la fel cu cea mai mare parte din rudele ei. N'avea dragoste pentru nici unul dintre noi şi aceasta bineînţeles se simţea foarte limpede în atitudinea ei din fire nu prea primitoare.

O mare parte din acest fel de a fi se datora sfiiciunei, dar felul cum îşi închidea buzele subţiri după primele salutări cam silite, te făcea să crezi că atât şi nimic mai mult avea de gând să-ţi acorde şi că terminase cu tine dela început. Din pricina aceasta era foarte greu şi

să începi și să duci mai departe vreo convorbire cu ea.

Izbutea să pună între vorbele tale și ale ei, o distanță de nerăzbătut, deasemenea și între experiențele, gândirile, părerile, principiile, drepturile și privilegiile ei și ale tale. De fapt te făcea să te simți un nechemat și aceasta e dintre toate sentimentele cel care te îngheață și te stânjenește mai tare.

Zâmbetul silit, fără bunăvoință, disprețuitor, cu care primea orice spuneai ca și cum vorbele tale n'ar fi fost vrednice de un răspuns, mă umplea de o descurajare cum n'am simțit de când sunt. Când vorbea parcă șoptea; abia își mișca buzele parcă n'ar fi vrut să-și dea osteneala să rostească un cuvânt măcar. Cu toate că era între noi puțină deosebire de vârstă, purtarea ei mă făcea să mă simt ca un copil pe lângă ea.

Nimic în lume nu era mai apăsător decât să stai la masă cu ea. Niciodată nu gusta din mâncarea servită celorlalți ci avea feluri gătite special, de o simplicitate monahicească.

Nicky și copiii lui dimpotrivă aveau o poftă de mâncare sănătoasă și le plăcea să mă vadă și pe mine degustând toate bunătățile care mă încântaseră când eram copil, între care erau și neîntrecutele bomboane ale curții.

Perechea imperială trăia atât de retrasă, numai pentru sine, departe de lumea din afară, încât deși se aflau în St. Petersburg Mama și sora mea, nu le trecu prin gând gazdelor mele să le poftească măcar odată cât am stat noi la ei. In vremea de demult familia regală se aduna toată laolaltă în orice împrejurare, așa încât îmi venea greu să mă obișnuesc cu noua orânduială.

Multe se schimbară în Rusia și peste toate plutea o tainică nemulțumire. Tzarskoe-Selo părea adormit, însă sub această amorțeală, se ascundea o înfiorare pe care o simțeam fără s'o putem lămuri.

Când veni să mă vadă Nicky, îmi povesti multe lucruri, deasemeni și Mama și alți membri ai familiei, și astfel înțelesei încetul cu încetul că Tzarskoe-Selo era privit ca o ființă bolnavă, care nu primește nici un fel de doctori sau de ajutor, iar Alix considerată de toți ca piedica cea mai de căpetenie la îndreptarea lucrurilor.

Bineînțeles că și numele lui Rasputin era pe buzele tuturora.

Imi plăcură tinerile Mari-Ducese; erau spontane, vesele, plăcute și mi se destăinuiau în toate privințele când nu era de față mama lor; părea că le pândește fiecare privire ca să se asigure că fac totul după dorința ei.

Le studiai pe rând pe fiecare. Olga nu era frumoasă, avea fața prea lată și pometele prea în relief, dar îmi plăcea purtarea ei sinceră și cam bruscă. Tatiana era mai înaltă și mai frumoasă, dar era și mai puțin apropiată. Se spunea că ea semăna mai mult cu mama sa la caracter și că între ele era o înțelegere deosebită.

Marie era mai mică și mai durdulie, avea ochi prea frumoși și o expresie plăcută, însă gura ei cam mare îi strica întrucâtva chipul, dealtfel agreabil. Nu mă simțeam atrasă spre Anastasia; era banală și mi se părea nu știu de ce cam șireată și iscoditoare, dar poate era numai o părere. N'am fost niciodată destulă vreme cu ele ca să le cunosc mai de aproape.

Nici Carol nici Olga nu arătară vreo dorință

de a intra în legături mai apropiate și mă simțeam cam stânjenită oarecum, căci înțelesesem că publicul îndeobște dorea să vadă pe una din Marile-Ducese căsătorită cu un viitor prinț moștenitor și că așadar se așteptase ceva din partea noastră. Insă în atmosfera închisă a palatului unde nu se discuta asupra nici unui subiect și de unde era exclusă cu multă grijă lumea din afară, era o adevărată problemă cum să pui la cale o convorbire în care să pomenești de chestiuni personale.

Simțeam totuși că e necesar să vorbesc în această privință cu Alix. După ce discutasem asupra proiectului de căsătorie cu soțul meu, hotărîrăm că ar fi necurtenitor să plecăm fără a intra mai întâi în tratativele dorite din punct de vedere politic, căci de obicei se socotește că e rolul tânărului să facă propunerea.

Intr'o zi așadar după dejun întrebai dacă pot vedea pe Alix singură. Mă duse în salonașul ei și acolo îi spusei foarte sincer că stam la îndoială neștiind ce să fac.

Ca să fiu dreaptă față de Alix, trebue să spun că de data asta convorbirea cu ea nu fu greu de înjghebat și că vorbi liniștit ca orice mamă prevăzătoare.

Ne învoirăm amândouă că nu putem nici una să facem vreo făgăduială în numele copiilor noștri și că trebuiau ei înșiși să hotărască. Singurul lucru ce puteam face era să le înlesnim prilejul de a se întâlni, ceeace nu prea era ușor, deoarece ne trăiam fiecare viața atât de departe unii de alții; Alix se purtă prietenește atât cât îi era cu putință, însă îmi dădui seama că prilejurile de întâlnire n'aveau să se ivească niciodată, căci fiul meu și fiica ei nu păreau de loc că se simt atrași

unul de altul și apoi nu eram nici noi dintre acei părinți ce stăruesc pe lângă copiii lor pentru o căsătorie, când văd că nu-i trage inima.

Mărturisirăm zâmbind că nu simțeam nici decum în noi puterea de a înrăuri asupra soartei și că de fapt nu știam câtuși de puțin cum s'ar putea face așa ceva. In acea clipă nu eram alt decât două mame, mulțumite fiecare că puseserăm lucrurile la punct. Simțeam că-mi făcusem datoria; ce avea să vie de aci înainte era în mânile lui Dumnezeu.

Petreceam mult mai bine în tovărășia fetelor decât într'a mamei lor. Mă găseam destoinică pentru orice sport și mi-aduc aminte că încălțam ghete înalte de cauciuc și lăpăiam împreună prin zăpada jumătate topită. Mă luau cu ele la plimbare prin parc și într'o zi mă duseră în apropiere să văd o prea frumoasă biserică, zidită în parte de părinții lor pentru garnizoană. Mă înebunii după această biserică; Feodorowski Sobor a fost pentru mine o adevărată încântare. Era rusească până în cel mai înalt grad și părea pătrunsă de ceva mistic. Sângele Mamei care curgea în vinele mele îmi dădea o stranie dragoste pentru acest stil, sau poate mi-o dădea numai iubirea mea de orice e artistic? N'ași putea spune cu câtă greutate m'am zmuls de lângă această casă a rugăciunei atât de delicat colorată și atât de misterioasă.

Marile Ducese erau încântate să vadă cât o prețuiam, căci erau foarte mândre de frumoasa biserică plină de odoare sfinte.

Din pricină că purtam încă doliu după mama soțului meu, n'am putut lua parte la nici o serbare, deși întreg St. Petersburgul ne

deschidea larg braţele. Am fost totuşi de faţă la o mare paradă orânduită în cinstea Principelui moştenitor al României, în vasta curte din faţa palatului imperial, iar în alt rând am asistat la teatrul imperial la unul din celebrele balete ruseşti ascunsă la spatele lui Nicky într'o lojă, lângă scenă, de unde puteam vedea fără a fi văzută.

Ţarul se arăta acum foarte rar în capitală, iar Impărăteasa mereu suferindă, mai niciodată nu-l însoţea aşa dar era de obicei întovărăşit de cele două fete mai mari. Poporul îi era încă foarte credincios şi simţii o puternică emoţie când se sculară toţi spectatorii ca un singur om, la intrarea în sală a suveranului lor, şi întreg publicul, mari şi mici, intonă în cor imnul naţional, cel mai solemn şi cel mai zguduitor din toate câte sunt. Cântat astfel de sute de glasuri te pătrundea de înfiorare şi făcea să-ţi bată inima.

In antracte veniră o mulţime de membrii ai familiei imperiale să salute pe Impărat şi pe musafirii lui. Eram încântată să revăd pe multe din rudele mele şi să fac cunoştinţa unor veri mai tineri care se făcuseră mari de când nu mai fusesem în Rusia; era o adevărată droaie.

Bineînţeles făcurăm şi noi cum se cuvenea vizite în familie, întâi de toate lui Tante Minnie, Impărăteasa-mamă la care era găzduită mama şi elegantei şi plăcutei Tante Miechen. Era văduvă de câţiva ani prin moartea unchiului Vladimir, dar ţinea totuşi casă deschisă şi primea o mulţime de oameni interesanţi. Dar mai presus de toate am fost încântată să văd pe Ducky în casa ei, mobilată de ea cât se poate de frumos şi plină de

nenumărate comori, între care o minunată colecţie de obiecte de jad.

Ducky avea un gust desăvârşit şi aceiaşi patimă ca şi mine de a împodobi camerele într'un chip neobişnuit şi original. Insă se plângea de lipsa de lumină şi de lungimea nesfârşită a iernilor dela Petersburg în timpul cărora zilele sunt cumplit de scurte.

Fetiţele ei Marie, căreia i se zicea Maşka, şi Kira, erau două copile strălucitoare de sănătate, nălţuţe, voinice, cu păr frumos, o pieliţă minunată şi sclivisite ca nişte ponney englezeşti. Aveau tot ce pot visa pe pământ nişte copii fericiţi. Imi arătau o bucurie măgulitoare când mă aflam lângă ele.

La urma urmei trebui să ne luăm rămas bun dela Tzarskoe Selo. Imi părea rău să-mi iau adio dela Nicky; un farmec cu totul deosebit şi greu de spus în cuvinte se desprindea din acest om tăcut, mărunt şi nearătos, care a fost ultimul ţar al tuturor Rusiilor. Nu mă pot gândi la el niciodată fără emoţie; era vrednic de o soartă mai bună.

Nu mi-a fost greu să mă despart de Alix; dela ea era uşor să-ţi ei rămas bun. Viaţa ei era o cameră încuiată, locuită de stranii închipuiri şi de fiinţe şi mai stranii printre cari n'avea loc nimeni din afară. Nici sabia de foc la porţile raiului nu putea insufla mai multă teamă decât zâmbetul ei cu buzele strânse, care îi săpa totuşi în obraji două gropiţe cu totul nepotrivite cu chipul ei atât de auster. Nu, n'a fost o durere despărţirea de Alix...

Mai petrecurăm câteva zile plăcute la Petersburg în primitoarea casă a lui Tante Miechen; acolo văzurăm pe toţi cei ce nu îndrăzniseră să se apropie de Tzarskoe Selo şi de

centrul misterios unde din umbră își întindea Rasputin fatala dominație. N'am văzut niciodată pe Rasputin...

După aceste câteva zile plecarăm din St. Petersburg și ne întoarserăm acasă.

N'am vorbit încă de scrierile mele. Iată cum am început să scriu:

Chiar din copilărie eram înzestrată cu o vie imaginație și îmi plăcea să spun povești surorilor mele, seara când eram fiecare în pătucul nostru una lângă alta. Mai târziu începui să spun povești copiilor mei, și cu cât mergeam spre maturitate poveștile propășeau împreună cu mine, iar copiilor mei chiar după ce se făcuseră mari, le plăcea să mă-audă povestind. Imi înjghebam basmele din belșugul de viziuni ce-mi pluteau în imaginație. Mai totdeauna erau fantastice și închipuirea mea era atât de colorată încât puteam zugrăvi locuri minunate și oameni minunați, uneori eroici, alteori grotești sau hazlii și viața lor era un amestec de durere și de caraghioslâc, însă în toate curgea un puternic șuvoi de idealism și se simțea o nuanță de romantism.

Frumosul juca un mare rol în toate. Frumusețea de orice fel ar fi, mă atrage; atât de limpede vedeam tot ce povesteam în cât făceam pe ascultătorii mei să rătăcească împreună cu mine prin grădini și palate minunate, prin locuri pustii, pe vârfuri de munți, pe lungi țărmuri de mare sau prin locuri îngrozitoare unde se întâlneau cele patru vânturi. Intr'o zi îmi spuse fetița mea Elisabeta: „Mamă, ar trebui să scrii toate astea, ar fi păcat să lași să se șteargă tablouri atât de frumoase, ar trebui să le păstrezi; puțini oameni

sunt care să poată face pe alții să-i urmeze în lumi atât de nemaiauzite. Ești născută ca să scrii basme".

Basme!

Cuvântul mă vrăji. Totdeauna îmi plăcuseră basmele, legendele, vechile balade; cu cât erau mai ciudate, mai înfiorătoare, cu atât îmi plăceau mai mult. Imi sunt dragi legendele scoțiene și scandinave numite Saga, precum toate povestirile eroice și romantice din trecut.

Basme, legende...

Inchideam ochii și vedeam numeroasele ființe, făurite de închipuirea mea, mișcându-se în fața mea în toate culorile, cu toate florile, cu toate desăvârșirile. Era o nemaipomenită bogăție de comori nesfârșite.

Astfel începui să scriu basme...

Nu erau opere literare de mare preț; nu știam absolut nimic din meșteșugul scrisului, nici despre stil, compoziție și regulele jocului, dar știam cum să trezesc viziuni de frumusețe și uneori emoții. Stăpâneam și o mare bogăție de vocabular.

Carmen-Sylva când descoperi că scriam, în loc să râdă de mine și să ia în zeflemea smeritele mele încercări literare, mă încurajă dela început în tot chipul. Acum îmbătrânea și închipuirea ei se istovea; găsea deci că a mea se ivise tocmai la timp, ceeace arăta din partea ei multă și generoasă uitare de sine. Declară că faptul că știam să mânuiesc condeiul era o descoperire binecuvântată și fericită și mai spuse o mulțime de alte lucruri pline de bunătate și de entuziasm. Mă îndemnă să scriu și cum sfârșeam o poveste mi-o cerea îndată ca s'o traducă în nemțește.

Mă asigură că aveam un vocabular mai

mare decât al ei, deşi bogat şi al ei, şi că vedeam frumuseţea cu o intensitate fără seamăn. Imi spunea încă alte lucruri care mă umpleau de bucurie şi de mândrie, cu toate că ştiam pe Aunty cam prea entuziastă şi nu întotdeauna în stare să cântărească cu ascuţime adevărata valoare a lucrurilor.

— „Kindchen, Kindchen"! *) zicea ea uneori, nu-mi trecea prin gând că ştii atâtea!"

Nici mie nu-mi trecuse prin gând că ştiam atâtea; îmi închipui că subconştientul din mine sorbise necontenit nenumăratele lucruri pe lângă care mi se părea că trec fără a le vedea. Adunasem în mine privelişti, simţiri, emoţii, tablouri, patimi, bucurii şi dureri omeneşti, precum şi o oarecare filosofie dobândită prin simplul fapt că trăiam. Toate erau puse la păstrare în mine cine ştie unde şi înviau când atingeam condeiul de hârtie. Mai presus de toate era frumuseţea, nemărginită frumuseţe peste tot în orice formă, şi toată era a mea dacă ştiam s'o prind.

La început îmi închipuiam că nu pot scrie decât basme şi că trebuie mereu să descriu lucruri fantastice, supraomeneşti, din lumile nereale ale închipuirii, să înjgheb tablou după tablou din nimic alt decât din frumuseţe. Eram îmboldită de o adevărată sete de frumos. Dar în toate simţeam aceiaş ciudată neputinţă de a mă lua în serios, ca în tinereţea mea şi care nu mă părăsea nici acum când scriam: Nu vreau să mă prefac că ştiu mai mult decât ştiu, nici că sunt altceva decât ceeace sunt, acestea erau gândurile care stăvileau desvoltarea mea. „Nu vreau să mă îngâmf nici să-mi

*) Copilaşule... copilaşule.

însuşesc ceva la care n'am drept, întrebuinţând mijloace făţarnice... Mai bine să fiu preţuită mai prejos decât valoarea mea decât mai presus;nu vreau făţărnicie, nu vreau nimic factice"...

Dar într'o zi descoperii că pot să descriu, să zugrăvesc un peisagiu, un sat, un apus de soare, un drum prăfuit şi că puteam uşor trezi viziunea oricărui loc precum şi a oamenilor obişnuiţi şi a oricărui lucru pitoresc ori ademenitor. Simţeam atmosfera, durerea precum şi tot ce se ascunde sub aparenţa văzută de ochii noştri; toate le simţeam şi pe când scriam îmi dădeam seama că acest dar îmi venise treptat-treptat din pricina iubirii mele tot mai mari pentru ţara mea adoptivă. Inţelesei cât de adânc sorbisem în mine toate frumuseţile ei, toate trăsăturile ei caracteristice, lucrurile ciudate ce deosibesc România, şi ştiam că voi fi în stare într'o zi să le descriu, iar această siguranţă mă făcea să mă simt puternică şi bogată.

Stam încă mult la îndoială în privinţa formei şi a stilului ce aveam să-mi aleg; orice era straniu şi nereal mă atrăgea încă prea mult şi eram încă nedibace, însă viziunile, tablourile, emoţiile, senzaţiile erau toate păstrate în mine adormite, aşteptând să le dau viaţă. Aşadar fără a sta mult la gânduri îmi urmai scrisul înainte, cu smerenie, fără pretenţie, şi odată ce începusem nu mai putui lăsa condeiul din mână.

Aşa s'au întâmplat lucrurile. Era în mine un imbold lăuntric pe care nu-l puteam învinge, dar lucru ciudat, mă simţeam aproape ruşinată, parcă aş fi luat o atitudine factice, parcă aşi fi fost o fetiţă care se preface că e mare,

mereu simţeam aceiaş teamă de a mă lua prea în serios!

„Teama de a mă lua prea în serios"... şi deodată se ridică în faţa mea latura serioasă a vieţii şi rămase de aci înainte de netăgăduit, de neînlăturat, o realitate nu un vis. Se iviră evenimente întunecoase care aveau să schimbe înfăţişarea lumii...

Dar tot mai am de descris o zi plină de soare, o zi de mulţumire, o zi de sărbătoare : Constanţa, portul nostru la mare. Eram adunaţi cu toţii ca să primim pe Ţar, pe Ţarina şi pe copiii lor, care veneau din Crimeea să facă o vizită bătrânului Rege Carol; venea să şteargă vechea jicnire ce nu încetase de a-l ustura dela 1877—1878 până azi, şi venea să întărească noua înţelegere dintre Rusia şi România.

Era în Iunie şi toţi trandafirii înfloriseră. Marea Neagră era albastră şi orăşelul alb se gătise cu steaguri fâlfăitoare; era vâlvă şi înfrigurare în străzile deobicei atât de liniştite. Peste tot steaguri fluturând la fiece casă, la fiece felinar, la fiece vapor, steaguri noi, vesele, viu colorate, legănate de vânt pe un cer atât de albastru încât ţi se părea că a fost văpsit anume pentru acea împrejurare, un cer potrivit unei zile fericite.

Eram toţi adunaţi pe terasa căsuţei lui Aunty, iar sub noi dealungul cheiului, se învârteau persoane oficiale, înfrigurate şi uluite: garda de onoare, mulţime de uniforme, muzică militară şi steaguri berechet. Faldurile prea lungi ale hainelor lui Aunty erau mai albe decât spuma mării.

Toţi copiii mei erau de faţă, afară de Elisabeta care se afla în Spania, până şi mititelul Mircea, iar Ileana totdeauna conştientă de datoria ei faţă de omenire şi gătită în rochia ei cea mai frumoasă, îşi luase menirea solemnă de a îngriji în chip deosebit de micul ţarevici Alexis, care era numai cu un an mai mare decât ea.

Unchiul arăta semne de emoţie; era pentru el o zi mare. Dela vestita vizită a lui Franz Josef cu atâţi ani înainte, nu mai venise să-l vadă nici un suveran.

Care să fi fost gândurile lui? Se uita oare înapoi la lunga cale străbătută? In urma lui se întindea un drum plin de greutăţi, dar munca îi fusese cu temei; ajutase la înflorirea ţării lui, care acum îşi luase un loc de vază, era liberă şi nu mai putea fi trecută cu vederea. Fusese plin de răbdare, stăruitor, nu arătase nici o slăbiciune; deşi poporul nu-l iubea destul de călduros, îl respecta şi îşi dădea seama ce cârmuitor bun, chibzuit şi uitător de sine avusese în Regele Carol.

Azi era vădit mulţumit şi îmi arăta mai multă dragoste decât de obicei, căci cei ce veneau de peste mare erau rudele mele; aşa dar, aştepta dela mine să alcătuiesc legătura între ei şi noi şi să fac să meargă toate plăcut şi neted. Ii simţeam gândul şi doream din suflet să-i împlinesc voia.

Iată însfârşit desenat uşor pe fundalul cerului conturul mai multor vase. Ridicarăm mâna streaşină deasupra ochilor, da! erau vasele ruseşti. Invălmăşeala mulţimii de pe cheiul de sub noi se făcu şi mai înfrigurată, trupele se înşirară la locul lor, fiecare se înţepeni instinctiv, bătrânii generali îşi traseră tunicile, îşi neteziră cordoanele, iar cei în fracuri

negre nu încetau de a scutura de pe mâneci fire de praf închipuite sau aevea. Peste tot emoţiune, vâlvă; se părea că până şi prin steaguri trece un fior.

Vapoarele se făceau tot mai mari şi se desluşea bine dintre ele yachtul imperial. Se apropiau tot mai mult, acum lunecau intrând în port, iar muzica militară intonă deodată imnul naţional rusesc, care în inima mea totdeauna era legat de amintirea Mamei şi mă umplea din această pricină cu o adâncă emoţie. Şi apoi „Standard" fu deodată aproape de chei, un falnic vas în adevăr vrednic de a purta un împărat peste albastrul mării.

Se lăsară în jos podeţele şi Unchiul cu Aunty înaintară să-şi primească musafirii, Unchiul cam ţeapăn cu obişnuita lui tihnită demnitate, dar tremurând aproape de emoţie; Aunty plină de însufleţire şi lăsând să-i curgă uşor din buze încântătoare cuvinte de bună primire.

Salutară întâi pe Impărat apoi pe Impărăteasă, care se strădui vitejeşte să fie cât se putea de plăcută, dar nu-i venea uşor şi sfiala îi aprinsese obrazul. Câteşi patru fetele o urmau de aproape, cu faţa veselă şi cât se poate de pârlite din pricina şederii lor în Crimeea; ne bucurarăm să ne revedem, căci ne împrieteniserăm deabinelea în timpul vizitei mele în Rusia. Erau foarte apropiate, gata să petreacă cu orice prilej, foarte spontane şi fără pretenţii, însă nu ştiau să se îmbrace cum le prindea mai bine, aşa încât Românii, totdeauna gata să critice înfăţişarea şi hainele oricui, nu le admirară prea mult.

Ileana, prea mică pentru a fi băgată în seamă, întindea zadarnic mânuţa celor ce soseau, însă nu putea atrage luarea aminte nimănui, până când apăru însfârşit Alexis; îl luă îndată în stăpânire şi de atunci se devotă exclusiv lui, lucru primit cu multă bunăvoinţă de băeţelul frumos, însă prea răsfăţat. Chiar dela început se înţeleseră de minune, aproape fără sfiiciune. Ileana era plină de dorinţa de a face pe alţii fericiţi, de pe timpul chiar când era numai cât un nod.

A fost o zi fără o clipă de tihnă, fiece ceas îşi avea programul. Vremea era minunată şi poporul făcu o recepţie entuziastă perechei imperiale.

Şirul ceremoniilor începu printr'un Te-Deum solemn, în catedrala împodobită cu deosebit fast şi multă grijă, căci Unchiul ştia ce mare rol juca biserica în viaţa suveranilor ruşi; o parte din slujbă fu rostită în ruseşte şi alta în româneşte. Apoi o plimbare în oraş cu trăsura pentru a mulţumi pe locuitori, apoi defilarea trupelor, unde Regele Carol însuşi defilă în fruntea armatei sub ochii Ţarului, care fu numit şef onorific al unui regiment de roşiori. Urmă un dejun de familie în pavilionul lui Aunty şi prezentarea persoanelor oficiale.

După aceasta ni se îngădui puţină odihnă, căci şi Unchiul şi Impărăteasa nu se bucurau de o sănătate deplină, dar ne întâlnirăm toţi la ceai pe yachtul imperial, unde copiii petrecură de minune între ei, în sunetele unei muzici militare cât se poate de bune.

Ziua se sfârşi printr'un imens banchet dat într'o sală clădită anume pentru această împrejurare, era o sală albă ca zăpada, în stil românesc. Arhitecţii ceruseră şi sfatul meu şi avusesem grijă să nu se strice frumoasele linii şi proporţii cu prea multe aurituri bătă-

toare la ochi; așa încât marea sală de serbare dovedea un gust fără greș, și pe masă nu erau alte flori decât trandafiri.

Alix care era uneori încă prea frumoasă, avea în seara aceea un aer cât se poate de imperial; Unchiul și Aunty îmi dăduseră însărcinarea să am grijă de ea în toate privințele. Eu știind că era de o sfiiciune chinuitoare, stam nelipsită de lângă ea în timpul nenumăratelor prezentări, și-i dădeam lămuririle cuvenite asupra fiecărei personalități, astfel încât convorbirea îi păru mai ușoară. A face „cerc" printre persoane cu totul necunoscute e totdeauna o grea încercare. Pentru Alix aceasta parte a îndatoririlor ei era deosebit de chinuitoare, dar veselia mea îi ajută să treacă această seară și împiedică răspândirea unei prea vădite atmosfere de răceală. Simțeam în mine bucuria de a trăi și ceace uneori are darul de a molipsi și pe alții; mare lucru e să vrei să faci lumea fericită, ți se ivesc atunci în minte o mie de prilejuri.

Intre cei ce întovărășiseră pe Impărat era și Sasonow și mi se pare că se ținură însemnate convorbiri politice, căci el desigur trebue să se fi folosit de acest prilej pentru a-și expune planurile. El și Brătianu păreau a fi în cei mai buni termeni.

Nicky era încântător ca întotdeauna și mă pomeneam mereu cu ochii țintiți spre el; mă uimea cât era de atrăgător, cu glasul lui blând și ochii lui blajini. Cum puteam să-mi închipui atunci că n'aveam să-l mai văd niciodată!

Eu una eram tristă când veni ceasul despărțirii și se urcară musafirii noștri în locuința lor plutitoare, care avea să-i depărteze pentru totdeauna de viețile noastre...

Marea Ducesă Kyrill („Ducky") cu fiicele ei, Maria și Kira

Iarăşi răsună imnul solemn, iarăşi urale, însă de data asta amestecate cu strigăte de adio; apoi ca o nălucă imensă străpunsă de lumini, „Standard" ridică ancora şi lunecă departe în noapte.

Eu alergai dealungul digului ca să arunc o ultimă privire vasului ce se depărta, căci „Standard"-ul îşi regăsise escorta de cuirasate care ancorase înainte de intrarea în port; acum toţi se depărtau cu repeziciune de malurile noastre.

Era o noapte sclipitoare, cu cerul ca o imensă hartă înstelată.

Rămăsei mult timp în picioare la capătul digului, vapoarele nu mai erau acum decât nişte pete de lumină. Un nod de lacrimi mi se ridică în gât; ziua cea mare se sfârşise, lunecase în veşnicie ca atâtea alte lucruri. Murise orice sunet, deabea se desluşea fâşâitul domol al valurilor şi apoi deodată iarăşi un sunet de goarnă: se întorceau soldaţii la cazarmă. Noaptea era imensă, liniştită şi tăcută. Vapoarele acum dispăruseră cu desăvârşire ca nişte năluci, locuite de năluci, se făcuseră nevăzute în întuneric...

Uciderea lui Franz Ferdinand şi a soţiei sale în ziua de 28 Iunie izbi ca un trăznet lumea întreagă precum şi pe noi.

Mare fu tensiunea spiritelor în lunile ce urmară.

Ne aflam cu toţii la Sinaia şi eu îmi pregăteam în tihnă ca în fiece an, obişnuita plecare la Tegernsee ca să văd pe mama. Carol era încă la Potsdam. Bine înţeles a trebuit să ne lăsăm la o parte toate planurile. Un sentiment de îngrijorare, împărtăşită de toată lumea, ne

insufla dorinţa de a fi cu toţii la un loc, ca turma când simte că se ridică furtuna. Unchiul mai ales părea că are nevoia să strângă pe toţi în jurul lui, aşa dar ne întâlneam de mai multe ori pe zi, fără a mai număra mesele pe care le luam împreună. Vremea era minunată, şi Unchiului îi plăcea să păşească agale cu noi pe terase sau pe cărările din apropierea castelului. Ajunsese foarte şubred şi nu se mai putea bucura de lungile plimbări prin iubita lui pădure, care fuseseră cea mai mare plăcere a lui. Acum era foarte adus de spete iar din felul cum se mişca parcă cu teamă, se ghicea uşor că era adesea chinuit de dureri.

Mi-aduc aminte foarte limpede de expresia îngrjorată a feţei lui slăbite, care căpătase o paloare de ceară, pe când urmărea aproape ceas cu ceas desfăşurarea evenimentelor, şi cât de muncit de griji ajunsese când îşi dădu seama că scădea mereu nădejdea unei soluţii paşnice a conflictului Austro-Sârb.

Şi iată că tocmai la o lună după uciderea de la Serajevo şi după multe fluctuaţii, zarul fu aruncat, şi se hotărî războiu. Austria declară războiu Serbiei în ziua de 28 Iunie.

Ne uitam unii la alţii înspăimântaţi dându-ne seama de grozava însemnătate a acelei clipe când se sfâşia în bucăţi pacea lumii. Se dăduse foc fitilului, cât de departe avea să se întindă flacăra?

Şi atunci se întâmplă un lucru dureros: Unchiul şi cu mine, după ce ne trebuise atâţi ani ca să devenim prieteni, ne găsirăm acum chiar dela început din instinct şi în chip neînlăturat în două tabere opuse. Mentalitatea omului în timp de războiu are într'însa ceva special; sentimentul de naţionalitate se deşteaptă neînfrânt în orice bărbat şi în orice femeie; e absolut cu neputinţă să rămâie cineva măcar pe jumătate neutru. Numai cei ce au o înaltă filosofie, sau cei ce au interes să joace pe două cărţi pot rămâne liniştiţi sau în afară de furtună; mai toate fiinţele omeneşti se simt solidare în chip aproape agresiv cu una din amândouă taberele. Patriotizmul iese din toate zăgazurile. Aunty care timp de mulţi ani părea că-şi uitase naţionalitatea, şi uneori nu făcea alt decât să laude peste măsură tot ce era franţuzesc sau englezesc aproape în paguba lucrurilor nemţeşti, se regăsi de odată „Die Rheintochter" (fiica rhinului) cu vârf şi îndesat; nu se mai auzea decât „Deutschland über alles". „Gott mit uns", şi câte altele. Mie îmi spunea că trebuie să mă aştept la năruirea Angliei ca la un lucru sigur, că venise rândul Germaniei, că era începutul erei Teutonilor şi că ei trebuiau să ajungă stăpânii lumei pentru binele omenirei. Ba îmi spuse şi un lucru care mi se păru foarte greu de înghiţit: anume „Că Anglia trebuia să fie învinsă, pentru că femeile ei ajunseseră imorale". De unde scosese această ideie n'aşi putea spune, dar mi-a fost dat s'o aud de nenumărate ori, căci Aunty era foarte stăruitoare când apuca într'un fel. Mă feream de discuţii şi îmi venea foarte greu să nu răspund, deşi eram ferm hotărîtă să n'ajung la vreo ceartă dacă o puteam înlătura.

Intre mine şi Unchiul starea de lucruri era mai dureroasă; prietenia dintre noi şi preţuirea ce aveam unul pentru altul întărită cu încetul de-alungul anilor plin de greutăţi şi de conflicte, ajunsese să ne fie scumpă; era pentru noi o durere adâncă, deşi nerostită că în acest ultim ceas — nu ştiam că era cel din

urmă—iarăş ne despărţiau simpatiile noastre.
Fără înflăcărare sau cuvinte duşmănoase, simţeam când îşi susţinea părerile că nu mai eram alături de el — căci amândoi ne feream de a jigni sentimentele celuilalt. Şi totuşi îi plăcea să vorbească cu mine; luase obiceiul să-mi spuie multe şi păstrase şi acum dorinţa de-a o face, de a mă învăţa, de a mă povăţui, de a mă instrui. Ne vedeam ca şi mai înainte foarte des şi eu îi ascultam spusele, însă rămâneam mută.

Mai era însă ceva: darul aproape anormal ce-l am de-a împărtăşi simţirile altora şi de a înţelege punctul lor de vedere tot atât de bine ca şi pe al meu, chiar când se ciocnesc interesele noastre, mă făcea să-mi dau seama cât de amar trebuie să fi fost pentru el să se vază pierzând din zi în zi simpatia poporului său, în timp ce eu ajungeam întruparea nădejdei lor. Eu prinţesa mică şi nesupusă pe care o reeducase el cu atâta greutate eram astăzi Nădejdea Ţării.

Astăzi aproape întreaga Românie privea cu încordare spre Antantă, întorcându-şi faţa de la Tripla Alianţă. Unchiul însă nu înceta de a vedea binele Ţării lui alături de cei cărora mereu le păstrase credinţa. Soţul meu era cel mai credincios urmaş al Unchiului său, cel mai răbdător şi cel mai ascultător moştenitor al lui, era pentru poporul său ca o carte închisă, nimeni nu ştia ce simţea; niciodată nu-şi ridică glasul; şi nu rostia în cuvinte ceace gândea, pe când la mine chiar sângele ce-mi curgea în vine era o garanţie că inima îmi bătea împreună cu a României. Privesc acest fapt ca o nemăsurată favoare hărăzită mie de soartă. Până şi azi îmi vine să cad în genunchi şi să mulţumesc lui Dumnezeu pentru acest neîntrecut noroc. In ceasul cel de cumpănă ţara mea şi cu mine eram una. S'ar fi putut atât de uşor să fie altfel; şi pătimaşe cum sunt din fire, cum aşi fi îndurat un conflict care m'ar fi sfâşiat în două? Acest conflict a trebuit să-l înfrunte mai târziu Regele Ferdinand. Intrebarea rămâne fără răspuns; din fericire nici odată n'am avut nevoie de răspuns. Toată viaţa am crezut instinctiv în steaua mea şi acum în ceasul cel mai greu, pronia cerească, în milostivirea ei hotărîse ca România şi cu mine să întrupăm acelaş gând.

Când privesc înapoi la acele zile îmi revin în minte cuvintele lui Nietzsche şi nu mă pot opri de a le cita; unii mă vor înţelege poate:

„Mi-e drag cel care se ruşinează când vede zarul căzând în favoarea lui şi atunci se întreabă: poate că sunt un înşelător?" Nu, nu înşelasem pe nimeni, dar norocul îmi hărăzise îndepliniri mai presus de meritele mele.

Austria declarase război Serbiei în ziua de 28 Iulie; Germania şi Franţa începură ostilităţile la 1 şi 2 August, cu toate că nu fusese nici o declaraţie de război în toată forma. In ziua de 2 August Italia se declară neutră, şi acum venise ceasul să-şi lămurească şi România punctul de vedere, deoarece aliaţii ei erau nerăbdători, şi făceau asupra ei presiuni în chipul cel mai neplăcut; zburau neîncetat telegrame între Bucureşti, Viena şi Berlin.

Regele Carol aşa dar, adună în ziua de 3 August la Sinaia un consiliu de coroană, la care luară parte toate personalităţile cu vază din ambele partide, (liberalii care erau la putere şi conservatorii) pentru a se sfătui cu

ei asupra atitudinei ce trebuia să ia ţara noastră.

Prinţul moştenitor bine înţeles era de faţă. A fost o şedinţă tragică şi vrednică de pomină. Unchiul credincios aliaţilor săi cu toate jignirile ce primise dela ei, era gata să vadă România intrând de partea Austriei şi a Germaniei deşi nu avea faţă de ei vreo obligaţie formală, căci tratatul era numai defensiv. Unchiul era convins că norocul României era alături de puterile Centrale, şi păstra această părere, cu toate că Italia ieşise din alianţă sub cuvânt că nu fusese întrebată şi că era aşa dar dezlegată de îndatoririle ei; în aceiaşi situaţie se afla şi România.

Pentru a lămuri această părere a Unchiului, trebuie să mărturisesc că avea o încredere oarbă în superioritatea armatelor germane asupra oricăror alte armate.

Nu crezuse niciodată în destoinicia Francezilor şi îşi închipuia că Germanii vor înainta mereu cu repeziciunea fulgerului, măturând din calea lor orice piedică; şi că într'un cuvânt se vor repeta împrejurările din anul 1870.

Işi făurise aşa dar o viziune în care România împărtăşea o covârşitoare biruinţă germană, şi asta explică pentru ce vroia să vadă România alăturându-se de Puterile Centrale.

Mi se pare că soţul meu împărtăşea aceiaşi părere dar nu-mi spunea nimic. Nando ştia să fie cât se poate de tăcut, iar eu nu căutam niciodată să aflu lucruri pe care un bărbat nu vrea să le împărtăşească soţiei sale. Bietul Unchiu pe cât se pare, rămăsese cu toată autoritatea lui bine cunoscută, credincios fără şovăire faţă de politica pe care o urmase totdeauna, şi dorea cu patimă înflăcărată fericirea ţării lui.

Era acum un bătrân şubred şi bolnav, însă păstra aceiaşi fire de stăpânitor obişnuit să conducă, obişnuit să fie ascultat. Astăzi însă nu mai avea înrâurire asupra celor ce stau în jurul aceleiaşi mese cu el; se găsea singur cu convingerile lui; îl ascultau toţi, însă rămâneau în mare parte neînduplecaţi de stăruinţele lui şi fără simpatie pentru dorinţele lui.

Unul singur, Petre Carp, din toţi oamenii politici, tocmai cel cu care se înţelese mai puţin, se alătură trup şi suflet de dorinţa Regelui de a intra fără întârziere în războiu de partea puterilor centrale. Brătianu şi partidul lui se opuseră acestui plan, iar mai înflăcăraţi în împotrivirea lor au fost Take Ionescu şi adepţii lui.

Biata bătrâna Aunty trăi clipe de grozavă îngrijorare, pe când soţul ei bolnav prezida acel cumplit consiliu.

Deşi ura războiul, privea cu aceiaşi ochi ca şi el încrederea în atot puternicia Germaniei.

O găsii umblând de colo colo pe covorul moale şi roşu din galeriile Peleşului, ca o mare felină închisă într'o cuşcă. Mă luă alături de ea fără a înceta de-a vorbi. Eu tăceam şi inima îmi bătea ca şi a ei într'o încordare chinuitoare.

Cu toate că cunoşteam pulsul Ţării, ştiam că hotărîrea era în cumpănă şi îmi părea ceva nespus de dureros să păşesc în sus şi în jos, de braţ cu Aunty, având fiecare în inimă o teamă şi o nădejde diferită de a celeilalte. Când se află rezultatul conferinţei după ce ieşi Unchiul din sală strivit şi îndurerat, Aunty bine înţeles rosti cuvinte dramatice,

și după cum îi era obiceiul, aproape se desfăta în măreția tragică a durerei ei de a vedea: „un Rege bătrân tăgăduit de propriul său popor după o lungă viață de muncă grea în folosul țării lui".

Legenda afirmă că Unchiul muri din pricină că i se frânsese inima de durere. Nu știu dacă inimile se frâng, dar fără îndoială era ceva tragic în dezbinarea dintre Rege și poporul său tocmai la sfârșit, și cred în adevăr că această durere i-a grăbit moartea.

Lunile următoare au fost triste pentru noi toți și apăsătoare din pricina gândurilor nerostite pe care le ascundea suprafața liniștită a vieții noastre la Sinaia.

Ingrozitoarele întâmplări ce se desfășurau în Serbia, Franța, Belgia, Rusia și Germania erau urmărite de fiecare cu o îngrijorare înfiorată; se simțea în cele mai mici lucruri cumplita încordare a curentelor deosebite, sub armonia aparentă a traiului nostru oficial. Fiecare își strângea la piept nădejdiile și temerile, și primea drept adevărate toate veștile care se potriveau mai bine cu preferințele lui.

Ceeace era pentru unul triumf, era pentru celălalt înfrângere; izbuteam totuși să discutăm asupra lucrurilor cu o liniște aparentă ca să nu ne jignim prea mult unul pe altul în sentimentele noastre. Aunty fiind obișnuită să se oprească lung asupra ori cărui subiect, nu știa să păstreze măsura și ne punea nervii la grea încercare aducând vorba despre lucruri care mai bine ar fi fost lăsate la o parte.

Conversația ei în timpul prânzului nu era totdeauna nimerită. Nu înceta de a proclama cu glas tare că Unchiul ar face bine să-și scuture de pe picioare praful acestei țări nerecunoscătoare, și să se ducă să se odihnească în pace departe de orice vrajbă. Unchiul se încorda vădit când o auzea vorbind astfel, căci urechile tuturor erau totdeauna deschise cu nespusă lăcomie. Patimile ascunse nu puteau fi menținute în adormire, decât prin cea mai desăvârșită dibăcie de amândouă părțile, precum și prin dorința tuturor de a fi îngăduitori și buni față de ceilalți deși simpatiile fiecăruia urmau cărări deosebite.

Dar părerea că Unchiul avea poate de gând să abdice, prinsese rădăcini, și stârnise o înfiorare în toată țara care se temea să-și piardă dinastia în ceasul de grea cumpănă.

Mie nu mi se aducea la cunoștință cele ce se discutau atunci între Unchiu și nepot, deși eram dintre cei pe care îi chinuia mai dureros îngrijorarea. Am spus chiar adineaurea că nu cunosc ce e curiozitatea feminină și că nici odată nu făceam pe soțul meu să vorbească dacă îi plăcea să fie mut, dar aici nu era vorba numai de o chestie politică ci de chiar temelia vieții noastre.

Ce înțelegeri aveau între ei Regele și prințul de Coroană pe care eu nu trebuiam să le știu? Dacă Unchiul abdica, vroia oare să convingă și pe soțul meu să facă la fel?

Insemna oare că după lungii ani grei și uneori amari de muncă stăruitoare și de reeducări trebuia să fiu smulsă din țară, tocmai în clipa când poporul meu avea poate nevoie de mine, acum când cel mai adânc interes al vieții mele și credincioșia mea prinseseră adânc rădăcini în pământul românesc?

Cum puteam îndura această teamă îngrozi-

toare fără să încerc a smulge dela soțul meu mărturisirea că dăduse sau nu vreo făgăduință fatală? Dar Nando era mut; nimic nu-l putea face să-mi dea măcar a înțelege ce hotărîre tainică luase cu Unchiul, sau ce pregăteau pentru noi, peste capetele noastre, fără să ne întrebe ce gândim și fără să ne dea voie să arătăm vreo împotrivire. Simțeam crescând în jurul meu adânci curente de îngrijorare. Lumea începea să vie la mine încercând să afle ce se punea la cale. La urma urmei ne mai putând îndura o asemenea încordare, trimisei după Prințul Stirbey, care luase acum locul bătrânului Kalinderu, și-l întrebai dacă știa ceva hotărît.

Nu i se spusese nimic, și nu i se ceruse părerea. Era și el muncit de îngrijorare dar nu-mi putea nici întări nici liniști temerile.

Pentru a da o ideie mai lămurită despre sentimentele ce mă frământau atunci, mai bine decât ași putea-o face azi, voi copia aici o pagină din cartea mea: „Dela inima mea la a lor" scrisă pe acea vreme însă nepublicată până acum.

Iată ce spuneam:

„Iubirea mea pentru această țară, pe care am făcut-o a mea prin lacrimi și suspine, a ajuns pentru mine ca o religie. Mă simt legată de ea prin lanțuri de oțel, legată prin inimă, prin creier și sânge. Simt că fiecare din cei șase copii ce i-am dat e unul din inelele acelui lanț pe care numai moartea și dezastrul îl pot sfărâma.

Mi-a aduc aminte că într'o zi mă plimbam călare cu fiul meu al doilea, băiețel bălan cu ochi vioi și veseli în culoarea cerului. Era călare pe un poney alb ca zăpada, o ființă mică focoasă și neastâmpărată, care fugea înaintea mea în salturi ca un cerb. Treceam în galop prin niște întinse fânețe presărate, cu flori; din loc în loc erau țărani care coseau fânul a cărui mireazmă se înălța ca fumul de tămâie în aerul parfumat; ca fundal munții măreți, tăcuți, vecinici în frumusețea lor. Imi oprii calul ca să mă uit la băiat; se învârtea încoace și în colo pe călușul lui, a cărui coadă lungă plutea ca un sul de fum deasupra ierbii. Era la începutul marelui război mondial și fusese vorba de abdicarea bătrânului Rege din pricina unei dezbinări temeinice între părerea lui și a poporului său; se șoptise că noi, generația tânără, care aveam în fața noastră viața întreagă, trebuia să-l urmăm în exil dacă se hotăra să plece.

Intreaga mea ființă se răzvrătea vitejește împotriva unei asemenea idei, tot imboldul de luptător ce e în mine se pregătea să spulbere un asemenea plan.

Ce fel? să fiu nevoită să părăsesc această țară, care în sfârșit ajunsese a mea și în inima căreia mă furișasem atât de încet însă atât de temeinic?

Ce fel? să părăsesc acest popor care începea să aibe încredere în mine, și să mă privească drept zorii nădejdiilor lui? să-mi părăsesc menirea, viitorul și sfântul drept de a fi înmormântată în pământ românesc?

Oh! niciodată, niciodată. Așa ceva nu trebuie să se întâmple.

Și privind la călărețul mic și îndrăzneț pe călușul lui alb ca zăpada, îmi dădui seama că-l născusem cu gândul că făcea parte din țara lui și țara lui dintr'însul. Bucuria de a trăi, ce-i alerga prin vine și îl făcea să-și dea

capul pe spate râzând cerului deasupra lui, era strâns împletită cu câmpiile, cu munții, cu pădurile, cu ogoarele, cu râurile acestei țări care era a lui. Fiece picătură de sânge din vinele lui era legată de acest pământ, peste care trecea în galop.

Nu s'ar putea simți acasă în nici o altă țară din lume, aceasta era moștenirea lui, dreptul lui...

Și în acea clipă știam cu o siguranță tare ca piatra, că chiar dacă s'ar hotărî alții să plece, eu cu copiii mei aşi rămânea lipită de acest pământ căci a ne zmulge de lângă el însemna să ne zmulgă inima din trup".

Lumea simțise că astfel mi-e gândul și într'o zi bătrânul Costinescu, unul din conducătorii de seamă ai partidului liberal, veni să mă roage ca nimic și nimeni să nu mă despartă de această țară, ori care ar fi hotărîrea altora:

„Chiar dacă Prințul, Soțul Alteței Voastre găsește de cuviință să urmeze pe Unchiul Său în exilul impus de el însuși, făgăduește-ne că vei rămâne la noi împreună cu fiul Alteței Voastre Carol, și dacă se poate cu toți copiii, pentru a duce mai departe opera începută de bătrânul Rege. Nu e cu putință și nici drept să ne părăsești în ceasul de grea cumpănă când știm că din toată inima ești alături de noi"...

Și bine înțeles mi-am dat făgăduința. Pătrunsă de o evlavie aproape dureroasă promisei că nimic nu mă va hotărî să-mi părăsesc poporul câtă vreme va avea nevoie de mine, chiar dacă pentru aceasta ar trebui să sfăşii legături de familie. In acele clipe toate lucrurile apăsau asupra mea cu o intensitate

covârşitoare. Imi dădusem seama în chip chinuitor de însemnătatea împrejurărilor.

In mine se deșteptau mii de forțe neștiute; parcă m'aşi fi trezit la o viață nouă plină de înfiorare; se născuse în inima mea o nețărmurită dorință de a dovedi destoinicia din mine care până atunci nu fusese pusă la încercare.

In aceiași carte nepublicată, găsesc acest pasaj care arată starea sufletească prin care treceam, când simțeam cum îmi cresc puterile. Copiez aici propriile mele cuvinte, deoarece astăzi cu greu aşi putea regăsi acelaş entuziasm sau exprima atât de bine năzuința oarbă care mă mâna spre viață, spre îndeplinirea desăvârșitei mele dezvoltări și care se învolbura în mine ca un talaz puternic, prin care ajungeam în stare să privesc în față soarta ori care ar fi ea.

Iată ce scriam:

„E ciudat lucru cum primește sufletul omenesc schimbările și prefacerile impuse de viață".

„Cei puternici merg înainte și nu îngăduie nici unei păreri de rău, nici unei remușcări, nici unei recriminări, să le stăvilească înaintarea".

„Fiece an ce se curge îmi zmulge din inimă câte o dorință, câte o credință, câte o iluzie plină de nădejde, dar cu cât mă desprind de multe lucruri ce mi-au fost scumpe, crește în mine o putere lăuntrică, pavăză ocrotitoare împotriva întâmplărilor năpraznice".

„In suflet mă simt singură. Nici viața, nici zilele nu-mi sunt singuratice, ci sufletul mi-e singur. Cred că cea mai mare parte din oa-

meni se simt singuri, dar mai singuratici sunt cei a căror voinţă nu se mlădie uşor după legile altora. Eu simt că fac parte din vitejii acestei lumi şi ştiu că sunt gata să înfrunt soarta precum şi pe mine însămi."

„Am venit copilă în ţara asta, o fiinţă neştiitoare, mlădioasă, iubitoare, încrezătoare şi nevinovată, care credea numai şi numai în dreptul ei la fericire. Dar viaţa mă prinse în mânile ei şi mă aşeză drept în picioare, mă izbi, mă luă în batjocură, îşi râse de mine, şi mă silii să-mă lupt singură, să stau drept neclintită, şi singură să-mi făuresc legi izvorîte din adâncul conştiinţei mele."

„Uneori legile mele nu se potriveau cu cele decretate de cei mai mari şi puternici."

„Ca toţi pribegii acestei lumi, trebuia să mă supun în aparenţă tiraniei fiecărei zile, însă în lăuntrul fiinţei mele am ajuns totuşi ceace doream să fiu. Nimeni şi nimic nu mă poate întoarce dela idealul care îmi dă putere, nici dela credinţa care mă face iertătoare în faţa vieţei şi de nemilostenia semenilor mei."

„In inima mea trăeşte nevăzută iubirea, lumina pe care n'o poate întuneca nimic, nici dezamăgirea nici deziluzia nici măcar neîncrederea oamenilor şi greşitele lor tălmăciri."

„Credinţa lăuntrică cu al cărei reazăm păşesc înainte, e mai puternică decât orice; neştirbită, neînvinsă, a ajuns armura care mă fereşte de capcanele vieţii."

„Din pricina acestui crez, a acestei încrederi, toţi cei ce au o adevărată însemnătate în viaţa mea îmi dau tot ce au mai bun de dat."

„Flacăra credinţei mele le luminează calea; sunt voioşi să mă urmeze şi se bucură că sunt ai mei".

„In inima mea nu rămâne amărăciune de pe urma nici unei dureri sfâşietoare, a nici unei vrajbe, a nici unei înfrângeri sau predări. Tot ce am îndurat, toate lucrurile la care m'am supus, tot ce mi-a înveselit sau mi-a întunecat zilele, pare a nu face alt decât să-mi întărească acea lumină, şi nici nu simt vreodată năzuinţa de a lovi în cei ce-mi fac rău ; singura mea dorinţă e să înţeleagă ei cât e de tristă şi de nerodnică ura."

„Nu mă uit cu dispreţ la copila ce am fost altădată, dar mă bucur de armura ce i-a îmbrăcat slăbiciunea, şi nici nu-mi pare rău de nici o încercare la care a fost supusă în calea vieţii ei; toate lăcrămile ei, toate căderile ei, toate visurile ei moarte şi dorurile ei au lucrat împreună pentru a făuri fiinţa mea de azi."

„Da, sunt singură în suflet, dar singurătatea e mândria celor tari, care vor mai bine să păşească în fruntea altora decât să-i urmeze".

Ce răsunet de tinerească semeţie e în aceste mărturisiri.

Azi n'aşi mai îndrăzni să scriu aceste cuvinte, dar mi-a crescut puterea odată cu încrederea din ce în ce mai mare a poporului meu. Imi dădeam seama de acea putere şi mă bucuram de ea, cum se bucură ostaşul de sabia lui.

Mă simţeam pregătită pentru tot ce se va cere dela mine în armată pentru lupta ce mă aştepta ; nu mi-era teamă, dimpotrivă eram cuprinsă de o stranie însufleţire şi tot odată de siguranţa că eram gata pentru marea chemare ce avea să sune, fremăta în fiece picătură a sângelui meu, însă nu ştiam că avea să vie aşa de curând.

Bătălia dela Marna a fost pentru Unchiul o grozavă lovitură, îi zdruncină credinţele cele mai scumpe. Rămăsese încremenit în faţa acestei întorsături a lucrurilor; ca german se simţea strivit, dar ca oştean era plin de-un aprig interes pentru acest joc al războiului, atât de deosebit de tot ce văzuse în toată viaţa lui. Cu toate că avea simpatii personale, se putea îndeajuns desprinde de ele pentru a discuta asupra evenimentelor cu o liniştită părtinire, aşa încât convorbirea în timpul meselor era însufleţită şi interesantă şi nici decum pătimaşe. Mi-aduc aminte că într'o zi la dejun, Aunty începuse să vorbească în ton liric grozăviile războiului; într'o revărsare de graiu poetic ce ne cam stânjenea începu să proclame cu glas tare că ar trebui să ne luăm toţi de mână şi astfel ca un cerc să plutim spre ceruri, departe de toate spaimele acestei sfere întunecate.

Unchiul îşi arătă printr'un mormăit, regala sa dezaprobare zicând după obiceiu: „Das ist Unsinn Elisabeth" vorbe pe care le auziam atât de des când vroia să moaie entuziasmul bătrânei Regine.

„Ceeace spui n'are noimă, n'am de loc poftă să părăsesc pământul acum, mă interesează prea mult deznodământul războiului, ţin să văd sfârşitul", şi apoi întorcându-se spre mine adăugă: „Cu noua desfăşurare a împrejurărilor, mă tem că nu putem nădăjdui să se facă pace înainte de Crăciun.

Inainte de Crăciun... şi avea să treacă de patru ori Crăciunul până să se facă pace...

Insă pentru Unchiul n'avea să mai fie nici odată Crăciun şi nici nu era scris să vadă el

41

Principesă moştenitoare în 1913

cum avea să se sfârşească războiul, care trezea în el atât interes.

Unchiul muri năpraznic în noaptea dintre 9 şi 10 Octombrie 1914; muri cu totul neaşteptat în patul său.

S'a întâmplat să lipsim din Sinaia soţul meu şi cu mine tocmai în acea noapte; lucru ce se ivea destul de rar, căci nu aveam obiceiul să ne întoarcem în oraş în acel anotimp. Se găsise însă nimerit ca prinţul şi cu mine să ne arătăm în Bucureşti, ca să se pună capăt prin prezenţa noastră, zvonurilor ce se răspândiseră că aveam de gând să plecăm cu toţii. Se crezuse cu cale să fim văzuţi la alergările de toamnă, unde publicul cu mii de ochi putea să se încredinţeze că eram acolo, soţul meu şi cu mine în carne şi oase.

Nando trebuia să petreacă noaptea la Cotroceni, iar eu făgăduisem să iau cina la Mogoşoaia la Martha Bibescu şi să dorm la ea; după aceia aveam să mă întorc la Sinaia a doua zi dimineaţa cu soţul meu.

In ziua de 10 Octombrie dis de dimineaţă mă chemă la telefon prinţul Ştirbey ca să-mi spună că sunt Regină...

Am fost adesea întrebată mai târziu asupra celor ce simţisem când s'a întâmplat acest eveniment, şi totdeauna am răspuns cu adâncă sinceritate că a fost una din emoţiunile cele mai zguduitoare şi covârşitoare din viaţa mea.

Totdeauna priviam în faţă, faptul că mai curând sau mai târziu avea să se întâmple aşa ceva; înaintea mea mă pregătisem pentru aceasta dar, când se înfăptui aevea, a fost o zguduire grozavă.

Imi dădeam seama pe deplin de nemărginita

răspundere ce m'aştepta, mai ales din pricina vremurilor în care trăiam şi a faptului că situaţia Europei îndeobşte şi mai ales a României era în grea cumpănă. Eram în pragul unei noi ere politice şi orice mişcare, orice hotărîre avea să fie de o însemnătate covârşitoare. Clipa era solemnă, dar nu simţeam nici o teamă deşi mi se părea că ni se deschisese asupra vieţii o uşă tainică.

Ne aflam pe pragul ei, ce aveam să găsim de partea cealaltă ?

Eram aceeaşi femee ca şi eri, însă mâine era despărţit de eri ca prin tăişul unei săbii; înapoi nu mai puteam merge, adăpost nu puteam găsi, păşeam de acum înainte în lumina orbitoare. Murise ceva, însă prin aceasta moarte se născuse altceva: nemărginite răspunderi dar tot odată şi nemărginite nădejdii de înfăptuire dacă ne dovedeam destoinici pentru munca noastră dacă aveam putere să cuprindem în mâini ziua ce avea să vie.

Pe o cupă de aur ce o dărui atunci soţului meu pusesem să se sape următoarele cuvinte: „ziua de mâine poate va fi a ta, dacă îţi va fi mâna destul de puternică pentru a o cuprinde".

Da, astfel simţeam în acea clipă, iar când îngenunchiai la patul de moarte al bătrânului Rege şi privii pentru ultima oară faţa lui albea mai palidă de cum fusese în ultimele săptămâni, atât de neschimbată şi totuşi atât de liniştită, atât de nobilă şi desprinsă de toate în noua lui odihnă bine meritată, simţii că trebue cu buze mute să mă leg prin jurământ în faţa marei lui tăceri:

Nu te teme Unchiule, îţi vom duce vitejeş opera mai departe. Mâna ta a fost grea, ad

Din prima ediţie a acestui volum s'au tipărit: 30 exemplare pe hârtie Extra-Strong numerotate dela No. 1 la No. 30, care nu vor fi date în comerţ şi 70 exemplare pe hârtie velină, numerotate dela No. 31 la No. 100 pentru bibliofili.

Eram aceeaşi femeie ca şi ieri, însă mîine era despărţit de ieri ca prin tăişul unei săbii ; înapoi nu mai puteam merge, adăpost nu puteam găsi, păşeam de acum înainte în lumina orbitoare. Murise ceva, însă prin această moarte se născuse altceva : nemărginite răspunderi dar totodată şi nemărginite nădejdi de înfăptuire dacă ne dovedeam destoiniei pentru munca noastră, dacă aveam putere să cuprindem în mîini ziua ce avea să vină.

Pe o cupă de aur ce o dăruii atunci soţului meu pusesem să se sape următoarele cuvinte : „Ziua de mîine poate va fi a ta, dacă îţi va fi mîna destul de puternică pentru a o cuprinde".

Da, astfel simţeam în acea clipă, iar cînd îngenuncheai la patul de moarte al bătrînului rege şi privii pentru ultima oară faţa lui abia mai palidă de cum fusese în ultimele săptămîni, atît de neschimbată şi totuşi atît de liniştită, atît de nobilă şi desprinsă de toate în noua lui odihnă binemeritată, simţii că trebuie cu buze mute să mă leg prin jurămînt în faţa marii lui tăceri :

Nu te teme Unchiule, îţi vom duce vitejeşte opera mai departe. Mîna ta a fost grea, adesea mi-a apăsat tinereţea, însă erai drept şi nepărtinitor cît te lumina gîndul. Nu voi uita învăţăturile tale, deşi cu greu le-am ascultat şi cu greu le-am urmat ; şi acum îngenuncheată lîngă tine, deşi eşti astăzi mut şi nu mai poţi să-mi porunceşti, simt că totuşi ai o solie pentru mine, nepoata ta care odinioară te-a tulburat atît.

Da, Unchiule, voi încerca să fiu cum ai fost tu, credincioasă pînă la moarte, să-ţi iubesc ţara cum ai iubit-o tu atîţia ani îndelungaţi ; cu Voia Domnului îţi vom duce înainte opera fără a ne teme.

Amin.

Aunty aşezată pe un scaun lîngă soţul ei, învăluită în negru, şi înconjurată de multe doamne în doliu, povestea cum murise Unchiul pe neaşteptate în braţele ei, în timp ce ea bîjbîia cu mîna prin întuneric căutînd comutatorul, ca să aprindă lumina... pentru el o moarte minunat de lină, dar pentru ea o îngrozitoare zguduire.

Copiii mei erau adunaţi în jurul ei, iar Nando o ţinea de mînă ; dar Unchiul era cufundat în tăcere şi ziua lui se sfîrşise.

Toate amănuntele despre acea vreme, deşi adînc întipărite în amintirea mea, sînt prea neînsemnate ca să le povestesc pe larg ; găsesc mai nimerit să citez cîteva rînduri din cartea mea în care totul e zugrăvit pe scurt, într-un singur tablou şi stă prinsă în cuvinte starea mea sufletească din acea zi.

„Întorcînd ultimele file ale acestei cărţi, închid în ele zilele tinereţii mele. Zile de luptă, zile de iluzii, zile de dezamăgiri, zile de prefacere în bine, zile de îndoială, zile de noi începuturi, zile de dragoste, zile de răzvrătire, zilele tinereţii... Zile de furtună, de lumină însorită, zile de înfăptuiri care uneori au venit prea tîrziu, zile bogate în nădejdi, zile îngreunate de teamă şi de îndoială, zile pline de soare, de flori şi de speranţe, zile înfiorate de bucurie sau de durere, zile ca un potir plin pînă la revărsare, calde, minunate, clocotind de viaţă şi de energie ; zilele tinereţii mele...

Zile în care tremuram şi zile în care rîdeam, zile cînd orice lucru îmi părea cu putinţă, zile în care fiece pas cerea o sforţare, dar şi zile cînd îmi alergau pe pămînt picioarele ca înaripate, zilele tinereţii mele"...

Şi iată încă un tablou care mi-a rămas în veci întipărit în inimă. În acea dimineaţă devenisem, soţul meu şi cu mine, regele şi regina unui popor care începuse să ne iubească, încetul cu încetul, rege şi regină în clipa cînd Europa întreagă ardea în flăcări ce dogoreau toate graniţele noastre.

În fața noastră se deschidea o pagină nouă, plină de temeri, solemnă, bogată în neștiute desfășurări, grea de îngrijorări neghicite.

Stam amîndoi în picioare în mijlocul Camerei Deputaților[1]. Noul rege își depunea jurămîntul în fața poporului său ; plin de toate nădejdile supușilor săi, sta în fața lor, pe pragul unei vieți noi.

Era ca o carte necitită încă ; nimeni nu-i știa gîndurile, dar întrupa, poate, zorile unei mari înfăptuiri ; poate că avea să fie cel ce va îndeplini un vis îndelung visat...

Eu stam puțin deoparte, cu copiii în jurul meu.

Un lung zăbranic îmi acoperea obrazul. Bătăile inimii mele sunau ca pașii soartei. Abia deslușii glasul regelui și cuvintele lui, însă auzii aclamările care le întîmpinară. Regele de mîine... Un strigăt imens, lung. Un tunet de aplauze făcu să bubuie bolta.

Apoi deodată răsună în văzduh, numele meu : regina Maria...

Era și în chipul cum îmi strigau numele, ceva ce părea răsunetul unei nădejdi.

Simții deodată că trebuie să-mi descopăr fața, în ochii întregii adunări, că trebuie s-o întorc spre ea, fără văl cernit care să ne despartă.

O aclamare prelungă, ce mă umplea de fiori, izbucni din sute de inimi : regina Maria...

Și ne uitarăm unul în fața altuia, poporul meu și eu.

Acesta a fost ceasul meu, un ceas ce n-a fost dat multor ființe pe lume, căci în acel ceas, scumpii mei români nu aclamau numai o idee, o tradiție sau un simbol, ci aclamau și o ființă pe care ajunseseră s-o înțeleagă.

---

[1] În ziua de 28 sept./11 oct. 1914.

Străina venită de peste mări, nu mai era străină. Eram a lor...

Au putut urma dezamăgiri și dureri, căci sîntem cu toții în mîna Domnului, dar ziua aceasta a fost una din cele mai mari care mi-au fost date să trăiesc.

De aceea vreau să-mi închei cartea asupra ei : asupra Țării Românești întorcîndu-se spre noi ca spre cea mai scumpă a ei nădejde.